

گوتار

(گوتار نیکی کی گتاریں، گوتار نیکی کی گتاریں)

منتدی اقرأ الثقافی

للطبیعة الفوریة - عربی - فارسی

www.iqra.ahlamontada.com

زمرہ: اردو تالیفات

گوتار

گوتار یکی فکری سه ربه خویشه

دوستنی نووسنران

رامیار مه حمود

سه روه نه حمود

شوان نه حمود

× هر نووسینه و گوزارشت له بیروپای خاوه نه کی

ده کات...

× نه و مادننه بلای ناکرینه و نادرینه و به خاوه نه کی.

(گوتار)

گوتار

ھەلۋىستىك

تەۋرەنەن يەكەم / قەيىرەننى ئاسنامە

- ۱- جىھانگىرى ۋە شۇناس
 - ۲- ھەرھەنكى خۇيىن
 - ۳- ۋىستىكەي پىرسىيار؟
- [۱- د. شىنرەزادە نەجار. ب- ھەرھەيدون ھەسەن. ج- ئاراس ھەيدونلەكەرىم]

تەۋرەنەن دۈۋەم / ئىسلام لە فەكرى ھاۋچەرخدا

- ۴- ھەلۋىستىك ۋە ئىسلام
 - ۵- تۈيۈنەن ۋە يەكەم كە مازۇدراۋ لە يەكەم
 - ۶- جەمەت كىرى فەكرى لە نىۋان (ئىسلامى ھاۋچەرخ) ۋە
 - ۷- ئىجتىھاد ۋە ھەيئەت لە ۋەشەيىرى ھەرھەي ئىسلامىدا
 - ۸- نۆي كۆرۈنەن ۋە ھەي ئىسلامى
 - ۹- كارۋانى پىچەۋانەكان
- [د. ھەسەن ھەي]
- ۱- محمد عابد الجابري. د. جورج طەرابىشى
- ۲- شۋان ئەھمەد
- ۳- سەيىت نەي
- ۴- شۋان ئەھمەد
- ۵- نەيىر ھەمەد
- ۶- نەيىر ھەمەد
- ۷- نەيىر ھەمەد
- ۸- نەيىر ھەمەد
- ۹- نەيىر ھەمەد

تەۋرەنەن سىيەم / ئاپەرە ھەلۋىستىكەكان

- ۱۰- ۋەشەيىرى ۋە شۇناس
 - ۱۱- ھەرھەن ۋە شۇناس
 - ۱۲- جى لە كەلەن ۋە شۇناس
 - ۱۳- ئاپەرە فەكرى (۶۸) ھەيە؟
 - ۱۴- ئاپەرە زامانىكى ھەلۋىستىكەكان
 - ۱۵- دۈۋەن ۋە شۇناس
- ۱- مىشال ھەي
- ۲- مىشال ھەي
- ۳- لۋىس ۋە شۇناس
- ۴- ھەيىر ۋە شۇناس
- ۵- ھەيىر ۋە شۇناس
- ۶- ھەيىر ۋە شۇناس
- ۷- ھەيىر ۋە شۇناس
- ۸- ھەيىر ۋە شۇناس
- ۹- ھەيىر ۋە شۇناس

هه نوێستیک

له کاتینکا ئێمه ده مانه ویت کیشه په کی وهک (ناسنامه) به هه موو ره هه نده جیاوازه کانیه وه بکهینه بابتهی قسه کردن.. که چی شه له وپه یی ناشیرینی دا دیتو ده چی.. شه پێک له نێوان هیزه تهقلیدیو سه له فی په کان دا، شه پێک ته نه جواتیو خه ونو گۆرانی په کانی ئێمه ی تیا دا نه دۆزی، شه پێک که له ئیستادا خه ریکه به ره وه فەنا بوونیکێ جه سه دی ته واما ن ده سات شه پێک که مینده ی تر هیز ده کاته وه به سه له فی یه ت، چونکه له ناو گه مه ی ئو تراژیدیایه دا ته نه ا عه قل ده بیته به ژیر لاشه ی خوینه وه وپه ی ده لێن دژاوا بی گو مان که شه پش تۆخ بۆوه.. ئیدی سه ری کۆلانه کان به مردن شه گیرێو ده رگاش له سه ر غه ریزه کان قوفل ده درێ. شه وکات عه رافه کان به نه ندیشه ی تازه وه دینه وه و سیاست مه داره کانی ش پرپیگه نده ی نیازه کانیان بۆ ده که ن، چه ندیکمان پێ ماوه بۆ خه ون؟ ئێمه نامانه ویت هاواره کانمان کپو بی ده نگ به کزیت له ژیر ناوی دنایه که ده مامگی جیاوازا.. چونکه له میژه ده رانین هه موو ویتستگه کانی ئاما نو دلناییی زاده ی نیگه رانیو قه هره کانی خۆمان.. بی مانایی ئه م شه ره ش ده مانگیرینیته وه بۆ پووچی بونیادیک.. کاری ئێمه ش جارێک گێڕانه وه ی ئه م شه ره په به هه موو لایه نه کانیه وه بۆناو بونیادو له ویشه وه مه که مه ی ئو بونیاده ده که ی.. جارێکیش ئو بونیاده په لکش ئه که ی بۆ ناو قه برانه کانی ئیستامانو له ژیر نه شته رگه ری تیزو را له شه تروحه نوێکان دا دای ئه نین. بۆیه گوتار هه ول ده دات به هاوچووتکردنی نووسینو وه رگێڕان، لانی که م کۆمه لیکه برین به ریدا، ئو برینانه ی به نینگه سه له فیو ئاکاره تهقلیدی په کان ماکیاج کراوه. مه به سستی گوتار له وه رگێڕان لانی که م ملکه ج پێکردنی زمانی کوردی په بۆ لۆژیکو زمانی فکر.. سه رباری نی به تی نامه زانندی هۆشیاری لای وه رگر (مطلق). ئێمه گه ر خاوه نی هه ر خه ونیکه بین شه و بی گو مان هه ناو پووهری گوتاردا پیاده ی ده که ی، گرنگیش نی په کێ پێی بریندار ده بیته، وه چه ندیکیش نا ئارامی له شه ره وه دروست بیته، شه وه نده ش خه ون له ئێمه دا زیاده ده کات، هاواری گوتار ئامانجیکێ دیاری کراو دروشمی ئه فسانه یی نی په به لکه گوتار هه لگری په یامی خۆیه تیو. نیا په که خه ونی گه ره ی له خۆی دا هه لگر تووه. بۆیه کۆمه کی ئیوه ش به ره وه به و خه ونه ده دات هه لام ئێمه ته نه ا سوپاسیکمان هه په به س. له کۆتایی دا ئه لێن: پێویسته به چاوی سۆز ده وه سه یری دنیا ته که ی. پێویسته دلی شته حه رام کراوه کان ئاشت که ی نه وه و مالیکه له و دیو نسه وه بۆ خۆمان دروست به ی. چونکه هه یج کاتیک ناتوانین وه خستی مردن دواخه ی بۆ قۆزیکێ تر. له کاتینکا کیشه کیشو ململانێکان ئیستا زۆر گه ره ترن له وین، که چی هیشا ئێمه هه ئازادی ده لێن فساد.. دوا جار ده لێن: گوتار- ئامانجیک نی په به یانی کاتو له توانیدا به بیته گوتار- وه که خه ونیک به دوا ی ناسۆیه کی قولو شاراو ده ده که پیت، بۆیه به هیوان هه یج به بیته چه ند پرسپاریک له ناو گوتاره وه به په لا به ی..

کوردستان - سیلمانی

۹-۱۹۹۷

گه تا،

جيهانگيري و شوناس

راميار مهجود

چاپتري دوودم (كوتايي)

[نهم كۆلانه ماله كه ماني خوش ناوي]

ناراس عبد الكريم

دنا لدم نووسينه نه بجه وده بپارم داوه نهم دتيرد شيعره له يادكهم.. چونكه ناچاره
سهكات به قدناعه تيكي زاتيه وده بنووسم.. چونكه من نهم شيعره دم خوشتر نه ويت له
قصاعه تي نووسين.. چونكه قدناعه تي نووسين ملكه چي مهنتي و روانيني بابديه نه ده
شيعره ش بهرده ودم نه ماته وده مهر له وده حقيقه ته ي نيمه كوري ميلله تيكن بهرده وده
نهم دت له شوناسمان كراوه. هه ق وايه تاراددي ده گز په رستي باوده به شوناس دا
يگه ين مادام شوناسيك له شهري دانپانان دا (اعتراف)، بهرده ودم خويني لي نه تكي...
ناخر نهم كۆلانه ماله كه ماني خوش ناوي و من نهم دل ده قيه له كوي ينم بۇ نووسينيكي
به تي يانه].

سهره تا

سهره تا به كرنكي نه زانم بۇ نه ودي پايه گايه كي ره خه يي بوي نووسينه كه م دلريژم به
ريچه وانه يان راستتر بلين بۇي گوتاري رۇشنبيري گه رايي كار بكهم كه جهخت له سهر
جهمكي شوناس دهكات وهك جه وده ري ناسين. وهك نه ودي سروشتي رۇشنبيري
جه وده ري كۆمه لگاييك پيكت بيتنت.. رهنگه نه گه به شيوه يه كي ساده تر به مانه ويت
قسه بكين مه به يستمان له وده به گوتريدي مهنتي گوتاري رۇشنبيري گه رايي نه بيت
رياري خورتاوا ژيارييه كي مه سيحي بيت و ژياري كورد ژيارييه كي نيسلامي بيت...
له سهر نهم به مائه ش سروشتي رۇشنبيري نه بيت جه وده ري پيكتاته ي كۆمه لايه تي نه ك
وهك ره وده نديك له ره وده نده كانني واقعي كۆمه لگا... نواتر سروشتي رۇشنبيري
ده ستنيشاني سيسته مي كۆمه لايه تيش نهكات.. يان به مانايه كي ديكه دياريكردني
ژياري (به كسان بكرت به دياريكردني رۇشنبيري. نه وده وده يي كه نه موق رۆژه لاتي
نيسلامي گرتوه وده به ناوي (چاره سهر نيسلامي) بيه وده شيوه يه كي به رچاري گه رانه
به دوي شوناس دا و به لگه شه بۇ تيگشكاني نهم كۆمه لگايانه له بهرده م به ديه ناني
خه وني مۇديرنيزه كردن له سهر ناستي سياسي و كۆمه لايه تي رۇشنبيري واته نهم كارده

شکستی خهونی تپه‌پاندنی واقعی ته‌قلیدییه .. چونکه هه‌موو نه و نایدۆلۆژیا هاوچه‌رخه مه‌هه‌لیبانه‌ی جیهان - سێ به هه‌موو ره‌وته‌کانییه‌وه به‌لینی رزگارکه‌ریان هه‌لگرتیوو به‌خه‌سه‌ل تێکی ره‌مایی به سه‌ر کۆمه‌لگا دا پیا‌ده‌کران .. نه‌وه‌ی جیگای سه‌رنجه‌ کۆی نه‌م نایدۆلۆژیا نه‌یه له‌ژێر کاریگه‌ری به‌رکه‌وتنی نه‌وڕوپادا به‌ره‌مهات و بۆیه ئێستای ناچارین پیا‌چوونه‌وه‌یه‌کی ره‌خنه‌یی بگرینه به‌ر به‌ میژووی هاوچه‌رخ دا .. چونکه نه‌هه‌یت به‌ناچاریی به‌شدارییه‌کی زیندوو و چالا‌کسان هه‌هه‌یت له‌و جیهانی‌گیریه‌دا که ناستی رۆشنیری و سیاسی و میژووی گرتۆته‌وه که پشت تێکردنی پشت‌یکردنه له‌ جیهان و هه‌له‌بژاردنی به‌ره‌رییه‌ته .

-قه‌یرانی شوناس-

له‌سه‌ر نه‌و نه‌مایه‌یی خه‌ون لی‌بی‌دۆیه‌کی فه‌ردی بیت و نه‌فسانه‌ لی‌بی‌دۆیه‌کی جه‌ماعی بیت [به‌وانه‌ رۆجیه‌ با‌ستید - الس‌وسی‌ول‌وجیا و التح‌لیل النفسی - ترجمه‌: وجیه‌ البه‌ینی - دار الح‌دائثه‌ - الطبعه‌ الاولی - ۱۹۸۸] نه‌وا راسته‌وخۆ نه‌و پیناسه‌یه‌ نه‌به‌ینه‌سه‌ر بارێکی سوسی‌لۆژی له‌ رینگای نه‌م تێگه‌سته‌وه که نه‌هه‌یت: [که‌ینونه‌ی کۆمه‌لایه‌تی به‌ناچار ی نه‌هه‌یت پشت به‌ نه‌فسانه‌ به‌ستیت] (به‌وانه‌ - تکرین الدوله‌ - روبرت ا. ماکیف‌ر - ترجمه‌: الذک‌ور حسن‌ صعب - دار الع‌لم للملا‌یین - بیروت) بۆ نه‌وه‌ی بوخ‌نکی دروست به‌ره‌خسینین بۆ نا‌راسته‌کردنی پرس‌یارێک له‌ که‌ینونه‌ی کۆمه‌لایه‌تی کوردی .. که‌ نایا بوونی کۆمه‌لایه‌تی کوردی هه‌لگه‌ری چ جۆره‌ خه‌ون و نه‌فسانه‌یه‌که و سه‌روشتی خه‌ون و نه‌فسانه‌ی کوردی نا‌چهند پشت نه‌ستوو‌ره به‌ ره‌گ و ریشه‌ی کۆمه‌لایه‌تی و میژووی لێره‌دا له‌هه‌لی نووسینه‌که‌م لانه‌ده‌م بۆ زیاتر تێگه‌یشتن ناما‌ژه به‌خه‌ون و نه‌فسانه‌ی رزگاربوونی نه‌ته‌وه‌یی کورد و ره‌تکردنه‌وه‌ی داگیرکه‌ر نه‌ده‌م که‌ خه‌ونیکه ئه‌نقلج‌سیایی کورد له‌ حاجی قادری کۆی‌یه‌وه تاش‌یرکۆ بیکه‌سه‌ شداری له‌ دا‌پشتنی دا نه‌که‌ن و بۆته‌ پ‌رۆژه‌ی سیاسی باو له‌ناو رۆحی کۆمه‌لایه‌تی کوردی‌دا و به‌شێوه‌یه‌که ده‌سه‌لاتی مه‌ع‌نای (نه‌ته‌وه‌)، سه‌رچاوه‌یه‌کی ره‌مزیی و سه‌ره‌یه‌تی ناماده‌بوونی حزبی کوردیشه‌، که به‌داخه‌وه (شه‌پی نا‌وخۆ و نه‌و خیا‌نه‌ته هه‌رێما‌یه‌تی‌بانه‌ی رویان دا [تورکیا - ئێران] به‌تایبه‌تیش خیا‌نه‌تی ۲۱ی شاب) سه‌ره‌تای گومان‌کردنی ئه‌مه‌یه‌ له‌ ناماده‌بوونی جدیانه‌ی نه‌و سه‌رما‌یه‌ مع‌نیه‌ی نا‌ومان لێنا (رزگاربوونی نه‌ته‌وه‌ - ره‌تکردنه‌وه‌ی .اگیرکه‌ر) چونکه ۲۱ی ئاب که‌ تۆپکی ئه‌تک کردنی نه‌و سه‌رما‌یه‌ مع‌نویه‌یه‌ نه‌وه هه‌سه‌لمینیت که هه‌یج مه‌ع‌نایه‌که‌ نیه‌ له‌ ده‌ره‌وه‌ی ده‌سه‌لاتی حزب که به‌رگر بیت له‌

بهرامبەر چه رخی ناوه پاستی مه سیحی شه وایرنسانسی کوردی به ناگابوونی عه قلی کوردی نیه بهرامبەر به چه رخی نیسلا می رۆژه لاتی... نه گهر بۆ زیاتر تیگه بشتن چه مکی (نازادی) یاد به یئینه وه... که چه مکی سهدده رسد خۆرئاواییه له په یوه ندی به رۆشنییرییه وه ته فیسیری بکهین... واته رۆشنییر و سه ره سستی به ره وهی وهک پرسیاریکی سیاسی یان نایدۆلۆژی بخوینریتته وه. پرسیاریکه له سه ره بنچینه ی پرسیارى شوناس هاتۆته ئاراو له روانگهی بهرکه وتنی ژیاړی کوردی به ده ره وه که مه به ست له ده ره وهی نه روپییه. نایدیای سه ره سستی نه وه لای کورد سه ره سستیبه کۆمه لایه تیبه کان وهک ئافرهت و پرسیارى (پیشکەوتن) و بانگ شه کردنی خویندن وهک به ره و پیرچوونی ده رگایه کی نوئی علمانی له بنچینه دا پرسیاریکی خۆرئاوایی بووه و نیلهام وه گرته له پیشکەوتنی نه روپییه وه... واته وشیار کوردی بهرامبەر به دواکه وتنی کورد له سه ره بنه مای وشیاریه به پیشکەوتنی بهرامبەر... [نمونه یهک له شیعرى کوردی:]

بخوینن چونکه خویندن بوی دىفاعى تىفنى دۆژمنتان

هه موو ئان و زه مانى عه نى قه لغان و سوپرتانه]

به رۆشنییری کردن له رۆی خۆرئاواوه له فکروه وه بۆ سیاست له ئه ده به وه بۆ داهینان و هونه ر و شانۆ و رۆژنامه و سپنه ما و ته له فزۆن، هاوشیوه بوونی شه یقۆنى (وینەى) کوردیه به نه روپا... به لگای به جیهانی بوونی سیمۆلۆژیای رۆشنییری خۆرئاوایه بۆیه ده لێن په یوه ندی رۆشنییری کوردی به رۆشنییری نه روپییه وه په یوه ندیه کی وینەى یان شه یقۆنییه پشت شه ستورین به بوونی شه و قهیرانه ی شه مرۆ پوچکەرایى پرۆژه ی نوێخوازی سیاسى و فرههنگى شه له مینیت... نێمه شه مرۆ پرسیارى خێل ئاراسته ی سیسته می حزبایه تى ده که ین و ئالییاته کانی ته قلید له پشت رواله ته کانی نوێخوازییه وه ده خوینیتته وه. شه پرسیارانه ش نیشانه ی رازی نه بوونی فکرى نوئی کوردیه (به ختیار عه لی- رێبین هه ردی- مه ریان ویا قانم- سه ره ره نه حمه د و...) به سروشتى واقعى کوردی و قولکرینه ودی وشیاریه به واقع چونکه پرۆژه ی گۆران پرۆژه ی وشیاریه به واقع و ره وتی شه و وشیاریه ش ره خه گرته له خود (الذات) له سه ره ئاستى سۆسیۆلۆژی و فره دی... ره خه گرتنیش له خود پێویستى به کی هه میشه یییه. جگه له وهی له قۆناعی شه مرۆدا پێویستى به کی به ره له هه موو پێویستى به کانه.

جیهانگیری (العولمة):

بۇ ئەۋەى لە جىيەانگىرى تى بىگىن ناچارىن زياتر رۇشنائى بخەينە سەر رىئىسانس و رۇشنەگەرى چۈنكە سە دەى رىئىسانس بىنەماى زانستى سروشتى ھاۋچەرخى دامەزئان و سروشتى خستە ژىر خويندەنە ۋە يەككى ئەزمۈمنى و مەنە جىيە ۋە بە شىۋە يەككى رىتك و پىنك و ئەلتۇ سىزگوتى لە بەرەمبەر ستراتىژى ترين دەزگائى ئايدۇلۇژى چەرخى ناۋەراست كە كەنيسە يە دەزگايەككى دىكەى ستراتىژى بۇ بەرەمەينان و بەگەر خستى ئايدۇلۇژيا دامەزئان كە سىستەمى خويندن (يان قوتابخانە يە) .. كە لىرەۋە پىرۇدەى بە علمانى كردنى كۆمەلگاش بە ئەنجام گە ياندرلەۋە ... ئىتر لىرەۋە ئامانجى فەكر لە سە دەى ناۋەراستدا پاشەكشى لى كرا كە گىرى خواردېو لە مانائى ژيان و جىيان و لىكندەنە ۋەى وەحى و دەسەلاتەكانى كەنيسە .. بىرپارەكانى رىئىسانس ئاراستە يەككى دىنبايان بە پىرسار بەخشى .. بۇيە ئەشەت گەرەبى رىئىسانس بەۋە مەزەندە بىكرىت كە قۇناغى ۋە چەرخانى پىرسارەكانى ئىنسانە . ئەگەر سەرەتا لە بەردەمى مەكىفايلى دا بوستىن كە كورتترين و چىترىن دەرپىن بۇ تىگە يشتن لە فەكرى مەكىفايلى ئەۋە يە كە (ھەموو رىگايەك رەۋايە بۇ گە يشتن بە ئامانج) ئەمەش ئەۋ مانايەبى لەگەل خۇيدا ھەلگىرتوۋە كە ملەكچ پىكردىنى دوو سىستەمى گىرگە ئەۋىش (ئايىن - ئەخلاق) بۇ كىردەكى ئىنسان . ئەمەسەلە يە بەرۇشنى دىارە كە مەكىفايلى لە كىتەبى (ھىر) دا پىرسار ئەكات (قەدەر چ رۇلىكى ھەيە لە ژيانى ئىنسانى دا لە كاتىكا ئەگەر قەدەر ئەۋە بىت لە دەرەۋەى ئىرادەى ئىنسان ۋە ستاۋە .. ئەۋا مەكىفايلى قەدەرى ئىنسانى لە مېتافىزىقا سەندەۋە دايەۋە دەست ئىنسان . بۇيە مەكىفايلى يە بەۋ پياۋە لە قەلەم ئەدرىت سىياسەتى لەلاھوت و قەيدە ئەخلاقەكانى خىر و شەر ھىنايە دەرەۋە .. لىرەۋە بەكەم ھەنگاۋ لە خۇرئاۋە دەستى پىكرد بۇ بە دىنايى كردنى سىياسەت . رىئىسانس جىنگايەككى گەرەبى بەخشى بە ئازادى چۈنكە كاتىكەدىمۇكراسىيەت ۋن بىت ۋەك سىستەمىكى حۇكرمانى كردن ھەموو قسە كىرەنكىش لەسەر ئازادى ۋن ئەبى] ئەۋەتا ھىچ جۇرە دىالۇگىك و بىرىك ئابىنن لەسەر ئازادى سىياسى بە دىژائى سە دەى ناردەراست . بەلكو بەسەلە يەككى دىكە جىنگاى گىراۋەتەۋە كە (ئازادى ئىرادە يە) كە گۇرۋە بۇ شىۋە يەككى لاھوتى كە چۈن گونجاندنىك بىكرىت لەنئوان ئىنسانىك كە ئازادى ھەبىت لە ئىرادە دا و يەزەندىك كە ئىرادە يەككى ئاكوئىسائى ھەبىت .. گىرقتى ئازادى لەسە دەى ناۋەراستدا لە چوارچىۋە يەككى لاھوتى دا گەمارق دراۋە ئەترازاۋە بۇ چوارچىۋە يەككى سىياسى . بەلام ھاۋكاتى رىكاربۈۋن لەسە دەى ناۋەراستى لاھوتى تەمەشاكردن بۇ مەسەلە سىياسى يەكان و كۆمەلايەتى يەكان ئاراستە يەككى ئىنسانى و ئاناينى ۋەرگرت و ئازادى واتايەكى سىياسىيانى پىنى بەغشرا و قەيلەسوفى ئىنگلىزى توماس ھۆببەس (۱۶۷۹ - ۱۵۸۸) مەكەم كەم . سە كە دامە ئاند

سیستەمیکى سیاسى جینگىرى تاوتوئى کرد دور له ئازاوه چونكه (هوبز) له ماوهى شەپى ناوخۆى نىوان پاشا و پەرلەمانى ئینگلیزى دا ژیا. ئەگەر چى هوبز كەمتر بايەخى به ديموکراسيەت داوه زياتر بىرۆكەى پەيمانى كۆمەلەبەتى دانا كە باشتر ئەو بىرۆكەى به بووه بنچينەى جینگىرى ديموکراسيەت چونكه لەگەل بىرۆكەى پەيمانى كۆمەلەبەتى دا گرفتى ئازادى سياسى وروژا. (هوبز) بايەخىكى گرتگى بەم مەسەلەى داوه له كۆتیبە بەناوبانگەكەيدا (ليفيثان-Leviathan) داكۆكى له ئازادى کرد بەو دانايەى ئينسانى ئازاد ئەو كەسە كە كۆسپ لەبەردەم كۆردەگىيەكانيدا نەبە. لەپراستى دا ئەو هوبز بۆ چينى ناوەدراستى كۆرد مەكپاقيلى بۆ (مير)ى كۆرد. دواتر جۆن لۆك [John Lock - 1632 - 1704] بايەخى به ئازادى دا لەسەر بنچينەىكى ليبرالى و ئازادى ھەمياھە فالتىكى سەرەكى بىرى جۆن لۆك بووه و تىكراى كۆتیبەكانى [رسالة التمام 1689 - رسالتان في حكوم 1690 - قيمة المال 1691 كە يەكەميان لەسەر ئازادى نايىسى و دووەميان لەسەر ئازادى سياسى و سيبەميان لەسەر ئازادى ئابوورى] لەسەر بنەماى پرنسيپى ئازادى دانا. دواتر ژان ژاك رۇسو (1712 - 1778) بىرۆكەى ئازادى له لۆكەوه وەرگرت و يەكەم ئامازە له كۆتیبە بەناوبانگەكەيدا (پەيمانى كۆمەلەبەتى) ئەو هوبز كە (ئينسان بە ئازادى له دايك نەبێت) ئيتىر تا دەگاتە پىرۆژەى ئازادى وەك ماھيەتى ئينسان لای (كانت) پىرۆژەى ئازادى ليبرالى لای جۆن ستيوارت مل (1806 - 1873 - J.S. Mill). بۆيە بەكورتى ئەشيت بووتریت زۆرينەى بىرپارە سياسيبەكانى چەرخى ھەقدە و ھەژدەھەم (17-18) بىرپارى پەيمانى كۆمەلەبەتى بوون. پىرسپارى ئەوان سەبارەت بە ئەسلى كۆمەلگا ھاتە ئاراوه؟ ئەمەش بەو تەفسىر كرا كە ھالەتنيكى سىروشتى و پەيماننيكى كۆمەلەبەتییە. ئەمەش ئەو ئەگەبەتت كە كۆمەلگا و دەزگا كۆمەلەبەتییەكان دەرئەنجامى سىستەميكى يەزدانىيە لێرەوہ يەكەمين سنوور بەزاندنى دیدى ئايىنى بۆ كۆمەلە له خۆشاولوہ دەستى پێكۆرد. لێرەوہ (ئەلتۆسێر) پەيمانى كۆمەلەبەتى بەو ھەيەكى بۆرژوازى خۆشەوہ. لەپراستى دا پىرسپارى دەزگای سياسى دروستكراوى يەزدانە يان عەقلى سىروشتى پىرسپارىكە خۆشاولوہ لە ھوبزەوہ تا رۆشنەگەرى پێوڤى سەرقال بووہ. بۆيە ئەو رەخنەيەى لەسەدەى شانزەھەمەوہ دريژ نەبێتەوہ بۆ سەدەى ھەژدەھەم ئەتوانين بەوہ دەست نيشانى بکەين رەخنەيەكە بەتوندى بە ئاراستەيى ئاين کارکړووه. ھەر ئەم پىرۆسەى رەخنەگرتنە له ئاين لەلایەن خۆشناو لەلایەك سىستەمى ئايىنى پەك خست و لەلایەك رۆلى ئايىنى لەكايەى سياسى داېران [لێرەدا مەبەستمان له ئاين نەبە مانايەكى ساپكۆلۆژى وەك لای قوتابخانەى شيكرنەوڤى دەروونى باس كراوہ بۆ نمونە ئەريك فرۆم كە پىڤى وابە (ژياپيەك نەبە

گوناه لای ئینسانی کۆمه لگای پیشه سازی یان چه مکی. دینی علمانی لای دۆرکایم.. یاز لیکدانه وه کانی ریجی دۆبرییه له کتییی (ره خه گرتن له عه قلی سیاسی) یان دیدو نه نروپۆلۆژیای نوێ لای کلاسترو ژۆر ژبالاندی. که نه م ئیشکردانه گه رانه به دواي ناماده بوونی ئاین له کایه ی سیاسی هاوچه رخ دا.. [لێزه وه مارکس گوته ئی ره خه گرتن له ئاین پیشه کی ره خه کانی دیکه یه.. واته ره خه گرتن له ئاین ناسۆکانی دیکه ی ره خه ی بۆ فکر کردوه. تاپودلوی شۆرشی فهره نسی که گرنگترین وه چه رخا ن ئالوگۆره له میژوی هاوچه رخ دا چونکه نه م شۆرشه هه ستا به دوو پرۆسه ی گرنگ:

یه که م: چونکه حوکمی دا به سار نایدۆلۆژیای سیسته می کۆن داو به مانه وه یه کی هه میشه ی له دۆخی کۆن دا به درێژایی سیسته می جیهانی [واته لکانی مانای ته قلید به دینه وه].

دووه م: هه ره ها چه سپاندنی بنه ره تی نایدۆلۆژیایی جیهانی هاوچه رخ و به جیهانی کردنی به های فله سفی و سیاسی و رۆشنییری و نه روپی. جگه له وه ی شۆرشی فهره نسی شه رعیه تی گه لی له ده ره وه ی دده لاتی سیاسی سه لماند و نه شیت بوترنیت گه ل له بنچینه دا چه وه ره ی شۆرشی فهره نسبییه و جگه له دامه زرانندی پرۆژه ی ئازادی تاکه که س وه ک ده رنه نجامی سه رکه وتنی سیاسیهانی لیبرالیزم چونکه نمونه ی بالای لیبرالیزم ئازادی فکرو پاده برپین و لیبوردن و قودسییه تی تاکه که سه.. هتد. له سه ر نه م بنه مایه ش نه گه ی نه نه وه ی بلین ژیا ری خۆشناو بۆ ته ژیا رییه کی جیهانی نه مه ش له ده رنه نجامدا ژیا رییه ته قلیدیه کانی توشی کێشه ی ونبوونی شونا س کردووه و شێوه یه کی ناخاوتنی هینا وه ته گۆرێ به ناوی پرۆژه ی به ره له سستی کردن که به لای (داریوشی شایگان) وه له دۆخیکی شینۆفیزیکی نه چی که ده رنه نجامی به رکه وتنی دوو ئاستی معریفیه که په یوه سته به دوو سیسته می ژیا نی جیاواز.. واته مه سه له که بۆ نمونه ته نها به رکه وتنی عه قلی کوردی نیه به عه قلیی خۆشناو به لکو به رکه وتنی دوو ئاستی جیاوازی شه له په ره سه ندنی کۆمه لایه تی و میژوویی. به گرنگیشی نه زانم بلین لێزه دا نه ر دیدگایه رده که مه وه که نه یه ویت بلیت میژوویه که هیه میژووی خۆشناویه و میژویه که هیه میژووی خۆره لاته چونکه لێزه دا نه مانه ویت دیدگای خۆمان بۆ تاییه ته ندی رۆشنییری نه رخا ن بکه ی نه ک دیدگایه کی چه وه ره گه رای بۆ رۆشنییری چونکه رۆشنییری پرۆسه یه که له تیکرایی پرۆسه ی میژوو.. نه و به ره له سته به ش که ئاماژه مان بۆ کرد رو به روو بوونه وه ی ژیا رییه کلاسیکیه کانه له به رامبه ر هیزی خۆشناو.. هیزیک نه که ویته حسابی نه م ژیا ریهانی وه.. نه م مه سه له یه ش جیاوازه له مه سه له ی دیالۆکی ژیا رییه کان.. میژووی به شه رییه ت له پێی خۆشناو د توشی کوده تاییه ک بووه که ژیا ری خۆشناوای کردوه به ژیا ری جیهانی.. خۆشناو یه ک له سه ده ی شانزه و هه فده دا

(۱۶-۱۷) پښتانه سدهی زانست و ته‌قنبه‌تو، موزف نه‌بیته س‌روه‌ری جیهان و بویه‌کی عه‌قلی (دیکارت) دیکارت یه‌که‌م که‌س سوو نه‌وه‌ی راگه‌یاند که‌ عه‌قل عادیلانه‌ترین شتیکه دابه‌ش کرابیت به‌س‌ر نینسان دا [م‌وانه مقاله‌ الطریقه- رینا دیکارت- ترجمه: د. جمیل طیا- بیروت- ۱۹۵۹- القسم الاول ص ۵۸] ښتر ل‌س‌زده نینسان له‌ یت‌گه‌ یشتنی ناینانه داب‌رندرا که‌ نینسان بوونه‌وریک ک‌رنوش نه‌بات ب‌و ښراده‌ی یه‌زدان. نینسان س‌روه‌ری ب‌ری چه‌مکی شعور ک‌رنه به‌ گونا‌ه که‌ به‌چه‌مکر کلاسیکی له‌ فکری یه‌هودی و مه‌سیحی و ښسلام‌دا له‌ جه‌وه‌ردا یه‌کسانه به‌ ک‌رنوش بر‌دنی نینسان ب‌و می‌زنکی س‌روو نینسانی. له‌ راستی‌دا نه‌گ‌ر س‌ن‌تری بیری ی‌نانی (گریکی) گ‌ردوون بیت و س‌ن‌تری بیری مه‌سیحی لاهوت بیت.. ښوا نینسان س‌ن‌تری فکری س‌ده‌ی نوئیه. ل‌زده ژیاریه ته‌قلیدی و نارچه‌یه‌کان له‌به‌رده‌م ه‌لوه‌شاندنه‌وه‌ی دان له‌س‌ر ده‌ستی ژیاریه‌ک که‌ ره‌وتیکسی س‌رپاگ‌تر و جیهانی وه‌رگرتوه که‌ مه‌به‌ست (خ‌زناوایه). بویه نه‌شیت به‌ ناشکرا بل‌ین می‌ژوی نوئ می‌ژویه‌کی ساراپاگیره و جیهانییه و می‌ژوی ښمه‌شه، نه‌ک له‌به‌ر نه‌وه‌ی به‌شدریمان له‌ ب‌وست ک‌رن و ب‌وست نه‌ک‌رنی نه‌م می‌ژوه جیهانییه‌دا ک‌ردوه به‌لکو له‌به‌ر نه‌وه‌ی ه‌چ شتیک نامانپار‌یزیت کاتیک بمانه‌ویت ب‌وایه‌تی بکه‌ین.. جیهانی س‌تیه‌م یان ژیاریه ته‌قلیدییه‌کان ناچارن ب‌چه‌ چوارچ‌نوه‌ی چه‌مکه‌ گ‌شتیه‌کانی خ‌زناوایه وه‌ک: ک‌مه‌لگای مه‌ده‌ی و ده‌ولت و په‌رله‌مان و حزب و س‌ندیکا و دیموکراسیه‌ت.. ه‌تد. چ د‌خ‌نکی کاریکات‌رییه بته‌ویت به‌ (شورا) به‌ره‌ل‌ستی دیموکراسیه‌ت بکه‌ین که‌ گ‌وتاریکی باوی جیهانییه. نه‌وه وه‌هم‌نکی گ‌وره‌یه بته‌ویت شوناسی روش‌ن‌ب‌ریت بپار‌یزیت و بش‌بته به‌شیک له‌ مؤد‌رن‌یزم. کاتیک چاره‌ن‌وسی نه‌م ژیاریه ته‌قلیدیانه نه‌به‌ستنه‌وه به‌ چاره‌ن‌وس‌نکی هاویه‌شه‌وه که‌ چاره‌ن‌وسی خ‌زناوایه. نه‌بیت له‌وه ب‌واره تی‌بگ‌ین که‌ جیامان نه‌کاته‌وه له‌ خ‌زناوا نه‌ویش لواکه‌وتنی جیهانی س‌تیه‌م نه‌ له‌ ناستی ناب‌وری‌دا به‌تنها به‌لکو لواکه‌وتنی پ‌نکه‌اته‌ی عه‌قل‌شه.. گ‌رنکه تی‌بگ‌ین له‌وه‌ی نه‌و کاریگ‌رییه جیهانییه‌ی فکری خ‌زناوا به‌س‌ر به‌ش‌رییه‌توه به‌ج‌نی نه‌م‌لن له‌س‌ر چه‌ند روداوتکی گ‌رنکه بیناکراوه که‌ نه‌ک‌ریت ده‌ست‌ن‌شانی بکه‌ین به‌گواستنه‌وه له‌ روان‌ینی ته‌مولیه‌وه ب‌و فکری ته‌ق‌نی و له‌ بی‌روکی دنیا ک‌وتا‌یه‌وه ب‌و بیری می‌ژویی و به‌خش‌ینی مانایه‌کی دنیا‌یی به‌زه‌من. به‌لام کاتیک باس له‌ هاوا‌ناه‌نگی به‌ جیهان ده‌که‌ین نا‌ک‌ریت شوناسی روش‌ن‌ب‌ری تابیت بپار‌یزین به‌لام نه‌م ز‌د چار گ‌رفتی به‌ خ‌ز ناوا‌یک‌ردنی چ‌ر و نام‌وب‌ونی پله به‌پله‌ی خ‌ولقاندوه. خ‌زناوایی ک‌ردن (التغ‌رب) و شپاری نه‌ به‌فکری خ‌زناوا به‌پ‌نجه‌وانه‌وه نواندنی ره‌فتاریکی خ‌راپه به‌رام‌به‌ر به‌س‌رکه‌وتن و داه‌نانه، خ‌زناوا.. خ‌زناوا ب‌وه‌ژ‌هی دیموکراسه‌ته. له‌س‌ر، نه‌ما، نه‌ه‌ا.

سەدە لەبەر زانستی کردن (العلمنة) بیناکردووە پاراستنی شوناسی رۆشنبیری بە داخووە هیچ نە جگە لەو دەم وێنە یەکێ پوچ گەرایە بەرامبەر بە خود (الذات) .. بزواتی جیهانی دەرەوێ سەنتەری سەرمایەداری لەبەردەم مەیلی بێتەوانەدا ئەسۆریتەو مەیلیت بە ئاراستەی بزواتی گشتی بە خۆڕاواویی کردن لە چۆلرچێوەی پڕۆسەی بە جیهان کردن دایە و خۆگەنجینە لەگەڵ سیستمی نوێی ئابووری و سیاسی و فەرھەنگی جیهانی دا مەیلیکێش لە کە رۆشنبیری کە نارەو (ثقافة الاطراف) بە ئاراستەیی ئەم سەنتەرە دینامیکی بە کە سەنتەری خۆڕاواوە گوزارشت لە خۆی ئەکات لە رینگای بە ئیدۆلۆژی کردن (الارحة) کە ئایدۆلۆژیا بە لای (شایگان) دوە وەک خالی بە یەکە بێشتن وایە لەگەڵ خۆڕاواوا (بۆ زیاتر تیگە بێشتن بپوانە: أوام و الهویة- داریوش شیخان- ترجمه: محمد علي مثلد- دار السامي- الطبعة الاولى ۱۹۶۳) کە نواندنی یۆتۆپیایەکی دەرەوێ لە زەمەنی واقە .. سروشتی ئایدۆلۆژیا بە مانایەک لە ماناکان ئەوێ بەردەوام وەلام ئەتەو و پڕۆژە یەکە بۆ کردار ئەک بۆ پرسیار بپوانە ئەو پڕۆژانەی بە ناوی (بەردەپێدانی بەرپاگیر و نوێگەری (تحديث) و رینگای ناسەرمایەداری و ... مەتد) ھاتنە ئاراوە کە جگە لە سیستمێکی ئایدۆلۆژی سەپێنرلو ھێچی دی نەبوو. جگە لەوێ بە شەخە یەکی نایینی جەماویری پێ تیارکرا .. ئالێرە دا ئەو قەسەیی (نیشتە) م بێر ئەکە وێتەو کە ئەل: باوەرە چەسپییە وەکان دۆژمنی حەقیقەتن و ترسانکتریشە لە نرۆ (بپوانە ما وراە الخیر و النشر- فریدریک نیشتە- ترجمه: د. محمد عظیم) ئەودا لە دواي روخانی بلۆکی رۆژە لاتە و دیان بلۆکی سۆشیالیستی یەو جیهانی سنیەم توشی قەیرانیکی کوشندە بوو چونکە نازانێت بە چ ئاراستە یەک گوزەرکات و ئاراستەیی خۆی وێن کردوود ... بۆ نمونە ئەگەر ئاوپ لە ئەزموونی بە علمانی کردنی (تورکیا) بە دیفەو دەبینین لە دواي جەنگی جیهانی یەکەم کە مال ئەتاتۆرک ئە ولاتیکا پڕۆژە ی پڕۆژە ی عیلمانیەتی سەپاند کە تا ئێستا ئەو ولاتە توند پڕۆژە لە پیوەستگە یەکی بە ئیسلام و ئەتاتۆرک سەرکردە یەکی سەربازی بزو جگە لەوێ لە فەرەنسا خوێندبووی و بە حەماسەتی فکری فەرەنسی و دیدگای علمانی تێکۆشەرانیو کەراپەود ھەرودھا ویستیشی ھەموو ئەم شخانە لە سەر تورکیا پراکتیزە بکات وەک رەتکردنەوێ سەلتەنەت کە چۆرێکە لە شەریعیەتی ئیسلامی ھەرودھا دامەزراندنی کوماری تورکیا لە سەر نمونە ی خۆڕاواویی جگە لە رەتکردنەوێ رۆژمێری کۆچی ئیسلامی و ریتووسی عەرەبی .. بە گشتی مە ناخێکی سیمۆلۆژی حیاوێژی ھێناپە گۆرێ (بپوانە الاسلام والعلمنة- محمد ارکون- دراسات غریبة- العدد- ۵- ۱۹۸۶). بە لام لە ھەمان کاتدا پڕۆژە ی ناسیونالیستی تورکی بە خەسلەتیکی رەھاو پیا ددکرا چونکە دیمە کراسیەت و علمانیەت ھشتا وەک برۆژە مەکر، حەت، و عەقڵانە، ئەخاوەتە گە، ئە، گە، انە، دە، لە

ئارادايە بۇ ئىسلام لە توركىيا نىشانى پىرۇسەي بە خۇرناۋايى كرىنە (التغريب) نەكە وشىياري بە خۇرناۋا لىردا بۇ تىگە يىشتن لە چەمكى گەرئەھە بوى ئىسلام ئاچارىن پەنابەرىن بۇ پىنئاسەي (ئۆزبېكلىرى) بۇ چەمكى (زاكىرە) لاي بالاندې ياددەھرى كۆمەل لە چىنى جىۋلۇزى زەھرى دەجېت لىزە ئەگەر رابىرئوبە شىكى شاراۋە بىت ھەر كاتىك رىگائى بۇ رەخسا ئەتەقەتەھ چۈنكە يادەھرى كۆمەلگائى توركى لە دوو چىنى سەرەكى بىت دىت چىنىك لە وشىياري كە لەرئى ئىسلامەھە يان بلىن وشىياريەكى ئىسلامى دواتر چىنىكى لە وشىياري ھاتوۋە چىنى يەكەمى داپۇشپوھ كە وشىياريەكى خۇرناۋايى يە.. بۇيە كاتىك ۋەك بالاندې دەلىت: رەوداۋى دەست بەردان لە بىرى نوپكەرى گەرئەھە بۇ بىنەھەت ۋە تىكست ۋە يادەھرى مېۋىسى پەيدا دەكات ۋە چىنى ژىرەھە بۇ يادەھرى كۆدېتە دەرەھە بەرەھە رۇخى ئىستا لەبەر ئەھە قۇناغى رابىرئوبە ھەۋلى داۋە بازى بەسەر دابدات بى ئەھە بە ئاشكرا رەوبەروۋى بىتەھە.. (بروانە گۇفارى گوتار- ژمارە ۱)- دەسلەت ۋە نوپكەرى- سازدانى: ھاشم صالح. ۋ: جمال رشيد) (كە بەزمانى فرۇيد ئەشەت ناۋى بىنېن گەرئەھە كەپت كراۋ).. لەراستى دا ئەھە حالە ئۆرەھە كە ئەمىز لەئارادايە لە كۆمەلگائى ئىسلامىيەكان بەرامبەر بە خۇرناۋا كە نىزىكى سەدەھەك زىاتەرە.. كە ئىسلام ۋەك جۇرىك لە پەناگە دەرەھە ۋەھە بۇ پاراستى شوناس لەبەرامبەر خۇرناۋادا.. ئەھەش بەلاى مەھە ۋە گۇفەئى خولقاندوۋە كە واتىبگىن مەملەت ئەمىز مەملەت نىۋان علمانىيەت ۋە تەپپارى ئىسلامىيە ئەگەر چى ئەم دوو ئاراستە رەوبەكى مەملەتكان [بىن] بەلام جەھەرى مەملەتكە لە ئاستى عەقائىدا نىيە بەلكۇ لە نىۋان ھىزىكى حەكمەران ۋە ھىزىكى كۆمەلەيتى دايە لە ژىر دەسلەتلى ھەكوم.. كە ھىزى ھەكمەران شەرىيەتلى ئەدەست داۋە لە رىگائى زۆرە مەلى فاشىيانە ۋە خۇى سەپا: ۋەھە واتە جەھەرى مەملەتكە ئەبىت لەسەر مەسەلە قوۋلەندەھە پىرۇۋە دىمەكراتىزەكرىن بىت. بەلام كاتىك باس لە پىرۇۋەھەك دەكەين ۋادىروستە لە چورچىتەھە كىشەي رۇشنىبىرى كوردىيە ۋە تىنى برۋانېن كاتىك لە چاپتەرى يەكەمى ئەم نوۋسىنەدا گوتەمان خەۋنى عەقلىيەت ۋە نوپكەرى كوردى بەرەھە كوئى ئەچىت؟ ئەم پىرسىارەش خۇى لە خۇيدا ئاشكرا كرىنى گۇفەئى خەتەرە لە رۇشنىبىرى كوردىدا.. بۇ نەمۇنە ئەگەر ئەھە قەسەپ روست بىت ۋەك بەلگەنەيىستى لى ھاتىبىت لە رۇشنىبىرى ئەروپىدا كە ئەلەت: گوتارى موفەكر ئەبىت پىشت بە واقىي كۆمەلەيتى بىسەت كە لىۋە ھەلقوللە.. بەلام گۇفەكە لە ۋەدايە رۇشنىبىرى كوردى ھەلقوللە واقىي كوردى نىيە بەلكو ۋە ھەلقوللە جىھانگىرىيەكە لە بەھەي رۇشنىبىرى لىرەھە رۇشنىبىرى كورد ھەلگىرى دىدىكى تىرلەيدىيە.. دىدى رەخەكران ئەنئەلىجىسناي

و نوښه‌رخولز له نارادانيه کاتيک رۇشنښير سه‌رقالي پياده‌کردني به‌ره‌مه‌پيښاني خه‌وني عه‌قلانيه‌ته. ليږه‌وه رۇشنښيري کورد به‌رده‌وام به بديکي تراژيديه‌وه مه‌که‌م‌ي واقعي کوردی ته‌کات چونکه کاتيک ته‌نتلجنسيابي کورد خه‌ريکي قولکړنه‌ودي ناسوکانی بينينه به‌سه‌ر تازه‌ده‌ري دا بزواتی واقع له سنووي به‌ره‌مه‌پيښاني تراژيديا نه‌چوته ده‌ره‌وه. يو نمونه بزواتی په‌کپارچه‌يي نيټاليا زده‌مينه‌په‌کي هاوشانه يو نايدیای (مير) ۱ مه‌کياقيلي، هه‌ست به جوريک له وه‌لام دانه‌ودي هاويه‌شي ته‌که‌ين له‌نيوان فکرو واقع دا.. به‌لام له‌به‌ر نه‌وه‌ي ناهاوشانيه‌ک هه‌يه له بونيادی رۇشنښيري کوردی دا که ته‌مه‌ش ره‌گ و ريشه‌ي له واقعي کومه‌لايه‌تي کوردی دايه واتا ناوه‌شانی رۇشنښيري ره‌نگدانه‌ودي ناهاوشانی بونيادی کومه‌لگايه به‌لام دواچار ته‌نتلجنسيای کورد له ريگای خه‌ون بينين به هيزتيکي نوي‌وه. کړنه‌ودي ناسوکانی گزبان ناچاره به‌رده‌وام له پروسه‌ي قولکړنه‌وه‌ي وشياري وره‌خنده‌دا به‌ميښته‌وه.

ته‌واو. 1997

سه‌رچاوه‌کان:

۱. عالم الفکر - المجلد الثاني و العشرون - العدد الثاني - ۱۹۹۳ (مسيرة الديمقراطية... رؤية فلسفية بقلم: د. إمام عبد الفتاح إمام).
۲. الاضطراب الكبير - إيمانويل فالرشتاين جيوفاني اريفي سمير امين أندريه غندر فرانک مارشا فونتريس ترجمة: د. عصام المنفاجي اديب نعمة دار الفارابي - بيروت.
۳. الغرب والعالم، تاريخ المختارة من خلال موضوعات - القسم الثاني - تأليف كافيي رايلى - ترجمة: د. عبد الوهاب محمد المسيري + دهري عبد المسيح حجازي (سلسلة عالم المعرفة).
۴. ماکس هورکهايمر - بدايات فلسفة التاريخ البرجوازية الطبعة العربية الاولى ۱۹۸۱ - دار التنوير.
۵. لوي التومير: مونتسکيو السياسة والتاريخ الطبعة الولی، ۱۹۸۱ الناشر، دار التنوير.
۶. الايدلوجيا وأجهزة الدولة الايدلوجية - لوي التومير ترجمة: د. سهيل القش.
۷. حوار الدولة والدين - تأليف: سمير أمين + برهان غليون. الطبعة الولی، ۱۹۹۶. النشر، المركز الثقافي العربي.

سەرەتا دەمەۋىت ئىشەنچىم: كە بىز گومان لەبەردەم باسىڭدايىن، كە ئاپادەيەكى زۆر ھەلگىرى ئىشكالىيەتلىكى جۇرلۇجۇرى كەۋەرە ئالۇزە؛ باسىڭ كە تاۋەككۇل ئىشەنچىم سەن ۋە خەش كەم و زۆر لەناۋ گوتارى سىياسى ۋە ئىشەنچىمەندە. لە كاتىكە رۇبىرە بونەۋدى كۇتارىڭى ۋەك ناسنامە پىشت ئىستۇرە بەچەند مەچەئىكى جۇرلۇجۇرى سىياسى ۋە فەكرى ۋە ئالۇزە جىۋالز. خەتەن قەسەردە لەسەر بابەتلىكى ئاۋەدا لەناۋ زەمىنە سىياسى ۋە ئىشەنچىم كوردىدا ھىندە تىركەكەنمان ئالۇزە ۋە قورسىر دەكەت؛ بۇيە زىادەۋىيى نىيە گەر بىلىن: خۇدان لە قەۋەدى باسىڭى ئاۋەدا؛ لەخۇدىدا جۇرلىكە لە سەركىشى. بىم پىشەش سىۋىشى ئىشەنچىم باسە بەرە كايە جۇرلۇجۇرمان دەۋات ۋە نەگەر زۆر چار بە ئاراستەۋخۇبىيى بېچەنە ئاۋەنەھىڭى بەرۋەد كارييەۋە، نەگەر چى ۋىستى خۇشمانى تىيا نەبىت، لە ئارستىدا ئىشەش لەۋ لايەنەۋە ئىشەنچىم: كە رەنگە لەزىزى بارى ئاچارىيە زۆر پىرسىيە فەكرى ۋە فەلسەفى لە ئاستىكى گىشى بەشەرىدا. دابەزىنە سەر ئاستىكى تايىتە [ۋاتە تايىتە بە مۇۋى كورد]، چۈنكە لە ئارستىدا ئاتۋان سەيىرى ئاسۋە ئاستەكانى چەمكى (ناسنامە) بىكەن بەيى گەرەنەۋە ۋە چۈنەۋە سەر زۆر لەۋ پىرسىيەنە كە تا رادەيەكى زۆر جەۋھەرىن، چۈنكە ۋەك ئىشەنچىم نەبىزىن: بەكەك لە خالە ھەرە سەركە ۋە جەۋھەرىيەكانى فەكرى خۇشۋاۋ، چ لەسەردەمى رۇشەنەگەرەيە، ياخۇد سەردەمى رۇشەنەسەن: يا ھەزەمەتلىكى تىرى فەكرى خۇشۋاۋ كە رەۋەت ۋە پىشەۋى فەلسەفى ۋە ئىشەنچىم ۋە ھەنەرى تىيادا دەرەكەتەن: دابەزىنە پىرسىيەكان بۈۋە بۇ ئاستىكى جىۋالز لە ئاستەكانى پىشۋە؛ بۇ نەمۇنە: ۋەك ئالۇگۇرى ماناۋ ھىز لەدەرەۋە سىۋىشەۋە بۇ ئاۋ سىۋىش، كە (فۇكۇز) لە دەستەۋەكە جىۋالزدا ئىشەنچىم بۇ رەنگە نەبىت لەسەر لەدەك بۈۋە ياخۇد دەرەكەتەن (مۇۋە) .. ياخۇد ئاستىر بىلىن: ھەرەكەت ئىشەنچىم لەناۋ دەتە فەكرە جۇرلۇجۇرەكانا رەچاۋى ئىشەنچىم: ئىشەنچىم كە بەردەۋام پىرسىيەكانى فەكر لە ئاستىكى دىيارىكۇلدا رەۋەستەۋە؛ ۋەك ئىشەنچىم بەر لە چاخى ئاۋەدەست ھىچ جۇرە ھاۋەپەنەيەكى ئاشكەرا ۋە پەنكەلەن ئىۋان ئايىن ۋە فەلسەفەدا نەبۈ، بەلام لەناۋەرنى چاخى ئاۋەدەست، راستەۋخۇ ئىشەنچىم ھاۋەپەنەيەمان بىر دىنەنەۋە كە لەن ئىۋان فەلسەفە ۋە ئايىن دا بەيان كرا، ياخۇد ۋەدەر بىلىن ئىشەنچىم لە نىۋان ۋە قەۋە ۋە ھەنەۋە بەيان كرا؛ لەلايەن قەدىسەكانى ئىشەنچىم سەردەمەۋە، ھەرەكە قەدىس (ئەنسىلىم - تۇما ئىكۋىنى - تۇغە سەلەنەۋى)؛ سەر لەن ئىشەنچىم ئاۋەدەست، ئىشەنچىم مىكانىزەم گۇرەپەۋە بە جىاكرەنەۋە ئىشەنچىم ئىشەنچىم جەمسەرە لەيەكەن، كە ئاۋەت ئىشەنچىم كارى جىاكرەنەۋە بەتەنە لە ئاستىكى تىۋىرى

راسته هندی شت هه ن که به شهر تیاندا هاویه شه، به شیفویه کی گشتی مانای (ژیان) که ساده ترین و دیارترین چه مکی هاویه شه له نیتوان گروه به شهری به جیاوازه کاندا! به لام نه و حقیقه ته ی نه م بهوایی پیتشوومان هل ده وه شینیتته وه نه وه یه که نیمه و نمونه کانی وه که نیمه نه و توانایی نه بووه که بتوانی نه و که شه هاویه شه وه رگپیرئ بز ته قه نیات و نه ده واتی ره خنایی که مارجی دامه زانندی هه موو پرژوه یه کی عه قلانی به. لیره وه و دک پیتشر و تمان هه موو داهینانیک دواچار نه گهریتته وه بز ناو فکری خورتاوا! که وات لیره وه پیناسی ناسنامه ی روشنبیری چی به؟ وه چۆن ده شیت له و قهیرانه بینه ده وه؟! له کاتیکا وه که (داریوشی شایگان) ده لیت: [ناسنامه ی روشنبیری ته نها چه مکیکی خورتاوا یی به] (اوهام الهویه/ داریوش شایگان - ت. محمد علی مقلد/ دار الساقی ۱۹۹۳ ص ۱۰۰) له راستی دا ده بیت نه و ده سته واژه گرنگی (نیتشه) بهینینه وه یادی خۆمان که هه موو داهینانیک بهر له هه موو شتی که نه گهریتته وه بز تیکشکاندنی ناکاره کان.. نه کورئ دواچار له دوو توئی خویندنه وه که مان دا نه م ده ستواژه نیتشه یی به بهر ده وام ناماده که پنه وه به تاییه تی له کاتیکا سه رجه م بونیاده جیاوازه کانی نیمه بونیادی ته قلیدین: بزیه له و بهوایه دام تا نه ندازه یه کی زۆر پتویستمان به م ده سته واژه یه نه بیت هه وه که چۆن پیتشر ناماژه مان به به ها کانی مروقی کورد دا له ناو گوتاری ناکاردا، چونکه رو به رو ی زۆر پرسیار نه بینه وه که تا نه ندازه یه ک نزیک و هاو شیوه ن.

نه وه ی گرنگی و مه به ستمه بیلیم بهر له وه ی به ته واوه تی بچینه ناو ناواخنی باب ته که مان وه، نه وه یه که پیتشریش وتم: چونکه نه م چه مکه (چه مکی ناسنامه) پرسپاریکی قهیراناوی به له خۆی دا وه له ناو روشنبیری کوردی دا زیاتر چه مکیکی داخراوه، داخراو به ومانایی نه له پووی پراکتیکی به وه که زیاتر دیویکی سیاسی و کۆمه لایه تی نه گهریتته خۆ، خاوه نی دهر ته نجامیکی ناسۆکراوه و پهر له نیشکالین له سه ر ناستی جیاوازه وه نه له پووی تیوری به وه خاوه نی دامه زواوه یه کی ره خنیه یین، به لکه تاوه کو نه م ساته وه خشل له باز ته یه کی شه فه یی دا گه مارۆ تراوین، به واتای پروسه ی نووسین کاپه کی تازه به نیسه بت روشنبیری نیمه وه: به بهوای من رابردو به خینه زۆر چ جۆریک له ته قه نیات وه به هه مان شیوه ش پتویسته (هه نووکه) ش به خینه زۆر رکیقی هه مان ته قه نیات وه: مه به ستم له وه یه که چۆن مو حاسه به ی رابردو بکه یین به هه مان شیوه ش مارجی مه حاسه به ی بزافه کانی نیتسا بکه یین.

نه توانم تاوه کو نه م ساته وه خشه ش بیلیم: که پرسپاری ناسنامه، ته نانه ت نه بیت پرسپاریکی رویتیش لای روشنبیری نیمه، مه به ستم پرسپاریکی چه وه ری و حقیقه. له ۱۹۹۰ هه، که ناا تاجه نذک نیتسا ک د: نه ناسنامه به شته وه که گشت ده سته

یان نه؟ به هر حال به هیوم بتوانم به لایه‌نی که مه‌وه ده‌رگا له‌بروی چه‌ند پرسپاریکی ره‌ه‌ند جیاو‌ز والا بکه‌م دیسانه‌وه نه‌لیم گرانی نه‌م بابه‌ته له‌وه‌دایه که زۆر گشتگیرانه تیکه‌ل به کایه جیاو‌زدکان ده‌بیت، ره‌نگه نه‌مه‌ش ئیشکالی مه‌نه‌جیمان بۆ دروست بکات. وه‌ره‌نگه به راده‌یه‌ک که‌م و کوریمان بۆ دروست بکات له‌ویوه‌وه‌ی که له‌وانه‌یه نه‌توانین به‌ته‌واوه‌تی قولایی پرسپاره‌کان ئاشکرا بکه‌ین به‌لام دواجار ئیمه‌ش ده‌ست به‌رداری نه‌و پرسپارانه نابین که دینه روومان و تووشی راپیمان ده‌که‌ن. مه‌به‌ستم له راپایی نه‌و شه‌گه‌رانیه به‌ره و شتی‌ک ده‌پۆن به‌لام له‌هه‌مان کاتدا پرچه‌که‌ن به‌جزریک له نه‌زانین یان نه‌شکرئ نه‌م نه‌زانینه بۆ نه‌وه‌ی فۆرمینکی نه‌فسانه‌ییمان لادرست نه‌کات به (زانینی نادباری) ناو دێر بکه‌ین، که له‌ راستی‌دا شه‌رکی سه‌ره‌کی رۆشنی‌بریش به‌ده‌رنی‌یه له دروست کردن و به‌سفتی په‌یوه‌ندی‌یه‌کی ئۆرگانی له‌نیوان خسه‌له‌ته دیار و نادیاره‌کانی رۆشنی‌بری..

بۆ نه‌وه‌ی نه‌و په‌یوه‌ندی‌یه به‌رجه‌سته بکه‌ین. ده‌بیت برانین مه‌به‌ستمان له (دیار و نادیار) چی‌یه؟ گه‌ر چی ئاماژه‌ی پیشوومان به‌شیوه‌یه‌کی گشتی له‌ ناسته هه‌مه چه‌شه‌کان بوو. به‌لام له‌ ئیستا به‌دواوه مه‌به‌ستم له (دیار / نادیار) بوون و میژوه. هه‌لبه‌ت میژوو و دکه‌ لایه‌نیکی دیار / ئاماده، وه‌بوونیش وه‌ک لایه‌نیکی نادیار / نا‌ئاماده. نه‌گه‌ر پێشتر وامان زانی بیت که مرقوف کائینیکی وجودی‌یه، نه‌وا ده‌بیت به‌و زانینه‌دا بچینه‌وه، وه‌من ده‌م‌و‌یت وا پێناسی بکه‌م که تا راده‌یه‌کی زۆر کائینیکی عیژوویی‌یه.

له‌راستی‌دا گه‌ر جاریکی تر مرقوف بکه‌رێنینه‌وه بۆ ناو بوونیکی رووت و زه‌مه‌نیکی رووت. نه‌وا بێ‌گومان ده‌چینه‌وه سه‌ر نه‌و بروایه‌ی که مرقوف به‌ته‌نها له‌ناو بوونی‌دا کائینیکی ون و نادیاره! لا‌بوت نه‌م بروایش قه‌هرنکی گه‌وره‌یه به‌نیسه‌ت مرقوف‌وه. بۆیه به‌ بروای من تا‌که چه‌کی مرقوف بۆ هاتنه ده‌ره‌وه له‌ چنگی نه‌و قه‌هره به‌ته‌نها برواهینانی بووه به‌ میژوو له‌پێناو به‌رجه‌سته‌کردنی جه‌وه‌هه‌ری بوونی‌دا. لێ‌ره‌وه ده‌بیت بپرسی‌ن له‌م باسه‌ی ئیمه‌دا میژو چی‌یه؟ من مه‌به‌ستم له‌ میژوو سه‌ر له‌ نوێ هینانه‌وه و نا‌عاده‌کردنه‌وه‌ی نگا جیاو‌زه‌کان نی‌یه بۆ میژوو. چونکه من له‌ ناستیکی دیاری‌کرادا به‌کاری ده‌هێنم. له‌راستی‌دا نه‌و ده‌سه‌وله‌یه‌ی سه‌ریشه‌وه له‌سه‌ر میژوو، پێ‌ژ‌ش هینانه‌وه نی‌یه. نه‌وه‌نده‌ی ده‌م‌و‌یت دوور که‌وینه‌وه له‌ب‌د حالی بوون، چونکه من ده‌م‌و‌یت ده‌سه‌وله‌یه‌ک به‌کار به‌هێنم که ئه‌لێت (مرقوف کائینیکی میژوویی‌یه) به‌لام لێ‌ره‌وه جه‌خت له‌سه‌ر نه‌وه نه‌که‌مه‌وه که به‌هه‌یج شی‌وه‌یه‌ک من نام‌و‌یت له‌ بایه‌خی په‌یوه‌ندی نه‌م دوو خسه‌له‌ته (بوون / میژوو) که‌م بکه‌مه‌وه. بۆیه گه‌ر هه‌ر ساتێک

ويستمان به تهنيا په کښکيان څخه يوه ژير راټه کړنده وه، نو او بيا گومان له پېښاو
 بهرجه سته کړدنی دروست تړون په يوه ندي په له نيتوانيان دا.

بڼ شوې نه کيږي نه ناو راټه کړدنکي پېرش و بلاوه وه، نو او ليزه وه له ريگه ي
 (جهوهري ناسنامه وه) زياتر څزمان له په يوه ندي په ژورگاني و جهوهري په ي نيتوان
 (بوون / ميژوو) نزیک ته کيږي نه له پېښاو ي مه بستي بابه ته که مان دا.. له راستي چه مکي
 (ناسنامه) به شينوه يه کي گشتي دابه ش نه بيت به سر دوو ناسته دا:

ناست به که م: ناستيکي نه ننو لوژي يه، نه شې بلين نه ناسته زياتر مانايه کي فېردی
 له څو نه گړيت. واته مه به ستمان له و ململاني وجوبانيه په له نيتوان (من / بهرامبه ر) دا، که
 نه مه ش زياتر به شينوه يه کي ترو به ته نياني تر له ناو ناستي دووم دا چالاکانه تر کار
 نه کات، که زياتر له ناسته ش دا کيشه که پابه نده به م گوزار شته وه - دانان به بووني
 په کتردا - له راستي دا نه م دان پېدانانه له څو ي دا شهريکه له سر نه ساسي سه پاندني
 ماهيه تي بووني تاکه که سي دا، به لام نه مه روويه ريکي بچوک و شارلوه په له ژياني
 به شهري دا به لام نه م کيشه په ناتراني به تهنيا له ناو ناستيکي فېردی دا به ميښته وه بڼيه
 کيشه که نه گوزي بڼ ناو روويه ريکي گه وړه تر که نه وړش ناستي دووه مه: ناستي
 ميژويي. به بړوي من نه م ناسته زياتر هول نه دات فاکته ره کاني ململاني و کيشه کيش
 له روويه ريکي شارلوه وه وهرگړيت بڼ روويه ريکي ديار و زانراو.

له راستي دا گړ په کيک له رده نده سره کي په کاني ململاني به شهر له سر ناستيکي
 وجوبانيه: سه پاندني بووني څو ي بيت به سر بهرامبه ردا (آخر)، [وهک کيشه ي نيتوان
 (سيد / عيد) لاي (هگل)] [گوزاري گوتار - ژماره ۱ - گوتاري مانو / شکستي
 ده سلات) نو او ليزه وه ململانيکه له ناستي ميژويي دا ده چېته قوناغيکي نوئ وه که
 نه وړش سه لماندن و سه پاندني پرنسيبي جياوازي په لاي کومه ليک بهرامبه ر گومه ليکي تر
 حتمن دواچار مه بده شي جياوازي څوازي ديسانوه له پېښاو سه پاندن دا. مه به ستي
 سره کي شيعه و هستانه له به رده م ناستي دووم دا، که ناستي ميژويي به و ليزه وه
 به بړوي من (ناسنامه) زياتر وهک څه سله تيکي ميژويي ده رکه وتووه، وه دواچار ميژويي
 گوزار شته له کوي نيشکاله وجودي به کان ده کات، به لام بيرمان نه چېته که ميژوو مه ميشه
 ده به ویت څه قيقه ته وجودي به کان بشاريته وه، به و اتايه ي ميژوو نه روويه ريه که
 مړوق تيايدا پيا ده ي پرسپاره وجودي په کاني څو ي نه کات به لام به دنيا په که دامامي
 جياواز و له ريگاي چه ندان نايډو لوژي ي جياوازه وه، چونکه وهک پيشتر وتمان تواناي
 سړوق ديار ي کړاو و سنووردارد له بهرامبه ر پرسپاره ميتافيزيکي په کان دا، بڼيه نه م
 توانايه وهرگړي بڼ ناو ناستيکي تر که ميژوو وهره ننگه زياته پړوي نه بيت گه ر بلين
 څه وني به شهر ش بڼ شوې يووه: تا متمان: موده، هنرنگ، ذات مکات، وهک ۱۰۰۰،

روبوهریکش هاتوو که تیای دا کاری ریکخستنی به شهری تیا نه نجام نه بریت، مه به ستم له ریکخستنی به شهر، دورخستنه وهی تی له فهرزا. بویه ده بیت جه خت له سر نه و حقیقه سه ره تایی به بکینه وه که می گومان بلتین خه ونی مرؤف بؤ میژوو بهرچه کداریک بووه له بهر ده م پرسیاره نه زه لی به کان دا، به لام دواچار هاوکی شه که گزیا و پینچه وانه که وتوه، به و مانایه ی هه رزوو نه و خه ونه سه ره تایی به ی مرؤف له بارچوو، چونکه خه ونه که ی گزیا بؤ رینگه گرتنو بهر نه نگاری بوون. به واتای رینگه گرتن له و تراژیدیا خویناویانه ی که میژو نه یخولقیننی (وهک به رفراوان بوونی هیزی شهر و شه پانگیزی). گه به پینه وه سه ره نه و پرسیاره ی پیشتر راما نه گه یاند و وتمان تیا میژوو له م بابه ته ی نیمه دا چی به؟ جه تمن مه به ستمی من هه یه نه ته ی هیزی میژوو، وه له هه مان کاتدا مه به ستم له و مرؤفیه که دواچار که وتوته ژیر جه بری به ته ی میژوو وه، (مه به ستمان له جه بری به ته ی میژوو نه وه به که بۆنعمونه: (مرؤفیک کاتی به زمانیکی دیاری کراو قسه نه کات. وهک چۆن پیاده ی ئاکاریکی بیاریکراویش ده کات، نه مه له خوی دا ملکه چ کردنه بؤ هیزی میژوو)، به و مانایه ی به شهر ده ستمی نی به له هه لیژاردنی نه ژادی خوی) به بهروای من پتویست ناکات بگه پینه وه سه ره نه و وتوو و ژوو نه تروحه زانستیا نه ی ده ست نیشانی فاکتیره کانی ده کهن، چونکه نه مه ده مان باته وه بؤ ناو وتوو و ژیک که زور نه ستمه نیستا نیمه بتوانین قسه ی له سه ره بکهن، به لام نه کری بلتین: گه گه پانی مرؤف له جه وهری بوون دا، گه پان بیت به دوا ی ماهیه تی بوونی دا، نه و گه پانی له میژووش دا گه رانه به دوا ی هاگانی دا به هایه که له لایه که وهک نه لته رناتیقی نه و ماهی به ته و له لایه کی تریشه وه وه لام دانه وه بیت بؤ مه به ستم گه رای به کانی.

گه له تیوانیننی (هیگل) وه، میژوو به شهری به بریتی بیت له میژوو فکر...! نه ی تیا میژوو نیمه بریتی به له چی؟ رهنکه نه م پرسیاره تا راده یه که پرسیاریکی ته قلیدی بیت به لام به نیسبته بابه ته که مانه وه جیگه ی گرنگی پی دانه. لای (هیگل) میژوو بریتی به له به کگرتنی (فکر و واقع) که نه کری نیمه له ژیر دو ناوی تردا ودری بگرن که نویش ناستی (ناخاوتن و کرداره).

رهنکه هه له نه بین گه بلتین: تاوه که نه م ساته وخته ش میژوو کورد بریتی به له میژوو کردار (مه به ستمان له ناو بردنی میژوو لیژانه دا به مانایه کی ئۆرگانی نایه ته وه) بی گومان کاتی (گۆته) نه لی: (سه ره تا فعل بوو) به واتای له سه ره تا دا نیمه له بهر ده م کرداردا بووین نه که ناخاوتن، چونکه ته مه نی کردار له ته مه نی نه خاوتن کۆنتره به م مانایه ی تاوه که هه نوو که ش پیاده ی کردار نه کریت، واته تاوه که نیستاش به شتیوه یه کی گشتی کردار لای مرؤفی کورد نه چۆته ژیر باری ناخاوتنه وه؛ بویه نیمه لیژره وه که وینه بهر ده م ته، نه که له کداره، ساده کوا که له تا، مه ره عتکر، سه ره تا ی ناعه قلانه، به وه دینه

دەرى. ئەم پەيوەندىيەنى نىۋان ئاخاۋاتىن و كىرەپىش پەيوەندىيەكى جەۋھەرىي ئۆزگەنچى. ۋە ئەم دوو ئاستە لە كاتىكا ئەتۋان بىناي پېۋزەيەك بىكەن كە يەكەيان گىرت. چۈنكە ئەساسەن ئەم يەكگرتىشە جارىكى ئىر ئاستى كىرەر ئەگۈزىتەۋە بۇ ئاۋ پىۋسەيەكى تىۋىزى، بۇ ئىمۈنە كاتىك تۈندۈ تىۋى ئەخىرەتە ژىر كۈنتۈرۈلى ياساۋە بەمانا كىرەر ئەخىرەتە ژىر بارى ئاخاۋاتەۋە. ئەمەش بەمانا بەمەقلانى كىردى كىرەپىك دى (كە تۈندۈ تىۋىيە)، ۋەك لاي (بالاندىيە) يان (ھۈپز) كە ئەبەستىتەۋە بەدەسەلەت دەۋلەتەۋە. ئىمە لىزەۋە ئاچىنە سەر ئەرەخنانە ئاراستە دەسەلات دەكرىت، ئاۋەكە ئەرەخنانە ئامادە كەينەۋە كە ئاراستە ئەقلىيەت كىراۋە. چۈنكە لە باسەكەمان دەردچەين، ئەۋەدى مەبەستى ئىمەيە ئاشكرا كىردى چۈنەتە پەيوەندى ھەردو ئاستەكەيە.

لە ئاراستىدا دەبىت ئەۋەش لەبىر ئەكەين لە كاتىكا ئىمە ئەم وتوۋىزانە ئەكەين كە بەر لە ئىستە تا ھەنۈكەش جارى كۈتايى و مەردىنى ژۇر شىت لى ئەبەرىت ھەروەك (خاۋەند) لاي (ئىتەشە) و مەروۇف لاي (فۈكز) و (مىژو) لاي (فۈكۈياما) بەلام لە ئاستى ئەمە ئاگات ئەۋەدى كە بەۋاى ئەر بەھا دۆۋەدى خۇماندا ئەگەپىتىن. ۋە ئەمە بەمانا سىپىنەۋەدى پىرسىارى ئىمە ئايەت گەرچە دەبىت ئەۋەش بىزانىن كە چەندىك لەدەرەۋەدى مىژۋىدا بىزۋە چەندىكىش كەنار گىر بىن، دۋاچار گەر ئەم دەستەۋازەيە دىۋىست بىت. (ئىمە پاشكۈيەكىن) ئاچىنە دەرەۋەدى قەۋارەي بەشەرى بەلام ئەشنى لە ژىر ئىرادەنى ئەۋەزىرىيەدا بەمىنەۋە. ئەۋەش ھەر بەمانا قەدەرى ئىمە دىت. دەبىت ئەۋەقەقەتە بلىين: كە كۆمەلگەي كوردى بەرۋىزايى تەمەنى بەشەرىيەت لە مىژۋ ئەترىنى! ۋە ئەم ترەش ئەگەپىتەۋە سەر ئاكارىكى تايەتە ئەم كۆمەلگەي ۋەك چۈن پىشتىرىش وتەن تاكو ئەم ساتەۋەختەش لە ئاۋ روۋبەرىكى بەرۋاۋان لە كىرەدا دەۋى لە دەرەۋەدى ئاخاۋاتىن، جگە لەۋەدى ھەمىشە مەيلىكى بۇ ئاۋ مىژۋ ھەيە بەلام پاشەكشى كىرەكەنى ژۇر لەۋە مەيلى گەرەتەر و ژۆرتەر... ۋە لە ئاراستىدا ئەۋەكەتە پاشەكشى دەكەت بەۋاتاي بەھىچ جۆرىك باۋەر بە مىژۋ نەمىن، چۈنكە ئەگەر لە سەتەكدا باۋەرمان بە مىژۋ مەن ئەۋە دەبىت باۋەرپىش بەۋە بەئىنەين: كە ئەۋە ئاكارەدى لەسەدەيەكدا خاۋەنەن لەسەدەيەكى تىردا ئەبەدۆرپىن، بۇ ئەمەش لەم روۋە مەروۇ كورد تارادەيەكى ژۇر پارىزگارە (مەنەز): بۇ ئەۋەدى ئەم رۋانىيەمان فراۋاتىر بىكەين، دەچىنە سەر ئەۋەدى كە بلىين: باۋەر نەمەنەنى كورد بە مىژۋ باۋەر نەمەنەنە بە (كىتەب): (ۋەمەبەستەمان لە كىتەب پىۋسە زەنەيەكەنى بەشەرە لە چۈرچىۋەدى كىتابەدا): بۇ زىاتەر ئاشنا بون بە دەستەۋازەدى (ترەس لە مىژۋ) ئەچىنە ئاۋ پەيوەندى مەروۇ كورد بەرۋاۋەرەۋە: ۋەك ئەۋەدى (شەرواس) ئەلى: (سەۋىشت) بە شىۋەيەكى

تابیه تی نهو بولر دیه که مرؤف لیو هی رانه مینی و له ریگه یه وه په یوه ندی به بابیران و روحه کان و خولاکانه وه دهکات) - مقالات في الاناسة/ کلود لیفی شتراوس - ت: د. حسن قیسی، ص ۱۵۲ - دار التنویر - لبنان ۱۹۸۳ - نه م روانینه ی (شتراوس) تا نه و راده یه راسته که (ناخاوتن) / یا (کتیب) نه بوو بووه ناوه ندیکی سره کی به رفراولان بو په یوه ندی کردن به پراپردووه وه، نه گهر چی نه م تیگه یه له خزی دا رۆچوونه بو ناو ناینده ش. به لام له لای مرؤفی کورد تاوه که نه نووکه ش (سروشست) تاکه ناوه ندیکه بو په یوه ندی کردن به شینو دیه کی گشتی نه ک (کتیب) - چونکه (کتیب) نه و ناوه ندیه که لیو هی په یوه ندی به کلتور ووه (Tradition) ده کریت، وه نه مش به و مانایه نایه ت که توانای تیا دا نه بیت لیو هی په یوه ندی به پاشه رۆژه وه بکریت. چونکه بو زیاتر روون کردنه وه پیم باشه په یوه ندی نیوان (ناخاوتن و کردار) مان له بیر نه چن کاتی روو به پوی نه م په یوه ندیه نه بیننه وه. له میانه ی په یوه ندی مرؤف له ریگه ی سروشته وه. نه مانگه یه نیته نه و دهر نه نجامه ی که چ ناخاوتن یا چ کتیب هیچ جزوه متمانه یه کی نی یه، چونکه گپرا نه وه دیارده سروشتی یه کان بو هیزنکی نادیار. واته متمانه نه کردن به زانست که توانایه کی مرؤفی یه؛ به م پییه ش بپرا هیزان به کتیبه دنیایی یه کان تا راده یه کی زور بپرا هیزان به نیراده ی مرؤف نه ک نیراده یه کی نه بینراو. مه به ستمان له نیراده ی مرؤف نه و نیراده یه که (نیتشه) ناوی نه بات. وه ده کو نه وه ی (فرانسو شاتلی) ده لی: (مه به سستی نیتشه نه و او مه به سستیکی ویرانکه رانه بووه به لام ویرانکردنی نه و مه کان که به جیهانی هاوچه رخنه و لکابوو. ویرانکردنی هیزی کۆنخوازی نه و هیزه ی دژ به هیزی چالاک بوو) (- عدد ۶ - العرب و الفكر العالمي - الخدانة في الفلسفة - فرانسو شانلی - ت: ص ۳۷ - مرکز الانتماء القومي بیروت ۱۹۸۹) له راستی دا مه به سستی (نیتشه) و په یامه که ی گپرا نه وه ی هیز بوو بو نیراده مه روه ها گپرا نه وه ی جه وهر بوو بو ناو ژبان. وه که نه وه ی مه به سستی سره کی نیته ش له م باسه دا به تابیه تی کاتیکه میژوو ده که یه بابیه تی قسه کردن، دابه زینه بو ناو ژبان. له راستی دا نه م قهیرانه زور گه ورتیرشه که نیته باسی ده که یین چونکه تاوه کو نه م ساته وخته ش ژبان له ناو کۆمه لگای کوردی دا له دهر وه ی هه مو راته کربنکی زانستی یه. به و پییه یی که بپرا نه هیزان به زانست واته بپرا بپوون به خورافیات. لیدنه وه جیگه ی (ژاین) له غیابی شویین (زانست) دابه. بو زیاتر تیگه یشتن له م ناواخنه: ددبیت جهخت له سر ناوه ندیتی و توانای هیزه ته قلیدی یه کان بکه ینه وه له ورینگه یه وه که نه شش بلنیزن تاهه نووکه ش (خویندن) نه بوته پرژه یه کی جه وهری، به لکه به نه با وه که کاریک پیا ده ده کریت، که هاوته بای زانین ناو دستیتیه وه، نه مش به راده یه کی زور ده که ریژه وه بو نه و نه ما ته قلیدی (Imitative) یه ی له پشت مانای خویندنه وه یه له راستی دا (خویندن) ناتوانی

پىادەى كەتتىن تۈنەككە؛ بۇيە بەھىچ شىۋەيەك نەيتۈنۈپە ئەر ۋاقتە تەقلىدى و سەلەفیانە بىگۇرېت كە لەھەمان كاتدا پىر چەكن بەمەرچەيىكى دىنى لە ۋاقتە كوردنا بۇ دنيا، بۇيە مردنى خەسەلەتە جەۋھەرى و سەرەكى يەكانى ماناى خويندن بۇتە ھۆى زىياتر بالادەست بوونى ۋاقتە تەقلىدى يەكان كە چوارچىۋەى ۋاقتە سەرەتايى يەكان تىنابەپۇننى بەم ۋاتايەش ئەشنى بلىتىن: ھىچ مەبەست گەرايى يەكى ستراتيژى لەپشت خويندەنە ئىيە، بۇ نمونە تاۋەككە ئەم ساتە ۋەختەش (باران بارىن) يەكېنكە لە ۋە دياردە زۆر باۋە كۆمەلەيتى - دىنى، يانەى، ۋاقتە كوردن كە بە (رەھمەتى خاۋەندە) ناۋدېر ئەكرېت؛ كەۋاتە دەپىت بېرسىن نايە دەپىت ئەرەككە مەبەستى خويندن چىيىت؟ كە ناتۈنەيت ۋاقتە يەكى خورافى و سەرەتايى بىگۇرېت بەرۋاقتە يەكى زانستى؛ لەراستى دا گەرچى خويندن زۆر تىرىن و گەرەتېرىن شەرىحەى كۆمەلەيتى لەخۇى كۆنەكەتەۋە، بەلام خويندەنگەكان مەر لە سەرەتاۋە مالېكى تىن، ۋىزانتىرو خويندەى تەر لە مالەكانى خۇمان، مەر لە ھەلگرتى ۋىنەى باۋەكەۋە لاي مامۇستا تاۋەككە ۋەۋەى قوتابخانە دەپىتە دەرگابەك بۇ ئەشكەنجەدان، چۈنكە گەر ئەم دەستەۋازەيە پېشۋومان بەپرسىار بىكەپنەۋە دەپىت بېرسىن؛ چ بەھايەك لە كۆمەلگەى كوردى دا ھەيە ئەناۋ ئاكارى كۆمەلەيتى؛ لەمار ئابرىت؟ لىرەۋە رۇلى مامۇستا لە زاننەۋە دەپىتە رۇلىكى زىياتر شىدارى يا رۇلىكى زىياتر پۇلىسى گەر دەروست بىن دەلېن (چاۋدېر) بەم مانايەى سەر لەنۋى ئەركىكى كۆمەلەيتى دېنېتەۋە پىادەى دەكات بۇيە ئەم شەرىحە لەۋازىتىن شەرىحە، بەم مانايەى (خويندن) لەخۇى دا نەبۇتە پىرۋەيەكى رۇشەنگەرى، بۇيە ئەك (خويندن) نەيتۈنۈپە كۆتايى بە خورافىات بېنېن بەلگە تۈنەيەكى زىياتر و نوئىشى كوردەۋە بەر خورافىات، چۈنكە ئەساسەن خويندن نەبۇتە ئەم پىرۋەيەى كە ئاۋىكى يەكانى خۇى ئەگەل شىزى خورافى و تەقلىدى دا بەشۋىيەكى پىادەكرۋ فرى بىتە ناۋ بونىادى كۆمەلەيتەمانەۋە، بەم بېنەش تارادەيەك خويندن ھاۋتەباى ھىزە تەقلىدى يەكان كارنەكات، لەراستى دا ئەمەش رۈبەپۋى چارەنۋوسىكى ترسانگەمان دەكاتەۋە، كە رەنگە بەپەپى نىگەرانى و ناۋمىدىيەۋە بىلېم (رۇزەلات بىۋەتە بەھەشتى سەلەفىيەت)، لەراستى دا ھىز و تۈنەى چالاكى دەزگاكسانى ئابىن ۋەك (مىزگەت) زۆر فۋاۋانتر و بەھىزترە لە تۈنەى (خويندن) كە دەزگابەكى زانستى، بەم بېرۋى مەن تاۋەككە سىمبولىكانى خويندن نەگۇرېت، مەھالە (خويندن) بىۋاننى مېكانىزمى ئىشكردى خۇى بىگۇرېت، چۈنكە لەراستى دا ھىندەى (خويندن) ۋەك دەزگابەكى قەمى ناۋدېر ئەكرېت، ھىندە مەبەستگەرايى يەكانى ئاشكرا ئاكرېت، دەمەۋىت بەم نمونەيە پېشتىر باسسان كورد، يادىتان بېنەۋە كە (گۇنپانەۋەى باران بارىن بۇ ئىرادەى خاۋەندە) لەخۇى دا جۇرېكە لە پەيۋەندى كوردن لەپىنگەى دياردەيەكى

سروشتمەۋە، ۋەك ئەۋەي لاي (شترۋوس) ناۋمان بىرد، ئەمەش بەۋ مانايە دىت كە چ (خويندن) يا (زانست) يا (ئاخاۋتن) كە سەر بەرەگەزى (كتىبىن) دەكەۋنە دەرەۋەي سىستىمى راقەكردن لاي ئىنسانى كوردى.

لەراستىدا كاتىكىش ئەم بۆچۈنەي ئىمە ھەل دەۋەشىتمەۋە كە لەپال ئەۋرەقە سەلفى و تەقلىدىيانەدا، راقەكردنى دۆرلەر ئارا دابىت بەشىۋەبەكى گشتى. ۋەلابوت رەچاۋى ئەۋەش دەكەين كە لە فەكرى خۇرناۋاشدا راقەكردنى لەم جۇرئە ھەبە، بەلام لەگەل گەشەكردنى راقەي زانستىدا، راقە تەقلىدىيەكان كەۋتەنە قەيرانەۋە. ئىمە لەۋ بېروايەدا بۈۋىن كە ئىنسانى كورد باۋەر بە كىتەب ناھىنىت، بەۋ مانايەي كە باۋەرى بەئىرادەي مرقۇ ئىيە، كەۋاتە ئەكرىت بلىين (خويندن) تەنھا ئەركىكى كۆمەلەيەتىيە كاتىك پىادە ئەكرى، ۋەلە ھىچ ئاستىكى تۈانا ۋەئىزدانىيە، چۈنكە راقەكردنى خويندن لەناۋ راقە تەقلىدى و بىنىيەكەدا مانايەكى ئىيە، خەتمەن ھەتا ھەنوگەش ھىكەمەكانى خويندن زۆر بچۈكترن لە چاۋە ئەرئەرەكانى باپىرانماندا، ۋەك چۆن مەزەرى شىخەكان پېرۋىزتر و كارىگەرترە لەچاۋ لابۋىكى پىزىشكىدا. رەنگە ھەلە نەبىن گەر بلىين (ژيان) لەناۋ بۈۋىيە تەقلىدى و بىنىيەكاندا لەناستىكى ئۆرگانىدا ئىيە، بۈيە ئەشنى ئەم ساتەش بە ئاستىكى ناعەقلانى ناۋبەرىن، ۋەئەم ئاستەش ئەۋ ئاستەيە كە زانست بەتايىيەتى كىتەب بە گشتى تىايدا بە لەغەت دەكرىت چۈنكە نايىتە لەيادمان بچىت كە زانستىش لە ئاستىكا كار ئاكات گەر زەمىنەيەكى ئەۋاۋ ئۆرگانى نەبىت، ۋەنەمەش پىچەۋانەي ئەۋ ئاراستەيە كە خۇرناۋا رۈبەرۋى بۈۋىيە، ئەۋ زەمىنەيەي كە خۇرناۋا تىايدا بېرواي بەئىز و ئىرادەي مرقۇ ھىتا ۋەك چۆن مەمانەي تەۋاۋى بە زانست كىرد، ۋە ۋەك ئەۋەي بەردەۋام دەر ئەنجامە زانستىيەكانىشىيان دەخەنەۋە ژىر نەشتەرگەرى نۆي بەبېرواي مەن فاكترىكى زۆر ناعەقلانى و ترسناك لەپشت ئەم بۆچۈنە سەلفىيەۋە ھەبە كە پىشت ئەستورە بە مەرچەغىكى دىنى كە (ئىسلام) ھە، ۋە زۆرىنەي راقەكانى خۇي لەۋ مەرچەغەۋە دىننەتە دەرى، خەتمەن ئەۋ مەرچەغە دىنىيەش لەسەر ئەساسى دەۋالېزىم (دۋانەيى) پىنك ھاتۋە، ۋەبەم پىننە ئەۋ فاكترە ترسناك ئەۋ بۆچۈنەيە لەلەي كۆمەلگەي كوردى كە بېرواي ۋايە بەتەنھا (دىن) ئەتۈۋان پارسەنگىيەكى گشتى رابگىرئ لەسەر ھەمۇ ئاستە خىاۋازەكانى پەيۋەندى بەتايىيەتىش لەسەر ئاستى ئاكار و بەھا، ۋاتە رىكخستنى خۇي دەبەخشىتە دىن، ئەمەش بەۋ مانايە دىت كە ئەگەر ئۆزىكى دىن لەدەست بەدەين ئەۋا كۆمەلگە بەرەۋە فەساد و لادان لەئاكار دەچىت: لەراستىدا گەر بەشىۋەيەكى گشتى ئەم بېروايە ھەلەبە و لەناۋ جەرگەي سەلفىيەتەۋە گۈزەلرەش لەخۇي دەكات، چۈنكە دەبىت لەۋە بگەين كە ئۆزىكى دىن ئۆزىكى ئاكارە (بۇ نمونە ئازادى پابەندە بە ئاكارەۋە، ۋەسەرچەم چەمكە مرقۇيەكان

پاښنده به ټاکاره وه) له م روڼه شهود (ټاکار) گوزارشت له کوی چالاکی په مړیۍ به کان دهکات، وده لاستی دا هم بزوايه ش خاودن هیزنکی میتافیزیکی شاراوډه بزویه به ناسانی که ماروی توانا به شه ریښه کان دهکات. به لام ده بیت نیمه له وه بگین که نهگر باوډرمان له سر دنیا گوزا نه و ټیگومان ردوشت و ټاکار یشمان نه گوزی، به لام تاراده په کی زور به هاګان جه وهر و نرخی خویان له ده ست ناده، چونکه کاتیک به هاګان نه دپړن که کومه لگا به ده و قهرانکی ټابوری بچیت. (وه نه مه بروای پیاوړی سله فیی په که واده زانی نازادی فسادۍ نه خولقینۍ)، بزویه له واقعی کومه لایه تی کورډی دا هه مه به هایه کی ټینسانۍ و هه موو راهه کورنیکۍ زانستی پیوښته مه رچی ملکه چی تید؛ بیت بۆ ټاکاره کانی کومه لگا، نه مه ش به و مانایه ی که دواچار هیچ جوړه هیزنکی چالاګه توانای ناماده بوونی نی په غیری هیزه کون خولزه کان، لیږه وه په که (ټاکار) ده بیت گوتاری بالادار (فوقی) و دک چون چه مکی (خیر) لای (نه فلا تون) له سر ووی هه موو شتیکی تره وه نیشان نه در، ناوه هاش (ټاکار) که نامیت په کی دینی و کومه لایه تی په که ماروی مانا زینده گی به کانی زیان دهکات.

لیږه وه ده مه ویت بچمه سر به های ته قلیدی یه ت له واقعی کومه لایه تی کورډی دا، له به رده م چه مک و مانا نوځولزه کاند، یا راستنر بلیم له به رده م روونی نوځه ریډا؛ نه وه ی ټاشکرای له زانینی نیمه دا نه وډیه: که نوځه ریډی سر به به رده مزی فره نگی خورناوایه؛ مه به ستمان له نوځه ریډی دور له هه موو پیناسیک نه وه په که به لایه تی که مه وه به دریزایی میژو، سرچهم وزه و هیزه مادی و معنوی و فکری په به شه ریډی هه مه چه شنه کان- عقلی خورناوای پی بریدوه و ټاشکرای کړیدوه، وه نه مه ش نه و دهر نه نجامه ی (فوکوز) مان یاد دینیت وه که نه لئ: [ده سلات له کومه لگای نه وویډا که شه ی کرد به ده و شینوه کانی سه نته ریزم] (عدد- ۴۳ الفکر العربي المعاصر- نحو نقد العقل السياسي- میخال نوکو- ت: جورج ابي صالح- ص ۵۲ / مرکز الانتماء القومي- بیروت ۱۹۸۷) له راستی دا لیږانه دا مه به ستم له نه رجسی په تی ده سلات له ناو فکری خورناوای، چونکه نه و که شه کورنه له خوی دا ده که پښته وه سر په کینک له فاکتوره سره کی به کان که بریتی په له خاوه ندریتی ده که وته هه مه لایه نه کان، به و مانایه ی که سرچهم هیزه هه مه چه شنه کان له ناو قولرډی خورناوای کوزبوننه وه، به م پښه ش ده بیت له لایه کی تره وه ره خنه کانی (هابرماس) مان له بیر نه چیت که به بروای نه و ده سلاتی سیاسی کونترولی سرچهم روڼه ره جیاوړه کانی زیانی کړیدوه، له و بروایه دام قهراناوی ترین قهرانی نیمه له پځی نه م ره خنه یوه دهر نه که ویت؛ به و اتایه ی که ده سلاتی سیاسی کونترولی هه موو هیزه جیاوړه کانی کړدیت، نه ی ټایا ده بیت

دەسلەپكى سىياسىي لەناو كۆمەلگە تەقلىدىيەكانى ۋەك ئىمەدا كۆنتىرۇلى كام ھىزە جىاۋلزانە بىكات؟ دىۋىكى تىرى ئىم پىرسىيارە ئىۋەيە كە ئايبا دەبىئىت دەسلەپكى سىياسىي ئىمە بە چ چەككىك، بەرەنگارى بەرامبەر (اخىر) و - پارىزىگارى لە ناسنامەى بوۋى- خۇى بىكات؟ لەراستىدا ئەمەش بەۋ مانايە نايەت كەۋاتىپىگەين دەستەيەكى بەشەرىيى دىزايەتى دەستەيەكى تىرى بىكات لەسەر ئەساسى دابەش بوۋىيى رەگەزىرەستى، بەلكە مەبەستەمە پىرسىم ئايبا چ مەچەئىكى سىياسىي ۋە فەكرى ۋە تەقەنى لە پىشت كىيانى ئىمەۋەيە؟ لەراستىدا ئەمە قەيرانەكەى ئىمە كە تۈۋشى جۇرىك ئىزدىۋاجىيەتى كىروۋىن؛ لەلايەك لە رۈۋى كۆمەلەيەتىيەۋە پىرچەكىن بە ھىزى خىلەكى ۋە سەلفى، لەلايەكى دىشەۋە لەرۈۋى سىياسىيەۋە تەنھا دەمامگىكى شىۋاۋمان ھەيە بۇ مامەلە كىرن لەگەل بەرامبەردا كە خۇرئاۋايە بەشۋەيەكى گىشتى، لەراستىدا دەبىئىت بىزانىن كە زىندۈۋىۋىۋەۋە تەشەنەكرى سەلفىيەت لە كۆمەلەگە تەقلىدىيەكاندا، ۋابەستەى گەشەكرىنى گۇرپانە لە زەمىنە جىاۋلزانەكانى خۇرئاۋادا؛ ھەتەن ئەمەش پۇزىش ھىئانەۋەنىيە بۇ فەكرى خۇرئاۋا ھىندەى ۋاقىيەكى لەبەر چاۋە، لەراستىدا ھىچ شىكى ھىندەى دۈۋىارۋىۋەۋەى رابىردۈۋ كۈشەندە نىيە، چۈنكە قەيرانەكانى ئىستىۋى خۇرئاۋا ھاۋكاسى گۇرپانەكانىتى. بەلام قەيرانەكانى ئىمە ھاۋشانى شىكستە ھەمبەنىيەكانەنە، دەمەۋىت بلىم ئەۋ ھىزانەى دەسلەپكى سىياسىي ئىمە كۆنتىرۇلى دەكات تەنھا ھىزىكى ھەخلى ۋە چەسەدىيە، كە ئەمەش پىشت ئەستۈرە بەسىستىمى خىلەكى ۋە مېژۋى كىردەر دەسلەپكى بىئاخاۋىن. لەكاتىكا خۇرئاۋا زىاد لە ھىزىكى لەزىر كۆنتىرۇل دابە، كە تەكەلۇزىا دەرگەۋتۈرىنىيەنە.

گوتارى ناسنامە بەۋ شىۋەيە لە گوتارى تەۋەگەرايى (ناسىۋالى) جىا ئەيىتەۋە كە زىاتەر ھەۋل دەدات لەناۋ يەك بۈنىيەدى دىارىكرۇادا رانەۋەستىتەۋە، ۋەك ئەۋەى جىاۋلزانە ۋە ناكۇكىيەكانىشى بەتەنھا ناگەرىنىتەۋە سەر بىنەمايەكى رەگەزخۋازانە، ۋەستەمەن گوتارى تەۋەىي/ ناسىۋالى. بەرادەيەكى زۇر گوتارىكى سىياسىيە ۋە گەمارۋى رۈيەرسىياسىيەكان دەدات، ئەش پىرسىن كە ئايبا گوتارى ناسنامە كە لەسەر پىرسىيى جىاۋلزانە پىنك دىت دۇ بە رەۋىيىمەنىزىم نىيە؟ بەبىۋاى مەن گەرچە ھىمەنىزىم ئەۋ چەمكەيە كە دەيەۋىت جىاۋلزانە ئىۋان دەستە بەشەرىيەكان ۋە گروۋە مىزىيەكان يەكلا بىكاتەۋە، بەلام دۈجار ئەگەردەكانى بەردەم ئەم رەۋىتە زۇر كەمىرن لە ئەگەردەكانى بەردەم پىرسىيى جىاۋلزانە كە گوتارى ناسنامە گۇزارىشتى لىئەكات. بەبىۋاى مەن ناسنامەى سىياسىي كە زىاتەر ناسىۋالىزىم ئەتۈۋان گۇزارىشتى لى بىكات بەھىچ شىۋەيەك دەلەلەتلىكى سىلپى ناخاتەۋە، چۈنكە چەندەن رەھەندى جۇرۋاجۇرى تىرەن لەناۋ كۆمەلگەدا كە لەدەردەدى قەۋلەرى سىياسى كار ئەكەن ۋەك ناسنامەى رۈشنىيىرى.

لەپاسىتىدا (ناسىۋىئاليزم) تاكە مەپچەغە و تاكە دەرولەزەپە لەبەردەم كۆمەلگای كوردىدا، چونكە ئىمە دەزانىن كە (ئىسلام) ئەو چەكە گەورەپەيە كە ھەمىشە (عەرەب) پېچەك ئەكات. وە لەپاسىتىدا ئىنتىما كىردن بۇ ناسنامە ناگەپتەو ە بۇ رەگەزپەرسىتى و دەمارگىرى، چونكە ەك پىشتەر نامازەماندا وتمان كە بەشەر لەژىر جەبرىيەتى مېژوداپە بۇ نمونە (قەسەكردن بە كوردى جۆرىكە لە ملكە چى بۇ ئەو جەبرىيەت ەك چۆن ئىنگلىزىكىش مەحكومە بە ئىنگلىزىبوون) بەواتاى ئىمە دەچىنە دەروەى ھەلبۇزىرى رەگەز و كۆمەلگا، بۇيە ئەكرى بلىپىن ناسنامەى سياسى لەسەر ئەساسى ئەم جىاولازىيە بىنا بوو، وەئىمەكاتىك ئەتوانىن بزانىن ئىنتىماكردن بۇ ناسنامە بۇ بە ھىوانىزمە يانە! گەر لەبەردەم ئەزموونىكى دىارىكراودا بىن. واتە ئەزموونىكى دىارىكراو بېتە بابەتى قەسەكرىمان، چونكە ئەساسەن ئەو گوتارەش گوتارى كۆمەلەيكە كە دەپەوتت بوونى خۇى بىسەپىتىن، بەلام لەگەل ئەو ەشدا مەپچەغ و نەمچە جىاولزەكان ئاسۆى وەلامەكانى ئىمەش ئەگۆپن.

بەلام لەبىرمان ئەچن كە ئىمە لەژىر جەبرىيەتتىكداين كە تارپادەپەكى نۆز چارەنووسمان وابەستەى چارەنووسى بونىادە كە (لەزەردا مەبەستەم كۆمەلگا تەقلیدىيەكانە)؛ بەپروای مەن گوتارى ناسنامە لە زەمىنەيكى سياسى دا؛ گوتارى كائىنەكە كە دان بە بونیا نانىت، مەژى كورد ئەو نمونە لەبەر چاوەپە كە تامەنووكەش مانابەيكىنى بە بۇ بوونى خۇى، لەپاسىتىدا كاتىكە عەقلى سياسى كوردى بەشپەو بەيكى گشتى كە ناتوانى گوزارشت لە ناسنامەى سياسى بكات، ئەمە لەو ەو ەيكە كە پەرچەك نى بەمەچ جۆرە ھىزىك بەو مانابەى ناتوانى گوزارشت لە بوونى كۆمەلگاپەك بكات؛ بەپروای مەن ئەودەندەش بەسە گەر خۆمان رووت بكەپنەو ە لەسەرچەم چەمك و ماناكان وەتەنەها ەك بوونىكى رووت بىمىنەو، ئایا دان ئەنان بەم بوونەدا لەخۇىدا كىشەكەشنىكى بەشەرىنى بە؟ لەو پەروايەدام رەمەندى سياسى بەتەنەها جومگەپەيكى مەبەستەكانانە؛ چونكە گەر گوتارى ناسنامە لەسەر ئاستى سياسى ھەول بەدات سەرچەم كىشەكەشەم و ئاكۆكى بەكانى ناو پىنكەتەى كۆمەلەپەتى و سياسى خۇى بشارىتەو ە مەبەستەى دواندى بەرامبەر (آخەر) ئەوا لەسەر ئاستى رۆشەنبىرى و فەرھەنگى بەگشتى ھەمىشە ھەول دەدات ئاكۆكى بەكانى خۇى ئاشكرا بكات. چ لەبەردەم خۇىدا، یا لەبەردەم بەرامبەردا (آخەر) .

لەپاسىتىدا ئەم ئىشكالا ئەچەندىك دەگەپتەو ە بۇ ئىشكالى مېژووبى، ئەودەندەش دەگەپنەو ە بۇ ئىشكالى ئەنقۇلۇزى. یا بە گوزارشتىكى تەئەش بلىپىن: بوون بەشدارە لە ئەفراتنى ئەو ئىشكالا مېژوويانەدا، ەك چۆن فاكتەرى جەوھرىيەتى. بە پەروای (كلاستەر) ((لەسەر شەوبى سەردەتايى)) [جەنگ ئەدەتتى پاراستنى (ناسنامە) بوو،

به دانای هیچ کومه لیکه هست به یه کښتی و جیواواری خوی ناکات نه گهر نه که ویت
 مللمنډود له گهل کومه له یه کی تردا [(عدد- ۳۳- ۳۴- الفكر العربي / المریة- الثغافة-
 السیاسية- (من منظور اثنوبولوجي) علي حرب ص ۹۹ / معهد الانتماء القومي- بیروت-
 ۱۹۸۳) له راستی دا هم بڅوونه ی (کلاستر) جهخت کردنه له سر مه بادیښی جیواواری.
 کاتی له ریځی شه پروه گوزرښتی لی نه کری]. تاودکو له لایه که وه جیواواری خوی
 بگه په نیت ود له لایه کی تریشه وه شه پ بکاته رووبه ریځی هاوېش له ناو کومه له که ی دا.
 نه مه ش هاوکاتی مه به سته کانی نیمه به بویه نیشاره تمان پی دا. به لام له گهل نه وده شدا
 نه مه ویت ناماره به ود بدهم که هم بڅوونه ی (کلاستر) ناتوانی له پوه ریځی ود خوی
 بگوزرښت وه بڅووبه ریځی تر، یا به ده سته ولژده کی تر: هم به ولیه ی (کلاستر)
 تاراده یه کی زور ددلاله ټیځی سیاسی له خوی نه کری و ناتوانی له زیاد له ددلاله ټیځا خوی
 بیښت وه. به لام نه کری جهخت له سر نه وه بگه پنه وه که جه نښک فاکتوره شاپوری و
 سیاسی به کان به شدار بن له جولاندن و خه لکوردنی مه بد دښی جیواواری دا، نه وای بی گومان
 پرښی جیواواری که ددلاله ټیځی سهره کی (ناسنامه) په له پال مللمنډ وجودی به کان دا
 له قهواره یه کی گهره تر و روبه ریځی فراوانتر دا بلاونه پنه وه له سر ناستی میژوو. به لام
 مه همیشه حه قیقه تی هم فاکتوره ون نه کریڼ و دانه پوشرڼ نه ویش به هو ی نه و فاکتور و
 قهیرانانه وه که به شهریه ت بڅو خوی خولقاندویه تی: به پړوی من نه و بڅوونه ی
 (کلاستر) نه و کومه لگایانه نه گرتنه وه که جه نښک نه کن که توانای دامه زړاندنیان
 له ده ست نه دایت چونکه له زانېمانا نامونی به که (کورډ) به درېژایی میژوی
 به شهریه ت جه نگاوه ریځی مه همیشه یی بوه. بویه گهر دروست بیت نه وای نه لیم: (کورډ
 خاوه دی گهره ترین و ددوله مه نترین نه رشیفی خوڼه) به لام دواچار شه ریځی نی به
 له پیناو دامه زړاندنی خه ونیکا، هینده ی خاوه دی نه رشیفیځی خوڼاوی شه پ له پیناو
 ویرانکردنی خه ونه کانی، به واتابه کی تر گهر بښانه ویت نه لیم (شه ریځی نی به له سر
 نه ساسی دپړاندنی خوڼ و بردنه وه ی خه ون) هینده ی خه ونه کانی ددپړښتی تاوه کو
 میژویه ک بڅ خوڼن تمار بکات (وهک شه ری ناخوی نیستا و حربه سیاسی به کانی ناو
 مهیدانی سیاسی له کوردستانی باشور) بهم پییه (نه خوڼن له میژوی نیمه دا گزپاوه بڅ
 خه ونو نه کردلریش گزپاوه بڅ ناخوون). ددبیت لیردوه هچینه وه سر په یوه دی نیوان
 تهقلید و نوڼگه ریځی.. نایا [پیکه وتن (التوفیق) له نیوان تهقالید و تهقه نیه تدا مومکینه]
 نه وه نه و پرسیاره یه که (شایگان) له هه مان کتیبی ناویراودا ده بکات (أرهام المریة- ص
 ۲۵) مه به ستمان له هینانه وهی هم پرسیاره دا، سر له نو ی ناماد دکردنه وهی سیستمی
 تهقلیدی و سیستمی نوڼگه ریځی به یق ناو باسکه مان، که زیاتر هه ولی فراوانکردنی نه و
 پرسیاره یه چونکه هم نو سیستمه یه کښکیان پابه نده به به هاروحی به کان و نه وهی
 دیکه شیان پابه نده به به هه تهقه نی به کانه وه.

سهره تا دمه ویت نه وه بلنم که کومه لگای تهقلیدی (مه به ستم له و کومه لگایانه په که مه تا هه نوک ش وابه سته ی کونتریزو نسوولیتیرین جوری ته قالیدن له چوارچتوه ی سیستمیکی تهقلیدی دا) نه و کومه لگایه که خوی به هاوپه یمانی هه موو کات و شویتنیک ده زانی، چونکه نه ساسه ن کومه لگای تهقلیدی پشت نه ستوره به به باوهر و بنه مایه کی نه گزې، نه گزې به و واتایه ی که له خوی دا ماهیه تی (ژبان) رته ده کاته وه و دک پرژه به یکی نینسانی و عقلانی نه شنی به حوکمی چه شنیک له به یوه ندی له نیتوان (کورده و نیسلام) دا، بلین نیسلام باشتیرین نمونه ی پرنسیپ نه گزې ده کانه، وه هه میسه نیسلام هاوشپوه کانی نیسلام ده ویت به و مرچه عه دینی به ی خوی هه مو شاینده بخته ژیر رکنفی راته کانی خویه وه، له راستی دا کاتیکیش نه تراژیدیا به روی داو- رووده دات که ره خفه کرایه دهره وه ی میکاینزمی، بش کورنیانه وه (مه به ستم نیسلام و هاوشپوه کانی نیسلام به تاییه تیش لایه نی سوسیولوژی)؛ چونکه نه ساسه ن نه جوره بیرو باوهرانه به را به ناوکی و ناتابه ی به کانی خویان ناهینن، وه به واش به ناوکی خویان و دهره وه ناهینن وهک (ناین له به رده م زانست دا) تا نه و نه ندازه به ی که ده سکوت و راته زانستی به کانش ده گزېته وه بۆ ناو مرچه عه دینی به که که (قورنانه)، رهنه گ بشیت گهر بلین: ته بابوونی نیتوان نیسلام و کورده نه گزېته وه بۆ خالیکي هاوپه ش که نه ویش پرنسیپی نه گزې، کورده به تاییه تی له ناکاردا و نیسلامیش به تاییه تی له راته کورده دا، لیره وه ده گزېته نه و دهره نجامه ی که بلین: مقمان نه کورده به زانست تاراده به یکی ته واده گزېته وه بۆ رولی نیکه تیغه نی نیسلام له واقعی کومه لایه تیمان دا، چونکه کومه لگای تهقلیدیش هه میسه شوین تیره تهقلیدی و سه له فی به کان ده کورین، مادام حه قیقته تی دینی نه گزېو پیرژه، وهک چۆن ناکار لای کومه لگای تهقلیدی نه گزېو و پیرژه، که واته نه کزې بلین هه مو به ها و هیزکی خوی له رابردوه و دینته دهری، وهک چۆن له راته کورده دنیا دا هه میسه ده گزېته وه بۆ سر ده قه کانی رابردو: له راستی دا ده بیت نه م هزگری به ی کومه لگای تهقلیدی بگه رینینه وه بۆ حضوری هه میسه یی پرسپاری نوئو نه کراو، چونکه له راستی دا هه له به یکی گهره یه گهر وایزانین هه مو پرسپاره نه کراو و نه زانراوه کان که له زه منیکي نوئو دا رو به پرومان دهنه وه، هاو ته بان له گه ل پرسپار و راته کانی رابردو دا، وه حه تمن ده بیت نه و حه قیقته بدرکینین: که کاتیک پیری تهقلیدی نه توانی پی بنینه ناو ژیاړیکي نوئو، گهر پاشه کشنی له به ها روحی و مه بدنه نه گزېد کانی خوی بکات.

به به وای من لیره وه نه گزېته نه و دهره نجامه ی که بلین پیکه وتن له نیتوان تهقالید و ته قه نیه تا مومکین نی به له ناو به ک ساتی دیاری کراو دا، به تاییه تیش تهقالیدی روژه لاتی که زیاتر وابه سته ی تهقالیدی دینی و مه زه به یی به.

ئەشنى ئەم كار كرده تەقلیدىيانە ئىستاتىگىرېنېنەۋە بىز سەر مەرچە غىنىكى ناعەقلانى، لىزەۋە پىئويستە بزانىن مەبەستمان لە ناعەقلانىيەت چىيە؟ لەپاستىدا مەبەستمان لە ناعەقلانىيەت: ئەۋەقلىيەتەنىيە كە لەبەردەم چەمك و مانا نۆي كاندان، توۋشى قەبرىان و شىكىشت ھاتوۋە لەناۋ خۇيىدا، بەلكە مەبەستمان لەۋەقلىيەتە كە باۋدە بەھىز و شىرادەي مەۋق ناھىيىنى و تاۋەكو ئىستاتىش ۋەك بوۋنەۋەرىكى لاۋاز و بەرھەم ھىنزەۋىتى ئەۋەقلىيەت، بىز نەۋە پەرسىيە كۆمەلگەي تەقلیدى بەتايىيەتى كۆمەلگەي كوردى لەمەردن... ئەۋە پەرسىيە كە لە دەرەنچامان بە پاشەكشى كەردن لە ماھىيەتى زىيان دىتەۋە (مەبەستمان لە زىيان كۆي چالاكىيە ھەمەلەنەكانە) بەم پىئەش زىيان ناخاتە زىر بارى غەرىزە ۋە قەل و شىرادەي خۇيەۋە، مەبەستمان لە جىزىكە لە ناعەقلانىيەت، واتە بەعقلانى كەردنى زىيان، ھەروەك چۆن لەلەي (فەزەيىت) جەستە لە حالەتەكى پەسەند نەكرەۋە، ئەگۈزەتەن، بىز حالەتەكى پەسەند كەلە، لەپەگەي ناكەلە كەردنى چالاكىيەكانى لاشەۋە و تۈنە غەرىزەيەكانەۋە، ياخۇد ۋەك ئەۋە چۆن مەۋق لە كائىنەتەكى بىز ئەنگەۋە گۆزە بىز كائىنەتەكى تەسكەر بەرھەمەنەۋەدە بىۋە كائىنەتەكى بەرھەم ھىنەر، ياۋەك ۋەرگىزەن دىلەۋەزەندى ئاستى ھىز لە خاۋەندەۋە بىز مەۋق لەي (نەبەشە)، (ئەمانە ھاۋەكەي تەگەيەكى (مىشال فەزەيىت) ن) ئەمانە ئىشارەتەكى بىۋەك بىز سەر ئەۋە دەرۋازەنى خۇر ئاۋا لىۋەي تەكەل بەمانا جەۋھەرىيەكانى زىيان بىۋە.

لەپاستىدا ئەۋە ھەمىشە ئىمەي بەردە كەنارەكانى زىيان بەشەرى و شارستانىيەت و... ھەند، بىرۋە، پەنا بىردىنى ئىمە بىۋە بىز سىستەمى ئاكارى (أخلاقي)، چۈنكە پىئەش جەختمان لەسەر ئەۋە كەردەۋە، كە تاپادەپەكى زىر پىكەتە تەقلیدىيەكان پەچەكەن بە ئاكارەكى نەگۆز چۈنكە ئاكارە شەكە كە مانا بىز ھىزە سەلەفى و تەقلیدىيە مەدەۋەكان ئەھلىيەتە، ئەۋە جۈت بوۋنەپە كە لەننەۋە ئاكارە نەگۆز و تەزەد رەھا و پىرەزەكاندا ھەيە.

لىزەۋە ئەۋە پەرسىيە ئەكەين كە ئايا بونىيادى تەقلیدى لە تۈنەۋە ھەيە پەرسىيە جىۋاۋز و بىز بە بونىيادى خۇي بەرھەم بەھىن؟ بىز گومان ھەمەۋ بونىيادىك ئەۋە تۈنەۋە ھەيە، بەلام ئەۋە گەنگە ئەۋەپە كە دۈجار ئەۋە پەرسىيە ئەگەپەنەۋە زىر بارى راقە تەقلیدىيەكان، ۋە ئىمە ئىستاتى شەۋەي رۇشەنەۋە مەدەبىمان لەبەردەم داپە، كە ئەۋە پەرسىيە تارادەپەكى باش بەرەۋە جەمسەرى فەكرى جىۋاۋز رۇشەنەۋە، ۋە تە ئەندازەپەك ھەۋل دەدەن دەمامكە پىرەزەكانى ئاين داملان و بەتالى بەنەۋە، ۋەرەنگە ھىچ كەركىش ھىنەدى ئەم كارە قورس و گەنەبەت، چۈنكە لەپاستىدا لەناۋەردى مانا تەقلیدىيەكان و تەكشەكەندىيان كەركى گەنە، بە ھەمەكى ئەۋە تە ھەنەۋەش ۋەقىيە زىيان لە زىر كۆتەۋەلى ھىز و دەسلەتنە قەلە سەلەفىيەكانە، بەۋە مانا ھەيە كە تە ئەم سەتەۋەخەش لە زىرەي گەلەنى رۇزەلەتە تەقلیدىيەت خاۋەندى ھىزەكى

گەرەپە ۋە تۈرانى خۇي لە دەست نە داۋە، ئەۋ پىرسىيارانى ئىستان لە ناۋ رۇشنىبرى عەرەبى دا لە ئىسلام دەكۆت. لە چاخى ناۋەراست بە داۋە ئاراستى مەسىحىيەت دەكرا، خەتەن لىئەۋە تىئەگىن كە غىبابى ھىزى رەخنە بە دىژايسى چەند سە دەپەك بە نىسبەت رۇشنىبرى عەرەبى ۋە بە تايەتى. چۈن بۆتە ھۆى ماپى كە لەكە بوۋى قەيرانەكان. چونكە ئەۋ پىرسىيارەى لە ساتى خۇي دا بىيان ئاكىرى ۋە ئاخىرىتە ژىر رافە كردن ۋە نىۋ لىكەنە ۋە، ئەۋابى گومان ۋەك بىرىنكى ھەمىشەى بە سەر لاشى ئەۋ رۇشنىبرى ۋە دەمىنئەتە، بۆيە دەپىت دان بەۋ حەقىقەتە دا بىنئىن كە (ئەگەر رەخنە نە بوۋ، ئەۋا بى گومان بە ھەىى پەت خۇي بەرەۋ قەيرانىك دەپات) چونكە ھەردەم رەخنە گە ماپى مانا تەقلیدى ۋە سە لەفى پەكان دەدات (مەبەستان لە رەخنە پەك نى پەك پىچەك بە چەمكە ئابدۇلۇزىيەكان).

رەنگە زىادە رۆىى نەپىت گەر بلىن گەرەترە: تراژىدىيى خۇشاۋى رۇشنىبرى كوردى ئەگەرئەۋە بۇ دروست نە بوۋن ۋە ئامادە نە بوۋى ھەمىشەى عەقلى رەخنەى، كە بەلاپەنى كەمەۋە رەخنە شەۋرى كۆن ۋە تەقلیدى پەكان بىرىندار ئەكات، ئەم بىرىنش ۋەبەستەى قەيرانى ئەكات. لىئەۋە پىرسىيارىك رۆپەرومان ئەۋەستىئەۋە: ئەر گونامى ھەموو تراژىدىي ۋە ناعەقلانى خۇمان بگا پىنئەۋە بۇ ناۋ بونىاد ۋە لەۋ رۆگەۋە موحاسەبەى ئەۋ بونىادە پەكەن، ئاپا ئەمە لەخۇدا شەرىعەت دان نى پە بە ھەمۇ چەشەنە لادانىك ۋە ھەل لە ھەنوگەدا؟

لەۋ بىروپادەم جەۋھەرىيەن ئەم پىرسىيارە ژۆر دروستە، چونكە تارپادەپەكى ژۆر كىشەكانمان بۇ جىيا ئەكاتەۋە ۋە لاشمان ئاسانتر ئەكات... مەن لەۋ باۋەپەدام بە نىسبەت كۆمەلگەى ئىمەۋە تارپادەپەك ئەم پىرسىيارە ئەۋە ناگەپەنئەت، كە گىزەنەۋەى كىشەكانمان بۇ ناۋ بونىاد بىيئە ھۆى شەرىعەت دان بە لادەكانى كىشەى ئىستانمان، چونكە لەۋ واقىيەى كۆمەلەپەتى سىياسى ۋە رۇشنىبرى ئىمەۋە، رۆلى بونىادەكە سەر لە نۆى ئامادەكردنەۋەى خۇي لە ھەنوگەدا ژۆر گرانترە لەۋ واقىيەىكى تر، چونكە ئىمە نەمانتوانىۋە مۇفاسەلەپەكى زەمەنى لەۋ ھىژۋودا پىكە: بىنئىن، ياراستىر بلىن: خاۋەنى حوقبەى زەمەنى رۇشنىبرى جىاۋاز... جىاۋاز نىن: جىاۋازىيەكە لىئەۋەپە، ئىمە نەكلى لەۋ رۆلى ئەۋەكە ناكەپن لەسەر ئاستى بەشەرى بەلام لەسەر ئاستى كۆمەلگەى كوردى نكولى لىئەكەن، بەۋ واتاپەى چەمكە نۆيكەنى دىيەى ئىستان (ۋەك بازارى ھاۋەش- ھەبىيە قەزەبى سىياسى- دىموكراسىيە... ھەت) ئەۋەتەن بەرادەپەك كار لە ئىمە پەكەن. بەلكە ھەندىن چار لە ژۆر بارى ئەۋ كارىكەرىيەنە دا ئەۋاۋ بىزىش دەپىن. بەلام ھەمىشە ئىمە ناتوانىن ئەۋ چەمكە نۆى يانە بىفەن ژۆر كۆنترۆلى خۇمانەۋە ۋە كارىان پەپەكەن، ئەمەش دەمانگىزەتەۋە سەر ئەۋ بىروپەى كە ھەمىشە مەحاسەبەى بونىادەكە مان پەكەن لە ھەموو ئاستە جىاۋازەكان دا. بەلام ئەمەش ئەۋە ناگەپەنئەت كە دەست لە چاۋدىرى كردنى ھىژەكانى ئىستانمان ھەلبەگىن گەر ھەر شەۋەپەك بىۋىن.

لەۋ ئاستى دا بەكەن: ئەۋەكەنئەمە ترسەكەكانى سىستەى تايپەگەرى، ئەۋەپە كە ھەمۇل دەدات ھەمىشە دەستەلاتى سىياسى. نى كە لە ئىستاندا ھاۋشانى كۆمەلگەى مەدەنى ۋە كۆمەلگەى سىياسى پە

بەرەۋ دەسلەپكى ئايىنى بەرپىت، بەم پىنەش ئەكرىت بلىنن كە سىستىمىكى ئەقلىدىيە ھەۋل دەدات ھەمىشە پىرۇۋى دەۋلەت لەناۋ خۇيىدا پىتۇتەۋە ئەك بە پىچەۋانەۋە ھەۋلى تۈنەۋەرى بىنما ئەقلىدىيەكانى خۇيى بىدات لەناۋ دەۋلەتدا، ھەۋرەك (بىرھان غلىون) دەلى: [سىستىمى تايىنى دۈۋىنى يەكەمى پىرۇۋى ئەتەۋەبىيە] (نظام الطائفة من دولة الى قبيلة - بىرھان غلىون/ مەركىز الاتمەاء القومى/ بىرۋ - ۱۹۹۰) لەپاستىدا ھەم دەسلەپكى سىياسىي لەناۋ پىنكەتەيكى كۆمەلەيىتى دىيارى كراۋدا مەرجە ھاپەيمەنى پىرۇۋى ئەتەۋەبىيى بىت، بەلام دۈۋر لەماناپەكى دەمارگىرى ۋەگەزەپەستى، بەلكە لەپىنناۋ مەۋگەركىرنى قەۋارەيكى سىياسى.

لەپاستىدا لەھەنۋەكە زۆرىنەي ھىزە كوردىيەكان لەسەر ئەۋ سىستىمى تايىنى يەكار ئەكەن. چۈنكە پىنكەتەيكى خىلەكەبەن ھەي، ۋەبەپرواى مەن بە دىۋاۋى سەدەيى بىستەم ھىزە دىۋىيەكان نەپانتۋانىۋە لەناۋ گوتارى سىياسى ئەقلىدى دەرپەن بەتايىتى دۋاى ۱۹۹۱ ئەگەرىكى زۆر لەبەردەم ھىزە كوردىيەكان دا بۈۋ تەۋەكۈ ھاپەيمەنى پىرۇۋى نىشتمەنى بۈۋەستەۋە بەلام ئەشەن بلىنن ئەۋ ھىزانە زۆر لەۋە سەلەفى تىن كە بىتۈش ماناپەك بە قەۋارەي سىياسى بىدەن، لەكەتەكە ۋەك ئەۋەي لە تىگەيكى (ھابىرمانزەۋە) تىمان، ھەم كىشەكەش ۋە ناكۆكىيەكان كۆزۋانەتەۋە بىز ناۋ قەۋارەي سىياسى، دەشى لىزەۋە بلىنن (ناسنامەي سىياسى) لەناۋ ھىزە كوردىيەكان بەتەۋەتە بىزە، بەلكە دۈۋستە گەرى بلىنن تەۋەكۈكەش ھەۋلى سىپىنەۋەي ناسنامەي سىياسى ئەدەپت لەلەيەن ھىزە كوردىيەكانەۋە. لەپاستىدا لەكۆتاي باسەكەماندا ئەۋ پىرسىيارە ئەكەپن كە رەنگە لەم باسەمان بىكرىت، ئاىا پەيام ۋە زانىنى ئىنە بەرەۋ ئەۋ زانىنە دەپۋات كە تىپايدا چەمكە نۆپەكانى خۇرناۋا پەسەند بىكەن؟

سەربارى ئەۋەي كە ئەلەم ھەر سەركىشىيەك بىت، بەپرواى مەن گە دەرئەنجامەكەمان بەپەسەند كىرىش ناۋ بىرپىت، ئەۋا بىگومان لای مەن گىرەك ئەۋەيە كە پىادەي زىيانكى ئەقلىنى ۋە ئازاد ۋە مۇدەپن بىكرىت. ۋەخەتەن مۇدەپنەزىزە كىرنى كۈمەلگاش خەۋنى ھەمۋەۋ رۇشەنپىرىكە ۋە ئاشكەشە كەپەك ۋە رىشەي مۇدەپنەش دەگەپىتەۋە ناۋ قەۋارەنگى خۇرناۋا بەلام ئەشەن ئەۋە ناگەپەننىت كەۋا تىپەپەن پىرۇۋى نۆپەگەرى كەپىشت ئەستۈرە بەتەقەنىيە نۆپ، چۆتە دەرەۋەي ۸ بەھە تىنسانىيەكان، چۈنكە لەپاستىدا لەئىستادا گوناھى گەۋرە لەلەيەن پىنكەتە سىياسىيەكانەۋە بەكار ئەبىرپىت، لەپاستىدا ھىچ ئاسۋىيەك لەبەردەم ئىمەدا ئەۋە غەپىرى ئەۋەي بەدۋاى ۋەپەيەيكى خۇمان بىگەپىن، ۋەتەپەك كە چىمەدى بەخۇيىن ئەشۋىرپەۋە بەلام لەبەر بۈۋى خۇيىنى جەستەي ھىزى ئەقلىدىيە سەلەفىيەكانىش نەترسىن، ۋەتەپەك كە بىگومان كۆلەنكىيان بەپەن نەپىت لەگەل ئازادىدا..

۱۹۹۷ سلىتمەنى.

کوتار:

چون ددرواښته جېهانگیری به ها نابووری و سیاسی و نایدزلوژیسه کان که
جېهانی سیه میان توشی قهیرانی ناسنامه کردوه؟
• شیراز نه چار

- جېهانگیری (المعوله - Globalisation). بریتیه له دهه که وټنی تفریک له کارلینکړدن
و به نږو به کداچون و په یوه نډی دلریه تی. واته زیانمان ده که وټنه ژیر کاریگری نه و
پووداوه بریارانه ی له دورده وه به دیار ده کون و بریاریان له سره دهریت. خالی ټرنگ
له به جېهانی کړدن دا نه ویه که په ه نډی جوگرافی خه ریکه بایه خی خوی له ددست
بدات و سنووری نیوان ولاتانش گرنکی جارانی نه موه... هرچوټک بیت لیره دا
سهرنجی نه وه دهین که به جېهانی کړدن نه وه ده که یه نیت که چوارچینود ی یاخود
پانتایی [ناوخیی] و [نیشتمانی] به به رده وای به جېهانگیری به په یوه دست ده بیت.
نهم کارلینکړدن و به نیویه کداچونه جېهانگیری به ده ده نجامی چه ندین پرؤسیسه..
له لایه که وه به یه کیک له ناکامه کانی ململانی نیوان زلهیزه کانی له قه لم دهریت که به
قوناغی جهنگی سارد جیا ده کرتی وه. له لایه کی دیکه ش به رنه نجامی به رفراوناوونی
بازرگانی نیو دوله تی و بلاویونه وه تی.. هه روه ها ریکخواوه بازرگانییه نویسه کان
تایه به نډی ریکخواوی فره په گزی وهرگرتووه، نه مهش بیاری له بهر دم (جېهانگیری
نابووری) دا په خساند. لیره وه بایه خی نابووری نیشتمانی هه روه سی هیناوه و نابووری
نیو دوله تی خه سله تی ململانی نیوان ته که تولاته نابوری به جیا و نه کانی وهرگرتووه.
له لایه کی دیکه وه به جېهانیکردن گرتی دراوه به داهینانه ته که ولوژییه کانه وه که کاری
کردوته سهر زړ له بواره کانی زیان هر له پیشکه وټنی چه کی نه تومیه وه تا
گیروگرتنه کانی پیس بوونی ژینگه تا ده گانه توری په یوه نډیه جېهانیه کان، په خشی
ته له نږو نی له پئی مانگه ده سترده کانه وه، که ناو دهریت (به رنکای خنیری
شالوگرتی زانیاری). دواچار جېهانگیری په ه نډی گرنکی لایه نی سیاسی و
نایدزلوژییه. گرنکترین کاریگری له بلاویونه وه به ها سیاسیه کانی لیبرالیزمی
خورتاوییه.. ده که نه وهی (فوکویاما) له کتیبی [کوتایی میژوو] دا وټسای کردبنو،
ووړوژاندنی نهم مه سله یه ش وه که به لگ په ک بسو بسو سهرکه وټنی دیموکراسیه تی
لیبرالیزم جېهانگیری سهر به خوی خودی دوله تی نیشتمانی ټیک شکند چه له پئی

بزاوێتی بازگراونی - ئابووری، یان لە ڕێی شۆڕشی زانیاریو پەڕیوەندییەکانەوە... ئەم بارودۆخەش مەسەلەی جۆراوجۆر ئەرۆژێتی کە گرنگترینیان ھەلوێستی دەولەتە نیشتمانییەکانە لەسەر (شوناسی نیشتمانی) و (پۆشنبری نیشتمانی) لەبەرامبەر ئەم ئاراستە جیھانییەدا؟ ئەم مەسەلەیەش دروستە بەتایبەتی بۆ دەولەتە نیشتمانییە لاوازەکان کە خاوەنی توانستێکی وائین تا لە ڕێی ئەم خواستەو بێوانن بەرھەڵستی دیاردە (جیھانگیری) بکەن: لە ئاستی ئابووری و ئایدۆلۆژی و سیاسیی و کۆمەڵایەتی-دا- لە راستی دا مەسەلەی (شوناسی نیشتمانی) دەولەتە تازەییگە یشتووەکان لەو مەسەلەییە کە قەیرانیکی حەقیقی ڕوژاندوو لە کاتیگدا ئەم دەولەتانە مێژووی سەرەخۆبوونیان نوێیە (بە دیارگراوی ئەکەوتە دواي جەنگی جیھانی دووھەو). سەرباری ئەوەی ئەم ولاتانە پێویستیان بە بیناکردنی شوناسی نیشتمانی ھەیە و پیش بنیین چوارچێوەی دەولەتیکی نیشتمانی نوێشەو و پزگاریان بێت لە پەڕیوەستگە بۆ شوناسی بەرئەسک و ناوچەیی. کە بەھۆی کۆمەڵیک فاکتەری جۆراوجۆرەو (ئابووری و سیاسیی و کۆمەڵایەتی...) نەتواناوە تەو پزۆریە تەواو بکەیت و چەمکیکی نوێش بۆ شوناسی نیشتمانی دابەزێزیت. لەکاتیگدا ئەم ولاتانە لەبەردەم مەسەلەییکی ترسناک دان کە چۆنیتی پاراستنی خودە لە ژێر فشاری بەھیزی ئاراستەیی جیھانگیری دا... ئەم مەسەلەییەش ئەرکیکی ئیجگار گرانە و پێویستی بە توانا و بەرگەگرتن ھەیە چ وەک سیستەمی حوکمرانی یان ھاولاتیان. لە کاتیگدا فشار بەرەو تواناوە لە جیھانگیری دا فشارێکی توند و بەھیزە. بۆیە پاراستنی (شوناسی نیشتمانی) پێویست بە سیاسەتیکی ڕیزخایەن ھەیە کە پشت بپەستێت بە بیناکردنی (ھۆشیاری بەخود) لای ھاولاتیان و چاکسازی بکەیت لە پەڕیوەندی نیوان ھاولاتیان و حکومەتدا جگە لەوەی سیستەمی حوکمرانی پێویستە کارلیکی ھەبێت لەگەڵ سیاسەتی نیو دەولەتی ھارچەرخ دا و ڕۆلیکی ئیجابی بگێزێت ئەم مەسەلەیی بەرھەڵستی کردنی (تاک پەھەندیو بالا دەستی و دەست بەسەراگرتن) لە سیاسەتی نیو دەولەتی دا.

ھەولێر

کۆلیژی یاسا و پامیاری

زانکۆی سەڵادەدین

گوتار-

له کاتیکا به ره و کوتای سده ی بیستم ده چین، به بر وای تو پرسیاری ناسنامه، که پرسیاریکی قه بران وایی به، چون له پرسیاریکی ته قلییدی به وه ده پتسه پرسیاریکی هاوچه رخ؟

فهره پیدون ده سمن:-

نیعه له م بواره دا قسه له سر بابه تیک ده که یکن که واتایه کی گشتی له خو هه لئاگریت به لکه نه وه ی نیعه به تاییه تی قسه ی له سر ده که یکن ناسنامه ی کوردی به .. له راستی دا به مو شتیکی سروشتی نینسانی کورد تاییه تی به، به واتایه ی زور به قورسی دیته ژیر باری رافه کردنه وه، بۆ به مو و دلامه کانیشمان شیوه یه کی تاییه تی له خو ده گرن.

بۆ نه وه ی نه و پرسیاره له فورمیکه گشتی به وه بچیته ناو فورمیکه تاییه تی به وه ده بیت لیرانه دا پرسیاری نه وه بکه یکن. که نایا چون ده توانین ناسنامه ی خومان دایمه زینین؟ دواتر دیتنه سر واتای هاوچه رختی نه م ناسنامه به .. دیاره هه مو گروهیکی به شیری خاودنی ناسنامه یه کی تاییه تی خۆیه تی، به لام لیرانه دا ده توانین ناسنامه له دوو ناستدا جیا بکه ینه وه ..

ناستی میژوویی و ناستی نه نتۆلۆژی / وجودی هه تمه ن ناسنامه له ناستی میژوویی دا کاتیک پیک دیت که گروهیکی کۆمه لایه تی یا نه ته وه یه ک قه ولره یه کی هاویه ش سه رجه م نه فراده کانی پیک وه گری پیدات، وه هه لگری پرۆژه یه کی سیاسی تاییه تی خۆیان بن بۆ بووبه بووبونه وه ی جیهارزو به شدار بیون له ژیری به شیری دا، لیره وه نه کرێ بلیسین که نه بوونی پرۆژه یه کی سیاسی هاویه ش که گوزارشت له چاره نووسی کۆمه لگایه ک بکات به مانای لیرانه دا نه و کۆمه لگایه له توانای دامه زرانندی ناسنامه ی سیاسی خۆی دا نی به . نه و کاته ی ده سته یه کی به شیری وه ک (کورد) که هیچ به شداریه کی له جولانه وه ی میژوودا نی به . هه ر به وه واتایه مانای توانی داگیرکردنی هیچ شوینیکه یه کی نی به وه نه و کات وه ک کانیکیکی بیخه یکن دهمینته وه . نه و کات ته نها له ژیر باری ناچاری دا پشت به ناستی به که م ده بستیت بۆ بوونی خۆی که ناستی نه نتۆلۆجی به وه نه م ناسته شیان به بی حضوری ناستی میژوویی هیچ گه شه یه ک ناکاتو به رده وام ناراسته که شێ به ره و ناوه وه ی خۆیه تی، به واتای هیچ شتیکی هاویه ش له نینوان کۆی نه فراده کان دا نامینیت ناوه کو له یه ک گوتاری هه مه لایه نه ی هاویه ش دا کۆک بزو گوزارشت له خه ونی هه موویان

بکات، بۆیه لێرهوه به‌شێوه‌یه‌کی سروشتی ناستی ئه‌نتۆلۆژی به‌یخ حه‌زوری ناستی میژوویی هه‌ره‌س دینیت.

به‌هاوچه‌رخى بیهون نه‌ک پرسسیاریکی ژۆرپتویسته له‌خۆمانی بکه‌ین. به‌لکه‌ له‌هه‌نوکه‌دا پرسسیاریکه‌ به‌پاده‌یه‌ک خۆی به‌سه‌رشه‌دا نه‌سه‌پیننی که‌ هه‌موو ده‌میک به‌هێزیکى خه‌راترو به‌توانایه‌کی زیاتره‌وه دیتسه ئاره‌وه؛ بۆیه پرسسیاری چۆنه‌تی هاوچه‌رخى بون پرسسیاریکی ژۆر له‌پیشینه‌و ژۆر پتویسته، به‌لام پێش پۆچوونمان بۆناو ئه‌م ته‌وه‌ریه‌ پتویسته ئه‌وه‌ بلین: چۆن پرسسیاری بیهون نه‌بوونی ناسنامه‌ی کوردی ده‌که‌ین وه‌چۆن پتاسه‌یه‌کی ئه‌و ناسنامه‌یه‌ ده‌که‌ین! لێره‌دا بۆته‌وه‌ی پتاسنیک له‌حالی نیتسه‌دا بۆ ناسنامه‌ی کوردی بدۆزیته‌وه، پتویسته جاریکی تر له‌ جیهانی چه‌مکه‌ گشتی‌یه‌کان دابه‌زیو. یه‌یه سه‌ر واقیعی تایبه‌ته‌. کوردی وه‌هه‌مو ئه‌و راستیانه‌ ده‌ست نیشان بکه‌ین که‌ له‌ ڕیگایانه‌وه ئه‌و تانین ناسنامه‌ی کوردی پتاسه‌ بکه‌ین، وه‌بۆ ته‌مه‌ش پتویستمان به‌وه هه‌یه که‌ هه‌مو په‌هه‌نده‌ جوگرافی و زه‌مه‌نی‌یه‌کان لێک ده‌بنه‌وه، لێره‌دا پتویسته له‌م دوو خاله‌دا کۆیان بکه‌ینه‌وه و تیشکێکی به‌خینه‌ سه‌ر، یه‌که‌میان: ئایا نینسانی کوردی چی به‌ره‌م هه‌ناوه؟ ئه‌وه‌میان: ئایا نینسانی کوردی چۆن سه‌یری دنیاو ده‌رووبه‌ری خۆی ده‌کات؛ سه‌ره‌تا پتویسته ئه‌و سه‌رنجه‌ ده‌م: که‌کاتێک به‌م جۆره قسه‌ له‌سه‌ر مه‌سه‌له‌کان ده‌که‌م، په‌یوه‌ندییه‌کی به‌زه‌مه‌نیکى دیاریکراو پڕۆژه‌یه‌کی دیاریکراوه‌ نی‌یه، چونکه‌ ئه‌ساسه‌ن نه‌بوونی ماوه‌و قوناغی زه‌مه‌نی جیاوازه‌.. جیاوازه‌ له‌خۆی‌دا به‌لگه‌ی سروشتی شیواوی کۆمه‌لگای کوردی‌یه، بۆیه من قسه‌ له‌سه‌ر میژوویی زه‌مه‌نی کورد خۆی ده‌که‌م، ئه‌وه‌ش لۆژیکیکى خۆی هه‌یه، به‌تایبه‌تی کاتێک نینسانی کوردی به‌ئێزایی چه‌ندان سه‌ده له‌هه‌مان حاله‌دا ده‌میتیته‌وه که‌ پێشتر ته‌ی کوه‌توه، دیاره هه‌مان دیاره تايبه‌تی‌یه‌کانی تايبه‌ت به‌خۆی له‌قواره‌یه‌کی ترو له‌ناو ده‌مامگیکى تردا دووباره ئه‌کاته‌وه. لێره‌دا ئه‌توانم بلیم: حه‌قیقه‌تی جه‌وه‌ری ئه‌وه‌یه که‌ نینسانی کورد نینسانیکه‌ تاوه‌کو ئه‌م ساته‌وه‌خته‌ش پابه‌نده‌ به‌سروشته‌وه‌و لێی جیا نه‌بۆته‌وه. بۆیه تێڕوانینی بۆدنیوا چ بیهونی له‌پانتایی میژوویی خۆی‌دا، به‌ده‌ر نی‌یه له‌ پابه‌ندبوونی ته‌واى به‌سروشته‌وه، وه‌تا هه‌نوکه‌ش شتیکی نه‌هه‌ناوته‌ گۆڕی، جگه‌ له‌ په‌یوه‌ستى هه‌میشه‌یی به‌سروشته‌وه.

له‌پاستی‌دا هه‌موو گه‌شه‌کردنیکى کورد له‌ ناستی قه‌باره‌دا بووه: له‌په‌روی بایه‌لۆژی‌وه زیاده‌بونی ژماره‌ی دانیشته‌وانی، له‌ په‌روی ئابروزی‌یه‌وه. زیاده‌بونی سه‌ری مه‌ره‌کانی وه‌رووبه‌ری زه‌وییه‌ داچینه‌راوه‌کانی، وه‌له‌ په‌روی کۆمه‌لایه‌تی‌وه زلتر بوونه‌وه‌ی قه‌باره‌ی خێل. به‌په‌روای من پتویسته په‌رسین که‌ ئایا نه‌بوونی هه‌یج دامه‌زراوه‌یه‌کی مه‌ده‌نی و ده‌وله‌تی یا نه‌بوونی ده‌سه‌لاتیکى سیاسى عه‌قڵانی، له‌خۆی‌دا گوزارشت له‌ غیابی

هه‌میشه‌یی کۆمه‌لگای کوردی ناکاتو له‌ناو میژوودا؟ من لیژانه‌دا مه‌به‌ستم به‌سۆز و نه‌بوونی په‌ویوه‌ندی و دامه‌زراره‌ کۆمه‌لایه‌تی و ناستی په‌ره‌سه‌ندنیه؛ چونکه‌ حه‌قیقه‌تی بوون له‌ناستی میژوویی‌دا، و ده‌حقیقه‌تی فه‌عاليه‌تی میژوویی هه‌ر میله‌تی که‌ له‌ رێگه‌ی په‌ره‌سه‌ندووی تێری دامه‌زراره‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌کانه‌وه‌ ده‌رده‌که‌وێت. له‌پاستی‌دا نه‌و ساتانه‌ی که‌ ئینسانی کورد به‌ره‌می هه‌تانه‌ به‌ته‌نها بریتییه‌ له‌ تیکشکانه‌کان و دراما خۆیناوی به‌کانی و دووباره‌ به‌ره‌م هه‌تانه‌وه‌ی قه‌یرانه‌ هه‌مه‌لایه‌نه‌کانی. بۆیه‌ سه‌رجه‌م کۆچه‌ به‌کۆمه‌له‌کانی و سه‌رجه‌م قه‌لا بوخاره‌کانی و نه‌و هه‌موو خۆینه‌ی له‌پوویه‌ری جوگرافیا‌ی کوردا پ‌ژاوه‌. نه‌و حه‌قیقه‌ته‌ تاله‌مان به‌ر ئینتیته‌وه‌ که‌ سه‌رباری نه‌و هه‌موو خۆینه‌ش ئینسانی کوردی هه‌چ شتیکی به‌ره‌م نه‌هه‌تانه‌وه‌، نه‌ده‌تیکی یاسایی به‌ره‌م هه‌تانه‌وه‌ نه‌ده‌سه‌لاتیکی سیاسی که‌ گوزارشته‌ له‌ چاره‌نووسی بکات که‌ واته‌ نه‌گه‌یه‌ نه‌و حه‌قیقه‌ته‌ی که‌ ئینسانی کوردی به‌دریژایی میژووی ته‌مه‌نی هه‌چی به‌نا نه‌کردووه‌. غه‌یری به‌ره‌م هه‌تانه‌ی به‌ره‌م نه‌هه‌تانه‌.

بابزانی ئینسانی کوردی چۆن سه‌یری دنیا ده‌کات و ده‌چ جیهانییه‌کی هه‌یه‌! نه‌وه‌ش ده‌لێم که‌ نه‌م قسه‌که‌رنانه‌ ته‌نها چوارچێوه‌ی سه‌رنجه‌کانم ده‌گرێته‌وه‌ و ده‌ناچێته‌ خانه‌ی لێکدانه‌وه‌.

تێپه‌ڕانی ئینسانی کورد به‌ده‌رووبه‌رده‌وه‌، له‌په‌یوه‌ندی پاسته‌وخۆی ئینسانی کورد به‌سروشته‌ی ده‌رووبه‌رییه‌وه‌ هه‌له‌پنجێنراوه‌؛ بۆیه‌ جیهانییه‌ی کوردی له‌ناستی جوگرافیا‌ی پاسته‌وخۆی ده‌رووبه‌ر ته‌نێ نه‌په‌یووه‌، بۆیه‌ ده‌بێت نه‌و حه‌قیقه‌ته‌ بلێین که‌یه‌که‌م به‌رکه‌وته‌نی پاسته‌وخۆی به‌ویدی خۆیه‌وه‌، له‌و کاته‌وه‌ بووه‌ که‌ به‌رامبه‌ر (آخه‌ر) داگیرێ کردووه‌. ئینسانی کوردی له‌ قه‌واره‌ی خۆی‌دا سه‌یری دنیا ده‌کات بۆیه‌ هه‌چ جیاوازییه‌کی نییه‌ له‌گه‌ڵ سه‌رده‌مه‌کانی پێشتری‌دا، هه‌ر هه‌مان نه‌و کانییه‌ که‌ خۆی له‌ناوه‌ندی سروشتیکی پاسته‌وخۆدا، که‌ په‌یوه‌سته‌ به‌خۆی مه‌رومالاتییه‌وه‌، ده‌بینیت، به‌و واتایه‌ی که‌ مامه‌له‌کردنی له‌گه‌ڵ زه‌وی مه‌رومالاتیش‌دا بۆ سه‌لماندنی ژیا‌نی سروشتییه‌تی له‌ناو سروشت‌دا، که‌ ته‌مه‌ش ده‌لاله‌تی جیهانییه‌وه‌ی ئینسانی کوردییه‌ له‌ سروشت.

حه‌تمه‌ن چۆنییه‌تی په‌یوه‌ندییه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌کان و شیوژی په‌ره‌سه‌ندن و پێکهاته‌ی زمانی و بونیادی سیاسی و پۆشنیری کوردی، نه‌و جوهمانه‌ن که‌ له‌رێگه‌پانه‌وه‌ نه‌توانین قسه‌کانی پێشترمان ئیستات بکه‌ین، چونکه‌ خۆش‌او! دنیا به‌ک گۆڕانو ده‌سه‌که‌وته‌ی گه‌وره‌ی بۆخۆی مه‌یسه‌ر کرد که‌چی تا هه‌نوکه‌ش خه‌یڵ مه‌رومه‌وه‌. واکو‌تایی سه‌ده‌ی بیسته‌مه‌وه‌ که‌چی کورد تا هه‌نوکه‌ش پێکهاته‌ی خه‌یڵه‌کییه‌کانی به‌تواناترو به‌هێزتر بووه‌، وه‌له‌م بونیاده‌ نه‌تێزلاره‌وه‌ بۆیه‌ هه‌میشه‌ش پێکهاته‌ی ده‌سه‌لاته‌کانی پێکهاته‌یه‌کی خه‌یڵه‌کییه‌؛ هه‌تمه‌ن جیهانییه‌ی خه‌یڵه‌ش له‌سنووری شوێنه‌که‌ی خۆی ته‌نێ نه‌په‌یووه‌.

گفت وگۆیه کی له م شپوه به له سه ره نه و کیشه چاره نووس سازانه ناتوانیت دهر باز بێت له تینگه باوه کان، مه به ستم نه و تینگه گه شهباننه به که و سهیری دنیا ده که نه به و واتایه ی هیچ قهیرانیکنو هیچ نیشکالینکی نه بێت، تا نه و راده به ی بۆ نمونه پیکهاته کانی گوتاری سیاسی نیشتمان نه و هه ولانه که پیرۆزی بۆ په یامه کۆنه کان ده گێننه وه، یاخود بانگه شه ی گه یاندنی جیهانی نوێ به سۆشیالیزم له کوردستان وه ده که نه. وه له باشترین حاله تا له زهوی لوانه و تووی کورده وه په یامی گه یاندنی دیموکراسیه ت بۆ رۆژه لات رانه گه یه نن.

له گه ل بۆ چوونی باودا موانه ره به کی ساختانه هه به که نابیت خۆمانی له خافله بکه ی نه ویش بریتیه له نه بینی نه و راستیه ی که هه مو ته ماس و بهرکه و تننکی کورد به جیهانه، دهره وه ی خۆی، به نا راستیه ی هاتنه له دهره وه ی خۆی بۆ ناو خۆی : هه ک له شیراده ی خۆیه به ره و دهره و جیهان به گشتی.

نیستا له جیهانیکنایه، که ناتوانین به یی ده سه لاتینکی سیاسی به یانی بوونی میچ بوونیک بکه ین، بۆیه گرنگه مه حکه مه ی گوتاری سیاسی کوردی بکه ین له هه ر ناستیکدا بێت.

بیاره هاوچه رخی بوون به راده به کی ژۆر ده چینه وه ناو بونیادی پۆشنبیری به ک چونکه به ته نه ا پۆشنبیری نه توانی نه و پرسیارانه بانگه نشت بکات بۆ ناو رانه کردن وه ته نه ا ره خنه پۆشنبیری به کان نه توانن بینه چاوی دامه زراندنی عه قلاتیه ت.

وه مه حاله بتوانین به ته قه نیاتی فکری جۆراوجۆره تیکه ل به قهیرانه هه مه لایه نه کانمان بین به یی هه لوه شانده وه لیکدانه وه ی قوولی که سایه تی کوردی، چونکه له راستی دا پۆشنبیری کوردی نه و پۆشنبیری به نی به که خاوه نی بۆ چوونی جیاوازی پر له نیشکال بێت له سه ر ناستی جیهان بینی جیاوازی، بۆیه نه کۆی سروشنی نه و تایبه ته ندیتی به رچه و بکه ین. وه سه باره ت به خالی دووم که لای من جینگه ی بایه خ پێدانه، بریتیه له پرسیار کردن له رینگه ی نه و گروهو حیزبه سیاسیه وه که و ده که نه لئه رناتیف کار نه که نه. وه لیزه وه نه توانین حوکم به سه ر بوونی و نه بوونی فاکتوره کانی ناسنامه بده ین. له کۆتایی دا ده لیم: بۆته وه ی هاوچه رخ بین ده بێت بهر له هه مو شتیك بینایه کی هه مه لایه نه ی خۆمان بکه ین به تایبه تی وه ستان له سه ر په هندی سیاسی و پۆشنبیری. له کۆبای دا به پێویستی ده زانم جه خه له سه ره نه و راستیه بکه م که دامه زراندنی ناسنامه به راده ی سه ره کی له نه ستۆی سیاسه ته درو شیراده ی سیاسی دایه نه که رۆشنبیر..

گوتار:

به هؤی به سهر چوونی بیرى نه ته وهی و شؤر شگى و... هتد، به وه له ناو ژینگه ی خؤرئاوادا، كه هه نروكه ناوه ندىكى بالا و خاوه ن هه عه نه ته- پرسىارى ناسنامه بؤته پرسىارىكى قه یراناوی، نایا تا چه ند ئه م چه مكه (ناسنامه) له ناو گوتارى سیاسى (كه، حسیزب گوزارشتى لى ده كات) چه وری دهینه؟! وه چ مه رچه عىكى سیاسى و فکرى و نایدۆلوی نه توانی پشتگى نه وچه مكه بكات؟

ناراس عبت انكریم:

به ره له هه موو شتىك به وه دا كه پرسىارى شوناس له ناو ژینگه ی خؤرئاوادا به هؤی به سهر چوونی بیرى نه ته وهی و... هتد. وه قه یراناوی ده بینن، لىاره مه به ستى پرسىاره كه تان قسه كردنه له سهر په هه ندىكى ديارىكراوى شوناس كه (شوناسى نه ته وهی = الهوى القومى) به. چونكه پرسىارى شوناس - به هه موو په هه نده كانیه وه - نهك هه ره له خؤرئاوا دا له قه یران دا نى به بگره نیستا (شوناسى رۆشنبیری = الهوى الثناى) به وه ته فه له كىك كه هه موو پرسىاره كانى گوتارى شوناس به ده وریدا ده سوړینه و. بىگومان نه شه پاساوى خؤى هه به و ناسابه كه گوتارى شوناسى خؤرئاوا به كى خاوه ن ناوه ندى بالاى هتد و نابوورى و مه عریفه و زانست و ته كنه لۆژیا و... هتد زیاتر سه رگه رمى و روژاندنى چه مكى وهك دابه لۆگ و پىكه وه ژيان و هاوكارى و نه و چه مكانه ی دى بىت كه زیاتر ده رگا له سهر (عه و له مه) ی دیدگا و جیهان بینه جیاوه زه كان ده خانه سه رپشت. نه گه رچى نه مه خؤى له خؤیدا دان پیاوانه به شوناسى رۆشنبیری ده وه ی خؤرئاوادا، به لام مه به ستى سه ره كى خؤرئاوا له م پۆسه یه دا دروست كردنى هه سستىكه لای كۆمه لگاكانى دى كه نهك هه ره ناماده ی مامه له و دیا لۆگ بىن له گه ل كلتۆره كه یدا، به لكو به پىنویستیشى بزانن. چونكه خؤرئاوا به كى سه رمایه دارى كه سه روشتىكى نه خته بووتانه ی هه به له په لپاوىشتن به جیهاندا هه رده بىن گوتارى شوناس لای نه و چه خت له سهر نه وه په هه نده بكات، به تابه تى له كاتىكا گوتارى شوناسى و لاشانى كه نار زیاتر به دبوی په هه نده كه ی دى (شوناسى نه ته وهی) دا كه وتۆته و. لیره دا ده كرى به رسین نایا سه باره ت به خؤرئاوا، ناماده كى كۆمه لگاكان بۆ قبوولكردنى مه عریفه و كلتۆرو... هتدى خؤرئاوا فاكته رىكى یارىده ده ر نى به بۆ زیاتر ناماده كى باز لږ دكانیشیان له به رده م هه عه نه ی به ره مه كانیدا؟ به شىوه به كى دى بلىین: نایا نه و

ستراتیژده نابووری یه نه گۆرهی خورشاوی سه رمایه دار پیویستی به ستراتیژیکی سؤسیز سایکۆلۆجی نی به لولاتانی که ناردا پیاده ی بکات؟

له کاتینکدا گوتاری شوناس (نه که خودی شوناس) وه که بورهان غلیون ده لی: خۆی له خۆیدا نایدۆلۆزیابه ناشکرشه که نیشی سه ره کی گوتاری نایدۆلۆزیبا چه پاندن و شارندن وهی جیاوازییه کانه له ناو به هایه کی پیروژتر و پانتاییه کی فراوانتردا. هر بۆ نمونه چه مکیکی وه که (عهوله مه) بهر له هه موو شتی که شارینه وهی جیاوازی نینوان خهونی نه توه جیا جیا کانه له نیو خهونی گه ره ی مرۆفایه تیدا. لێره دا مه به ستم له وه نیه که هه میشه گوتاری شوناس به ستراتیژیکی سلبیانه نیش بکات چونکه هیچ گومانینک له وه دانیه که نه توه کان چه ند لێکی جیاوازی زیاد له خهونیک هیه کۆیان بکاته وه. جگه له وهی مامه له کردن و پیکه وه زیان و په یوه ندیی کلتوری و زانستی و فره هنگی و هتد پیویستی به کی گرنگی هه مو نه توه به کی سه رنهم زه مینه یه.

به بڕوای من گوتاری شوناس له په هه نده نه توه به که یدا، هیچ نه یی بۆ نه م قۆناغه میثووییه ی ئیمه ی کورد زیاتر نیجاییانه ده نه ویته وه. به وهی جیاوازییه دۆگمایه کانی خیل: جیاوازه کان له ناو بو نیادی نه توه به کدا ده شاریته وه، بێگومان له گه ل بوونی ههستی نه توه به یدا ده نا هه رگیز ده مارگریی عه شیرته له ناو بیری نه توه به یدا خه فه نا کریت. چونکه هه رچ نی به بوونی گوتاری شوناسی نه توه یی مانای ئاماده بوونی فیعلی شوناسه که بیت: به لام نه م چه مکه بۆ ئیمه ی کورد که هیشتا پرۆزه ی بوون به نه توه مان به مانا فراوانه کی تی نه په راندوه، جیگه ی باسه و پرسپاری زۆده له ده گری. به بڕوای من شوناس بهر له وهی هه رمانایه که له خۆبگری و هه ر پێناسه به که قبوول بکات، ده لاله تینکی (وجودیی) هه یه.

شوناس مانای (بوون) تیکه، ئیدی بوونینکی سیاسی یان کۆمه لایه تی یان فره هنگی یان ئایینی یان هه موو یان پیکه وه یان که متر بیت، گرنگ نه وه یه بوونینکی سه لمینراوه له شتی وه ی وینا کردن تیکه تایبه تدا که هه لگری چه ندین په رمزه یان به شقواژینکی تر: تیکه له یه کی (خبط) په رمزیه که وینا کردن تیکه تایبه ته مند و جیاواز له ناو وینا کردنه کانی یدا بهرجهسته ده کات.

واته شوناس ده ربڕینکی بهرجهسته ی (من) ه، (من) تیکه جیاواز له (تهوی دی). هاوکات له گه ل نه م (بوون) ه جیاوازه دا که به بڕوای ده ره وه دا خۆی نیشان ده دا، شوناس ئاماره یه کی راسته وخۆیه بۆ په یودست بون (اتماء) به بڕوای ئاوه ودا، نه گه رچی نه م بۆچوونه له سه ر ئاستی تاک و کۆش هه ر راسته به لام هه رچ نیه هه موو ده مینک و لای هه موو تاک یان کۆیه که نه م ئینتیمایه پرۆسه یه کی ئیراده گه ریانه بووینت و به ویست و په زامه ندیه وه نه تجماب برابیت.

بەم پێیە شوناس دیدگایەک یان ھەلۆیستیکێ دیاریکراوە بەرامبەر بە (بوون)، واتە شیوەیەکە لە پیوودندبێ لەنێوان (بوون) و دەرەویدا. ھەموو پیوودندبێکی لەم بابەتەش کە ناپاستەییەکێ جیھانبینی تایبەت دیاریدەکات پەھەندیکێ میژوویی لەناو خۆیدا ھەلگرتووە: بۆیە ھەر (من) ئێک - یان لێرەدا - ھەر شوناسێک بەو ناپاستەییە لەگەڵ خود (ذات) و ئەوی دیدا مامەڵەی نەکردبێت، تەنھا وەک بوونیکێ نەبستراکت کراو و داخراو بەسەرخۆیدا دەمینێتووە و نامادەبوونیکێ میژوویی (یان لەناو مینژوودا) نابێت. واتە ئەگەر راستگۆیین لەگەڵ خۆماندا: (من) ئێکێ پەرلۆژی وەک (من) ی کوردی... (من) ئێکێ بچوکی سینحناخ لە فۆبیاو گری ئۆخۆبەم زانی و شەرم و... ھتدی نابێتووە بەو چەندین تارمایی گەورە بەھەییەت و (زۆر جارێش) پەندەیی ئەوی دی.

ئەگەر چی سەرھەتا ئەم وێناکردنە بۆ (من) ی کوردی لەدیدی (ئەوی دی) ھووە بەرھەمھاتووە. بەلام نایا ئەم (من) ھێچ وێناکردنیکێ جیاواز یان روونتر بێنم دژ بەو وێناکردنەیی ئەوی تەری بەرھەمھێناوە؟ یان وێناکردنەکی (ئەوی دی) بۆتە قەناعەتیکێش لای ئەم. ئەگەرچی (بوون) ی ھێچ (من) ئێک بەین (ئەوی دی) مانای نییە، بەلام گرفتێ (من) ی کوردی بەر لە ھەموو شتێک لەو دایە کە (ئەوی دی) ئەک ھەر سەرچاوەی نێستای مەریفە کەیتە - ئەگەر ھەبێت - بەلکو سەرچاوەی شوناسە کەشی بوو.

ئەگەرچی ھەمیشە ناسینی ئەوی دی روانگەیکە بۆبینینی خود، بەلام گرتە کە لەو دایە کە لەگەڵ دەرکەوتنی ئەوی دی دا خود پاشەکشەیی لێ بکات و خۆی لەناستی نامادەبووندا نەبینن... بۆیە خالی جەوھەری ئەناسینی (من) ی کوردیدا بەبەروای من خۆیندەوێ ئەم (من) دیە تاسەر نێسقان و توێکارکردنی جەستەیی بەپرسیاری بوێرانە و گومانوویی. واتە زیاتر ڕەخنەکان ناپاستی ناوھەوێ ئەم جەستەیی بکەین و لەجیاتێ ئەوێ بپرسین، نایا ئەوی دی ئەو پەرلۆژیە لەکوێو ھێناوە کە (من) ی کوردیی تیا قایم کردووە؟ بابێرسین تۆبێلێ بەرلەھەموو (بوون) ئێک پەرلۆژیک ھەبووین کە (من) ی کوردیی بەرھەمھێنانێ؟

یان بوێرانەتر و ئاشکراتر بپرسین: نایا لەدەرەوێ پەرلۆژی (ئەوی دی)، (من) ی کورد بۆ ھێچ پانتاییەک گەراوە؟ یان لای ئەم ھەموو پانتاییە کە پەرلۆژی (ئەوی دی) یە ئەگەر دەقاودەق بەو پانتاییە نەچێت کە جەستەیی (ئەوی دی) لەخۆ گرتووە. نایا ئەم شوناسە شاخاویییە، جەنگاوەرە، داواکەوتووە، خێلەکییە کە بەپێی خۆیندەوێ (ئەوی دی) سروشتی (من) ی کوردییە، لای خۆدی ئەم (من) ە چ وێناکردنیکێ جیاوازی ھەیە؟ نایا ئەم بوونەوەرە بەستەزمانە کە ھەمیشە شایانی بەزەویی و ھەندیک جارێش

گازنده‌یه (به‌پیی دیدی نه‌ویرتر)، بیان لای مه‌نیک ته‌نانه‌ت شایانی پڅو نه‌فره‌تیشه، خودی نه‌م بوونه‌وره خۆی به‌شایانی چی ده‌زانئ؟ نه‌گه‌ر چی به‌ته‌نھا خویندنه‌وه‌ی گوتاری سیاسی کوردی به‌س نییہ بڼ و له‌لامدانه‌وه‌ی نه‌و پرسپاریانه و به‌ر له‌و گوتاره خویندنه‌وه‌ی نه‌ستی کوردی و پاشان جه‌سته‌ی رۆشن‌بیری کوردی ده‌کرئ برئکی نه‌و و له‌لامانه‌مان بڼ ده‌سته‌به‌ریکات، به‌لام پرسپاره‌که‌تان ته‌نھا نامازه بڼ گوتاری سیاسی کوردی ده‌کات، روونتر بلنم بڼ خویندنه‌وه‌ی چه‌مکی شوناس له‌ناو گوتاری سیاسی کوردیدا، بۆیه هه‌ولده‌هین له‌و ته‌وره‌یه ددرنه‌چین.

سه‌رتاده‌بین دان به‌و راستیه تاله، بنننن که له‌ کۆمه‌لگای ئیمه‌دا ته‌نھا (حیزب) نوینر و نمایشکر و زمانحالی سیاسه‌ته‌و گوتاری حیزب تاکه گوتاری سیاسه‌ته... لێزه پیاوی سیاسه، نه‌و زاته‌یه که به‌یانن له‌ده‌رگای حیزبه‌وه دیته ددرئ و ئیلولرانیش هه‌ر له‌ هه‌مان ده‌رگاوه ناوا ده‌بین... عه‌قلی سیاسی لێزه ته‌نھا له‌ناو هه‌رده‌می حیزب‌دایه‌و له‌ده‌روه‌ی جه‌سته‌ی حیزب شه‌رعیته به‌هیچ که‌س و گروپ و ده‌زگایه‌ک نابری که وه‌ک نه‌و قسه له‌سیاسه‌ت و پرۆژه چاره‌نووسسازه‌کان بکات. چونکه لێزه نه‌و شته نیه که پیی نه‌ویرتر (رای گشتی) که به‌کچکه نه‌ پایه‌گاکانی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی. بگره‌هیچ نامازه‌یه‌کی مژده‌هین نابینرئ که مێله سه‌ره‌تاییه‌کانی کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی له‌ ده‌فره‌که‌ماندا ده‌ستنیشان بکات.

بیگومان نه‌م تیکچرژان و تیکه‌لبوونه‌ش له‌ناکامی هه‌یه‌مه‌نه‌تی کۆمه‌لگای سیاسیدا به‌ هه‌موو بواره‌کاندا به‌سه‌ر کۆمه‌لگای مه‌ده‌نیدا تاپاره‌ی سه‌پینه‌وه‌ی. کۆمه‌لگای سیاسیش لێزه بیگومان حیزبی کوردیه. بۆیه ناچار ده‌بین به‌ناو گوتاری سیاسی حیزبی کوردی دا بگره‌بین تا بزانی چه‌مکی (شوناس) چ ناماده‌بوونیک فیعلی هه‌به له‌به‌رنامه‌یدا و نایا نه‌م چه‌مکه وه‌ک پرۆژه‌یه‌ک کاری بڼ کراوه بیان ته‌نھا دروشمیک جوانه و هیچی دی؟ له‌پاستی دا که‌م چه‌مکه هه‌بووه مینده‌ی (شوناس) شوینی دیار و هه‌میشه‌یی له‌ گوتاری حیزبی کوردیدا پی به‌خشرایی. به‌راوده‌یه‌ک که واهه‌ست ده‌کرئ نه‌م چه‌مکه گرنگترین و سه‌ره‌کیتترین به‌رنامه بین له‌ ستراتیژی حیزبی کوردیدا، به‌لام له‌ پراکتیکدا له‌ دروشمیک حازر به‌ده‌ست و ره‌مزنیکی سپرۆز به‌ولاه هیچ ناماده‌بوونیک جدی له‌ناو ستراتیژی حیزبیدا نیه. بیگومان حیزبی کوردی هه‌میشه پیوستی به‌ ره‌مزی نه‌م شیوه‌یه‌یه تازیاتر شه‌رعیته به‌ بوونی خۆی بدا، روونتر بلنم، تاهینده‌ی دی بوونی حیزبه‌که به‌پیتویست بناسنن و ته‌نانه‌ت به‌پیرۆزیش نیشانی بدات.

له‌راستی دا به‌هه‌له‌یه‌کی گه‌وره‌دا ده‌چین گه‌ر له‌ پێگه‌ی گوتاری سیاسی حیزبی کوردیه‌وه و ته‌نھا له‌ به‌ر خویندنه‌وه‌ی نه‌م چه‌مکه له‌ناو نه‌و گوتاره‌دا واهه‌ست بکه‌ین بوونیک فیعلی هه‌یه. چونکه به‌به‌وای من ناسینی حیزبی کوردی له‌پێگه‌ی گوتاری

سیاسی خۆیه وه. له پێنگه ی په پهره و پڕۆگرام و بهرنامه ی نووسراو و وتراویه وه به دهستی خۆی و له سه ر زاری خۆی هه له یه ککی گه وریه. من له و بهرله دام که نزیکترین پێنگه بۆ ناسینی ئهم حیزبه که راسته پێ بمانبانه سه ر جهسته ی حه قیقی ئهم بونیاده سیاسیه له پێنگه ی په مزه کانیه وه ده بێ. ئه و سۆمبوله پیرۆزانه ی که به بێ ئه وان حیزبی کوردی هه ناسه ی بۆ نادریت.

تا لێره وه ئه و عه قله بخوینینه وه که به و شێوازه مامه له له گه ل بونیایه تیکی سیاسیدا ده کات. مه به ستم ئه و هه زه به که ده قاده ق به مێکانیزمیکی خێله کی ئایینی یه وه ستراتیژی پڕۆسه کانی ده بات به پێوه. تا له وێهه یزانین شوناس له و ستراتیژده چۆن مامه له ی له گه لدا ده کړ.

سه رها و تهما شوناس مانای بوونه .. شوناسی نه ته وه بێش بێگومان ئاساژه به بۆ بوونی نه ته وه یه ک. که واته ده بێ سه رها یزانین حیزبی کوردی چ ستراتیژیکی هه به بۆ پڕۆسه ی بوون به نه ته وه ؟

هیچ گومان له وه دانیه که یه کێک له پابه گا سه ره که کانی (شوناسی نه ته وه یی) بریتیه له قه واره (کیان) ی نه ته وه یی و به بێ قه واره شوناسیکی نه ته وه یی نه ک هه ر له ناو نه ونیکی گوماناویدا به لکو وه هه میکی هه لخه له تێنه ریشه. نه ته وه ی بێ قه واره گه ر شوناسیکیش به خۆی ده وایه بێ. ئه و شوناسیکی په رلۆزانه یه و به رده وام له دنیا یه ک قه بران دایه. که واته جێی خۆیه تی یزانین قه واره له دیدی حیزبی کوردی دا چ ده لاله تیکی هه به. ئایا به و مانا سیاسیه بێت که تیایدا نه ته وه سه ره به خۆیه کی فیعلی هه یی و چاره نووسو به رێوه بردنی کایه کانی ژیا نی به ده ست خۆی بێ. ئه ویش به پشت به ستنی به ئابوورییه کی سه ره به خۆی وا به ستنه کراو به هه یچ قه واره یه کی دییه وه یان له فهرهنگی ئه ودا قه واره مانایه کی دی هه ؟

نه گه ر ته نیا یه ک خالی دیار له دیدی حیزبی کوردی وه بگرین و دک نمونه یه کی زیندوو له حه قیقه تی مانای ئه و چه مکه تی ده گه ین له هه زی ویدا. ئه و خاله ش که به لای منه وه زۆر گرنگه مه سه له ی (دان وستان = مفاوضات) و رێکه وتنی حیزبی کوردیه یه له گه ل رێژه داگیرکه ره کاندایه شیوه یه ک که هه میشه و له هه موو ئاستێکدا جه خنی له سه ر ده کات و دک بلی یه یه کێک بێت له هێله گشتیه کانی ستراتیژی ئهم حیزبه.

بهرواناکه م هه یچ که سه تیکی ژیه ر نکوولی له گرنگی گه فته گۆی سیاسیه به کات بۆ چاره سه ری کیشه سیاسیه کان. بێگومان کیشه یه ک به دایه لۆگ چاره سه ر بکړ. شینی به گه ر په نا بیری بۆ چه ک و خوین پشتن. به لام گرفته که له وه دایه که به رله هه رکه سه تیک حیزبی کوردی ده زانی گه فته گۆ له گه ل چ عه قلیکدا ده کات و ده شزانی دان وستان لای ئه و عه قله گه ر هه ر مانایه کی هه یی مانای قه واره ی کوردی نیه. له م دان وستانه دا که هه میشه

ستراتیژی ئه‌وه‌ی دی نه‌فی کردنی شوناسی (من)ی کوردی بووه‌ و هه‌ول دانی به‌رده‌وامی بۆ ناشیرنکردنی وینه‌ی که‌سیتی کورد و ته‌نانه‌ت سه‌په‌وه‌شی بووه‌. جێی خۆیه‌تی بپرسین حیزبی کوردی ئه‌و قه‌ناعه‌ته‌ی له‌کوێهه‌ینه‌وه‌ که‌ دایه‌لۆکی سیاسی له‌گه‌ل عه‌قلینکی له‌و شیوه‌یه‌دا پیاده‌ بکات؟ من ده‌لێم له‌ جه‌سته‌ی خۆیه‌وه‌... پوونتر بلنیم له‌پیرۆزی جه‌سته‌ی خۆیه‌وه‌، جه‌سته‌یه‌ک که‌ پاراستن و مانه‌وه‌ و گه‌شه‌کردنی به‌هر شیوه‌یه‌ک بێت یه‌که‌م قه‌ناعه‌تی حیزبی کوردیه‌یه‌. حیزبی کوردی هه‌میشه‌ ته‌ماشای له‌سه‌ر جه‌سته‌ی خۆی جێگیره‌، لێره‌وه‌ ئیراده‌ ته‌نها ئه‌و ئیراده‌یه‌یه‌ که‌ له‌ناو ئه‌و جه‌سته‌یه‌ دایه‌ و له‌ده‌روه‌ی ئه‌و و له‌ناو یونیدی نه‌ته‌وه‌دا هه‌چ ئیراده‌یه‌کی دی نییه‌.

هه‌ر کات ئه‌م جه‌سته‌یه‌ هه‌ستی کردبێ ئیراده‌ی ئه‌م له‌ناستیکدا به‌ که‌ توانای سه‌لماندن و به‌ریوه‌بردنی قه‌واره‌ی سه‌ربه‌خۆی نیه‌ ئیدی نه‌مه‌ی لایه‌وه‌ به‌ قه‌ناعه‌تیک که‌ کۆمه‌لگای کوردی له‌ناست ئه‌و ئیراده‌یه‌ دانییه‌ که‌ قه‌واره‌یه‌کی سه‌ربه‌خۆی خۆی ده‌سته‌به‌ر بکا و بپیات به‌پێوه‌. به‌پاستی حیزبی کوردی به‌تایه‌ت له‌هه‌وای نیوه‌ی دووه‌می ئه‌م سه‌ده‌یه‌وه‌ له‌ هه‌موو پڕۆژه‌یه‌کی دانوستانی له‌گه‌ل پڕۆژه‌ داگیرکه‌ره‌کاندا پاستو چه‌پینکی گه‌وره‌ی به‌ قه‌واره‌ی نه‌ته‌وه‌یه‌دا هه‌ینه‌وه‌ و ته‌نانه‌ت شوناسی کوردیه‌ی خستۆته‌ به‌ر گومانیکی گه‌وره‌ و ته‌نانه‌ت خه‌ته‌رناکیش. ده‌نا بۆچی له‌ هه‌موو پڕۆژه‌یه‌کی رێکه‌وتندا خالی یه‌که‌م (وه‌ک ئه‌وه‌ی له‌ پڕۆژه‌ی رێکه‌وتنی نێوان به‌ره‌ی کوردستانی و رژیمی به‌عسه‌وه‌ له‌ هاوینی ۱۹۹۱دا له‌لایه‌ن هه‌ردوولاوه‌ گه‌لاله‌کراوه‌) به‌وه‌ ده‌ست پێ ده‌کات که‌ حکومه‌تی عێراقی له‌ کورده‌کان خۆش بپێ... بێگومان ئه‌و کورده‌انی که‌ به‌شداری راسته‌وخۆی شوێشیان کردوه‌.

واته‌ ده‌بێ رژیمی به‌عس له‌ئێنسانی کورد خۆش بپێ... لێره‌وه‌ ده‌بینین ئێنسانی کوردی شوناسی تاوانباری پێ ده‌به‌خشرێ... به‌لێ حیزبی کوردی له‌وه‌ سێ نه‌کردۆته‌وه‌ که‌ ئیعتیار بۆ میژووی خۆشی دانه‌نی چ جای میژووی نه‌ته‌وه‌که‌ی... پێشمه‌رگ له‌جیاتی شوێش چه‌ته‌یی کردوه‌!! حیزبی کوردی خۆشی- به‌پێی رێکه‌وته‌که‌یان- له‌جیاتی خه‌بات خیانه‌تینکی نیشتمانی کردوه‌! ده‌نا بۆ داوای لی‌خۆش بوون ده‌کات؟! به‌م بێیه‌ نه‌گه‌ر حیزبی کوردی ویناکردنێکی جیاوازی له‌ (ئه‌وه‌ی دی) بۆ شوناسی کوردی به‌رمه‌یه‌نابێ، ئه‌وا له‌جیاتی وینه‌ی قوربانیه‌یه‌ک، وینه‌ی تاوانبارینکی په‌شیمانی به‌که‌سایه‌تی ئه‌م یه‌وه‌وه‌ره‌وه‌ لکاندوه‌!! هه‌ر له‌سه‌ر ئه‌م لایه‌نه‌(قه‌واره‌)، پاپه‌ڕینی ۱۹۹۱، له‌کاتێکه‌دا هه‌ولی زێڕین بوو بۆ حیزبی کوردی، هاوکات خسته‌یه‌ به‌رده‌م پرسیاریکی جدیده‌وه‌، پرسیاری (قه‌واره‌). دامه‌زراندنی حکومه‌ت و په‌رله‌مان له‌م (هه‌ریه‌)دا نه‌گه‌ر به‌ قه‌ناعه‌تی هه‌رکه‌سێک له‌ ئیراده‌ی حیزبی کوردیه‌وه‌ بووبێ بۆ دامه‌زراندنی کبانێکی کوردی، ئه‌وا خۆدی گه‌لاله‌نامه‌ی به‌ره‌ی کوردستانی ئه‌م بۆچیره‌

پهت ده گاته وه، چونكه له خالى (سئيم) ي به يانه كه دا دان به واده نئين كه دامه زړاندنى په رله ماننكي كوردى له م ده فرده له بهر كشانده وى ده زگا ده وله تيه كاني حكومه تى عيراقبيه. نه كه ورك پنداروستى به كي نه م قوناغى كومه لگاكه مان وه ولدان بؤ دامه زړاندنى قه ولره يكي كوردى. راسته به هيچ شيوه يك نكولى له فاكته رى دهره كي و بؤلى سليبانه ي ده وله ته ثقيليمى و ته نانه ت ده وله ته كانيش ناكړئ له م بولر ده. به لام پرسياى سهره كي له م خاله دا پرسياى نيراده يه. راستتر بلنم پرسياى له سر قه يرانى نيراده. خو نه گهر كه سيك بلن حيزى كوردى هه بووه له بوى پاپه رينه وه نيشى بؤ دامه زړاندنى قه ولره كړيوه! نه وه له كاتيكدا ده وله ت ورك گرلشې ده لئ: برىتى به له (كومه لگاي سياسي + كومه لگاي مده نى) مافى خومانه پېرسين كه حيزى كوردى كومه لگاي سياسي له ناو خزيدلو بؤ جهسته ي خوى بتوينننه وه به هېچ شيوه به ك بولرى دامه زړاندنى كومه لگاي مده نى نه دلبئ. ئيدى نه م قه ولره يه له كړيوه نيشى بؤ كراوه؟! به راستى سهره جهند وه زله تيكي مړيوو نمايشى به ريوه بړدننى قه ولره يه كه بيت! بؤچى نور بړوين و خومان به كنيشې ده وله ت و قه ولره ي نه ته ودييه وه خهريك بگه ين. باهر سهرى كومه لگاي كورد بگه ين و بزاني هه ستنى نه ته وديي. تنه وه كه هه ستيك. له چ قه يرانيكي خه تهرناك دلبه. كؤچى به رده وامى ئينسانه كانه ي نه م ده فرده به نايه ت خاوه ن هز و توانا زانسنى و فيكرى و پوښنپيريه كان چ مانايه كه ده به خشي؟ راسته ئيمه هيشتا پروسه ي به نه ته وديي بونمان به مانا فرلوانه كى تن نه پهلانده وه. به لام بابزين حيزى كوردى له م بولر ده چ پروسه يكي نه نجام دلوه؟

پيشتر وتم ميكانيزمى هزى نه م حيزه هه مان ميكانيزمى خيله كي - نايينى يه. باسره تا باس له عه قله خيله كيه كه بگه ين. گومان له وه دلبه كه تاكي سهره خيلنك، واته كه سيك كه خوى به نه ندامى فعلى خيلنك ده زاننى و عه قلىكي خيله كيانه ي هه به. نه م په يوه دست بوونى به خيله وه له ناستنيكي هيند نه خلاقي به زړدلبه كه خودى نه و په يوه دست بوونه به هايه كي نه خلاقي پيروزى لاي نه م هه به، چونكه خيل لاي نه و كه سه بونايديكي پيروزه.

عه قلى خيله كي بؤ پاراستنى جهسته ي خوى و مانه وه ي هه ميشه نه و قناعه ته لاي نه ندامانى ده وروښتنى كه پيروزى نه م جهسته يه راستى يه كي به لگه نه ويسته و بوونى نه ندامان له دورى خيل هېچ مانايه كه به (بوون) بيان نادات، واته بين شوناس ده ميئننه وه. به پراوده يه كه هه ميشه نه وه ده سه لميئن نه م خيله له هه موو خيله كاني دى پيروزه تره، تا كه سيك نه ويري بير له ود بگاته ود په يوه دست بين به جهسته كه يوه له دهره وه ي جهسته ي خيل، ليره وه لاي كه سيكي خيله كي خيله كاني دى جهسته يه كي پاك نين يان چينگى گومانن، يان هېچ نه بين ورك خيله كه ي خوى پيروزه نين: بؤيه لاي كه سيكي وا

بونیا دیکه له خه‌یل گه‌وره‌تر که خه‌یله‌کانی تروشی گرتیته خۆ جیگه‌ر گومانه... بونیا دیکه که پێی ده‌وتری (نه‌توه) هه‌رگیز له‌ناستی مه‌زنی و پیریۆزی خه‌لدانییه، واته‌ شوناسی نه‌و که‌سه هه‌نده‌ی شوناسی خه‌له‌که‌یه‌تی شوناسی نه‌توه‌که‌ی نیه.

به‌هه‌مان شه‌وه‌ حیزبی کوردی هه‌میشه‌ نه‌وه بۆ نه‌ندامه‌کانی ده‌سه‌لمه‌ینی که جه‌سته‌ی نه‌م جه‌سته‌یه‌کی پیریۆزه و په‌یوه‌ست بوون پێیه‌وه نه‌رکی هه‌موو دلسۆز و شه‌ڕه‌شگێژیکه و تاکه‌کان له‌ناو نه‌م جه‌سته‌یه‌دا بوونیان مانای ته‌واوه‌تی خۆی هه‌یه.

نه‌م جه‌سته‌یه له جه‌سته‌ی حیزبه‌کانی دی پاک‌تر و پیریۆزتر و جوان‌تره... بێگومان له‌به‌ر نه‌بوونی مه‌عریفه و فیکه‌ر و ئایدۆلۆژیای سیاسه‌تیکی هاوچه‌رخانه‌ تاییینه‌ نه‌توه‌ندیک بۆ مه‌ملانی‌ی حیزبی کوردی له‌گه‌ڵ حیزبه‌ کوردی‌یه‌کانی دیدا. بۆ نه‌وه‌ی بیه‌سه‌لمه‌ینی خۆی له‌هه‌مان شه‌ڕه‌شگێژتیه‌وه. به‌وه‌وه خه‌ریکه‌ چۆن بۆ نه‌ندامه‌کانی به‌سه‌لمه‌ینی که حیزبه‌کانی دی شه‌ڕه‌شگێژ نین. هه‌یج نه‌بێ وه‌ک نه‌م.

تا نه‌و قه‌ناعه‌ته‌ لای نه‌ندامه‌کانی دروست بکات که نه‌م حیزبیکه‌ پێشه‌که‌وتوو خوازه، خه‌ریکه‌ به‌دروست کردنی شه‌و قه‌ناعه‌ته‌ لای نه‌ندامه‌کانی که حیزبه‌کانی دی گۆنه‌په‌رسن... و به‌م شه‌وه‌یه... نه‌م ستراتیژه‌ تاییینه‌یه‌ی که به‌هه‌مان سه‌روشتی (تکفیر)ه‌ تاییینه‌یه‌که‌ مه‌زی حیزبی کوردی ده‌بژوێنی، هه‌نده‌ی دی شه‌و حیزبه‌ له‌ پیریۆزیدا نه‌قۆم ده‌کات، لێ‌روه به‌هه‌مان شه‌وه‌ی بنیاده‌مه‌ خه‌له‌که‌یه‌که، نه‌ندامی حیزبیش به‌ر له‌ هه‌موو شه‌ت گومان له جه‌سته‌ی هه‌موو حیزبیکه‌ی دی ده‌کاتو له‌وتیه‌وه‌ش گومان له‌ بونیادی نه‌و نه‌توه‌یه‌ی که جه‌سته‌ی نه‌و حیزبانه‌شی له‌ ئامه‌ز گرتوه‌وه... بۆیه شوناسی نه‌توه‌وه‌ش به‌په‌له‌ دوو دیت (لای نه‌م) له‌پاش شوناسی حیزبه‌وه.

حیزبی کوردی له‌راستیدا نه‌گه‌ر به‌ دروست کردنی شوناسیکه‌وه‌ خه‌ریکه‌ بووین ته‌نها شوناسی حیزبه‌که‌ خۆی بووه، به‌شه‌وه‌یه‌ک که شوناسی نه‌توه به‌رده‌وام له‌ بچووک بوونه‌وه‌ دا‌بووه تا نه‌و ئاستی جه‌سته‌ی نه‌م حیزبه‌ پێی هه‌زم بکری. نه‌م جه‌سته‌ پیریۆزه‌ی که ده‌قاده‌ق ده‌بێ به‌یاره‌کانی وه‌ک نه‌ره‌زکه‌کان و نه‌رێ و نه‌رێ‌کانی وه‌ک فه‌رمانی خۆیا‌نه‌ له‌لایه‌ن نه‌ندامانه‌وه‌ بێهه‌یج په‌رسیارو دوو‌دلی‌که‌ به‌نه‌نجامی بگه‌یه‌ن. فه‌رزی‌که‌ که له‌گه‌ڵ ره‌هه‌نده‌ سیاسیه‌که‌شیدا ده‌لاله‌تیکی شه‌خلاقه‌ی گه‌وره‌ی هه‌بیت. تاله‌ناو نه‌م جه‌سته‌یه‌دا نه‌ندام له‌گه‌ڵ هه‌ست کردنیدا به‌دله‌یایی و ئارامی ددروونی. هه‌رگیز چۆنه‌تی نه‌وه نه‌کات که به‌یر له‌وه‌ بکاته‌وه‌ که له‌وانه‌یه‌ جه‌سته‌یه‌کی هه‌بێ له‌جه‌سته‌ی حیزب پیریۆزتر، یا‌ن هه‌یج نه‌بێ وه‌ک نه‌م پیریۆز بێ، چونکه‌ نه‌م به‌ر له‌ هه‌موو شه‌تی‌که‌ گومانیکه‌ له‌ پیریۆزی حیزبو گومانیش که‌سه‌کانی به‌رده‌وه‌ له‌دیری گوماریی و کوفر ده‌بات. به‌لی حیزبی کوردی به‌و میکانیزمه‌ تاییینه‌ی ئیش ده‌کات تا بگاته‌ شه‌و ئاسته‌ له‌

پیرۆزی وەک دۆزگایم له دوالیزمی نایین و باو (المألف) دا تاماژهی پێداوه: تیکه له یهك بێت له ههیه تو پێزو په نهانی.

بێگومان جگه له ههرا فاکته رێکی باب تهی و زاتی قهیرانی فیکری و مه عریفی و نایدۆلۆژی کاریکی و دهکات حیزبی کوردی هه میشه و به ستهی ئه و عه قلیه ته راستتر بلێم ئه و ناعه قلانی ته بێ. ئه و چه مکانه که به شیوه یهکی جدی بونیادی حیزب ده پاریز و تازه ی ده که نه وه ئه ویش له رێگه ی خۆبندنه وه ی تازه و په خه گرانه وه؛ که حیزبیش ئه و چه مکانه ی شک نه برد ئیدی په نا ده یاته بهر ئه و میکانیزمه نایینه که له مێژه له نه ستهی کوردیدا کار ده کات.

به پیرۆز راگرتنی جه سته ی حیزب به و شیوه په هایه ی که بوار بۆ هیچ پرسیارو گومانیک نه هێلێته وه ئه م جه سته یه له بونیادیکی سیاسیه وه ده گۆرێت بۆ بونیادیکی په مزو له جباتی نه وه ی هه ر ده کان مامه له ی له گه لدا بکه نو ئه ویش مامه له له گه ل هه ردا بکات ده چێته نه سته وه و له وێه هه یه نه به سه ر هه سته تاکه کاندایه کات. ئه م واقیعه ش به ناشکرا له فه زای سیاسی کوردیدا په نگ ده داته وه که سه روشتیکی نایینه یه ی هه به و دووره له خۆبندنه وه ی جدیانه ی فیکری و تێۆری و نایدۆلۆژی و مه عریفی و سیاسه تیک که هه رگیز به قه ره ی زانسته ی سیاسه تدا ناچیت، سیاسه تیک زیاتر به پێشه یه کی (مه نه) ئاسایی ده چێت و له خولگه یه کی داخراودا له سه ر هێلی (ئێجتهدای) ی چه ند که سێکنو له به رژه وه ندی ئه و که سانه و ئه و جه سته پیرۆزه به رژه وه ده چیت که ئه مانی له خۆگر توه.

به م شیوه یه که پان به ناو په یه وه و گوتاری حیزبی کوردیدا به مه به ستهی نه رخانندی چه مکی شوناس له پێۆسه یه کی هه لخه تێنه ر به و لاوه هه یچی دی نه یه. چونکه بوونی ئه م چه مکه له ناو گوتاره که یدا بوونیکی په مزیه و بۆ جوان کردن و ئارایشته کردنی ئه و گوتاره و سیمای حیزبه که یه.

ستراتیژی حیزبی کوردیش جیاوازییه کی ئه و تۆی نه یه له گه ل ستراتیژی خێلدا له مه ر ته سه کت کردنه وه ی ئاسۆی بونیادی نه ته وه و ته وانه وه ی له ناو جه سته ی حیزبیدا به په راویز کردنی هه سته نه ته وه یی له ئاست هه سته په یوه ست بوون به حیزبه وه. که تێیدا ئه نده امان له سه ر هه مان میکانیزمی نایینی په رو درده ده کړین که ئاراسته که ی هه مان ئاراسته ی دوالیزمی باوه پرلایم په هاو به نه فره ت کردنی په های هه یه. باوه پر بوون به پیرۆزی جه سته ی حیزبو له وێشه وه پیرۆزی هه موو پر یارو ئه رێو نه رێکانی حیزب. بهرام بهر به میش به نه فره ت کردنی به رده وامی ئه و جه ستانه ی دی که له ددره وه ی جه سته ی حیزبدا، ئا ئه و را نده یه ی له کاتی قهیرانی جیاوازییه فیکری و ستراتیژییه کانی نیوان دوو حیزبدا، ئیدی فۆبیای (شیرک) واته شه ریک په یدا کردن بۆ

حیزب جه‌سته‌ی نه‌و حیزبه داده‌گریزو لای نه‌ندامانی حیزبیش وه‌ک لای باوه‌پدارانی
 ثابین شهریک په‌یدا کردن بۆ حیزب وه‌ک شهریک په‌یدا‌کرونه بۆ یه‌زدان به‌گه‌وره‌ترین
 کوفر. کوفری سیاسی ده‌ژمیریت. هر بویه نیشی حیزبی کوردی له‌کاتیکدا بۆ به‌پیرۆز
 راگرتنی شوناسی خۆیه‌تی، به‌لام به‌رامبه‌ر به‌م هه‌سته گریه‌یه‌کی نه‌گرتسیبی (عوانی)
 به‌رامبه‌ر شوناسی نه‌وی دی (حیزبی کوردی دی) لایروست ده‌بی؛ نه‌بوونی به‌ماکانی
 دیموکراسی له‌کۆمه‌لگای کوردیدا هه‌نده‌ی دی نه‌م گریه‌ی لا قولتر نه‌کاته‌وه؛
 به‌پاده‌یه‌ک که‌وینا کردنی بۆ حیزبیک تری کوردی خه‌تر نابیت له‌و وینا‌کردنه‌ی که‌ بۆ
 دوژمن (داگیرکر) دایه‌شتوه، چونکه وه‌ک (سه‌روه نه‌حه‌م‌د) ده‌لێ: حیزبی کوردی
 که‌وینه‌ی دوژمنی لانه‌ما نیدی چ به‌هانه‌یه‌ک بۆ بوونی خۆی ده‌نۆزیتوه؟ به‌لێ نه‌گه‌ر
 بوونی دوژمن هه‌میشه سه‌له‌مته‌ری بوونو به‌پێویست زانیی ئاماده‌بوونی حیزبی کوردی
 بوویی. نه‌م پێویستی به‌ له‌کاتی ئاماده‌بوونی حیزبیک تری کوردیدا جه‌سته‌ی نه‌و
 حیزبه‌ی خستۆته به‌رپرسیارو حیزبی کوردیش نه‌و بونیاده‌یه‌که هه‌رگیز قبولی
 پرسیاری واناکات، پرسیاریک که‌ بچووکترین گومان له‌ده‌وری نه‌م جه‌سته‌ی بوورۆزینی.
 هر بویه حیزبی کوردی هه‌میشه ده‌یه‌وئ نه‌وه به‌سه‌له‌مینی که‌ حیزبیک گشتگیره،
 حیزبی هه‌موو چیزو توێژه‌کانی کۆمه‌لگای کوردیه‌و ده‌رگا‌کانی له‌به‌رده‌م هه‌موو
 نه‌ندامانی نه‌ته‌وه‌دا والایه!. چونکه له‌قه‌ناعه‌تی نه‌م حیزبه‌دا شیراده‌ی نه‌ته‌وه بریتی‌به
 له‌و شیراده‌یه‌ی که‌ حیزب ده‌توانی به‌رجه‌سته‌ی بکات. جه‌سته‌ی نه‌ته‌وه‌ش نه‌و‌کاته وه‌ک
 (بوون) یتک دانی پیاده‌نریت که‌ بتوانی بچینه ناو جه‌سته‌ی حیزبه‌وه!!

به‌ختیار عه‌لی له (کۆمه‌لگای پرسه) دا ده‌لێ: حیزبی کوردی ناشیکه‌ خوین
 نه‌یگرتی، ئاماژه‌ پێدانم به‌م رسته‌یه، به‌هه‌مان مه‌به‌ستی به‌ختیاریه، که‌ بۆ خویندنه‌وه‌ی
 مه‌رگدۆستی- یان له‌م رسته‌یه‌دا- چه‌مکی خوینو پیرۆزی نه‌م خوینه‌یه له‌کلتوری
 حیزبی کوردیدا، به‌لکو مه‌به‌ستم میکانیزمی نیشی حیزبی کوردیه، له‌وینه‌ی ناشیکدا که
 به‌رده‌وام نیشی هه‌ریز هه‌ریز بیت. بویه به‌هه‌وای من حیزبی کوردی پیرۆزه‌یه که‌ بۆ
 بچووک کردنه‌وه‌ی هه‌موو پیرۆزه‌یه‌کی دی که‌ گه‌وره‌تر بیت له‌ شیراده‌و جه‌سته‌ی
 حیزبه‌که.. بچووک کردنه‌وه‌ی پیرۆزه‌ی قه‌واره‌ی نه‌ته‌وه له‌ناو پرۆسه‌ی پاراستنی
 قه‌واره‌ی نه‌وی دی (داگیرکر) دا.. بچووک کردنه‌وه‌ی پیرۆزه‌ی بوون به‌نه‌ته‌وه له‌ناو
 پرۆسه‌ی خه‌له‌کیانه‌ی ئۆتۆمی حیزبیداو له‌ناو پرۆسه‌ی ده‌زگا‌کانی حیزبیدا.

حیزبی کوردی کاتیک له‌ چاره‌نووسازترین پیرۆزه‌دا ناگه‌ڕیتوه بۆ شیراده‌و (بوون) ی
 کۆمه‌لگاو نه‌گه‌ر له‌ده‌ره‌وه‌ی خۆی شوینیک هه‌بیت نه‌وا نه‌و شوینه (نه‌وی دی) به، هه‌ر
 له‌ ده‌وله‌ته‌ ئیقلیمی‌یه‌کانه‌وه‌ تا ده‌گا‌ته‌ ولاتانی خۆراوا، به‌مه‌ ده‌یسه‌له‌مینی که‌ شیراده‌ی
 نه‌م نه‌مایدنه‌ی شیراده‌ی کۆمه‌لگاکی نیه. به‌م پێیه نه‌م بونیاده‌ سیاسیه به‌ناو هه‌ر

ميژوييه كه دا بگېرېت هرگيز به ناو ميژويي كۆمه لگايدان ناگېرېن. شو نيوه نده ش كه (نوي دي) بوي دهنستان بكتات بيگومان پراويزنكه له پراويزه كاني شوي دي. بويه من له وېوايه دام نه گهر حيزي كوردې بې ناوهدنېك يان پانتاييه كه گهرابن شو او پانتاييه هميشه له پراويزدا بووه. چونكه بهر له هه موو شتيك تاكت (فرد) له بدي حيزي كورديدا بوونه وريكه له پراويزي كوي حيزدا، تاكيكي وابهسته به جهسته ي كۆوه كه وهك بونيدايكي ئوتونوم تاييه تمه ند هرگيز هست پي كراو دان پيساتراو نيه. بيگومان كۆمه لگاي كوردې وهك كۆمه لگايه كي پاترياركيسي دواكه وتوي خپله كي. خوي نيوه نديكي له باره بوي هميه نه كړنې ده سلاسي كۆ به سهر شيراده ي (تاكت) دوا توندنوه ي بووني تاكت له ناو بونيداي كؤدا، نهك به شيوه ويكه كه تاكه كان پيگوه كؤيه. بهرهم... پيئنزو په كدي تروا بكن. به لكو وهك خانه يه كي شيراده و بوون زه وت كراو له ناو نوزگاننېكدا كه رهفتارو هستو هستي شي له سهره وه كؤنترول كراوه.

ليزروه بهر له هره شتيك له بدي نه م كۆمه لگايه دا جه مكي (جياوازي) كه بنه ماي دامه زلاندنې شوناسو كه سايه تي هه موو تاكيكه، چه مكيني قيزه ونه ويه كيكه له نريكان. بويه هر له سهره تاوه تاكي كوردې شو نيراده يي ليزه وت كراوه كه وهك تاكيكي جياواز له ناو كؤدا دهرېكه وي، چونكه نه م په فتهاره ي تاكت له بدي كؤدا زه نكيكي خه تهره وه ره شه له جه سته ي پيرؤزي كؤ ده كات. نه م په فتهاره ي كؤ له گهل تاكدا كه ده شني سلا م وهك تاييبي سهره كبي نه م كؤيه رؤليكي گرنكي بينيني، ستراتيؤنكه كه تايادا تاكت نه تها هه لگري كه سايه تي سه پينراي كؤيه، يان بليين هه لگري شوناسي سه پينراي كؤو هيچ شوناسيكي سهره خوي نيه كه بووني وهك بوونه وريكي شيراده گهر له ناو بونيداي كۆمه لگادا بسه لميني. هر بويه ناساييه گهر تاكيك جورنه تي نه م سه لماندنې هه يي، شو له ناو هزي كۆمه لگادا و به يي نروخاندننه خلاقيه كاني كه سيكي گومراو سهره كشو بيزواو بيتو نه نانه له گهل هست كړنې نه م تاكه به و جياوازيانه. جياوازي (من) ي خوي وهك خوديكه له هه موو (من) هكاني تري ناو كۆمه لگا، يان به شيوه يه كي دي بليين جياوازي شوناسي سهره خوي خوي له شوناسي كؤ. له گهل نه م هسته دا ناساييه هستيكي قول به نامؤي لايوست بيت. نه م هست كړن به نامؤ بوونه (اغزاب) گهر روانگيه كه شك نه بات تا له ويوه به شيوه يه كي عه قلاني جه سته ي كؤ ببينيئو بيخويئته وه، گهر پرديكي په يوه ندي شك نه بات تا له ريگه يوه راسه وخؤ په يوه ندي به كؤوه بكتاتو بچيته ناوي ليودي بيته دهره وه. شو بوونيكي هيند داخراوي ده بيت كه هيچي كه متر نيه له توندنوه ي (تاكت) له ناو بونيداي كؤدا خؤكوشتيكي هيمنو له سهرخوي (خود) ه. نه م ديكا عه قلانيه خوي له خويدا پرؤزه يه كي رؤشنبيري ده خوازي. رؤشنبيري كي نويگه رانه له ناو واقبيسي كۆمه لگادا. كه

له لایه که وه توانستی ناسینی (خود) ی هین و به در له دیدی تهقلیدیت توانای ناسینی (کز) شی هه بیت. بئگومان ئه م پرۆسه به به له هر که س لای ئه م تاکیه که نه و ئیراده یی دهسته بهر کردیوه که پیشتر ئامازهم پی دا. لیره دا مه به ستم نه وه نه به ئه م پرۆسه به ته نها پرۆسه ی تاک بئ و له به هندی تاکخولزیه وه به ناو جه سته ی کۆدا پیاده بکرت. به لکو پرۆسه به کی روشنبیرییه وگه رانه به دیدیکی گومانواریه وه به ناو میژوودا. ته ماشاکردنی میژووه وه ک کۆمه لیک هه لوئستو پرۆسه ی کراوه که شیایوی خویندنه وه ی تازو ره خفه و به ستمه وه بن به ئیستاهه نه ک بئینی میژوو به ته نها وه ک کۆمه له پروادوونکی داخلوو چند بنه مایه کی ئیکسپایه ره له زه مهنیکی جیاو له ئیستادا. به بیوای من کۆمه لگایه ک که ئیراده ی تاکه کانی تیدا زه ووت کرابن. زه حمته به ی خۆشی خاوه نی ئیراده به کی سه ره به خۆ بیت.. کۆمه لگایه ک که تاکه کانه هه میشه له په راویز دابن خودی کۆمه لگاکه ش هه میشه له په راویز دایه .. کۆمه لگایه ک که دان به جیاواری تاکه کانیدا نه ئی و ریز له شوناسه جیاو له کانیا ن نه گری. زه حمته به توانی جیاواری خۆی له نه وی دی له ده ره وه ی په راویزدا به لمینتو ریز له شوناسی خۆشی بگرت.. کۆمه لگایه ک که هه نگای یه که می (بوون) ی له بوونی تاکه کانیه وه ده سته پی نه کرد بیت. واته که سایه تیه که ی هه لگری که سایه تی تاکه کانی نه بن یان بلین شوناسه که ی جینگه ی شوناسی تاکه کانی تیا نه بیت وه، هه میشه بوونیکسی سه پینراو به سه ره تاکه کاندایه ده ره وه ی ئیراده ی خۆیان ده سه پینتو زه حمته نه و تاکانه وا به ئاسانی فیزین ریز له بوونی جیاواری یه کدی بگرن وه فیزی پیکه وه ژیا ن بن له ناو جیاواریه کانیا ندا. واته شوناسی نه ته وه نه گه ر بوونیکسی فیعلیشی هه بن، نابن وه ک چه مکیکی پیروژو بالاو هه یه مته که به سه ره هه سته نه سته تاکه کاندایه ده ره که وه به به قلنیکسی ئابینیا نه مامه له ی له که لا بکری، چونکه به م پتیه شوناس جگه له دۆگمای نه ته وه په رسته ی گوتاری شوناسیش جگه له نایه ته کانی شوفینیرم هه چی دی نین. شوناسی نه ته وه یان کۆمه لگا چه ند پیروژوش بن. نابن شوناسی تاک ی تیا به پینتو به سرت وه.

ده درئ له گه ل شوناسی کۆمه لگادا جیاواریه کانیش بوونی خۆیان سه ره به خۆیا نه و ئیراده گه ریا نه به یارین، واته شیوه ژیا نیکسی دیموکراسیا نه په ره و بکرت، چونکه له قه برانی دیموکراسی دا به ره هه موو که س (بوون) و ئیراده و شوناسی تاک ده که ویت به مه ترسی سه پنه وه له ناو چوون وه هر ئه م شوناسه شه که هه میشه ده که ونه به ره شالوی نه فرینو کتومانی بن سه ره به ری یه کدی له ویش وه تیکرای کۆمه لگا له و فه و زایه دا ده ژی. دیموکراسی وه ک (رئین هه ردی) ده لی: چه ند چه مکیکی سیاسی به مینده ش ده له لایه تیکسی نه خلایه وه یه. هه ره له م بۆچونه وه، گه ره به نه خلایه کانی کۆمه لگا به و شیوه عه قلانییه بنرخینرین، گه ره له و دیدگایه وه مامه له له گه ل شوناسه

جیاوازه کانی ناو بونیادی کۆمه لگادا بکړیت، له و بېوايه دام هه رگيز له بهر جياوازی شوناسی حیزبو خپلو گروهه کان، شوناسی نه ته وه به پله دوو له دواي شوناسی حیزب پان خپله وه نه ده هاتو چه سته ی نه ته وه له په راوړیزی چه سته ی حیزبدا داننه راو بهر ژه و نه دب کانی حیزب له سهروه ی لیستی بهرنامه و ستراتیژی حیزبی کوریدیدا نه ده بوو.

و دک پښتړیش ناماژم پي دا پرؤسه عه قلانیه کان بهرله هه موو شتیک پرؤزه به کی رؤشنبیری ده خوازن. گرفتسی سه ره کی کۆمه لگا که شمان له وه دایه که سیاست به شپوه به کی خه تهرناک هه به نه تی به سه ره هه موو کایه کانی ژبیانی کۆمه لگادا کړدوه، سیاستیک که پرؤس ی حیزبی پیروژه و په هندیکی پیروزی پی به خشراوه .. بیگومان حیزبی کوردی نه ک ۱. ناماده، قبول لکردنی پرؤزه به کی په خننه گران ی بویری نییه، که بتوانی گومان له پیروزی هه موو به هاو بونیادیک بکات که حیزبی کوردی خوی په کیکه له و بونیادانه، بگره به ده و ام پتگره له بهر ده م نه م پرؤزه به شدا. به تاشکراش ده بینین حیزبی کوردی چؤن کیشته ی وه لاناو به په راوړیزکردنی رؤشنبیری کړدوته پرؤسه به کی گرنگی خوی.

لای نه م بونیاده سیاسیه، رؤشنبیری ده بی نه نها له ناو کۆمه لیک ده قی مردو و نمایشی نوکته نامیزو پیا به لادانا دهر نه چیت. هه بویه که سی رؤشنبیریش لای ناو هه میسه ده بی کوپیا به کی خه تخوش پان مه لایه کی ده نگه خوش پان قهره قوژیکی حازر به ده دست بیت.

هه بویه رؤشنبیر و دک بوونه وړیکی وروژینه ی پرسیاره گومانواپه کانی (چؤن) و (بؤچی) هه میسه شوناسیکی قیزه ونی له دیدی حیزبی کوریدیدا هیه و بهر له هه ر ناکیکی کۆمه لگا حیزبی کوردی شوناسی رؤشنبیر په تده کاته وه؛ په تکرده وه ی شوناسی رؤشنبیر وانا په تکرده وه ی هه موو پرؤزه رؤشنبیریه کان که به دیدیکی تازه وه و به جېبانه بینیه کی جیاوازه له باو خوی دهر ده خات. نه م په فتاره ی حیزبی کوردی واده کات خویندنه وه ی چه سته ی کۆمه لگا و نه سستو میژووی کۆمه لگا به پښتوازیکی په خننه گران و به میتویدیکی عه قلانی نه ک هه ر کاریکی زه حمت بی، بگره به گونا میکی که وړه و تاوانیکی نادرستیش له قه له م بدری. بیگومان نه مه زیاترو زیاتر هه به نه تی ته قلیدیه ت فراوانترو به میژتر ده کا له کۆمه لگادو به کیک له نماینده کانی ته قلیدیش بگره له به میژترینو دیارترین نماینده ی ته قلیدیه تن که زقویه ی زوری دیدگا کؤن خوازه دکان له وه وه سه رچاوه ده گرن، هزی نایینی به که له کۆمه لگای نیمه دا نیسلام رؤلی نه و نایینه ده بینن. لیره وه جی خویه تی به خیرایی چاوینک به گوتاری نیسلامیدا، روونتر بلیم نیسلامی سیاسی ده قهره که ماندا بخشیتین و هاوکات که میک له ستراتیژی

ئای ئیسلامی رابەینێزێو بزانی ئێمان وەك نمایشكەریكى تری سەر شانۆی سیاسی كوردی بە چ شێوەیەك مامەلە لەگەڵ چەمكى شوناس، شوناسی كوردیدا دەكەن. من لەو باوەردام كە هیچ بایئەكی سیاسی دەفەرەكەمان هێندەى بالە ئیسلامیەكان بەوردیو نەمیتۆد ئێش بۆ شوناسكەیان ناكەن. ئەگەر حیزبەكانى دى بەپێى پێداویستى زاتى و سڕوشتى بونیادی حیزبو بەهەى حیزب ئێش لەسەر شوناسی كوردی بكەن بەو شێوەیەى كە ئاماژەمان پێدا، ئەوا ئیسلامیستەكانى كوردستان دەقوادوق بەپێى ئایدۆلۆژیەتیكى دیارو ستراتیژىكى بەرنامە بۆ دارێژراو كاری بۆ دەكەن. ئەگەرچی رەهەندە ئایینیەكە هەمیشە لەمەرجاوە و زۆر بەزەقی بەگوتارەكانیانەو دیارەو ئەمەش بۆ ئیسلامی سیاسی زۆر ئاساییە. بەلام میتۆدی ئێش كوردیان جیاوازه لە حیزبى كوردی كە زیاتر وەك پەرچەكدار ستراتیژیان دیاری دەكەن. بەلام لای ئیسلامی سیاسی ستراتیژ بەر لە هەر شتێك دیاریكراوەو تەكتیکە سیاسییەكان هەمیشە لەگۆڕان و جێگۆڕێكىو پۆشاك گۆڕیندان نەك ستراتیژ وەك لای حیزبى كوردی دەرەكەوێت. بەپێویستى ئازانم میكانیزمى عەقلى سیاسی ئەم گوتارە بێنینه بەرباس چونكە زۆر لە گوتاری سیاسی حیزبە كوردیەكانى دى ئاشكراو پوونترەو پێویستیش ناكات خۆمان بەسەلماندنى ستراتیژی (تكفیر) وە خەریك بكەین لەم گوتارەدا، چونكە سەروینی گوتاری ئیسلامی سیاسی لە (تكفیر) و (تقدیس) دا تقووم بوو. سەرەتا ئەوێش شتیكى بەلگە نەویستە كە ئەم گوتارە كەدیت بە كۆمەڵێك وەلامى ئامادەكراو حاشا هەنگرنەو دیت. ئێویش هاوشان لەگەڵ ئەو نەگۆڕنە (ئوابت) دا كە لە هزرى ئایینییدا چەسپوون كە تێكرا سڕوشتى پێڕۆزێان هەبەو هیچ گومانو تەنانەت پرسیارتێكیش قبوول ناكەن. چونكە بەپێى قەناعەتى ئایینی هزرى ئینسان ئەو شەرەفەى پێنەدراوە كە توانای پرسیاركردنى هەبێ لە نەگۆڕەكانى ئایین كە كۆمەڵێك نەیتى یەزدانیزێو تەنها وەلام لای پەرەردگار خۆیەتیو بەس. ئەگەر چى سەرەتا واهەست دەكریت كە عەقلى ئەمانو حیزبى كوردی یەك سڕوشتیان هەبێ، راستتر بێم نەعەقلانیەتى گوتاری ئەمانو گوتاری حیزبى كوردی لەیەك رەهەندەو ئاراستە بكرێن. بەلام لەرستى دا ئاراستەى ستراتیژیان جیاوازه، ئەگەر چى لەهەردوو باردا شوناسی كوردی قوربانیهكى هەمیشەییە بەلام لەهەردوو حالەتەكدا بەیەك بید سەیر ناكريت.

ئێش كوردنى ئیسلامیەكانى كوردستان لەسەر شوناسی كوردی گواستەوێ ئەو شوناسەى لە قەیرانیكەو بۆ قەیرانیكى گەورەترو لەپەرەوێزێكەو بۆ پەرەوێزێكى فوولتر. چونكە لای ئەوان شوناس بەر لە ئەمەو شتێك شوناسی ئیسلامەو كەسێك بەر لەودى هەرچى بەك بێو هەر شوناسێكى هەبێ شوناسی ئیسلام یان غەیرە. ئیسلام شوناسی سەرەكیەتی. واتە شوناسی ئیسلام یان شوناسی ئەنتى ئیسلام ئەگەرچی زۆر

جار دهوتری شوناسی ئیسلام هێڵیکی راستو چهپ به سه ره شوناسی نه ته و دیدا ناهێتی و قه واره ی نه ته وه ده توانی له ناو قه واره ی گه وره ی مالی ئیسلامدا پارێزراو بێت و ئیسلام خۆی دان به بوونی جیاوازیه کانی ناو بو نیا دی خۆیدا ده نی و (إنا خلقناکم شعوبا و قبائل، لتعارفوا) به به لگه ی ئه م بۆ چوونه ده هێننه وه. به لام ئه م حه قیقه ته ناسێته وه که شوناسی کوردی له سایه ی شوناسی ئیسلامیدا هه میشه له پاره وێزدا یه. واته شوناسی دوه م ی تاکه کانه و قه واره ی نه ته وه ش له په راره وێزی قه واره ی ئیمپراتۆریه تی ئیسلامیدا یو به وابسته بوونی وه له هه موو کایه نابوو ری سیاسی و ئیداریه کانه وه به رپه ره ده چی.

ئه گه ره به ره به ئیسلام بوونی (أسلمة) کورد شوناسی کوردی به تایبه ت له سه ره ده می میدیه کاندایه مانابه کی هه بو یی. شه وا به یالکێشانی ئیمپراتۆریه تی ئیسلامی به سه ره ناوچه که داو موسلمان بوونی کورد شه و شوناسه خرا وه ته په راره وێزه وه ئیدی شوناسی کوردی به وه به شیکه ی بچووک له شوناسی ئیسلامو تاکه ی کورد به و ئاراسته یه په ره وه ده کرا وه که به ره له هه موو تشنیک خۆی به موسلمان و هاو لاتی به کی دلسۆزی قه واره ی ئیسلامی بزانی و ئه رکی پاراستن و به رگری کردن له و شوناسه و قه واره نایینه بیته فه رێزیکه ره هاو له وێشه وه بیته ئه رکیکه نه خلاق ی سه راشانی شه تاکه. شه هه موو ناوه گه ورا نه ی که له هه موو به راره کانی سیاسی و سه ربازی و فه ره هه نگ ی و فیکریدا که به ره گه ز کورد بوون ته نه اوتنه نا خه مه تی کلتوو روو شارستانی و قه واره ی (ئیسلامی -عه ره بی) یان کردو وه به لگه یه کی زیندوو ی شه بۆ چوونه ی سه ره وه ن.

له راستی دا هیچ نه ته وه یه کی موسلمان هێنده ی کورد ئاماده نه بو وه شوناسی خۆی بکاته قوربانی شه و شوناسه نایینه یه ی که (شه و ی دی) هینا ویه تی. بۆیه ئه م ئاماده بوونه ی کورد بۆ وه رگرتنی شه و شوناسه به و شێوه ره هاو گشتگیره که له به رابه ریدا شوناسی نه ته وه یی خۆی بچه پێنی پرسیا ری زۆر هه لده گرێ. چونکه نه ته وه هه بو وه وه ک تو رکو فارس جگه له عه ره ب نه ک هه ره شوناسه که یان نه کردو ته قوربانی شوناسه نایینه که. به لکو شه و شوناسه شیان له به رژه وه ندی شوناسی نه ته وه بیان به کار هینا وه. بۆیه جێی خۆیه تی به رسین تایا بۆ چی له ناو هه موو ئه م نه ته وانه دا کورد نه یقوانی وه سوود له و شوناسه نایینه وه رگرت؟ تۆبلی ی کێشه ی نه بوونی قه واره رێگر بووی یان فاکته ری ده روونی و کۆمه لایه تیش زۆلی خۆی له م لایه نه وه بینید؟ کێشه ی سه ره کی - به بوای م- له م به راره دا له وه دایه که ئاماده بوونی شوناسه نایینه که له مزی کۆمه لگادا نا ئاماده بوونی شوناسه نه ته وه ییه که به پێنی. ئه گه ره وانه با، شه دی بۆ له گه ل شکسته یانی شوناسی ئیسلامیدا و پمانی قه واره ی ئیسلامی (ده و له تی عوسمانی) دا دیسان وه شوناسی کوردی تووشی قه یران ها ته وه؟ ئه گه رچی

نه مجار هیان ده قاده قه پیراننکی سیاسی بوو به لام تایا نه مه نه وه ناگه یه نی که له وه وپیش شوناسی کوردی له سایه ی شوناسی نیسلامیدا ناماده بوونکی فیعلی نه بووه؟ واته شوناسنکی سه ره بخونه بووه که توانستی پاراستنی تاییه تمه ندیتی خویو جیاوازیه کانی خوی هه بووین له ناو بونیاده نایینه که دا.

به پراستی نه گهرچی نیسلامی سیاسی ږیگرو نه نتي زوړی هه یه به لام نه م ستراتیژه یان له کوردستاندا به کارنکی زوړ گران ناییم تا نه توانن نه نجامی بدهن. چونکه له لایه که وه له م بارو توخه داو له نا کامی شکستی برده وای حیزبه قه ومیه کان ده بینین به ناشکرا هستی نه توهی له پاشه کشه دایه و چه په کانی کوردستانیش زوړ له وه لاوازترین بتوانن نه و بوشاپیه قورخ بکن. له لایه کی تره وه نیسلامیسته کان له سره وته ری حساسی کومه لگای کوردی شیش ده کهن. نه وان چاک ده زانن نه سنی کوردی چون سیخناخه له نه ریو نه ریکانی نایین. ده زانن نایین چون نه خشی کامل و گشتگیری بز به ها نه خلاقیه کانی کومه لگا که داناره. بویه زیاتر کاری نه وان له م بولورده له سره نه و چه مکانیه که له و کایه یه دا ده خولینه وه به مهش له گه وره ترین ده روازه وه خویان ده کهن به ناو کومه لگای کوردیدا. کومه لگایه که که تیایدا عه قلانیته گه وره ترین تاوانباری گومراو نه فرین لی کراوه. پتویست ناکات نه وه بیه لمینین که له کومه لگایه کی له م بابه تده هه رده بپ پیروژترین شوناس شوناسی نایینی بی. که شوناسنکی یه زندانیه.

به قه ناعه تی من نه ولنه ی که نیسلامیسته کان له ناو کومه لگای کوردیدا به ږیگریان بزنان له به رده م پیاده کورنی نه م ستراتیژه یاندا. به ر له هه موو که س (نه گه نه لیم به تنها) نه و بونه ووهه گومان که ره پرسیار روژینه ره یه که جگه له مان به ر نه فده تی حیزبی کوردیش که وتوه. چونکه روژنننیا به ر له هر کیشه یه که کیشه یان له گه ل هه موو بونیادنکی پیروژدا هه یه چونه نه وان ده وین گومان له و پیروزیه بکه نو بگره بشلین: (نا).

لیژده و نه بی مه به ستم له وه بی که کاری روژنننیر له م لایه نه وه تنها پاراستننکی کویرانه و به رگریکردننکی ره هایانه بیت له شوناسی نه توهیو خودی نه م شوناسه به به هایه کی پیروژ بزانی. نه خیر. هه رگیز. چونکه مامه له ی روژنننیر له گه ل هه موو چه مکو دیارده کانداهه کی عه قلانیته دیدی نه م دیدنکی ره خنه گرانه یه و. له هه موو خویندنه وه یه کیدا بز جه سته ی نه م شوناسه بویرانه ده ست ده خاته سر برینه کانو نازاری شوناسه که ده دات. خودی چه مکی شوناسیش ده قاده قه روژنننیریه و به ر له هه موو کایه یه که پروسه یه کی روژنننیری ده خوازیست. پروسه یه کی هه م لایه نی په یو دندیدار به هه موو کایه کومه لایه تی و مه عریفی و شارستانی و فده رهنکی به کانه وه!

بێگومان پرهه‌نده سیاسییەکی شوناسیش که له‌بوونی قه‌واره‌دا مانای فیه‌لی خۆی هه‌یه‌، ئه‌ویش به‌بێ کایه‌ پۆشنبیری که زیاتر وه‌ک نوکته‌یکی سیاسی دێته‌ پیش چاو. بێگومان پڕۆسه‌ی پۆشنبیری له‌ کۆمه‌لگای کوردیدا وێنرای رۆلی سلبیانه‌ی حیزبی کوردی و به‌ ئیسلامی‌یه‌کان کارێکی گرانه‌ و نه‌هه‌ستیکی درێژی نه‌وێ. وه‌ک له‌وه‌دو‌پیش ناماژهم پێدا به‌بێ ئهم پڕۆسه‌یه‌ زه‌حمه‌ته‌ یه‌توانی دهبێته‌ شوناسی شوێنی. ٦- سیاوی شوناسی کوردی و خاله‌ هه‌ژو لاولزه‌کانی بکریته‌ به‌شیوه‌یه‌ک که مانایه‌ک بۆ نه‌و بچوکی و په‌راوێزییه‌ی بدۆزێته‌وه‌ و تیایدا ئه‌و ئیراده‌یه‌ ده‌سته‌به‌ر بکری که راستگۆیانه‌ خۆی پێ بخوێنێته‌وه‌. تا ئه‌و بوێریه‌ش ده‌سته‌به‌ر نه‌کری که له‌گه‌ل خۆدا راستگۆیی زه‌حمه‌ته‌ فۆببایی نه‌وی دی به‌رمان بدات. تا له‌خوێندنه‌وه‌ماندا ئازاری جه‌سته‌ی کلتووڕ کۆمه‌لایه‌تم، خۆمان نه‌ده‌ین، زه‌حمه‌ته‌ له‌ ئار په‌راوێزی نه‌وی دیدا هه‌ست به‌ ئازار دانمان بکه‌ین.

عه‌قڵی سیاسی کوردیش گه‌ر ناماده‌ی قبوولکردنی ئه‌و پڕۆسه‌یه‌ی هه‌ی، ئه‌بێ پازی بێت هه‌موو به‌ها نه‌گه‌ژو پیرۆزه‌کانی ناو هه‌ست و نه‌ستی کۆمه‌لگای کوردی بخه‌ینه‌ ژێر مایکڕۆسکۆپیکی په‌خه‌گری ولوه‌ که هه‌یچ جه‌سته‌یه‌کی سه‌رسلایده‌کی به‌پیرۆز نه‌نرخێنێت و له‌سه‌روو په‌خه‌وه‌ نه‌بێت.

ئه‌گه‌ر وابێ، ده‌بێ حیزبی کوردی ناماده‌ی قبوولکردنی گومان و ته‌نانه‌ت به‌دروخسته‌وه‌ش بێت که له‌ده‌وری ئه‌و ته‌ونه‌ پیرۆزه‌ بووژێنێن که جه‌سته‌ی به‌ته‌کانی ناو هه‌ژو ئینسانی کوردیان ته‌نیوه‌ و له‌پیش هه‌مووشیا نه‌وه‌ به‌ته‌جوان و به‌هه‌یه‌به‌ته‌ پاکو پیرۆزه‌کانی ناو په‌رستگا‌کانی حیزبی کوردی. راستتر بێم ناو حیزبی په‌رستگا.

تا له‌وێوه‌ ئه‌و جوړه‌ته‌ ده‌سته‌به‌ر بکات فێری خوێندنه‌وه‌ پاماز و تیغه‌کری عه‌قلانی بێت. خوێندنه‌وه‌ی جه‌سته‌ و به‌ها و دیارده‌ و بونیاده‌کان به‌دیدیکی نوێگرانه‌ و دوور له‌ میکانیزمی ته‌قلیدیته‌، هه‌ر له‌ خوێندنه‌وه‌ی جه‌سته‌ی خۆیه‌وه‌ تا جه‌سته‌ی نه‌وی دی و بونیادی نه‌ته‌وه‌ش. له‌ شوناسی خۆیه‌وه‌ بۆ شوناسی تاکه‌کان و له‌وێوه‌ش شوناسی نه‌ته‌وه‌. ده‌نا حیزبی کوردی هه‌ر له‌ شیوه‌ی ئه‌و مه‌رقه‌ده‌ پیرۆزدا ده‌مێنێته‌وه‌ که له‌ناو قه‌سه‌که‌یدا هه‌موو شته‌کان ئه‌گه‌ر چی پیرۆزیش بن، به‌لام مردوون... مردوون..... یه‌کیه‌ک له‌ ئه‌رمه‌ پیرۆزانه‌ش ته‌رمی شوناسه‌.. شوناس.....

د. حسن حنفي د. محمد عابد الجابري
جورج طرايشي

و: شوان نه حمده

د. حسن حنفي

ئيسلام بئويستي به علمانيه تكي خورتاوايي به

عه لمانيه ت زاراوه يه كي به عه ره بي كراوه نهك زاراوه يه كي عه ره بي په سه ن بيت، عه لمانيه ت له (Secularism) وه رگيراهه كه ده چته وه سر زاراوه ي (Saeculum) ي لاتيني و ماناي سرده م ده گه نه يئت. كه واته عه لمانيه ت زاراوه يه كه سر به ژيواري خورتاوايه و پئويسته تاوتوي بكرئت تا نو خه لكانه ي بانگه يشتي عه لمانيه ت ده كه ن لي تي بگه ن، وه له مه مان كاتدا عه لمانيه ت پويه پوي توند ترين به ره ئلستي ده بيتته وه، له لايه ن لايه نگراني په سه نايتيه وه نه وانه ي سر له به ره مو شته ها توه كاني جيهاني ده وه ره پته ده كه نه وه. عه لمانيه ت له خورتاوا دا ماناي جيا كرده وه ي كلنيسا له ده ولت، ده سه لاتي ثابيني له ده سه لاتي سياسي ده گه نه يئت. نه مه ش ته نها ريگه چاره يه ك بوو بؤ به ره و پيشچووني گه لاني نه وروپي پاش نه وه ي كلنيسا ده ستي به سر ده ولت دا گرت، وه ململاني و كيشه كيش له نيوان پاپا كاني روما و له نيوان ئيميراتور و پادشاكان له ولاته نه وروپيه كان دا سهر ي مه لدا. بؤ يه كه مجار پاپاكان سر كه و تنيان به ده ست هينا، پاشان له ساته وه ختي شؤرشي فهره نسي په وه جله و كه و ته ده ستي پادشاكان. چاره سهر ي نه م كيشه يه ش جيا كرده وه ي نيوان نه و دوو ده سه لاته بوو، كلنيسا بؤ كاروباري ثابيني و، ده ولت يش بؤ كاروباري دنيايي. به م جؤره ش گه رانه وه سر وته كي مه سيح (بيده ن به قه يسه رته وه ي كه هي قه يسه ره، بيده ن به يه زدان يش نه وه ي كه هي يه زدان ه). كه واته نه وه ي له سرده مي نو ئ دا پوي دا سه باره ت به جيا كرده وه ي ده سه لاتي پوحي له ده سه لاتي زه مه ني بؤ خؤي گه رانه وه بوو به ره و ناو ده وكي سهره تا كاني بير و باوه ري مه سيحه ت. له شار ستانيه تي خورتاوا دا عه لمانيه ت بووه به شيكي ژياني پؤژانه ي خه لك ي و، ياسا و ده ستور ده نه وروپيه كاني له سر دارنؤزا، ئيتر نه ثابيني په سعي ده ولت ده ميئن و، نه سرؤك ده ولت ثابيني ده بيت وهك يه كيئك له مه رجه كاني سه رؤكايه تي، وه نه ياسايه كي كلنيساي له گؤر ئ دايه تا په يوده ندي نيوان كه سه كان ريكبخات وهك ياسا كاني ره گه زنامه و تاوان. وه نه خو يندني ثابيني هيه له خو يندنگاكان داو، نه بانگه يشت و ستايشي ثابيني ش له ده ركا كاني راگه ياندن دا ده بيس تريئ. له گه ل نه وه شدا دواي سر كه و تني پادشاكان به سر پاپاكان دا، كلنيسه

خراپە خزمەتى جىيەجىيە كۆرۈنى بەرژەۋەندىيەكانى دەۋلەتەۋە. بەم جۆرە كلىتسا دەبىتە دەسپوژىك بۇ قۇناغى كۆلۈنئالىي، كۆلۈنئالىيەت بە تەبشىرەۋە گىرئ دەدرىت، تەبشىر بە كۆلۈنئالىيەتەۋە دەلكىت. مىللەتانى غەيرە ئەرۋىي سەرەتا بەۋشىۋەيە دەستەمۇدەكران كە بىرۋىاۋەرى ئاينى و نىشتەمانى و ناۋچەيان بە مەسبىجەتى خۇرئاۋايى بگۈنۈر لايەنگرتنى خۇرئاۋا لە درەۋىياندا بېچىنۈر لەسەرچاۋەى خۇيان ھەلىان كەنن، لىزەۋە بېۋادىلى بە بىرۋىاۋەرى ئاينى خۇرئاۋا بۇ لايەنگىرى سىياسىيەنى خۇرئاۋا دەگۈرپىت. كۆلۈنئالىيەت لە پۈۋى مادىر سەربازىۋە پىشتىگىرى لە بىزۋتەۋە تەبشىرىيەكان دەكرد. لەبەر ئەرۋەى تەبشىر پىگاخۇشكەرئىك بور بۇى. ھەرۋەھا بەرژەۋەندىيەكانىشيان پىكەۋە دەگونجا. لە ئوايىدا ئەمە بۈۋە مايەى گورىانى چەند كلىتسىيەكى نىشتەمانى لەپىئاۋ ئاينى نىشتەمانى و بۇ بەرگىركردن لە سەربەخۇي نىشتەمانى مىللەتان، ۋەك ئەرۋەى لە كلىتساي رەش پىستەكان ۋلاتىيەكگرتۋەكانى نەمرىكا(مارتن لوتەر كىنگ) ۋەلە باشۋىرى ئەفرىقا (قەشە توتو)دا بەرچاۋ دەكەۋىت. ئەمە بابەتىكە كارمان بەسەر يەۋە نىيە، لەۋ پۈۋەۋەى كە ئەمە مېژۋىيەكى ئەرۋىي پەتىيە. بەلام كاتىكك جېپانېيەكانى رۇشنىبىرى خۇرئاۋا بەناۋمان دا بلۋىيونۋە بەخۇمان ئاشناۋىۋىن. دەستمان بەۋە كرد گوزلرشت لە ھىۋاۋ ئامانجەكانمان بگەين، بەۋ چەمكەنە داكۇكىمان لە مافەكانى دەكرد كە بە نىۋانمان دا بلۋا بۈۋنەۋە. چەمكەكانى لەۋىتەى -عەلمانىيەت و لىبرالىيەت-كە بەككە لەۋكارەكانى پىشتىكەۋىتى خۇرئاۋاۋىۋىن. ۋەمادامەكى يەك پىشتىكەۋىتى ھەيە، مىللەتانىش ھەموۋ ۋەكو يەكن، ياساى مېژۋوش ھەر يەك شتە، ئەۋا بىن گومان داكۇكى كردن لەۋ چەمكەنە دەست بەردار نەۋىۋىيان و بانگەۋاز كردن بۇيان، بۇ خۇي دەبىتە مايەى پىشتىكەۋىتى و بەرەۋ پىشتەۋەچۈۋى كۆمەلگاي ئىمەش. ئەمە بىيە ھىچ لەبەرچاۋگرتنىكى تاييەتەندىتى مىللەتان و قۇناغە جىبابجاكانى مېژۋو و ئەۋ قۇناغەى كە كۆمەلگاكان پىيىدا تىي تىدەپەرن، ھەرۋەھا نەۋىۋىيەك جۆر لە شىۋازى پىشتىكەۋىتى و بەرەۋ پىشتىچۈۋىن. ۋەلە راستىدا ئەمە بۇخۇي سىستى و دەستەۋىستانى ئىمەدەگىيەنىت نەۋزىنەۋەى رىچكاپەكى ئىۋى بۇ بەرەۋ پىشتەۋە چۈۋن لە ھەناۋى واقع و لەنئو توانست و بىر و دەسكەۋتەكانى ئەۋ مىللەتەندەۋا، ۋەلەنئو سەنگ و قورسايى مېژۋىيان دا.

عەلمانىيەكانى ۋلاتى ئىمە ھەر لە ((شېلى شەمىل، بەعقوب سەۋرەۋ، فەرەح نەنتۋان، نىكۈۋلا خەداد، سەلامە موسا، ۋەلىيەدىن يەكن، لۋىس عەۋەز)) ۋە چەندانى تر بەمانا خۇرئاۋاۋىيەكەى بانگەپىشتى عەلمانىيەت دەكەن، جىاكرەنەۋەى ئاينى لە دەۋلەت، ئاينى بۇ يەزدان و نىشتەمان بۇ ھەموۋان. ئەۋەى جىيە سەرنجە ئەرۋەى كە ئەۋانە ھەموۋىيان دىان بۈۋن، زۆرەشيا لە دىانەكانى ۋلاتى شام بۈن، كە لايەنگىرى زىۋارى

خۇرئاوا. بويىن و، نەوگە ئايىن و نەوگە شارستانىيەت شى ناچنەو سەر نىسلام و پەيوەندىيان بە ئىسلامەو نىيە، ھەمووشيان لە خويىندنگا بىيانىيەكان و لەسەر دەستى تەبشيريەكان پەرەو بەدە كراون. بۆيە لە بانگەوازەكانيان دا بۆ پىشكەوتن و بەرەو پىش برىنى ولات. خواستنى نمونەى خۇرئاوايان بەلاو پەسند بوو. لەم پرەووەش چەند موسلماننەك شويىن پىيان ھەلگرتن، وەك ((قاسم نەمين)) لە بانگەوازەكانى بۆ (ئازاد كرىنى ئافرەت) و (ئافرەتى نوئ) و ((ەلى عەبدولرەزاق)) لە (نىسلام و بنچىنەكانى حوكمرانى) و ((خالد محەمەد خالد)) لەسەرتاى دەست پىكرىنى دا، بەر لەوہى لە ھەشتاكان دا با بەداتەو سەر پىكەو گرێدانەوہى سەرلەنوئى ھەردو دەسلەتەكە لە (ئايىن و دەولەت) دا، وە ((ئىسماعيل مەزھەر)) لە بانگەيتشكرىنى دا بۆ -دەروونىزم- بەر لەوہى لە شەستەكان دا ھەلگەرتەوہ بۆ (ھەميشە نىسلام) و ((زەكى نەجيب مەحمود)) بەر لەوہى لە ھەفتاكان گۆرانى بەسەردا بىت بەتايىيەت لە كاتى (نوئىكرىنەوہى ھەزرى عەرەبى) دا، ئەگەر چى ھەتا ئىستاش ھەر بىرى زانستى خۇرئاوا پىئوہى نوئىبوونەو و تازەگەريە لەلاى، وە (ئەزاد زەكەريا) (پوژوہى زۆرى ماركسيە تەقلىدىيەكان كەنيوہى يەكەمى ئەو تيزەى ((ماركس)) يا وەرگرتىبوو كەدەلەيت (ئايىن نەفيونى گەلانە) و ولزىان لەو نيوہى ترى ھىتابوو كە (ھاوارى مەينەتبار و چەوساوانە). نەمەش واى لە بزوئەو نىسلامىكان كە تەواو ەلمانىيەت پەتەكەنەو، بە خۇرئاوا بوونىوہ بىستەنەو بەوہى پىرۆشەيەكى وا دووانەى كۆلۇنيالى و تەبشير لەخۇ دەگرىت و. دەست گرتن بە ئىسلامىوہ كە نيوانى ئايىن و دنيا پىكەو دەبەستىت. وەدرووشمى (حكومرانى كرىن) بەپىئى ئەو ئايەت بەرزكرايوہ (ومن لم يحكم بما انزل الله فأولئك هم الكافرون) ئەوانەى داواكارىيەكانى ئيمان پەتەكەنەو. وەدرووہوہكان كە بەقسە ئيمانيان پەسەندەو ەك كەردەو ەلاوہى دەننن. كەواتە ھەلەى يەكەم، گواستەوہى ەلمانىيەتى خۇرئاوايى، كاردانەوہكە ھەلەى نووہمى دروست كەرد، ئويش حوكمرانى يە. وەكۆى ھەردو ھەلەكە نايىتە راستى. ئەوہى بەرەو پروى ئىمە دەبىتەو ئەوہى چۆن بتوانن ئامانجەكانى بەرەى ەلمانىيەكان چىبەجى بگەين، لەو ئازادى و پىشكەوتنەى كۆمەلگاكەنمان چاويان لىن بپروو، وەلەھەمان كات دا چۆن بتوانن داواكارىيەكانى دەستەى دووہميش دەستەبەريەكەين، كە برىتى يە لە پراكىتيزە كرىنى شەريەتى نىسلامى، بۆ پىگەگرتن لە دوو فاقىيەتى نيوان دونيائو ئايىن، نيوان كارو بپروا، نيوان شەريەت و ەقىدە؟

نەمە كارىكى ئاسانە، لەبەر ئەوہى شەريەتى نىسلامى شەريەتەىكى ەزەى يە، مەبەستى چىبەجى كرىنى بەرژەودەندى گشتى يە، شەريەت لەسەرتاوە شتە زەرورەكانى داناو، دواى ئەو پىداويستى بەكان و، چاكسازى. پىداويستى زەرورەكان

پینجن: پاریزنگاری کردنی ئایین و، ژیان و، عەقل و، شەرف و، سەروەت و، ئایمان، ئەمانەش بریتین لە سەرچاوەکان و بێکەینه رەکانی ژیان. ئایین بریتییە لە وە حەقیقەتە بابەتیە لە خەز و ئارەزووەکانی مەرف بەدوور، وە ژیانی مەرفایەتی وەک بەهایەکی لە خۆی دا، وە عەقل کە بەی بوونی ئەو هیچ پاسباردن و لێرسینە وەک نابێت، وە شەرف کە بەی ئەو مەرف چ پز و خورمەتێکی نابێت و، سامان کە مانە و بەردەوامی ژیان مسۆگەر دەکات. ئەمە ئەو پینج پێداویستی یە کە عەلمانیەکان داکۆکی لێ دەکەن بەلام ئەمان ئەوانە لە ژێواری خۆراوا دەخوازن ئەک لە شەریعەتی ئیسلامی، ئەوی وەرەگرن ئەو وەک لەمن، ئەقلیدە و ئەک ئەفراندن و داھێنان. ئەو هەشی عەلمانیەکان سەلی لێ دەکەن یاساگانی سزادان و، ئەو بەرەست و سنوورانیەتی کە دایدەدێت، لەبەرەبەر ئەم ئارەزاییە عەلمانیەکان دا ئیسلامیەکان وەک پەرچە کردلێک بەرگری لەو پێسیانە دەکەن. لە پێستی دا ئەمەش قەیرانێک و بەرنجامەکی کەرتبوونی پیزی نیشتمانی یە، جەنگی نێوان براکان. ئاکامی ئەمەش ئەو باوەرپە کە لە هۆشیاری نەتەویمان دا چەسپووە و پەگی دا کوتاوە، گوايا گروھێک نەبێت سەرچەم دەست و تاقەکانی دی لە ناگر دان. هەرەها وەرسبوونی عەلمانیەکان لە شەریعەتی ئیسلامی بەوێ کەترین بوار بۆ ئازادی خەلکی ناھێلێتەو، بەلام ئەم هەستکردنە بەد حالی بوونێکی تێدایە لە شەریعەت واتە وەک ئەوێ شەریعەت بۆ پێگەگرتن و تاپۆکردنی شتەکان ھاتبێت، ئەک بۆ تێرکردنی خەز و ئارەزووەکان و داھێنکردنی پێداویستیەکان و پێگەدان بەوێ ووزەکانی مەرف ھەست بە سروشت بکەن. ئەحکامەکانی شەریعەت پینجن: (الواجب) ئەو شتە کە مەرف بەپێی سروشتی خۆیی و لە پێداویستیەکی ناوھەکی یەو ئەنجامی دەدات وەک ئەنجامدانی کارەکان لە تان و ساتی خۆیان دا، (المحرم) ھەرەها ئەمەش ئەو شتانە کە مەرف لە سروشتی خۆیەو و پابەند بە پێداویستی ناوھەکی خۆیەو دەستیان لێ دەکێشێتەو وەک دەست بردن بۆ شتە حەرامکارەکان. (المندوب) ئەوێ کە مەرف بەپێی وێست و ئارەزووی خۆی پێی ھەلەستێت گەر خۆی مەیلی ھەبێ و توانای جێبەجێکردنێکی ھەبێت. (المکروه) بەھەمان شێوە ئەمەش ئەو شتانە دەگرتەو کە مەرف بە مەبەستی بەرکەمال بوون لەپۆی ئەخلاقەو خۆیان لێ دەپاریزێت و قەرەیان ناکەوێت. بەلام (المباح-پێپێراو) ئەو چالاکی بە سروشتی یە کە لە دەرەوێ چوارچێوەی بێسارە پڕووکە شەکانە. کردە یەکی خۆرسانە و گوزارشت لە خواستی سروشتیانە مەرف دەکات بۆ چاکەکردن، کاری بێگەرد و مندالانە. بۆیە ئەو پینج حوکمە شەریعەت بەم جۆرە و بەم تێگەشتنە سروشتیانە بۆ خۆی باس لە چالاکیە سروشتی و خۆرسانەکانی مەرف دەکات وەک ئەوێ عەلمانیەکان دەیانەوێت لە دەرەوێ سنوورە پڕووکە شەکانی خەلاز و حەرام کە

لەدەرەووەودا سەپاون. پەرائىسپە گەشتىيەكان هەي شەرىعەتزو. فېقە لەووە سەرچاوە دەگرت. پەرائىسپە گەشتىيەكان جىگىر و نەگۆپن و بۆ مەبەستى پاراستنى مەبەستەكانى شەرىعەتە بەلام فېقە ئەوا بەپىي گۆپانى پىداووستى و بەرژەووەندىەكان گۆپانى بەسەردا دىت.

و ئەگەر پىنشىنانمان بەپىي پىداووستى و بارودۆخى خۆيان فېقەي تايبەت بەخۆيان لە شەرىعەت هەلەنچاييت. ئەوا نىمەش لەبارمان دايە لەبەرامبەر پىداووستىەكانمانو بەپىي بارودۆخى خۆمانو بەرژەووەندىەكانمان كە نەو بۆ نەو قوناغ بە قوناغ گۆپانى بەسەردا دىت، فېقەت ك بىننە ئاراو. ئىسلام لە ناوەرۆكى دا ئايىنىكى عەلمانە، بۆيە هېچ پىيوستى بە عەلمانەتيكى زياتر نە لە ژبواری خۆرناووە وەرگىراييت. بەلكو ئەو دزاکەوتنى نىمەيە لەوى دى كە ئىسلامى كردۆتە كەنوت دەسەتتىكى ئايىنى و پى و پەسم و چەند سروت و سزادان و كۆسپ و بەربەستىك، هەتا خەلكى بېرستان لەبەر بىراو پرويان لە عەلمانەتي خۆرناوایی كرد بەوێ عەقلانىەت و لىبرالىەت و ئازادى و ديموكراسىەت و پىشكەوتن دەنوئيت. كەواتە كەمەر كۆپىەكان لە خۆمان دايەو لە كەسى تردا نە، لەووە دايە لاسايى خەلكى تر دەكىنەو ئەكە لەوى شوئىن دامىنان و ئەفراندنى خودى خۆمان بكەوين.

د. محمد عابد الجابري

ئىسلام كلىسايەك نىيە تا لە دەولەتى جىابكەينهو

جاريكى دى دەرفەتى ئەووم بۆ دەرهخسەت تا بۆچوونى خۆم لەمەپىيەكەك لەو مەسەلانە دەربەرم كەزىاد لە بانەتەكانى تر جىگای مشتومرە لە هەزرى عەربى نوئو هاوچەرخدا. مەن پىشتەر باسېكم لە ژنەر سەردېرى (لەبرى عەلمانەت: ديموكراسىەت و عەقلانىەت) لە گۆفارى (اليوم السابع، ژمارە- ۲۲۴- بەرورارى ۲۲- ۸- ۱۹۸۸) دا بلاوكردەو. لەوئىدا ئاماژەم بۆ ئەو كەرد كە دروشمى (عەلمانەت) بۆ يەكەمىن جار لە ناوەرەستى سەدەي رابردودا لەلويان بەرزكرايەو، ئەويش لەپىناو دەربېرى پاي خۆيان بۆ پزگار بوون و سەربەخۆيى لە خەلافەتى عوسمانى، يان بەلانى كەمەو بۆ داواكردنى ديموكراسىەت و پزىگرتنى مانى كەمە نەتەوايەتەكان... لە كۆتايى ئەو وتارەدا كەيشتمە ئەم دەرهتەنجامەي لای خوارەو.

وتم: (مەسەلەي عەلمانەت لە جىپانى عەرەبىدا درۆنە مەسەلەيەكە - بەو مانايەي عەلمانەت گوزارشت لە چەند پىداووستى يەك دەكات كە ناوەرۆكيان لەگەل پىداووستى يەكانى دىدا نايەنەو: بۆيە پىيوستمان بە ديموكراسىەتيك كە پزى مانى كەمە

نەتو ەكان بگريئ. وەپنويستى بە مومارەسە كوردنى سياست بە شىوازىكى عەقلانى لە راستى دا پىنداويستى بابە تيانەن، ئەمانە داواكارى شياوو پىتويستىن لە جيهانى عەرەبى دا بەلام مەعقولەتو پىنداويستى و بگرە مەشروعىيەتى خۇشى لە دەست دەدات كاتىك بە دروشمىكى تەماوى و بە گريئ و گولسى وەك دروشمى عەلمانىيەت گوزارشى لىئود دەكرىت... بەراى من پىنويستە دروشمى عەلمانىيەت لەفەرەنگى بىرى عەرەبى دەرپەنرى و دروشمى ديموكراسىيەتو عەقلانىيەتى لە جىندا دابنرىت. لەبەر ئەوەى ديموكراسىيەت و عەقلانىيەت تەواو گوزارشت لە پىنداويستى يەكانى كۆمەلگای عەرەبى دەكەن: ديموكراسىيەت بەماناى پاراستنى مافەكان، مافى تاكەكەس و دەستە جەمەيش. عەقلانىيەتیش بەماناى مومارەسە كوردنى سياست لەرئى گەپانەو بە عەقل و پىئود دانگە لۆژىكى و ئەخلاقيەكانەو، ئەك مومارەسە كوردنى لە پىكاي نارهزوو و دەمارگىرى و پاراپى يەو). پاشان باسيشم لەو كەرد كە: (نە ديموكراسىيەت و ئە عەقلانىيەت، ماناى پەتكرىنەوئى ئىسلام ناگەيەنئ. نەخپەر، خواستنى داو بەتەكان داوامان لى دەكات بلىين گەر بىتو عەرەب بە راستى كەرەستەى ئىسلام-بن. ئەوا ئىسلام بىرىيە لە رۆحى عەرەب. وەپىنداويستى سەيركردنى ئىسلام وەك پاىەگايەكى بىنەرەتى بوونى عەرەبى لىزەدایە: ئىسلامى رۆحى بەلاى موسلمانانى عەرەبەو، وەئىسلامى شارستانى بەلاى ھەموو عەرەبەو. موسلمانو غەيرە موسلمان).

ئەو كۆى ئەو شتانە بوو كە من لەرو وتاردى سەرەو دا باسە لىيەو كەردبوو. بۆيە بە پىتويستى زانى لىزەشدا ئامازەى پىن بدم، چونكە لەوئى دا واتە لە گۆفارى (اليوم السابع) دا باسەكە ئاراستەى ئەو عەرەبە ھاوچەرخانە كرايوو كە بانگەيشىيان بو (عەلمانىيەت) دەكرد، لەوانە بىرمەندە ناسيۆنالىستەكان و لىبرالى و ماركسىيەكان. بەلام لىزەدا و لە زنجيرەى ئەم وتووێژەدا، لەبەمادا باسەكە ئاراستەى بەرھەلستكارانى (عەلمانىيەت) دەكرىت، لە سەلەفەكان و ھاوشىزەكانيان. ھەر شويئو قەسەى خۆى ھەيە. بۆيە لەو بۆ چوونەو دەست پىن دەكەم كە-بىرام ھەسەن- لە بەراى داوا چابەرى گوتارەكەدا دەرت برىبوو، تۆلەوئى دا نووسىيوئو دەلپىت: (لە ناوھەركدا ئىسلام ئاينىكى عەلمانىيە. ھەر بۆيە پىتويستى بە عەلمانىيەتيكى زياتر نىيە، عەلمانىيەتيك كە لە زىوارى خۆرئاواو ھاتىن) ناچارم لىزەدا بلىيم: ئەگەر چى من لەگەل ئەوئى كە تۆ دەتەوئىت بلىيىت ناكۆك نىم بەلام پىم وایە شىوازى دەرپەنكەت لە جىئى خۆى دانىيە. بە بۆچوونى من ئەو دەستەواژەيەكى كە تۆ بەكار ت بردووە (ئىسلام ئاينىكى عەلمانىيە) ھىچ جۆرە جىوازىيەكى لە دەستەواژەكانى ترى لە وئەى (ئىسلام ئاينىكى سەرمایەدارى) يە يان (ئىسلام ئاينىكى لىبرالى) بە ھتەد... نىيە. ئەم دەستەواژەو ھاوشىوكانى چارەسەرى گرتە كە ناكەن و بەرھەلپىگەپشتىمان نابەن.

بە بىرۋاي مەن گىرغىنى سەرەكى لە (فۇرمى دەۋلەت) دايە، بۆيە پىئويىستە بە پىۋىنى و سادەمى و بەۋ زىمانى لە چولارچىۋەي شەۋ ناچىتە دەرەۋە، سەۋدا سەرى لەگەل ئەم گىرغەدا بەگىن... تايىت بەم مەسەلە لە ئىزەدا چۈختەي بۆچۈنەكانى خۇم دەخەمە پىۋى:

1: مەن لام ۋايە ئىسلام ئايىن و دىنەيە، ۋە دامەزاندنى دەۋلەت لە ساتەۋەختى پىئەمبەرەۋە (د.خ) بىۋەۋە لەسەردەمى (ئەبۇبەكر و عومەر) پىشدا ئەم دەۋلەتە پاپەكانى خۇي پىۋەتر كىردىۋە. كەۋاتە ئەۋ بۆچۈنەي كە دەلىت ئىسلام ئايىنە ئەك دەۋلەت، بەبىرۋاي مەن بۆچۈنەكە فەرى بەسەر مېژۋەۋە نىە.

2: مەن تەۋاۋ دىنەم لەۋەي ئىسلام، لە يەك كاتدا بىرىتى بە لە ئايىن و دەۋلەت، بەلام ئىسلام نە بە دەقىكى ئورتاقى ۋە نەبە فەرمۇدەيەكى پىئەمبەر ئەۋ شىۋىلەزەي: يارى نە كىردىۋە كە پىئويىستە دەۋلەتى لەسەر بىت بەلكۇ لەم پىۋەۋە مەسەلەكى بۆ ئىچتىپادى مۇسلمانان جى ھەشتىۋە، چۈنكە ئەمەش لە پەگەزى ئەۋ مەسەلەنەيە كە ئەۋ فەرمۇدەيەي پىئەمبەر دىگىرگىتەۋە كاتىك دەلىت: (ئىم ادرى بشورن دىياكم) بەلگەش بۆ ئەمە پىكەۋتنى سەحابىيەكانە لە (سقىة بنى ساعدە) دىۋى مۇستەۋرىكى ئۆر گەشتە ئەۋەي ((ئەبۇبەكر)) ھەلبىزىن، ھەۋەھا ساغ ئەۋبۇنەۋەي خەلىفەكانى پاشىدىن لەسەر ئەۋەي چ كەسىك ھەلبىزىن تا جىگىيان بىگىتەۋە، بۆ ئەمە ((ئەبۇبەكر)) پىۋىزى بە سەحابىيەكان كىردىۋ، بە پەزەمەندى ئەۋان (عومەرى كۆرى خەتاب) دى دانا، لە دىۋىدا كارەكە بۆ (دەستەي شورا) بە جى ھىلرا ئەۋانىش شەش لەۋ گەرە سەحابىيەبۇن كە لەۋ سەردەمەدا نۆيەنەرايەتى ئاراستەكانى پى گىشتىيان دىكەرد. پاش مۇستەۋرىكى ئۆر گەشتە ئەۋەي (عوسمان) بۆ خەلىفەيەتى دەستىشەش كەن. جىساۋىزى بىرۋى پى سەحابىيەكان و ئاكۆك بۇنىيان زىاتەر لە سەردەمى فەتتەۋ ئەۋ گىزى و ئالۋزىانەدا بىۋە كە لەسەردەمى (عوسمان) دى پىۋىيان دا، ۋە دىۋى كۆشتى (عوسمان) پىش جىساۋىنەۋە، شەرى (جەمەل) و (صفىن) لەسەر ئەم مەسەلەيە بىۋە مەسەلەي پىبەر. كە بۆخۇي مەسەلەيەكى بەگىرئ و گۆلە و مۇسلمانان لەسەرى تەبا نىن.

3: دىۋى جەنگى (صفىن)، لە نىزان (على) و (مەۋەيە) دى پىۋەچۈن لەمەپ چۈنەتى ئەۋەي پىئويىستە ھۆكەمىنى لە ئىسلامدا چۈن بىت سەرى ھەلدا: شىعە دەلىت: پىئويىستە خەلافەت تايىت بىت بەنەۋەكانى (على)... خەۋەرچەكانىش، سەۋەتا كىردىانە مافىكى، ھەمۇۋە رەبىكى ئازاد، ئىنجا دىۋى ئەۋەي گىۋەيكە لە مەۋالىيەكان دايانەپالىيان ئەۋ مافەيان بە ھەمۇۋە مۇسلماننىكى دادپەرۋەر پەۋابىنى. بەلام (مەۋەيە) دەۋلەتى سىياسەتى بۇنىادىناۋ بۆ ئەمەش گەرە سەحابىيەكان دىنگى خۇيان دايە لەۋانە

(خەسەن و حەسەن و ئىبىن عەباس و ئىبىن زوئىر) و چەندانى تر، سەرەراي نۆزەي نۆزى مۇسلىمانانىش.

4: مۇسلىمانان لەسەر ئەو كۆك و تەبان كە خەلافت-سى-سالىك ئىزىدى كىشا و پاشان بۇ (پادشايەتەكى سەمكار) پان (شاھنشايەتەكى سىياسى) ھەلگە پايەو. و سەرچەم (ئەھلى سونە) كۆكەن لەسەر ئەوئى ئەم گۆرانكارىە لە خەلافتەئى پىغەمبەرەو بۇ (پادشايەتەكى سىياسى) پەتەردنەوئى كارىكە بوو لە توانادا نەبوو. و ھەندىك وا لەو پوودلوھەيان دەروانى كە كارىكە بەپىئى دەربەرنى (ئىبىن خەلدون) گەشەر (سروشەئى ئاوا كارى ئىنسانى) دەخولزەت. و كەستىكى ھەك (ئەبۇبەكر ئىبىن عەرەبى) جىاوازى لە نىوان دەولەتى خەلافت، سەردەمى خەلىفەكانى راشىدىن و. (دەولەتى سىياسە) ئى كرىوھە كە لەساتەوختى (مەعاوئە) ھاتزە ئارا... واتە دەكرەت بلىئىن دەولەتى سەردەمى پىغەمبەر و پايەراھنى دەولەتى فتوحات بىوھ: سەركردە سەربازىەكان كە لە ھەمان كات پىئولنى ئابىننىش بىوون لە تروپسى ھەرمەكەدا بىوون و. خەلکيان بۇ ئىسلام بانگەشەت دەكرە، ھەلە پىزى خوارەوئى دا سەرچەم خەلکى بوو كە ھەموويان جەنگاوەر بىوون، واتا سەراپاى تىر و خىلە عەرەبەكان بۇ فتوحات تەيار كرلېوون. بەمجۆرە جىاوازىەك نەبوو لە نىوان شەتەكدا كەناوى (كۆمەلگای سىياسى) بىن. مەبەستم دامو دەزگاكانى دەولەتە بەھەموو جۆرەكانىەو، ھەلە نىوان شەتەك كە ناوى (كۆمەلگای مەدەنى) بىت، زانايان و پارتەكان و پىكخراوھ كۆمەلەتەكان و نۆزەبەئى خەلکى. بەلام لە سەردەمى (مەعاوئە) دا ئەم دەولەتى فتوحاتە ھەلگە پايەو بۇ دەولەتەتەكى (شاھنشايە سىياسى): دەولەتەك كە لە نىوانىدا مىرو پادشاكان لە زانايان و جەنگاوەر لە پەشەخەلکى جوى بىوونەو، لىرەدا (كۆمەلگایەكى سىياسى) بەدەر كەوت كە لە بىنەمادا لە مىر و جەنگاوەران پىكەتەت، ھە (كۆمەلگایەكى مەدەنى) لە زانايان و خەلک و خوا... بەبەراوى مەن-بەردەوام بىوونى بارمۆخ ھەك پابەردو كارىكە بىو شىاونەبوو. لەبەر ئەوئى گەر كار بەو شىوھەئى پابەردو بەرپوھەجواپە، دەبوو سەرچەم (زانايان) كە ژمارەيان پوو لە زىادى بوو پەيوھەندى بە مىر و پادشاكانەو بەكەن تا لەگەلەيان دا بەك سەركردايتە پىكەتەن، ھەك نمونەئى ئەو سەركردايتەئى لەسەر دەمى پىغەمبەر و خەلىفەكانى راشىدىن دا ھەبوو، ھەروھە ئەوھەئى دەخواست كە كۆى مۇسلىمانان، عەرەب و غەبىرى عەرەب، لە ھەموو جىئوشوئىنەكدا پەيوھەندى بەو جەنگاوەرانەو بەكەن كە سەرگەرمى فتوحات بىوون. ژمارەئى زانايان لە بوارى خوئىندن و ھەدىس و تەفسىر و فىقھو زمانەوانى... ھەند، زۆر زىادى كرە بۆیە دەبوو لە پادشاو نەمىرەكان جوى بىنەو. ھەروھە ژمارەئى مۇسلىمانانىش، لە خۆزەلات و لە خۆزەئاوا، زۆر زىادى كرە، بۆیە پىئوىست بوو ژمارەئى كەمیان بىنە جەنگاوەر، پىژەئى زۆرىشىان

و هەك خەلکێکی ناسایی بێننەو و کار بۆ کۆمەلگاکەیان بکەن و هەك پێشەى کشتوکال و پێشەسازى و... هتد. کەواتە جۆی بونەوێ زانايان لە پاشاکان و خەلکی لە جەنگاوهران کارێکی خەتمى بوو. ئەمە لەلایەك و. لەلایەکی ترەو بەمۆى نەو پەرەسەندن و بەرەو پێش چوونەى پووی دا. ((مەعایە)) لەبارى دا نەبوو - گەر بێشى وێستایە - بەشینوێ ((ئەبوبەکر و عومەر و عوسمان)) پێشەرى خەلکی بکات. لەبەر ئەوەى ئەوان فەرماندارى کۆمەلگای - زانايان/ پادشایان و جەنگاوهران/ کۆى خەلکی بوون. بەلام ((مەعایە)) ئەوانەش لەدوى هاتن نێتر ئەمە لەسەردەمى ئەمەوێ دا بووین یاخود سەردەمەکانى دواى. لەسەر کۆمەلکەو بوون کە لە پادشاو جەنگاوهران. وە لە زانايان و خەلک و خرا پێکھاتبوو. ((مەعایە)) لە گوتاریکى دا بۆ دانیشتوانى (مەدینە) کاتێک بۆ یەکەمجار پاش سەرکەوتنى سەردانى کردن شتیکی. لەم جۆرەى باس کرد. کاتێک پێى ووتن هەولدا خۆم ناچار کەم تا بەشوین پێى ((ئەبوبەکر و عومەر و عوسمان)) دا بڕۆم. بەلام زۆر بەتوندی دەست بەردارى ئەبوەبویم. پاشان ووتى: (بۆیە پێگایەکم گرتەبەر کە بەرزەوهندى بۆ من و بۆ ئێوەش تێداى). وە ((مەعایە)) وەك دەزانریت. سەحابی بوو وەپەکیک بسوو لەوانەى-وەحس- بۆ پێغەمبەر (د.خ) نووسیبوونەو. هەروەها لە سەردەمى ((عومەر و عوسمان)) پێشدا لێپرسراوى ولاتى شام بوو. ئەوانەش ((مەعایە)) لە مەدینەدا قسەى بۆ کردن و گوێ بێستى ووتەکانى بوون لە سەحابی و شوین کەوتووان بوون. هەمووشیان قسەکانیان پێى پەسەند بوو چونکە هیچ شتیکی وایان تێدا بەدى نەدەکرد کە بەپێچەوانەى ئایین بێت. پێى وتن من لەسەر بنەمای سوود و بەرزەوهندى بەرێوەتان دەبەم. وە ناتوانم بە هەمان پێى و دانگی ((ئەبوبەکر و عومەر)) پێنویشتان بکەم. هەمووان ئەوانەیان لێوەرگرت و بەلایەنەو پەسەند بوو. موسلمانان سەرچەم خەوراجى لێ بەدەرکە-کە کە مینەیک بوون- رایان لەسەر نروستی ولایەتەکى بوو و هەموو دەنگى خۆیان پێى بەخشی تەنانت ((حەسەن و حەسین)) پێش. وە ئەو سەلەش وەك دەزانریت ناوانرا سالى جەماعە (عام الجماعة).

ئەم واقە مێژوویی یە. بەشینکە لە ئیسلام لەبەر ئەوەى واقعیکیە موسلمانان بۆ خۆیان تەنانت گەورە سەحابیەکانیش بریاریان لەسەر داو و رایان لەسەرى بوو. وە مادامەکى هیچ تێکستێکی شەریعی، لە قورئان یاخود حەدیش لەبەر دەست دانیه. فۆرمى حوکمرانى و شێتۆز و چۆنیهتى بەرێوەبردنى و دام و دەزگاكانى هتد... دیارى بکات. ئەوا ئەوەى بە دەست موسلمانانەو دەمینتەو بریتی یە لە مێژووی خۆیان. ئەو نەزمونە مێژوویی یە نەتەوێ عەرەبى و ئیسلامى. ئەویش ئەزموونێکی برێژ خابەن و دەولەمەندەو خەلیفەکانى پاشدینی تیا دا هەلکەوتوو. وەك چۆن ((مەعایە و عومەر) کۆری عەبدولەزیز و هارونە پەشید و مەنمون)) بۆ چەندانی تری لە خۆرەلات و

خۆرئاوادا بە خۆوہ بینووہ. وە حوکمرانی خەلیفەکانی راشدین وەک بەرزترین نمونەى فرمان ڕەوايەتى لە ئىسلامدا دەمىنیتەوہ. لەو ڕەوايەشدا بىتوانىت سەر لەنوێ وەکو خۆى بە دەست بھىنریتەوہ و بەرچەستە بکرىتەوہ. لەبەر ئەوہى يەکیک لەو مەرجانەى پىویستە تىیدا بىت دروست بوونى (دەولەتى فەتخ) ە. کە تىیدا پادشاو زاناکان يەک دەستەبن و جەنگاوہران و خەلک و خواش يەک دەستە، ئەمەش بۆ خۆى کارىکى چاوہ پوان نەکراوہ ھەر ھىچ نەبىت لە ناىندەيەکى نزىکدا. لە ساتەوختى ئىستادا. تەنھا دامەزاندنى دەولەت نەبىت لەسەر بڤەمەى سوود و بەرزەوہندى، چ شتىکى دى شياو نىيە، بەلام نەک بەو جۆرەى ((مەعاويە)) کە لە حوکمرانەيەکى دا پشتى بە خىلەکەى خۆى و ئەوانە بەستبوو کە ھاو پەيمانى بون و لەگەلیدا ڤىککەوتبون. بەلکو بەو جۆرەى کە سەردەمەکان دەخوایىت، بە ڤىگايەک مەبەستى بەشدەلر پەکردنى ھەموو نەتەوہ بىت لە دەست نیشان کردنى کەسى فرمانرەواو چاودىرى کردنىان بە پەنى ياساو پىودانگە ياسايرو دەستور بەکان.

لە ئىسلامدا شىولزى دەولەت لەو شتانە نيە کە ئىسلام شوین و پەنى بۆ دانابىت. بەلکو لەو کارانەيە کە بۆ ئىجتىھادى موسلمانانى جىپتلاوہ، تا بەخۆيان بە پەنى سوود بەرزەوہندى و بە پەنى پىودانگى ھەر سەردەمىک دەستکاری بکەن و مامەلەى لەتەکدا بکەن. کەواتە ئەو بۆ چوونەى کە دەلەيت (ئىسلام شايبىنىکى عەلمانى) يە بەلای مەوہ ھىچ جياوازىەکى لەو وتەيە نيە کە دەلەيت (ئىسلام شايبىنىکى عەلمانى) نىيە. بۆيە عەلمانىەت بەماناى جياکردنەوہى نايبين لە دەولەت جەنى خۆى نيە لە ئىسلامدا. لەبەر ئەوہى ئىسلام کلئىسای تىدا نيە تا لە دەولەت جوى بىتەوہ. بەلام نەگەر مەبەست ئەوہ بىت زانايان لە مىرو پادشاکان و جەنگاوہران لە خەلک و خوا جيا بکرىتەوہ. ئەوہى لەمۆدا بە جيا کردنەوہى نايبين لە سياست و ڤىنگەگرتن لە سوپا بەوہى قەردى پارنە سياسىيەکان بکەوت باسى لئوہ دەکەبن، ئەوا ئەمە ئەوہ يە کە بەفیعلى لە ساتەوختى ((مەعاويە)) وە ڤووى داوہ، وەک چۆن بىنبیمان. وە ھەر ئەمەش بۆ خۆى کە بەشىکى گەرەو گرتک لە ئەزمونى مۆژوى نۆمەتى ئىسلامى پىکدنەت.

جورج طرابیشى

(١)

ئەتەلجەنسىي عەرەبى و مانگرتن لە بىر کردنەوہ

ئەو ڤووبە ڤوو بوونەوہى لەسەر لاپەرەکانى گۆڤارى (اليوم السابع) بىنبیمان لە نىوان (بىرمەندى خۆرئاواى عەرەبى) و (بىرمەندى خۆرەلاتى عەرەبى) دا، نمونەيەک بوو لەو

نەنتلجنسیایە پەتی ئۆه دەکاتەو بەزۆلی خۆی هەلبەستنی، واتە نەنتلجنسیایەک کە لەحالی تی مانگرتندایە لە تیفکری.

وەزنجیری سێیەمی ئەم بۆسە، لەمەر (عەلمانیەت و ئیسلام) نۆنەیهکی زەقی ئۆهیه کە دەشیت پێی بگوتریت حالی تی مانگرتن لە بیرکردنەو. سەرەتا پێویستە ئۆه پوون بکەینەو کە ووشە (پوویەپوویوونەو) بەلای ئێمەو لێرەدا لەجێی خۆیدا نیە، چونکە ناکرێ دوو بیرمەند لەبەرامبەر یەکدا، لەکاتی کەدا، بەناغەو وەلەو شەدا کە پەیرەندی بەهەلویت وەرگرتن لە عەلمانیەت هەیه، بەلانی کەمەو لەسەری تەبان، بگرەکۆکیش لەبەرامبەری دا. یەکیکیان بەو بیانوو دەست بەرداری عەلمانیەت دەبیت کە (ئیسلاام کلێسیایەک نیە تالە دەولەتی جیاکەینەو) سەردێری باسەکی ((د. محمد عابد الجابری)) وادەلێت، دوو مەیشیان دەستی لێ دەشوات بە بیانوی ئۆه کە (ئیسلاام پێویستی بە عەلمانیەتیکی خۆشناوایی نیە) وەک ئۆه سەردێری باسەکی ((د. حسن حنفي)) دەلێت؟

لە واقەدا ناوێشانی هەردوو باسەکە بەشێوەیهکی تاییبەت بریکسی زۆر لە (بیرکردنەو) لە خۆ دەگرت. بابە مانشیتی باسەکی ((د. محمد عابد الجابری)) دەست پێ بکەین. چونکە ئێم سەردێرە لە بونیادی خۆیدا بەتاییبەتی ئاماژەیهکی راستەوخۆ بۆ لۆژیک وێنەیی هەلدەگرت. وەدەشیت، بە گەرانیو بۆ پێسا زێپنە نەرسۆیهکە، پێکھاتە لۆژیکە شارەرلوەکی بەمجۆرە لای خوارووە دا برێژنەو: عەلمانیەت بەمانای جیاکردنەوێ کلێسا لە دەولەت دێت. ئیسلاام کلێسای تێدانیه... ئیسلاام پێویستی بە عەلمانیەت نیە. وەرۆکەشیتی ئێم لۆژیکە ((جابری)) بەخۆی لە کۆتایی باسەکی دا بەم وتەیهی کورتی دەکاتەو: (عەلمانیەت بەمانای جیاکردنەوێ شایین لە دەولەت مەسلەیهکی ساختەیه لە ئیسلاامدا. لەبەر ئۆه ئیسلاام کلێسای تێدا نیە تا لە دەولەت جوئی بێتەو یاخود دەولەت لەوی جوئی بێتەو).

چەند پێشەکیەکی نابەجێ

وێک چۆن لەهەموو لۆژیکیک وێنەیی دا، ئاوەهاش پێرسەیی پێی بێن بردن نابەگامی دەسلەپتێریت و، هەروەها بەتالیشی لە (بیرکردنەو) ئاشکرا دەبیت، گەر تواندرا کەلێنێک بکرتە پێشەکیە گەرەکی، یان پێشەکیە گچکەکی، بۆ خۆسازدان لە کەلێنکردن بەرەتجامەکەشی. بەم جۆرە بەلگەیی ((جابری)) لەمەر سێ لاکەیهو بۆاری کەلێن نیکردنی هەیه: لە پێشەکیە گەرەکی و، لە پێشەکیە گچکەکی و.

لەبەرەنجامەكەشىدا وەكوپەك. بەلام لەبارەى پېشەكە گەرەكەيەو، با بەرپاشكوانە بلىين كە لەسەر فېلىكى بۈوكەشەنە دامەزراو: چونكە پاست نىبە پېناسەى عەلمانىت بەو بەگەين كەوا (جياكردنەوئى كلىسايە لە دەولەت) لەبەر ئەوئى كلىسا برىتىيە لە يەكئىك لە حالەتەكانى ئەو گشتەى كە ئايىنە. بۆيە كاتىك پېشەكەكى گەرە بونىاد دەنئىت، پتويست وايە، وەك ئەوئى زانستى لۆژىك پېمان دەلئىت، لەپىگەى گشتىكەو بئىت كە لەهەمووان سەرورتر بئىت. بەلام بۆچى ((جابرى)) ئەوئى هەلئەزارد تا گشتىك كە ئايىنە بەتەنھا بۆ يەكئىك لە بەشەكانى خۆى بگىرئەو، واتا كلىسا؟ وەلامەكە فرە ناسايى يە: لەبەر ئەوئى گەر ((جابرى)) دادگايى يە عەقلىيەكەى لە گشتىكى زۆر بەرز و بالاو بونىاد بنايەت ئەوا ئەو دەرەنجامەى لە كىس دەچووكە خۆى دەويست و دادگايەكەش بەپتويست ئەم قۆزمەى خوارەوئى وەرەگرت: عەلمانىت جياكردنەوئى ئايىنە لە دەولەت. ئىسلام ئايىنە، كەواتە ئىسلام جياپوونەوئى لە دەولەت پىن پەسەندە. بەلام بەوئى ((جابرى)) پېش وەخت ئەو دەرەنجامە دەزانئىت كە دەپەوئىت پىن بگات و. وەبەوئى ئەو هەر لە بنەپەتەو ئەپەى بردنە عەقلىيە تەنھا بۆ ئەو بۈوكە بېكەتە پاساوتىكى پېش وەختەى ئەو هەولەى لەو پوودە، ئەوا هېچ دەرەفەتەى تەرى لە بەردەمدا نەبوو. تا ئەو بەلگە هەتەنەوئى پىن هاوسەنگ بگات، جگەلەوئى هەستى بە گەمەكردن بە ماناى عەلمانىت و بىستىك ياخود دوو بىست لەواتا زۆر بەرفراوانەكەى دورى دەخاتەو تاراي لىبكەت تەنھا ماناى (جياكردنەوئى كلىسا لە دەولەت) بگە بەنئىت، ئەك (جياكردنەوئى ئايىنە لە دەولەت).

بەلام با پېشەكە گەرەكەو هەرچى ئەو گرزانەشى لەسەر ناستى پېناسەو چەمەكان بە دوايدا دىن بەخەينە لاىك و، بئىنە سەر ئەو پېشەكە بچكۆلەيى، بەسروشى خۆى، بەو ناسراو كە زياتر پەيوەندى بە واقع و بە مەعرفەى واقعەو هەب. گەر ((جابرى)) ئەوئى هەلئەزاردىن كە پېناسەى عەلمانىت بەو بگات برىتىيە لە (جياكردنەوئى كلىسا لە دەولەت) لەبەر ئەوئى كە بۆخۆى پېش وەخت دەزانئىت، وەلەوش ناگادارە كە خۆئەزانئىشى دەزانن بەوئى (ئىسلام كلىساي تەندەنە). وەئىمە گومانمان لەو نە و، هېچ عاقلەكەش نەشتە گومان لەو بگات كە (ئىسلام كلىساي تەندەنە) پەچۆن كلىسا لە ئىسلام دادەبئىت. كاتئىت ئەو ئىسلام، بەلام كلىسا وەك پېناساندن برىتىيە لە دەزگايەكى مەسحىت؟

بەلام باواز لە پېناسەكان بېئىنە و، بئىنە سەر جىكەوتەكان، ئەمىش هەنگارىكە پېش وەخت پاساوى خۆى هەبە لەبەر ئەوئى ئىمە، لەم قوناغەدا، وتۆئىز لەسەر ئەو چۆنابەتە دەكەينە كە ((جابرى)) پېشەكە بچكۆلەكەى پىن بونىاد ناو كە پەيوەندى - وەك لە

هەموو پیشەکیە بچوکه کاندا- بە جیکە وتەکانەوه هەیه زیاد لەو هی پەییوەندی بە برانیسپەکانەوه هەبێت.

لە ئیسلامدا دەسەلاتیکی ئایینی هەیه

بەلێ، بێن گرمان، لە ئیسلامدا کلێسا نیە، بەلام دەسەلاتیکی ئایینی هەیه. کهنوتی تێدا نیە، بەلام وەک هەموو ئایینیکی پیاوانی ئایینی تێدا یە. وەپیاوانی ئایینی لە ئیسلامدا کاهن نین، بەلام کار و پیشەیان وەک هەر پیاویکی ئایینی، بەرپۆه بێردنی کاروباری ئایینە. وەزۆری زۆریان. خۆیان بۆ ئەم پیشەیه تەرخان کردووه، وەرپاستە کار و پیشەیی ئەمان، وەک ئەوه نیه که لەکاتۆلیکیەت دایە، تا بێنە ناوهدنیک لە نێوان موق و یەزداندا، بەلام ناگرێت دەستبەرداری ئەوانە بێت وەک ناوهدنیک لە نێوان شادەمیزاد و کاروباری ئایینیەکیەدا. وەرپەنگ ناکۆکیەک لەمەر پێناسەکردنی بۆلی پیاوانی ئایین لە ئیسلامدا پووبەدات، ڕەنگ ناکۆکیەکش بەتایبەت لە سەر ئەم ناو لێتانه بێت (پیاوانی ئایین)، بەلام نابێت ناکۆکی لەسەر واقعی مێژوویی بونی ئەوان پووبەدات: لەبەرئەوهی ئەوانە هەن و بەبەردەوامیش هەبۆن، بۆیه هیچ شتیکی وەها نیە بڕوامان پێبێتی که ئەوانە بونیان نامێتی: ئایینک نیە بەبێ پیاوانی ئایین.

کواتە لە ئیسلامدا نە کلێسا هەیه و، نەکهنوت، بەلام دەسەلاتی ئایینی تێدا یە. راستە ئەم دەسەلاتە وەک ئەوهی لە کاتۆلیکیەتیشدا هەیه پارێزێوانی یە، خواوێ بونیادیکی پەله یی (بەدواپەکدا هاتوو) نیە وەک لە کلێسا دا هەیه (جێی خۆیهتی بلیتێ ئەوهی لەم پووه وە بەسەر ئیسلامی سونی دا دەسەپێت ئیسلامی شیعه ناگرێتەوه لەبەر ئەوهی وەک دەزانرێت پیاوانی ئایینی ئەوان هەرمیەتی تایبەتی خۆیان هەیه). بەلام چاوپێرێو بەدوادایە کەهات دوو مەرجی بێکەێنەری دەسەلاتی ئایینی نین، نمونه شمان بۆ ئەم پڕۆتستانیەتە. چونکە دەسەلاتی ئایینی لە پڕۆتستانیەتدا لە هەله به دوور نیە (پارێزێوانی یە) و. بونیادیکی هەرمیەتی نیە، بەلام ئەمەش رێ لەوه ناگرێت که دەسەلاتیکی ئایینی بێت، هەروەها رێ لە پراکتیزەکردنی عەلمانیەت ناگرێت لەو دۆله تانەدا که زۆریان پڕۆتستانیەتین، هەروەها لەو دۆله تانەشدا که پڕۆتستانیەت ناگرێت کاتۆلیکن. بێگومان، عەلمانیەت بە مانای سەرپنەوهی دەسەلاتی ئایینی نایەت، بەلکو تەنها مانای جیاکردنەوهی دەسەلاتی ئایینی لە دەسەلاتی سیاسی و ڕێگرتن لە دەستبەرداری دەسەلاتی ئایینی لە بۆاری سیاسی دا دەرکەین، وەک چۆن ڕێگەش لە دەستبەرداری دەسەلاتی سیاسی بۆ نێو کاروباری ئایینی دەرکێت. ڕەنگە لەم پۆکەدا ئەم پێداویستی یە بۆ جیاکردنەوهی هەردوو دەسەلاتی زەمەنی و ڕوحی لە کۆمەلگا

عەرەبىيە ئىسلامىيە كاندا زىياد لە كۆمەلگاكاني تر خۆي بىسەيتنى. ھەموو شەو دەزانين دەسەلاتى ئايىنى لە كۆمەلگا عەرەبىيە ئىسلامىيە كاندا بە ئاستىك گەورە كراوھ لەگەلدا خەرىكە. وەك چۆن وايشە، بۆ دەسەلاتىكى سىياسى بگۆرئىت و دىبىتە دەسەلاتىكى سىياسى، بەتايىبەتى لە قۇزاغە مۆزۆويەدا كە لەسەر ئاستىكى بەرغراوان كار بۆ بە سىياسى كردنى ئىسلام دەكرئىت و پياوانى ئايىنىش، لەم ئۆوندەدا پۆلى سەركرده و پىنومايكەرى سىياسىانە دەبينن. ھەروەھا ھەمووشمان شەو دەزانين كە دەسەلاتى سىياسى لە كۆمەلگا عەرەبىيە ئىسلامىيە كاندا، لە ھەولیدا بۆ شەوئى شەو بەرگە شەرىعەتە بەبەرى خۆيىدا بکات كە لە دەستى دلوه، ھەولیدا شەو دەدات بە پۆشینی شەرىعەتى ئايىنى و ئایدۆلۆژىيائى ئايىنى پەردە بەسەر بى شەرىعەتى و بى جە ماوردى خۆي دا بدات و بەو خۆي داپۆشئىت. لە كۆمەلگایەكى لەم جۆرە، كە تىيادا بەردەوام كار بۆ بە ئايىنى كردنى سىياسەت و بە سىياسى كردنى ئايىن دەكرئىت، (بىرمەندى خۆرئاوای عەرەبى) دىت بۆ شەوئى بلىت مادامەكى ئىسلام (كلئىسائى تىدانىيە) ئەوا پىئویست بە عەلمانىيەت ناكات!

بى گومان بابەتى پەسەند نەكردنىش بە تەنھا ووتەزاكە ناكرئىتەو، لەبەر شەو ئىيە كە ئىسلام (كلئىسائى تىدانىيە)، بەلكو بە تەنھا لەبەر گۆرئىنى ئەم ووتەزايە بۆ پىئشەكەكى بگۆرلە لە بەلگە ھىنانەو ھەيكەل پوكەشدا بەمەبەستى شەوئى بەشئو ھەيكەل پىئش وەختانە و، نەرخە لۆژىكەكەشى ھەر چۆنئىك بىت شەوئى بەسەلمىنئىت كە عەلمانىيەت پىئویست ئىيە. بۆ شەوئى بە تەواوئى ترك بە ئابەكامىتى شەو دەرنەجامە بگەين كە ((جابرى)) پىئى دەگات، لە ھەردوو پىئشەكەكەدا، ھىندە بەسە كە بىرمەندىكى لەوتنى ((طە حسين)) بەياد بەيئىنەو، كاتىك ئەو لە ھەمان پىئشەكەو (ئىسلام كلئىسائى تىدانىيە) دەرنەجامىكى تىرى و دەست ھىنا كە تەواو پىئچەوانەى شەوئى ((جابرى)) بوو. لە كئىنئى (ئايئەدەى رۆناكبرى لە مىسر)دا ((طە حسين)) گەشتە ئەو باو ھەرى كە دەلئىت: مادامەكى لە ئىسلامدا كلئىسا و كەھنوت نىيە، ئەو چىنە دابراو ھى تىدا لىوست نەبوو كە بەرژدەندى لە زال بوونى ئايىن داپىت بەسەر كۆمەلدا، ئەوا جياكرنەوئى ئايىن لە دەولەت بەلای موسلمانانەو ئاسانتر دەبىت وەك لە مەسىحىيەكان، وەلە مىسردا ئاسانترە لە ئەوروپا، ئەو ئەوروپايەى ھەموو دەزانن چەند ترووشى گرفت ھات و شەونەرخەش چەند گران بوو كە داى لەپاى ئەو جياكرنەو، بەمەش گرووى لەبوارى مەدەنىيەت و شارستانىيەتدا بردەو. لە واقع دا گەر بىتو بەراوردىك لەنئوان ئەو بۆچوونى ((جابرى)) دا بگەين بەوئى ئىسلام پىئویستى بە عەلمانىيەت ئىيە، لەو ھەوى كە عەلمانىيەت برىتىيە لەجياكرنەوئى كلئىسا لە دەولەت و ئىسلامىش كلئىسائى تىدا ئىيە، وە لەنئوان بۆچوونى سەلفىيەكان دا كە ھەمان شەت، ئەوا نىمە بەبى

دو دلى راستە و خۆبى سەلەفەكان و پەنانە بىردىن بىر چاۋراۋى لۇژىكانە مان پىنەسە نەزىرە... لەبەر ئەۋەى ئەوان بەلگە ھىتانە ۋەكەيان بەم شىۋەيە چىن دەكەن: عەلەمانىيەت ماناى چىكارىدەنەۋى ئاينىن لە دەۋلەت دەگەپە نىت كەۋاتە ئىسلام قىۋىلى عەلەمانىيەت ئاكاكات.

ۋە ئاشكەرايە كە بەلگە ھىتانەۋەى سەلەفەكان لە بوۋى لۇژىكەۋە لە بەلگە دارىيەكەى ((جابرى)) بە ھىزىرە، لەبەر ئەۋەى ھى سەلەفەكان بەلانى كەمەۋە لەسەر پىشەكەكى گەۋرەى راست و دروست دامەزراۋە، لە كاتىكدا خالى لاولزى لە پىشەكە بچووكە كەيدايە. بەمقۇرە كاتىك ((جابرى)). پىۋىستى زىياترى بە چەك و تىقانى لۇژىكى دەبىت بىز پالەشتى كوردى ۋوتەزاكەى لەمەر ئەۋەى ئىسلام پىۋىستى بە عەلەمانىيەت نىيە، ئەۋا پەنا دەباتە بەر لۇژىكى سەلەفەكان، بەلام چگە لە پىشەكە بچووكە كە چىتر ۋەرنەگىزىت، ۋاتە بەلگە لازەكەيان ھەلدە بىزىزىت. بۆيە بە يەك ۋوشە دەلەيت: (مەن تەۋا دلنىام كە ئىسلام لە يەك كاتدا بىرەيە لە ئاينىن و دەۋلەت).

بەلام ئەۋەى ((جابرى)) لىنى بى دەنگ دەبىت جىنى بىر ھىتايەۋەيە كە ((جابرى)) يەككىكە لە ۋە پىسپۇرە ديارانەى سەر گۆرەپانى فىكىرى عەرەبى لە زانستى بى: دەنگ بىردا ئەۋەيە كە خاۋەنى ئەم ۋوتەزايە ((خەسەن بەنا)) ى دامەزىنەرى بىزىتەۋەى (ئىخوانى مسلمىن) ە. چۈنكە بەر لە ((خەسەن بەنا)) ھىچ كەسىك لە گۆرەپانى فىكىرى عەرەبى دا ئەۋەى رانەگەياندوۋە كە ئىسلام ئاينىن و دەۋلەتە، قورئان و شەمشىرە، ۋەگەر كەس بەر لە ((خەسەن بەنا)) ئەۋەى ئەۋىتوۋە لەبەر ئەۋەيە كە ۋوتەزاكەى بەرپادەيە بەلگەنەۋىست نىيە، كە ((جابرى)) ۋاى بۇ دەچىت، ۋاتە بە رادەيەك بى: دەنگى لەۋاۋى ئەۋەى كەسە بىيەت كە ۋوتىيەتى، چۈن دەتوانىن دەربارەى ئىسلام بلىين ئاينىن و دەۋلەتە، لەگەل ئەۋەى خۇدى ۋەشى (دەۋلەت) بەر مانايە بەكار نەھىنراۋە كە لەمىزدا بەكار دەھىزىت، تەنھا لە ساتەۋەختىكى نىزىزىكدا نەبىت، ۋەبەتايەت لە سەردەمى رىئىسانس دا؟ چۈن بىروا بەۋە بېيىن كە ئىسلام ئاينىن و دەۋلەتە، لەگەل ئەۋەى دا ۋوشەى (دەۋلەت) بىز تەنھا جارىكەش لە قورئانى پىرۇزدا نەماتوۋە؟

بەدوور لە لۇژىكى ۋىنەيى

نېمەش نامانەۋىت بەھەمان شىۋە بىكەۋىنە ئاۋ لۇژىكىكى رېۋكەشەۋە، بەلام نەبىت ھىچ كەسىكىش لەۋە غافل بىت كە سەرچەم ئايەتە قورئانىيەكان ئىسلاميان تەنھا ۋەك ئاينىنك ئاۋىرەۋە، ھەر لە ئايەتى (19) ۋە لە سورەتى (ال عمران): (ان الدين عند الله

(الاسلام)، ئا ئايەتى (3) لە سۈرەتى (المائدة): (اليوم اكملت لكم دينكم و اتممت عليكم نعمتي ورضيت لكم الاسلام ديناً).

بى گومان ((جابرى)) لىرەدا دەتوانىت بەو ۋەلام بەداتە ۋە كە (ئەو بۆچۈنەى دەلەيت ئىسلام ئايىنە نەك دەۋلەت بەۋچۈننىكە بى ئاگا لە مېژو) بەلام مېژو بەبى ھېچ پىچ ۋە پەنايەك مېژو، ئىمەش دەربارەى ئىسلامى ئايىن دەۋىتىن نەك مېژو، لەبەر ئەۋەى ئىسلامى مېژو ۋەك ھەموو شىتىكى مېژوۋىسى - لە بروسىكراۋى ئادەمىزادە ۋە شاينى تىپەنەندە، ۋەك ئىسلامى ئايىن ھېچ ھىزىكى ئاچار كرىنى نىيە. ۋەپاستە كە (ئەزمۇنى مېژوۋىسى ئومەتى عەرەبى ئىسلامى ئەزمۇننىكى بەرغراۋان ۋە بەرشتە، بەلام ھەلقولاي ئەزمۇننىكى مېژوۋىيە، لەكانىكدا ئايىن ۋەك پىئاسە مېژو ۋەرامۇش دەكەت ۋە تىزى دەپرىنىت. ۋەنەگەر ئەۋەمان لەبەرچاۋ گرت كە ئەۋەى موسلمانان لە مېژودا كرىۋانە خۇيان بەرپرسن لى، نەك ئىسلام، ئەۋا لەم حالەتەدا بەھەمان شىۋە عەلمانىيەت بەماناى بىزگار كرىنى ئايىن دىت لە قورسايى مېژو، ۋە سەر لەنۋى گىزانە ۋەبەتى بۇ چاۋگە پۈچىكەى خۇى. گەر ئىستا ئايىن ۋە مېژومان بەجىمىشت ۋە ھاتىنە سەر واقى ھاۋچەرغ - ئەمەش چۈچۈپەكى مەرجەى ۋە ھايە كە لە ۋەكەتر نىيە - دەبىنن ((جابرى)) تەنات دەستبەردارى ئەۋەش دەبىت ئامازە بىق ئەم واقە بىكات - بەۋەى (مەسەلەى عەلمانىيەت لە جىھانى عەرەبىدا مەسەلەىكى ساختە، بەماناى ئەۋەى گوزارشت لە چەند شىتىك دەكەت لەگەل ئەۋ پىداۋىستىيەدا ئاگونىجىن... بۇيە پىۋىستە ئروشمى عەلمانىيەت لە فەرەنگى فىكرى عەرەبى دور بخرىتە ۋە ۋەردو ئروشمى دىموكراسىيە ۋە قەلانىيەتى لەجى دابىرت، لەبەر ئەۋەى ئەم دور چەمكە گوزارشتىكى ئەۋا لە پىداۋىستىيەكانى كۆمەلگەى عەرەبى دەكەن) لە پاستىدا بەدەگمەن بى دەكەزىت لە تىكىستىكى ئاۋە ھاا بىرىكى زۆر لە بەلگە ۋە نمونە كۆ بىنەۋد لەسەر ئەۋەى ئاۋمان نا (حالتى مانگرتن لە تىفكرىن) ۋە ئەمەيە كە لە بەشى دورەمى ئەم وتارەدا دىينە سەرى ۋە ئاۋتۈۋى دەكەين.

جورج طرايشي

(۲)

بە ئگەكانى مانگرتن لە بىر كرىنە ۋە لە لاي ئەنتاجنىلى عەرەبى

لە بەشى يەكەمى ئەم باسەدا ئامازەمان بۇ ئەۋ زمارە زۆرە كرى لە ۋەلگە ۋە نمونانە لە دەقتىكى تىكچىزۋادا، بە (حالتى مانگرتن لە بىر كرىنە ۋەمان) ئاۋ بىرد، ۋا لىرەدا بەم شىۋەبەى لاي خوارەۋە يەكلای دەكەينەۋە:

1- دہق، لہ جیاتی بیرکردنہ وہ، لہ گہل نامزلہ کانی فیکرا، کہ چہ ند روتہ زاو تیگہ یہ کن، مومارہ سہی جۆریک لہ گہ مہی چاویہ ستن دہکات: نہ و پایدہ گہ ینی کہ ہندیک پندارویستی لہ جیہانی عہ رہی دا ہن رہنگہ پراکتیزہ کردنی علمانیہ بخوازیٹ، بہ لام چاکتر وایہ لہ بری (علمانیہ) بروشمی (عقلانیہ و دیموکراسیہ) بہ کار بہنیریت۔

2- وہ دہق، لہ بری تیفکرین، مومارہ سہی جۆریک لہ تابؤ کردنی بیرکردنہ وہ دہکات: بؤیہ وا پیویستہ زؤر بہ پاشکاوانہ (بروشمی علمانیہ لہ فرہنگی ہزی عہ رہی) دوور بخرنہ وہ۔ وہ نہوی جیئی سہر سورمانہ لیزہ دا نہویہ کہ نہم بانگہ وازہ یز دوور خستنہ وہی نہ و زلاروہ بہ دہ۔ لہ لیکؤلہ رہ وہی یہ کتیک لہ داداگانی پشکنینہ وہ دہرنہ چووہ، بہ لکو لہ بیرمہ ندیکہ وہیہ کہ ٹرکی وک ہزفانیک نہویہ - تا لہ توانای دابیت - فرہنگی بیر بہر فراوان بکات۔ نہک بہر تہسکی بکاتہ وہ، سہرہ پای نہوی نہم لہ بیرمہ ندیکی قوتا بخانہی نہ بستمؤلؤزیہ وہ دہرچووہ۔

3- دہق، لہ بری تیفکرین، مومارہ سہی جۆریک لہ خؤبہ روق خستنہ وہ دہکات لہ بیر کردنہ وہ دا۔ نہ و ہیچی تر نافؤزیتہ تا تہ شہری پی لہ مسہلہی علمانیہ بدات لہ جیہانی عہ رہی دا تہ نہا نہوہ نہ بیت کہ نہم (مسہلہ یکی ساختہ یہ) لہ کانتیکدا خاوہن دہق خؤی، لہ کتیبہ کئی دا دہربارہی (گوتاری عہ رہی ہاؤچہ رخ) سالی 1982 دہرچوو، لہ ویدا رہ خنہ یکی ٹاراستہی - کہ بہ بروای نیعہ نہم رہ خنہ یی لہ جیئی خؤی دابوو - ((بورہان غلیؤن)) کرد، لہ بہر نہوی ((بورہان غلیؤن)) لہ کتیبہ کئی دا (المسألة الطائفية ومشكلة الاقليات) حوکمی نہوی دابوو بہ سہر (نیشکالیہ تی جیا کردنہ وہی ٹایین لہ دہولت لہ بیرری عہ رہی ہاؤچہ رخ دا، بہ وہی نیشکالیہ تیکی بروست کراوہو لہ رؤژٹاواوہ گواستروہ تہ وہ)۔ لہ بہر نہوہ داوی کردبوو کہ بہ نیشکالیہ تیکی گونجاو تر بگؤر دریت، نہ ویش نیشکالیہ تی (پہیوہندی سہرچہم نہندامانی کؤمہ لگایہ بہ دہولتہ وہ) واتا نیشکالیہ تی دیموکراسیہ۔ نہوکات ((جابر)) رہ خنہ ی خؤی لہ ((غلیؤن)) بہ پرسپاریک روپات کردہ وہ کہ دہلٹ: (نہی ٹایا ناتوانین بسہ لمینین کہ نیشکالیہ تی دیموکراسیہ تیش بقؤخؤی - گہر لہ ہمان لؤڑیکہ وہ دہستمان پتکرد و ہمان پچکہ مان گرتہ بہر - نیشکالیہ تیکی بروست کراوہ و لہ خؤرٹاواوہ وہرگیراوہ) ^(۱)؟ پاشان گہیشٹہ دہرنہجامیک تا بلٹ: (بہراردان بہ سہر نیشکالیہ تی جیا کردنہ وہی ٹایین لہ دہولت لہ نیشتمانی عہ رہی دا بہ وہی مسہلہ یکی ساختہ یہ، بہ گہرٹاوہ بق نہوی گرفتی راستہ قینہ گرفتی علمانیہ نہ

^(۱) محمد عابد الجابري: الخطاب العربي المعاصر، دار الطليعة للطباعة الثانية، بیروت، ۱۹۸۵، ص ۷۶

به‌لکو گرفتنی دیموکراسیه‌ته به‌مانای گوزره‌کرنه به‌نیو هه‌مان نیشکالیه‌ته‌دا به‌ره‌و
 پرویه‌کی دی له‌ پروه‌کانی، نه‌وه‌ک سرینه‌وه‌ی بیته یاخود تیپه‌پاندنی و بازدان بیته
 به‌سه‌ری‌دا... وه‌لو پیگه‌نه‌بستمۆلۆزیه‌وه‌ی که لیئوه‌ی ده‌روانییه‌ شته‌کان ده‌لپین:
 (گه‌ر نادرسته‌یک یاخود باش به‌کارنه‌مینانیک له‌م یان له‌و زارواوه‌دا هه‌بیته له‌ گوتاری
 سیاسی عه‌ره‌بی نوێو هاوچه‌رخ‌دا، ئه‌مه‌ ناگه‌ پێته‌وه‌ بۆ ئه‌وه‌ی نه‌و نیشکالیه‌ته‌ی
 گوزارشتی لیئوه‌ ده‌کریت (هه‌لبه‌ستراوه‌ له‌لای ئێمه‌وه، له‌ خۆرشاواوه‌ گوازراوه‌ته‌وه‌).
 چونکه‌ نیشکالیه‌ته‌که‌ وه‌کو خۆی ده‌مینێته‌وه‌ گه‌ر نه‌م ناو یان نه‌و ناویشی ئێه‌ بنیجین...
 به‌ به‌روای ئێمه‌، گه‌ر لیئوه‌دا نارێکی و به‌دحالی بوونیک هه‌بیته، ئه‌وا سه‌رچاوه‌که‌ی
 ده‌گه‌پێته‌وه‌ بۆ لیکه‌چرانی په‌یوه‌ندی راسته‌خۆی نیوان فیکر و بابه‌ته‌که‌ی، نیوان وتراوی
 گوتار و ناوه‌پۆکه‌که‌ی، له‌ نه‌ده‌بیاتی رابوونخوازی عه‌ره‌بی تازه‌و هاوچه‌رخ‌دا^(۱)، له‌م
 حاله‌ته‌دا، هه‌نده‌ به‌سه‌، کاتیک ده‌بینین ((جابری)) له‌ سالی ۱۹۸۸ تا ۱۸۰ پله‌ک له‌
 هه‌لوێستی سالی ۱۹۸۲ی ده‌گۆریت و، بۆ خۆی ده‌نگی ئێه‌ هه‌لده‌بیرت تا به‌وه‌ ته‌شهر له‌
 مه‌سه‌له‌ی عه‌لمانیته‌ بدات له‌ نیشتمانی عه‌ره‌بی‌دا که‌ ئۆژنه‌ مه‌سه‌له‌یه‌که‌؟ ئایا هه‌نده‌
 به‌سه‌ که‌ بلێین ((جابری)) بی‌په‌رده‌و راشکاوانه‌ خۆی به‌رق ده‌خاته‌وه‌، یان پێویسته‌
 نه‌وه‌شی سه‌ربار به‌خه‌ین که‌ ئه‌م ناکوکیه‌ی له‌گه‌ل خودی خۆی‌دا سه‌باره‌ت به‌وه‌ی
 نیشکالیه‌تی عه‌لمانیته‌ ووته‌زایه‌کی سباخته‌یه‌ سه‌رچاوه‌که‌ی ده‌گه‌پێته‌وه‌ بۆ (نه‌مانی
 په‌یوه‌ندی راسته‌وخۆی نیوان فیکر و بابه‌ته‌که‌ی، نیوان درکێنسه‌راوی گوتار و
 ناوه‌پۆکه‌که‌ی)؟

4- ده‌ق له‌بری بیرکێنه‌وه‌، موماره‌سه‌ی چۆرێک له‌ ته‌ریک کردن و پرین و په‌رت
 کردنی چه‌مه‌که‌کان ده‌کات. ئه‌و ده‌یه‌وینت به‌ هه‌ردوو دروشمی عه‌قلانیته‌ و دیموکراسیه‌ته‌
 ده‌ستبه‌داری دروشمی عه‌لمانیته‌ بیته‌، به‌م جۆره‌ش نوێ گه‌ری ده‌گۆریت بۆ بازله‌پیکێ
 وورده‌ واله‌و هه‌ر چه‌که‌مان بویت- به‌که‌مه‌ترین نرخ- ده‌یکه‌ین.

له‌ راستی‌دا دوورخستنه‌وه‌ی عه‌لمانیته‌ له‌ لایه‌ن ((جابری)) یه‌وه‌ به‌ کار و کرده‌وه‌ی
 نه‌و که‌سه‌ ده‌چیت که‌ بیه‌وینت کورسی نوێگه‌ری له‌سه‌ر دوو پێه‌ پابگیریت له‌بری سیان یان
 چوار.... کاره‌که‌ش لای ((د. حسن حنسی))یش هه‌مان شته‌، (نیسلام پێویستی به‌
 عه‌لمانیته‌تیکێ خۆرشاواویی نه‌ه‌). به‌لام گه‌ر بێته‌ر ئێه‌ بیرسین ئه‌م ناوه‌قیه‌ بۆ له‌
 بلاوکێنه‌وه‌ی لیسته‌کانی نوێگه‌ری‌داو، بۆچی ئه‌وه‌ی هه‌لبژارێوه‌ که‌ به‌ته‌نها لیستی
 عه‌لمانیته‌ت بلاویکاته‌وه‌، به‌ی‌لیستی دیموکراسیه‌ته‌ یاخود لیستی عه‌قلانیته‌ بۆ نمونه‌،
 ره‌نگه‌ وه‌لامی ئه‌وه‌ بیته‌، وه‌ک ئه‌وه‌ی به‌سه‌ردێتێر باسه‌که‌یه‌وه‌ دیاره‌، (له‌به‌ر ئه‌وه‌ی

^(۱) المسار نفسه، ص ۹۲.

عەلەمىيەت لە خۆرئاواوە بۆ ئێمە گۆزراوە (تەو). بەلام لەم حالەتەدا ناکرێت ئێمەش ئەو
 وەلامەى بەدەينهەو (جەبرى) وەلامەى ((بۆرەمان غلیظن)) ی پێ دایەو: ناخۆ
 دیموکراسیەتیش-وەک بە ناوەکەى دیارە- ئێمەش ھەر لە خۆرئاواوە بە ئێمە
 نەگەشتوو؟ وەنەگەر دەرچوون لە خۆرئاواوە بەسبێت بۆ ئەوێ پەتەى بکەينهەو،
 کەواتە بۆچى-لەگەل عەلەمىيەت-دا نەک ھەر دیموکراسیەت و عەقلائیەت بە تەنھا،
 بە لێک چەمکەکانى لە وێنەى ناسیۆنالیستى و سۆسیالیزم و چەپ و راستیش
 پەتەنەکەينهەو، ئەو شەمان لەیاد نەچیت کە ((حسن حنفى)) بۆ خۆى خواھەنى پەرۆزەى
 (چەپى ئىسلامى) یە، گەر وابێت دەبێت نازادى و پۆشنەگەرى و مافى ئافەرەتان و
 تەنانت مافى مۆفیش پەتەکەينهەو؟

وەرەنگە لەم پەرۆزە سەلفیە پەتەکان لە ڕوى لۆژیکى وە زیاتر کۆکراوەترو
 یەکانگیرترین لە خواھەنى پەرۆزەى چەپى ئىسلامى، کاتێک ئەوان بەین بۆلەن ھەرچبەک
 لە خۆرئاوا وەبێت پەتەى دەکەنەو، باشترین نمونەش لەسەر ئەم ھەلوێستەى
 سەلفیەکان قەسەى ((عطا طایل)) لەبەر دەم دادوەرە میسرەکانىدا، لە وەلامەىدا بۆ
 پرسیارىکى ئەوان سەبارەت بە ھەلوێستى گروھەکەى لە مەسەلەى دیموکراسیەت، (ئەم
 ووشە-دیموکراسیەت-نەپى بەسەر ئىسلام وە نەپە، لەبەر ئەوێ دیموکراسیەت
 بریتى یە لەوێ گەل خۆى حکومەرانى خۆى بکات، بەمەزەش ئەنجومەنى گەل
 دەتوانێت بربار لەسەر ھەر شتێک دەریکات کە لە گەل ڕای زۆرینە دایەت بەین گەڕانەو
 بۆ قورئان... کەواتە ئەم چەمکى دیموکراسیەت بە لای موسلمانانەو پەسەند نەپەو
 پەت دەکرێتەو، وەتەنھا قورئان نەبێت کە کتیبى یەزدانە ھېچ پەپەرەو پەرگراىمىکى
 دیمان نابێت (إن الحكم إلا لله). پەنگە گەر ((حنفى)) بە تەنھا مومارەسەى جۆزیک لە
 بیرکردنەوێ نامەنتىقى بکراى، ئاسایى بولە، ئەو ھەلوێستە شەمان بە بەلگە یەکى تر لە
 بەلگەکانى مانگرتنى ئەنتەلجەنسای عەرەبى لە بیرکردنەو دابناپەت. بەلام ئەو ئەمەش
 تێدەپەڕینى بە ھەموو مەترسیەکانیەو- بۆ مومارەسەکردنى ئەوێ کە دەکرێت لە گە
 ((جیز قەرم)) دا بە (رۆشنپەرى ئاشووب نەوێ) ناو بەرین، بە واتای پۆشنپەرى
 جۆشدان و ھاندانى گیانى تافەگەرى- بۆ یەک راست دەلێت: (عەلەمىيەت کەلای ئێمە
 ھەر لە - شەبلى شومێل و یەعقوب سەروف و فەرەح ئەنتوان و نیکۆلا ھەداد و سەلامە
 موسا و ھەلەدین یکن- کە بە ھەلە پەستیزاوەتەو نێو مەسیحیە کەنەو- ھەلوێس
 عەووز و چەندانى تر، بە مانا خۆرئاوایى یەکەى جار بۆ عەلەمىيەت دەدەن، جیاکردنەوێ
 ئایین لە دەوڵەت، ئایین بۆ یەزدان و نیشتمان بۆ ھەمووان. ئەوێ جەزى سەرچە
 ئەوێ کە ھەموویان لە مەسیحیەکان و زۆرەشیان لە مەسیحیەکانى ولاتى شام، کە

وھالنى شارستانىيە تىيان بۇ خۇرناۋا بىۋە، چۈنكى ئەوان چ ۋەك ئايىن يان ۋەك شارستانىيەت ئاچنەۋە سەر ئىسلام و پەيۋەندىيان بە ئىسلامەۋە نى يە).

ۋەلەبەر ئەۋدى كارەكە بۇخۇزى، ماپەي شەرەزلىرى، تا بېچىنە نىو باس و خواستىكەۋە لەمەر (رۇشنىبىرى ئاشوب ئانەۋە) ۋە، بۇيە بە مېئانەۋەى ۋوشەيەكى ((مكرم عبيد)) ى -قېتە- ۋە دەۋەستىن، كە بۇ خۇزى ئەمىندارى گىشتى گەۋرەترىن حىزبى جەماۋەرى مىسرى بىۋە (حىزبى ۋەفد)، تا بلىتىن گەر بىتتو كە مېنەى مەسىحى عەرەبى بەرەچەلەك مەسىحى بېت ئەۋا ۋەك شارستانىيەت ئىسلامىيە، ۋەبەۋەى مەن خۇم يەككىم لە ئەندامەكانى ئەۋكە مېنەيە، جىنى خۇيەتى باسى ئەۋە بىكەم كە ئەۋ تۇتېشەبەرە پوناكېرىيە پۇلى گەۋرەى لە دروستكردن و پىنكەتەى فېكىرى مەندا مەبۋولە قۇناغى ھەرزەكارىمدا لە بۇمانەكانى ((جرجى زىدان)) سەبارەت بە مېژۋى ئىسلام و لەعەبقرىيە ئىسلامىيەكانى ((عەقاد)) ۋەۋە ۋەرمگرتۋەۋە بە چىنگەم كەۋتۋەۋە. پەنگە لەم پۋەۋە ((جابرى)) بە ۋىژدانتر بېت (سەرەپاى ئەۋەى كە مېنەى مەسىحىيەت لە مەغرىبدا ھېچ بۋونىكى نى)، كاتىك دەلىت رابىرون خۇلۋى عەرەبى (ئىتەر مۇسلمان بۋوبېت يان مەسىحى) ھەستىكى زۆرى بەۋە مەبۋولە، كە ئىسلام ۋەك شارستانىيەت ۋەك پوناكېرىيە زامانە نەرىتو خۇۋ ۋەرەفتارو جېھانېنى، بەشېكى سەرەكە لە شۇناسەكەى، ۋەلەبەر ئەۋە بۇ تەنھا ساتىك درو دل نەبۋە لەۋەى ھەۋلېدات لەپىتتاۋ بۋۆزاندنەۋەى زامانى عەرەبى، زامانى قورئان و، زىندوۋكردنەۋەى ئەدەبىياتى عەرەبى و، سەرلە نوۋ نوۋسىنەۋەى مېژۋى ئىسلام و، بەدىار خېستى دەسكەوت و پۇلە ديار و بەرچاۋەكانى شارستانىيەتى ئىسلامىيە^۲.

بەلام لەگەل ئەۋەشدا ئاچار دەبىن دەستو برد بىكەۋىنە كېشەمە كېشەۋە لەگەل ((جابرى)) داۋ لەگەلى دا ئاۋك بىن كاتىك ئەۋىش بەمەنان شىۋە لە سۇسىۋلۇژىاۋ ئامانجىلەيەكى (مەسىحىيەت) دەگەرېت بۇ درۋىشى عەلمانىيەت، ۋەبېت لەسەر ئەۋە دادەگرىت كە درۋىشى عەلمانىيەت (بۇ يەكەمجار لە لوبىنان، پەنگە لە ئاۋەپراستى سەدەى رابىردودا، بەرەزكراۋەتۋە، ئەۋىش بە مەبەستى داۋاكارى بۇ جىيا بۋونەۋە لە خەلافتەى عوسمانى و ۋەرگرتىنى سەرەخۇبى، يان بە لانى كەمەۋە بۇ داۋاكردىنى دىموكراسىيەت و پىزىگرتن لە مەسافى كە مېنەكان)، ۋەكاتىك (لىبىرالى عەرەبى لە ئاۋەپراستى سەدەى پېشۋودا داۋاى جىياكردنەۋەى دەسەلاتى پۇجى لە دەسەلاتى مەدەنى دەكرد لە پراستىدا مەبەستى ئەۋە نەبۋو ئايىن لە دەۋلەت جىيا بىكەتەۋە... بەلكو يەككىك لە مەبەستەكانى ئەۋەبۋ قەۋلەۋەى عەرەبى لە ئىمپراترىيەتى عوسمانى، جىيا بىكەتەۋە، ياخۇد پىزىكارى بىكات و سەرەخۇبى خۇزى بەدەست بېتىت)، ۋەئىمە گەر بېتتو

^۲ المختاب العربى المعاصر - ص ۷۹.

بەگە پێنەو و بۆ نیووی دووھەمی سەدە ی پابردوو. وە لەو ئێدا لە شوناسی لیبرالی عەرەبی بەگە پێنە لە پەوێ ئایینی و کۆمەڵایەتیەو، ئەوا دەبینین کە زۆریی ئەو پیاو و مەنە و رانە سەر بە کە مایەتیە ئایینیەکانن، بە شێوەیەکی تاییەتیش مەسیحیە عەرەبەکانن، وە ئەوێ (لیبرالی عەرەبی دەبوویست لە بەرزکردنەوێ درووشمی عەلمانیەت لەو کاتەدا جیاکردنەوێ ئاینن ئەبوو لە دەوڵەت بەو شێوەیەکی کە لە ئەرۆپادا پەویدا، بە لکو (مەبەست لێی بانگەشتت بوو بۆ دەوڵەتێکی نەتەوێی عەرەبی، لە دژی جامعی ئیسلامی، بیان داواکردن بە دامەزراندنی دەوڵەتی ناوچەیی، دژ بە ئیمپراتۆریەتی عوسمانی^۱).

وێبە بێ ئەوێ بچینە نێو مشتومڕێکی دوور و درێژەو لە بەرامبەر ئەم بۆچوونە ی (جابر ی) دا، ئەم چەند تێبینیی لای خوارەو دەخەینە پوو:

۱- گەر راست بێت درووشمی عەلمانیەت لە لایەن زۆرییە مەسیحیەکانەو بەرزکرا بێتەو. ئەو لەبەر ئەو نێە کە بە ئەنھا مەسیحیە، بە لکو لەبەر ئەوێ کە زۆریی پابوون خۆزەکانی عەرەب لە ناو پاستی سەدە ی پابردووا مەسیحی بوون. ئەوێ بۆ درووشمی عەلمانیەت راستە سەرچەم درووشمەکانی تری سەردەمی پێنەسانس دەگرتەو: هەموو ئەو درووشمانە لە لایەن زۆریی زۆری مەسیحیەکانەو بەرز کرایەو. بە لām ئەم حەقیقەتە سۆسیۆلۆژیە ناکاتە ئەوێ درووشمی عەلمانیەت بێتە درووشمێکی مەسیحی، چونکە ئەگینا لەو ناگەین کە هەندیک لە دیارترین پابوونخوازە موسلمانەکانیش بە مەمان شێو ئەو درووشمان بەرز کردۆتەو هەر لە ((کەواکی و قاسم ئەمین و ئەحمەد لطفی سەید و عەلی عەبدولرەزاق و طە حەسین و ئیسماعیل مەزھەرەو تا زەکی ئەحیب مەحمود و خالد مەحمەد خالد و فؤاد زەکەریا و مەحمەد ئەرگۆن).

۲- گەر راست بێت هەندیک لەو پابوونخوازە مەسیحیە عەرەبانە ی بانگەشە ی عەلمانیەتیان دەکرد لە وانە بوو بێت کە داوا ی جیاپوونەوێان لە دەوڵەتی عوسمانی کردی، ئەوا لەبەر مەردا هەندیک تر لە وانە لایەنگری خەلافەتی عوسمانی بوون و لە وانە بوون بانگەوازی چاکسازیان لە نێو جوارچێوێ جامعی عوسمانی و ئیسلامی دا دەکرد. نمونە ی ئەمانش ((بطرس بوستانی و سەلیم بوستانی) بوون، کتێبەکی ((سەلیم بوستانی)) (عیرە و ذکر ی) لەم پەووە پڕۆگرامی کارێک بوو بۆ چاکردنی بارو دۆخی دەوڵەتی عوسمانی و هێشتەوێ بەیەگرتووی لە پێی چاکردن و دەست پێداهێنانەوێو. وە هەرەو ما پێویستە لەم پەووە، باسی ((ئەدیب ئیسحاق) پیش بەگین. کە برۆای بەبوونی سێ جامیە هەبوو لە یەگەتکات دا: جامیعی عەرەبی و. جامیعی عوسمانی و. جامیعی خۆرەلات. وەک چۆن لە نێو پابوونخوازە مەسیحیە عەرەبانە دا کە سانیکە هەبوون کە دژ بە جامیعی ئیسلامی بوون لە نێو پابوونخوازە عەرەبە موسلمانەکانیشدا نمونە ی لەم جۆرە هەبوون. لە وانە ((ئەحمەد لوتفی سەید)) کە پێی واپوو (نەتەوێ ئیسلامی نەتەوێەکی پاستەقینە نییە و ئەو بۆ چوونەشی دەلێت خاکی ئیسلام نیشتمانی هەموو موسلمانێکە بۆ خۆی بپروکە یەکی کۆلۆنیالیانە یە ئەنھا ئەو نەتەو

^۱ ئامر نە-س ۹۳ و ۷۲.

كۆلتۇناليانە سوودى لىن دەبىنن كە سوورن لەسەر بەرفراوانكردنى پائىتابى زەوى و زارەكانيان و برەو دان بە دەسلەتتى خۇيان). ئەو ئەنەت بىرۆكەي يەكپەتتى ئىسلامىشى ۋەك مېزىكى سىياسى سەير نەدەكرد. بەلكو ۋەك تارمايىك لى دى دىۋاپى، تارمايىك كە بەرىتانىيەكان بەمەستى ووزاندنى مەستى ئورۇپى خولقاندۇيانە دژ بە بىزۆتنەۋى نەۋەسى لە مېسردا).

۳- پەنگە گەرەتەن مەلەك - ((جابرى)) كرىپىتى ئوگرىدانە مىكانىكىيەتتى لەنۇۋان ئاستى گوزەرانىيان دا ۋەك كەمايەتەكى ناينى كەپتويسى بە سەرلەنۇي پىكخستەۋى پەيوەندىيەكانى خۇيەتتى لەگەل زۆرىنى موسلمانان دا. راستە ئەم خواستە لە بۆتەي بىرگەندەۋى ئىۋان بەنور نەبوۋە، بەلام بەرەو پىرچوۋىيان بۇ ئەلمانىت مەر بۇ ئوۋ نەبوۋە كە بۇ ئوۋى شۇنۇز پىي خۇيان ۋەك كەمايەتەكى مەسىحى لەبەرەمبەر زۆرىنى موسلمانان دا پىكخەنەۋە، بەلكو بەشۆۋەيەكى تايەتتى پەيوەندى بەبارودۇخى تاينى خۇيانەۋە مەبوۋە. لەو پىدوۋىستىيەۋە بوۋە كە لەكاتەدا ھاتە ئارا بۆسەرلە نۇي پىكخستەۋى پەيوەندى خۇيان ۋەك دەستەبۇررىكى راپوۋنخواز بە تايفەكانىيانەۋە بە شۆۋەيەكى تايەت. بە واتايەكى دى ئەلمانىتتى ئىۋان پەيوەندى بە بارودۇخى خۇيانەۋە مەبوۋە لەنۇ تايفەكانى خۇيان دا بەرلەۋى رەنگدانەۋى بارودۇخىكى دەرەكى يىت. دەرگىت لەگەل ((ئەلەرت خۇرانى)) دا بلىنن ئەلمانىتتى ئىۋان بىرىسى بوۋە لە مەۋلدايىك (بۇ قورتار بوۋىن لە قەۋزى تايفە ئايىنىيە كلۇمدراۋەكانىيان) ۋ. دەرەزىبوۋىن لە مەيمەنەت و بالادەستى - ئەكلىرۇس - بەسەر خواست و چارەنۇوسى ئەم تايفانەۋە. مەر ئەمەشە ۋادەكات (لە وسىنەكانىيان دا ئاقارۇكى دژ بە ئەكلىرۇس- واتا پىۋانى ناينى مەسىحى بەدى دەكەين- كە شتى ۋاى لەلاي موسلمانە ھاسەردەمەكانى خۇيان بەدى ناكەين). ئەنەت ھىچ يەكە لەو راپوۋنخوازە لە جىپەشتىنى تايفەكە خۇي نەدەۋەستايەۋە تاۋەكو بېيە پىرۇستانتى بەھوكى ئەۋى لەۋى دا كەشتىكى ئازادانەي مام ناۋەندى بۇ دەرەخسا. بۇ نمونە ((بىطرس بوستانى)) يەككە بوۋە لە ۋانە. بگرە ((فارس شىدقاق)) ىش كەۋەك ئو مارۇنەيەكى كۆن و ئاۋدار بوۋە مان ھەلۋىست ۋەردەگرىت، ۋانە پاش بە پىرۇستانتى بوۋى دەبىتە ئىسلام و ناۋى خۇي دەكات بە ((ئەھمەد)) ئەۋىش لەترسى تايفە سەرەكەكەي خۇي كە پەتەرەكەكەي بىرارى بەگرتنى ((ئەسەد)) ىي براى دابوۋ لەگەل لە سىدارەدانى لەبەر ئەۋى ئەۋىش بەمەمان شۆۋە بوۋىۋە پىرۇستانتى.

۴- گەر ئەلمانىت (بەنزىكى لە دەۋىۋەرى ناۋەپاستى سەدەي راپىردوۋا) لە خۇرناۋە گوزاراپتەۋە. ئەۋا ئەنەلەپىي بە خۇرناۋىي كرىن و لامايى كرىنەۋەيەكى توتيانەۋە نەبوۋە، بەلكو خۇدى ئەم گواستەۋەيە بۇ خۇي خواستىكى ناۋچەيى لە خۇيدا ھەلگرتىۋو، مەسەلەي بوۋادە تايفەكان لە (جىل لىتان سالى ۱۸۴۰ ۋ كىشۋ بې تايفەيەكان لە بەپىرۋ و دىمەشق سالى ۱۸۶۰. ۋەلەبرى بەستەۋەي ئەلمانىت بە خۇرناۋىي كرىنەۋە (ۋەك ئەۋى ئەسەن

طربت حوراني: الفكر العربي في عصر النهضة، دار (النهضة) للطباعة والنشر، بيروت، ص ۲۱۸.

المصدر نفسه، ص ۱۳۴.

خەنەفى بەشىۋەيكى تايپەتى پىزى ھەلدەستى). دەبا بلىيىن رەنگە پىچەۋانەى شەۋە راست بى. چونكە لە مىسر و سوريە و، بەدۋاى داگىركارى ھەرىكە لە ئىنگلىز و ھەرەنسا، دەستپىشخەرى بەزىكردنەۋەى دروشمىيى عەلمانىيەت لەلايەن نىشتىمان پەروەر ناسزىيالىستەكانەۋە بوو. مۇسلمان و مەسىحى ۋەك يەك (شەۋىش ۋەك ۋە لادمانەۋەيكە بىز ھەۋلى كۆلۇنئالە خۇزناۋالىيەكان كەدەيان وىست تىزۋى دۋوبەرەكى بچىنن و مەسەلە مەزەبىيەكان بكنە (مەسەلەيكى تايىقى) تايپىتە ھاۋشانىك بىز (مەسەلەى كۆلۇنئالەيت) و پاساۋ بىز ئەۋ ھەۋلانە بىننىتەۋە و پالپىشتىشى لى بكات.

ۋەك دەرنجامىك لە كۆتايىدا دەللىن: ((جابرى)) لە (پىنگە ئەبىستەمۇلۇزىيە) كەى خۇبەۋە، تىيىنى شەۋەى كردەك گوتارى عەرەبى ھاۋچەرخ نوقمى نىۋا ئايدۇلۇزىيە. زەمەنىكى ۋەستاۋ رىشۋە مردۋى ھەيە، لەبەر شەۋەى ۋا بىز سەدەۋ نىۋىك دەچىت ھەمان پىرسىيار دەككات و لەبەرەمبەرىشدا ھەمان ۋەلام دەداتەۋە، بەم جۇرە نىمە بىز خۇمان سەرنجى شەۋە دەدەپن كە كاتىك ((جابرى)) خۇبىشى دەپتە يەككىك لەۋانەى مومارەسەى (گوتارى عەرەبى ھاۋچەرخ) دەككات، ئەۋا نەكە بەتەنھا مومارەسەى ئەۋكارەى دەككات ۋەك شەۋەى لە پىنگە ئەبىستەمۇلۇزىيەكە پەۋە بگەرىتەۋە سەر پىنگەيكى ئايدۇلۇزى، بۇچۈنەكانى سەبارەت بە نىشكالىيەتى عەلمانىيەت شەۋە بەدەر دەخەن. بگەرە ھەروەھا لە زەمەنە ۋەستاۋە دۋوبەرە بوۋەكەبەۋە دەككىشەۋە بىز زەمەنە پاشەكشىن كەرەكەى پۈۋەۋ دواۋە: گەر ((جابرى)) سەبارەت بە عەلمانىيەت، ھەمان ئەۋ پىرسىيارانە گەلالەدەككات كە رابوونخۇرازە عەرەبەكان گەلالەيان كىرەبۇ. ئەۋا ئەۋ ۋەلامانەى كەمى ئەۋ پىرسىيارانەى پىن دەداتەۋە كەمتر پىشكەوتوۋرتن ياخۇد تەنەتە زۆر ئۈكەوتوۋرتن لەۋانەى ئەۋ رابوونخۇرازە ۋەلاميان پىن دابوۋەۋە.

(كۆتايى)

سەرچاۋە:

بىۋانە: - العلمانية و الاسلام

- د. حسن حنفي: الاسلام لا يحتاج الى علمانية غربية، ص ٤٢-٤٥.
- د. محمد عابد الجابري: الاسلام ليس كنيسة كي يفصله عن الدولة، ص ٤٥-٤٩.
- جورج فرياشي: (١) الانتلجيسيا العربية والاضراب عن التفكير، ص ١٣٦-١٤٠.
- جورج فرياشي: (٢) دلائل الاضراب عن التفكير لدى الانتلجيسيا العربية، ص ١٤١-١٤٦.

• حوار المشرق والمغرب- تليه سلسلة الردود والمناقشات- تقديم: حلول فيصل، دار توبقال

لنشر- دار البيضاء- الطبعة الاولى، ١٩٩٠.

(بهشی یه که م)

نوه سیننی: سه ره به سته نه بهی

وه ره گیتانی: نازاد محمد عبد الله

• له نۆزه لیمه وه بز که عبه:

مارکس ده پرسن: (بۆچی هه میسه میژووی رۆژه لات، وه که میژوویه کی دینی خۆ ده نوێنی؟) و به وتنیکی دی، بۆچی میژووی گۆرانکارییه واقعیه کان هه میسه. فۆرمیکی دینی وه رگرتوه؟ ده شکری له م لایه نه وه، به شیوه یه کی تاییه تی نه و پرسیاره نیزافه بکهین؛ بۆچی له نیتو نه و هه زلزان بانگه شه کار و پیغه مبه ر و کاهین و مژده ده رانه ی که له و سه رده م و زه مانه دا، نه و بیابانی عه ره بی یه یان تژی کردبو له بانگه شه دینی و لاهوتیه کانیان، بۆچی له نیتو هه موو نه وانه دا، به ته نیا ئیسلا میزمی موحه مکه ده - رهنگه راستتویش وابی بلتین دامه زینه رانی ئیسلا م - سه رکه وتنیان له هه وله کانیاندا به ده ست هینا؟ بۆچی (ئیسلا میزمی موحه مکه دی) به دیاریکردن سه رکه وتن و بردنه وه ی (له مهیدانی نه و شه ره داروینییه دا برده وه، که به راستی شه رێک بو له پیناوی مانه وه ی فکر و بیرو باوه ردا؟) که نه مه ی دوا یی یان ته عبیری (نه نگلز) وه تیغه لێزه دا خواستو مانه. هه تاکو ئیستاش، نه و پرسیارانه ی پیتشو، بایه خ و گرنگی خویان له ده ست نه داوه، چ له سه ر ناستی تویژینه وه له رو داوه دینییه کانی میژووی رۆژه لات به شیوه یه کی گشتی و سه رتا پا گیری و، چ له سه ر ناستی بابه تی تویژینه وه زانستی یه کان به شیوه یه کی تاییه تی.

هه ر به م ئاراسته یه دا، د. طیب تیزی له تویژینه وه که یه لا به باره ی گیر و گرتنه کانی میژووی دینی هه ردوو؛ یه هودییه ت وه و مه سیحیه ت وه، له کۆتای به شی سنی می نه و تویژینه وه یه دا، گیشته ته نه و نه نجامه ی که ره گ و ریشه ی له میژینه ی نه ش و نما و په ره سه ندن و پێگه یشتنی هه ردووکیان وانا یه هودییه ت و مه سیحیه ت روون بکاته وه، له تویژینه وه که شه دا پێ له سه ر دیا له کتیک واته جه ده لی گشتی و تاییه تی و فه ردی، شته له به ر چاو و به رجه سه تکان، پیتشین و دواتری هه ردوو دیاره که، داده گرێ. له بهاری پشکنین و گه رانییش به نووی پرۆسیسی رو داوه که دا له نووی ئاقاری میژووی و کۆمه لایه تی و کلتوریه یه وه، ده ست ده کاته نیش کردن و تویژینه وه له دیاره دینی یه

که دواتر هاته نارواه (واتا: نیسلامیزمی موحه مبه دی) که له کاتی نیستادا و- به پیی قسه ی خوی: (تیزینی) دنیای گرتوته وه بوته مایه ی سهرقالیوونی خه لک پیوه ی.

له دوا حیساب بۆکر دینشا، تویژنه وه ی شه مبه له به ده بیته پیدایوستی به کی هه نوکه بیو، ده بیته هه ولدانیک بۆ به ره مهینانی مه عریفه یک دهره ق به نیستا له به شیکی گرنگ و به بایه خی گرفت و کیشه کانیدا به هه ر دوو لۆژیکی جیواوایی و له یه ک چوونه وه.

تویژنه وه که ی (طب تیزینی)، تویژنه وه یه که دهریاره ی یه کێک له سه خت ترین قوئاغی پرگرفتی میژوویی به، له سایه ی بارودوخیکدا که له پووی گرفت و نالۆژی و سه ختیه ره به هه موو دهره نجام و نیفرازاتی سیاسی و زهینیه وه، هچ ی که متر نیه له وانی پینشو. به تاییه تیش که سی تویژه ره وه وانا (د. طب تیزینی) و هه ره ها- بابنه ی تویژنه وه که ش- دهستی بۆ بایه تیک بر دووه و له پانتایی مه و زو عیکی وادا کار ده کات که هه رامترین و نالۆژترین مه و زو عی نیو کایه کۆمه لایه تی و سیاسیه کانی نیستایه. هه ره که خۆبشی ده لی: (باسکرینی کیشه که به گه مارو زراوی)، وانا تویژنه وه که به سه رجه می شه و کلتوره سیاسی و کۆمه لایه تیه گه مارو درلوه که خوی له هه نده سه ی شته هه رامکاروه کان و کێلگه کانی کو فر کردن و لوغمه کانی ریسوا کردن دا ده نوینی و هه موو شه هه نده سه و کێلگه و لوغمانه ش له لایه ن عه قلیکه وه ئاماده ده کرین و ده چینی که (له ناو خۆیدا، خوی قفل داوه) به بیانووی طهرانیه ت و پیروزی به وه، به م دوا یی به ش دهستی کردوته فراوان بیو و په لوپوها ویشتن. له نیو شه جیکه وته په دا، ده کریئ دوو گرینی سه ره کی له یه کتر جیابکرینه وه که هه ره یه کایه بانگه شه ی نیتماکردن بۆ نیسلامیزم ده کات.. یه که میان له پادگایه کی (موقع) یکی تیوری شارسناییه ته وه شه بانگه شه یه ده کات و، شه وه ی تریان له پادگایه کی (نامیژوویی و ناکه لتوری به وه) که دووره له جیهانی بیی یه کی ره خنه یی زانستی به وه، به لکو له بۆ چوونیک میتافیزیکی سکونیه واه که پشت به خیتابیکی گه رنوونی گشتگیر و ره ها ده به ستی و پیی وایه که (باو باپیران- باوک- هچ ی نه هیشقوته وه یان هچ پانتایی یه کی نه هیشقوته وه بوته وه کانی دواتر قسه ی تیدا بکه ن)- الأسلاف لم یترکوا شیئا الا خلافا- به وانا (هه مو مه عریفه و زانیاری شه م سه رده م و چه رخه مان له پانتایی یه کانی رابردودا هه ن و وه کی تریش له وه وه خوازاوینو به زمانی نیستا ته عبیریان لی ده کریئ)... هه ر بۆ شه شتیک نه ماوته وه که کلتوری رابردو دهستی بۆ نه بردی) 'هه ره ها کتیه ئاسمانیه کانیش. هه رچی شه وه ی دوا یی یانه، وانا کتیه ئاسمانی. هه ساریکی بۆ لاینی به کۆمه لیک هه رام و پینشینه ی نه خلاقی و چه ندین

حه حقیقه تی عه قیده نامیزی وای بۆ دروست کرلوه که بیهیته مایه ی خولقاندنی له مبه ر و ریگر له به رده م هه لویسته کانی بۆ به خۆیدا. سه ره نه جامیش شه و شو رواو هه ساره دهینه هوی زیندانی کردنی عه قل و ولزیه پنهانی - ته نانه ت له سه ر ئاستی بیر کردنه وه ی ئیسلامیزمیش - (ههروه ها دهیه ته هوی سه پاندنی جۆریک له حاله تی چه رساندنه وه زه وتکردنی فیکری به سه ره موواندا. ههروه ها شه و هه ساره - به هه مان شیه وه بگره به شیه وه یه کی بالا ده ست - بال ده کیشی به سه ره شه و زانا و نو سه ره ئیسلامیه نه شی که خاوه نی بۆ جوونی عه قلی و ره خه یین) ، هه ر لیزه شه وه ده رگا به پوه ی تویژینه وه دا کلۆم ده برئ له یه که م چرکه ساتی وروژاندنی په رسیاره کانه وه ده سته به سه ردا ده گیژیت.

جیاوازی له وه ی باسه مان کرد، تویژه ریکی وه ک (د. طیب تیزی) له تویژینه وه که یه دا په نا ده باته به ر ده قه کانی ئیسلامیزم خۆی و، به تایبه تیش ده قه کانی قورشان، نه ویش به مبه یه سته رده نیو هینانیان له ناوه وه و هینانه سه رباری شه و ده قانه بۆ شه وه ی هه ر به زمانی خۆیان ئیقرار و ئیعتیراف به مه شروعه تی په رژه یه کی وه ها بکه ن و جاپیشی بۆ به دن [مه به ست له په رژه ی ره خه گرته له عه قلی ئیسلامیزم - وه رگرتن] - له و دید و بۆ جوونه وه ی که وه ها هه لویستیک به کیکه له خۆیندنه وه چاوه وانکراره کانی سه ره به ئیسلامیزم و شینوازیکه له شه توازه جۆراوجۆره چاوه وانکراره کانی په رژه ی بیر کردنه وه ی دینی - ئیسلامی ئیستا) ¹. شه م جۆره په رژه یه ش - به بۆ جوونی شه و - ده بیه ته سه رپنجی کردنیکی راشکاوانه ی فکره ی ناوه ندیی - مه رکه زیی - قورشان که له به ره تدا بایه خ به ریزگرتنی (بۆ جوونی به رامبه ر - الرأی الآخر) ده دات. (لا إکراه فی الدین) و (قل الحق من ربکم، فمن شاء فليؤمن و من شاء فليکفر) و ههروه ها (لو شاء ربک لآمن من فی الأرض جمیعاً. أفأنت تکره الناس جمیعاً حتی یکنوا مؤمنین) ... هتد.

شه جۆره لۆژیکه ی له سه ره ره تکردنه وه ی ئیعتیراف کردن به وه دی (الأعراف بالآخر) له پوه ی جیاوازیی بیروپا بۆ جوونه و به بنیات ده برئ و له نیو سه رینه وه و به ته کفیر له قه له مدانی شه و دی دا نیش ده کات و له پادگای سه پاندن و چه سپاندنی (کامل بوونی ره ها ی) (من - الانا) وه سه رچاوه ده گری، وه ها لۆژیکی به ده روله یه کی به نه رده تی داده برئ بۆ هه لایسانی قه برانی فکری (سه له فیزی ره ها)، شه م جۆره قه برانه ش به شیکه له قه برانی قوول و ره گاژۆی فکری عه ره بی که بۆ خۆی به ره نه نه جانی بارودۆخی ئیستای کۆمه لگه ی عه ره بی و شه و قه برانه - ئالۆزه یه که شه و بارودۆخه ی تی که وتوه. هه ر لیزه وه؛ (هه ر تویژینه وه یه کی ره خه یی که تیشک بخاته سه ر لانی که می میژۆوی دین - که میژۆوی سه ره نه ی ئیسلامیزمیش ده گرتنه وه -، ناکرئ وه ک په رژه یه کی جددی

ره خنه گرتن بچینه ژیر باروچه ساری شو هموو دهست به سهرداگرتنه وه) ^۶ و ناکرئ مل بۆ شو هموو رو به پووبوونه وه به بدات. به لکو دهبن و پیوسته شه وه رت بکاته وه که بچینه ژیر باری هال و هر جیکی زیهنی کلتوریسی و شو بارودوخه سیاسی و کومه لایه تبهیی که باوه له نارادایه، چونکه شه و تکرده وه به خۆی له خۆیدا برپیی دیواری حه ساره که به و سهره تابه که بۆ تیه پاندنی شو بارودوخه شی که باسمان کرد.

له سهر بنه مای ئهم میتۆده مهنه جیهیی ره خنه گرتن، توتیزه ری ناوبراو، هموو شه خالنه روون دهکاته وه که ده بنه هۆی لادان و رامالینی مهنه جیهی و له دهست به سهرداگرتنی میتۆده وه سهرچاوه ده گرن و هه ولی جۆره جله و کردنیکی لایه نی کومه لایه تی و کلتوریسی کایه ی دینی شه دن شه ویش به مبه سستی به دۆگما هیشته وه ی شو کایه یه.. به کورتی، شو خالنه ش بریتین له:

۱. خۆبزینه وه له ثیقرار کردن به دیاله کتیککی نیوان (دال) و (مه دلول)، واتا: فیکر و واقع.

۲. دامالینی فکر، یان رووتکردنه وه ی فیکر له گشت گه ره کانی خۆی. واتا ناقاره کومه لایه تی و میتۆوی و کلتوریسی و ناقاره بونیادییه کانی.

۳. نه فی کرنی دیاله کتیککی (جه ده لی) ناوه وه و ده ره وه و پشت گوئ خستنی په یوه مندی نیوانیان.

۴. لیک هه لاوێردن، یان جیا کردن وه ی میتافیزیکی له روانینه کلتوری نیسلا میزمدا. له نیوان هه ردو زاراهه ی (گۆپان - التغيير) که لیره ده مبه ست له (بدعه) په، زلاره وه (نازه کردن وه) وه ک بانگه شه یه که بۆ ئیشکردن له سهر بنه په تی ناوه بۆ که شه رعیه که ی نیسلا میزم [واتا گه رانه وه بۆ نه سلی نیسلا میزم - وه رگیر].

۵. ریسوا کردن و سرینه وه ی (شه وی دی - الاخر) به پیی لۆژیککی (شوناس) یکی نه گۆر و چه سپار گونجاو، لیره وه به دیدیکه وه ده روانینه شه وی دی، شه ویش به وه ی که نامز و گومان لیکراوه و ده که وینه ده ره وه ی جوغزی بارودوخه نه سلیه که وه (هه ر له ناکامی شو شیناوه دیدو بۆ جوو نیشه وه. ده فی نه سلی نیسلا میزم وه ک بونیاتیکی داخراو له سهر خۆی ده رکوت. بونیاتیکی وا که چه سپاندن و سه لماندنی خۆی له خۆی خۆیه وه هه لده هینجیو، پاشان شه و باوه ره هاته ناراهه که (نیسلا میزم خۆی، خۆی ده ناسینی) به شیه وه که که پیتاسه که ر و پیتاسه که ر له پووی بونیات و نه رکه کانیا نه وه به نه وای جووت ده بن.. به وه ش هه ر بوونیککی پاش خۆی که هه ولی خۆیندنه وه ی بدات. دوو چاری رامالینو سرینه وه ده بن) ^۷ و ئیرای شه وه، ده توانین بلین ده ست بردن، یان کارکردن به و ناراسته یه دا که باسی دنیای (پینه مبه رایه تی، یان پینه مبه ریوونی)

موحه ممد بکړئ - که تهره د توژینه وه که به - له پړوی دهق و بیوگرافیا یی میژوویی به وه - السيرة التاريخية - دهکړئ نو باسکړنه کومه لنی کښه یی نالوژی تاییه ت به توژینه وه و به لکه هیثانه وه له کاریگری خویدا بوروژینئ - سهریاری نه وه ش - دهکړئ له م ناسته دا، ناماژه بدهینه پیداوېستی جیاکړنه وه یی دو سه منی زیهنی ی - نسفین ذهین - (به پیی بۆچوونی د. ط. تیزی): به که میان، به نه دتی نیسلامیزم و بیوگرافیا یی موحه ممد ی - السيرة المحمدية - که که سینتی موحه ممد له پیش ده عودی نیسلامی و دوا ی ده عود دا، دهرده که وئ، به و پی یی کۆکه به کی مه رکه زبی خوی و بابیه تی به که تاییدا سرجه می خه سله ته تاییه تی به کان و خه سله ته کانی نه و سهرده م و رۆزگار ه و سرجه می بیرو بۆچوونه کان چرکراونه ته وه - هره وه دهقی قورنانی و نه ش و نماکړنی و پڼگه یشتنی و، هره وه دهقی حه دیس نامیزش - له ناکامیشتا، تیزوانین له و سئ لاینه، به و پی یی به کی که سئ دهرکه و ته یی که بونیاتن.

هرچی ستمی دوهمیانه، له و (لق و پښ نیسلامیزم) پیدا به رجه سته ده بیی که له دوا یی دا، وه که کومه لنی لیکدانه وه یی فکری ده رکه و تن و چه ند ریپازیک یی فکری نیسلامی یان پڼک هیثا.

x x x x

سهرتا: ره خه گرتن له زارواهی (جاهلیه ت) بابه ختیکی منه جپی وهرده گرت و ده بیته نارودندی بۆ تهره د توژینه وه که، هره وه مه رچیکی مه عریفی هره پتویست و به نه دتی به بۆ دامه زانندی جیهانی نیی به کی زانستی - هره وه مه رچیکی مه عریفیه ده بیی له کاتی دیراسه کړدن و شیک کړنه وی پرۆسه ی گویزاننه وه یی میژوویی له قوناغی (پیش نیسلام) وه بۆ (میژووی نیسلامی) و گۆپان له ژبانی (چه ند خودایی - الشرك) وه بۆ کومه لکه یی (التوحيد)، له بهر چا و بگریخت. نه م له بهر چا و گرتنه ش، ناته با و نه گونجاوه له گه ل نه و وینا کړنه شیناوه یی که به بیرکړنه وه یی غه بیانی ته میثافیزیکی پڼشکه شی ده کات به و پی یی به کی که گویا نه و گۆپانکارییه روودلوکی موعجیزه یی دانست و بی ژینه یی و، له سهر بناغی لۆژیکتیکی شه کلانی ته فسیری ده کات و وای و ه سف ده کات که نه و حال ته گویزاننه وه به له بارودوختیکی (پهر له ماهیه تی فاسیده به شیوه یی که ره ها) بۆ بارودوختیکی (پهر له ماهیه تی چاکه و خیر به شیوه یی که ره ها)، که له نیوان هردو باره که دا نه فی و دابرا ن و نه گونجا ن هه یی و، به هیچ شیوه یی که ناکړئ به رد وام بوون و به یی کاجوونی نه و بارودوخه، یان هیچ په یوه ندییه کی سه به بی له نیوانیاندا بیینین یان وینا (تصر) بکه یی.

به پڼچوانه یی نه وه و، به شیوه یی که که مه رجه کانی توژینه وه یی میژوویی ره خه گرانه یی تیدا هاتبته دی (د. طیب تیزی)، هاتوه نه م پرۆسه یی گویزاننه وه به

بەوردى تاۋوتۇڭ دەكات شەۋىش لە بولارى جەدەلىيە تى نىۋان (رابوردو، بواتر،
بەردەوام بوون و لىك جىابوونە ۋەدا)، بەۋاتا ئىسلامىزم لە يەك كاتدا بەردەوام بوونى
(جاھىلىيەت) ۋە ھاۋكا تىش داپلەنە لى، زىاترىش ئەۋە دەخاتە روو كە خودى موخەمەد
پىنغەمبەر ئەۋە لە (جاھىلىيەت) دا بەدى ناكات - كە ھەر ھىچ نەبى لە ئىسلام ۋە نىزىكە -
كە حالە تىكى پىرلۇپىرى جەھالە تى دۇ بە ئىسلامىزمى تىدائىي. چۈنكە ئىسلامىزم لە
عەدەمە ۋە نەھاتە دەرى، ھەروەھا بە شىۋە يەككى مۇتلە قىش سەرەتايەك نەبوو بۇ
دەستپىكرىدنى مېژوۋىيەككى نوئى. پاشان ئەم روداۋە ۋە نوروداۋە بە پىئى پىئويست ماناى
ئەۋ نىيە كە نەفى يەككى گىشتىگىرىي سەرتاپاى بەر لە ئىسلام ۋە سەردەمى (جاھىلى)
بىكات.

(نخياركم في الجاهلية خياركم في الإسلام) كە ئەمە خۇى بۇخۇى بانگە شە يەككى
ناشكراۋ پاشكاۋى موخەمەدىيە بۇ دەست گرتن بە پىرە نىسپە كانى ئەخلاق و
پىئودانگە كانى جاھىلىيە تەۋە بوو لە چولرچىۋەى رىسا ۋە رىكخستنى تازەى ئومەتى
ئىسلامىدا. ھەروەھا لىرئە پىئدانى ئەۋ پىئودانگانە بوو لە پىكھاتە ۋە ھۇشمەندىي
كۆمەلگە يەككى تازە گەشە كرېدودا. ھەر بۇيە (ئەۋ زاكىرە جاھىلىيەى كە پىئى نايە
چەرخ ۋە سەردەمى ئىسلام ۋە، ھەروەك زاكىرە يەككى جاھىلى مایەۋە - ۋە ناكرى ۋا بە
ناسانىي دوچارى سىپىنە ۋە بىت، ھەتا ۋەكو زاكىرە يەككى ئىسلامى بىنج داكوتى ۋە پاشان
ئەۋ زاكىرە يەى پىشۋو نەفى نەكات. ئەۋ نەفى كرەنەش نايە تە دى ھەتا ئىسلامىزم
بە شىۋە يەككى عەمەلىي لە چەرخ ۋە سەردەمى خۇيدا، مومارەسەى چەرخەكەى خۇى
نەكات ۋە نەبىتە ئەۋ ھۇشمەندىيەى كە بە شىۋەى زاكىرە يەككى تازە ئىش بىكات)^۱
كەۋاتە دەكرى بلېين، ۋەك گرىمانە، پەيوەندىيەككى سەبەبى لە نىۋان (دەقى قورئانىي) و
(دەقى جاھىلى) دا ھەبوۋە كە دەكارى پانئايى ۋە لايەنە رۇشنىبىرىي و كىتورىيەككى ئەۋ
دەقە جاھىلىيە لە ناۋەۋەى دەقى ئىسلامى خۇيدا پەى پىئى پىرئ و بدۇزىتەۋە. گەر
ۋانەبوایە، چۈن تەفسىرى دەقى [دخول (الناس في دين الله افواجا)] بىكەين ئەگەر ئەۋان
لە زمانى ئەۋ خىتابە تازە يە نەگە پىشنايە كە لە يەك كاتدا ۋەك دەقى ۋە پەيام كەۋتە بەر
دىدىان ۋە نەخولزە ئەۋان پىشتر ئىننىمايە كىان بۇ كايە رۇشنىبىرىيەككى جاھىلىيەت
ھەبوۋە، كە رۇشنىبىرىيەككى تەۋا جىاۋز بوو لە ھى دۋاى خۇى...؟) ئەۋ پەيوەندىيە
سەبەبى يەش خۇى لە رىچكە يەدا دۇزىيەۋە كە ئىسلامىزم كۆمەلە رەگەز ۋە عورف و
سرروت (ظفرى) پىرۋاۋەرى لە زىانەكەى پىشۋەۋە ۋە رەگرت و مۇتورىيە كرەن و
ھەندى گۇرئانكارى تىدا بەرپاكرەد ۋە سەر لە نوئى بەپىئى لۇژىك ۋە شىۋلۇژىكى نوئى، بىئىاتى
نانەۋە ۋە پاشان ئەرك ۋە پەيامىكى تازەى لە چولرچىۋەى جىپانە تازەكەدا پىئى
بەخشىن. ئەركى گرىكى ئىسلامىزمىش لىزەۋە سەرچاۋە دەگرىكە (غانىبىك) يان

(غانئېيىكى شارواھ) بۇزۇنئەۋ ۋەۋلى لەنۇئ بېناكرىنەۋەى بدات بەمەبەستى گەپان و
 دۇزىنەۋەۋ پەى بردن بەسەرجمەى رەگەزە عەقىدەمىيەكان و وئناكرىنە فەكرىيەكان و
 سەرجمەى ئەۋ پىششىنە كۆمەلەيتىانەى كەپئ خۇشكەرى دەرگەۋتن و نەش و نەماى
 ئىسلام بوۋە، ھەرۋەھا شىۋىزەى ئەۋ پەيۋەندىيە مېۋىۋىي و كەلتورىيەى كە لەنئىۋان
 ئىسلام و سەرجمەى بېرۋىبارەۋ پىۋدانگ و عورف و عاداتى پىش خۇيدا، ھەبوۋن) ۱۲
 پاشترىۋش لە بەرگىنكى ئىسلامىدا خراۋە روۋ، ھەرۋەك وئناكرىنەكانى رۇۋى ناخىبەرەت و
 زىندوۋبوۋنەۋە قىامەت و مەسەلەى (التوحید) پان (الرحمانية) و تېكچىۋانى ھەمو
 ئەۋانە لەگەل (چەنە خوداىي- الشرىك) دا و ھەرۋەھا باقى رۇۋىگرتن و نۇيۋر و زەكەت.
 وئراى پىۋدانگ و عورفى ۋەك تۆلەسەندەۋەۋ پىۋدانگ قەبەلىيەكانى تروىش... ھەند.

x x x x x

شۋىتى سەرەتا، مەككە بوۋ... پاشان مەككە بوۋە (مالى پىرۋى خۋا).. مەكە لە
 ساپەى جىكەۋتى ئابۋورى و دىنى و سىياسى خۇيدا، رۇلىكى ۋەزىفى گەۋرەى بىنى لە
 رىگە خۇشكرىدن بۇ سەرەلدانى مۇھەمەد و ئىسلامىزم. ھەرۋەھا سەرجمەى خەسلەتە
 جىۋگرافىي- مەناخىيەكانى كە تاپبەت بوۋن بە نىۋچە دۈرگەى عەرەب و مەككەشىان
 گرتىۋۇۋە، بە شىۋەيەكى جەۋھەرىي بە شىدارىيەكى كارىگەريان ھەبوۋلە سەرەلدانى
 ھەل و مەرچە بئەرەتتەپەكانى نۇۋىنى (الإنبعث) ئىسلامىزمى مۇھەمەدېدا، لەم
 بارەيۋە. (ماركس) بۇ (ئەنگلز) دەنۋوسى و دەلى: (لە زەمەنى مۇھەمەددا، رىگەى
 بازىرگانىي. لە ئەۋرۋپاۋە، بەزۋىي بەرەۋ ئاسىيا ۋەرچەرخا، ھەرۋەھا شارەكانى نىۋچە
 دۈرگەى عەرەبى كە لەۋەبەر بەشدارىيەكى گەۋرەى بازىرگانىيان لەگەل ھىنددا دەكرى،
 لەرۋى بازىرگانىيەۋە دۈۋچارى دارمان ھاتىبوۋن، ئەمەش تەكانىكى گەۋرەى بەخشىيە
 ئەۋ- مەبەستى (مۇھەمەدە).. لە ۋەلامى نامەكەى (ماركسدا)، (ئەنگلز) ئەۋە ئىزافە
 دەكەت و دەلى: (لە راستىدا ئەبوۋنى مولىكەتەى تاپبەتەى بۇ زەۋى و زار دەبىتە
 بىناغەى ھەموۋ دىارەدەكان لە رۇۋەلەندا، (تۈركىيا، ۋلاتى فارس، ھىندستان ھەر ئەمەش
 بوۋەتە كىلىلى راستەقىنەى فرەۋسى رۇۋەلاتى).. (ئەۋە بئەمايەكە بۇ تىگەپىشتن لە
 سەرتاپاى رۇۋەلات و، ھەر لەۋىشەۋە مېۋىۋە سىياسى و دىنى يەكەى رۇۋەلات دەست
 پىدەكەت).

بەلام بۇچى گەلانى رۇۋەلاتى، بە شىۋەيەكى سەرەكى نەگەپىشتۈنەتە مولىكەتەى
 تاپبەتەى بۇ زەۋى و زار و، تەنەنەت بۇ مەلكەتەى دەرەبەگەيتىش؟ مەۋى بۇ دەچم
 كە ھۇى ئەۋە بە شىۋەيەكى سەرەكى دەرەبەتتەۋە بۇ ئاۋ ۋەھا و سىروشتى خاك، بە
 تاپبەتەىش بۇ ئەۋ پىشتىنە سەھرايەى فراۋانەى (شرىط الصحراء) كە لە سەھراى

كەڭرەۋە ئىزىز دەپتەۋە ۋە بە ئورۇڭىي عەرەبىي ۋىلاتى فارس ۋە ھىند ۋىلاتى تەتەردا تىندەپەننى تاۋەكۈ دەگاتە ئوسەرى ۋىلاتى نەجد لە ئاسيادا^{۱۲}...

بىڭگومان نەم حالەتەش، تەفسىرىي ئەۋ گۆزىنكارىيە قوۋل ۋە گەڭزىيە دەكات كە لە بولرى ئابوۋرى ۋە كۆمەلەپ تىدا ۋە لە سەدەي شەشەمدا روۋى دا ۋە ھەر ئەۋ گۆزەنەش لەپشت سەرھەلدانى مەدەنىيەتى (مەككە) ۋە كە ئالتە رناتىڭىكى گەۋدەي ئابوۋرى ۋە مازرگاتى، ۋىزاي ئەۋەي كە مەلبەندىكى عىبادەتى دىنىي بوۋ (قورشان خۇي ۋە ۋەسفى مەككەي كەڭرەۋە كە: (ۋاد غىر ذى زرع)) / ابراهيم، ۲۷ / لىزەۋە بازىرگاتى شاخوئىنەرى ژبان بوۋ تىيدا).

ھەرەۋە خۇدى قورشان خۇيى تەعبىرىي لەم جۆرە بايەخ پىدائە كەڭرەۋە، ئوۋىش بە پىنكەۋە گرىدانى ھەربوۋ رەھەندى جىۋىگرافىي ۋە بازىرگاتىي بە رەھەندى عىبادەتەۋە ئەۋرى ۋە زىڭىي ۋە بونىاتىشەۋە^{۱۳} ۋەك پىنكەۋە گرىدان ۋە پەيۋەندىيەكى باشكۆيانە (تەبىئە)، ئەۋ تەعبىر كەندەش لە سورەتى قورەش دا ھاتوۋە: (لايلاف قريش، ايلانيهم رحالة الشتاء والصيف، فليقبلوا رب هذا البيت، الذي أطعمهم من جوع وآمنهم من خوف).

نەم گۆزىنكارىيە بوۋە ھۇي زىياتر چەسپاندنى دەسەلاتى (ئۆزۈستۆكراتىيەنى سەككەي). كەلەكە بوۋنى سەرۋەت ۋە سامان ھاتە ئارلەۋە، لە بەرامبەرىشدا ئىزىكى قوۋل جىۋاۋازىيەكى لەبەرچاۋ كەۋتە نىتوان دەستەۋ تۈپزە كۆمەلەپ تەكانەۋە، ئەمەش ئارىكى ۋاي كەڭرەۋە تەكانى لە دەۋر خېۋونەۋەي چىنپايەتىيىتە ئارلەۋە لەسەر جىسابى ئەۋ بونىاتە خىزمايەتى خىلەكىيەي كە لە ئاۋەۋەي خۇيدا دەستى كەڭرەۋە لىك ئىزاندن. لەگەل نەم خېۋونەۋە چىنپايەتىيەدا، دىاردەي (كۆيلاپەتى) يان (كۆيلەكان) ئاتە گۆرۈي كە شان بە شانى فراۋان بوۋن ۋە پەرەسەندىيى بزاۋىي ئابوۋرىي ۋە سىستىمى رىيازەكانى دا (المراية) ژمارەي كۆيلەكانىش لە زىادىبون دا بوۋ، بە جۆرۈ كە بوۋنە مەدەبەك يان شەككى بۆ بازىرگاتى ۋە سەۋدا كەڭرەۋە ۋە ئالوگۆم ھەرەۋە تاكو رادەيەكى يۇرۇش كەڭرەۋەيەكى زىندوۋ بوۋن بۆ مەسەلەي بەرھەمەتئان. زۆرەي ئەۋ كۆيلاپە، سەخت رەشىيان لەۋە دابوۋ كە لە ئەنجامى نەدارىي ۋە بىتۈۋانپايان لە دانەۋەي قەرزى سوۋخۇر ۋە رىياكاراندا دەبوۋنە ئىچىرى كۆيلاپەتى ۋەكى تەدەبوۋنە كۆيلەي خاۋەن قەرز. كۆرتەي مەبەست ئەۋەي: نەم جىھانە تازەيە يان- نەم باروۋنۇخە ئۆيە- لە مەناۋى ژيانى- دەشتەكى- البىدوۋە- ۋە لە بولرى پىرۋسەيەكى مېژوۋىي كەلەكە بوۋنى دارىي ۋە شەكەۋە ھاتە دەرى، لەگەل خۇشسيدا چەندىن شىۋازىي ئۆيى بىر كەڭرەۋە ۋە چەندىن بىرۋىاۋەر ۋە پەيۋەندى مەۋزىي ھىنايە ئارلەۋە.

لە كۈتايى يەكەنى سەدەي شەشەمدا، مەكە چېكەۋىتىكى مەركەزى ۋەرگىرت لەپىرى
ئالۋىرى شەك ۋە بېرۋاۋەر (المعتقدات) ۋە فېكەرە. چەندىن خاۋەن كۈيلە ۋە
دەسلەت دىرى قۇرەپىشى پەيداۋون ۋە ھەرچى چەۋ ۋە دەسلەت كەنى ئابورى ۋە
كۈمەلەپەتى ۋە سىياسى ۋە حقۇقى ۋە دىنى ھەيە گىرتە دەست خۇيان، بۇ پەيەكى ئەۋان
دەمراست ۋە بەرپىسى كارۋىرى موقەددەساتى (كەبەن)، بەش ئاۋوك ۋە كىۋىكى
دامەزۋىكى دەۋلەتى ئۆزۈستۈكراتىيان پېك ھېنا كە لەسەرەۋەى بزاۋتە
بازرگانىيە كەدا رابوۋستى، ئەم قەداسەتە ئەرەك ۋە كارۋىرەكەنى رېخستىن ۋە راگرتى
باردۇخكە رابەپتەن. ئەم دەسلەت، بەرەبەرە لە پەيۋەندىيە ۋە ۋاقىيەكەنى خۇي
دورەكەۋە ۋە لىيان جىباۋەۋە بەرە خۇبەگەۋەر راگرتىن چۈۋەۋە پەيەكى ئەم
دەسلەت دىۋىزگىرەۋە بەردەۋامبۈۋى قەداسەتە مېۋىۋەكەنى (سامىزەم) - السامىيە -
لەپتەكى پىادەكەندىكى فەيلىيەۋە - بە تەبىرى ماركس -.

پاشان ھەر خۇدى ئەم دەسلەت، بېرۋاۋەرەكەنى خۇي ۋەى لە خەلىكى دەگەياند
كە بەتەنە ئەۋ بېزۋاۋەرەكەنى لەپىرى كەۋنەۋە راست ۋە روستىن ۋە تەكە بەرۋەۋەندىي
ھەمۋاندا دەگۈنچىن. لېرەۋە (د. طيب تىزنى) ھەۋل دەدات ئەۋ جۈۋت بۈۋن ۋە تەبىي
بۈۋنە ۋە زىفى ۋە بۈيۋاتىيە بىۋىزىتەۋە كە لەنۋان ياسا ۋە پەيۋەندىيە ئابورىيە باۋەكان
(بازرگانى ۋە بازىر) لەلەكە ۋە، سېستىمى ۋە قەيدەيى (پەرسىنى تەكان) لەلەكە تەرەۋ؛
ھەبۈۋە. (بىت پەرسىنى لەلەكە مەكەبىيەكان، بېرۋاۋەرەكەنى ھېندە چەسپىۋ بۈۋ
لەژياناندا، بەبارتەقاي چەسپىنى بەرۋەۋەندىيەكانيان بۈۋ) ^{۱۰}. بۇ ئەۋ مەبەستەش -
بەپچەۋەنى بۈچۈۋى زۇۋەي ئىسلامىيەكانەۋە - ئەۋ رېۋىيەتەى - ابن الكلي - دىننەۋە
كە لە (كتاب الاحصام) دا باسى پەيۋەندىي دواتىرى خۇدى پېتەمبەر خۇي بەبىت
پەرسىيەۋە دەكات: (وقد بلغت أن رسول الله (ص) ذكرها يوما فقال: لقد أهديت للعزة
شاة غفراء وأنا على دين قومي) ^{۱۱} ئەم جۈۋت بۈۋنە ۋە زىفىيەنى نىۋان لايەنى سىياسى ۋە
لايەنى ئابورى پېكەۋە كارىكى ۋەى كەكە (قۇدسەتى دىن، يان موقەددەسى دىنى ۋە
خۇي بۈۋىنى ۋە دەرەكەۋى كە دەروازەيەى بۇ سەرچەم چالاكىيە بەشەرەيەكان ۋە
ھاۋاكاتىش ئەۋ دابەشكەندە شۈنەكەنىيەى كە بە (الأشهر الحرام) ناۋازە كراۋە، پىرۋىزى
ۋە ھەسەتەكى دىنى ۋەى پەخشىۋە ^۱ كە لەپىرى راگرتىن رېخستەۋە لە سەۋىرى
چالاكىيە ماددى ۋە مەغەۋىيەكەنى تەرەۋە بى. لە يەكەكە لە رەھەندە دەلەكەنى
خۇشىۋە ئەم ھالەتە بۈۋە ھۇي گەشەكەندى مەكە ۋە ئەۋ ھەزۋىۋن ۋە دەسلەتەكى
دەسەلەندەرە قۇرەپىشى يەكان لەپىرى سىياسى - ئابورى ۋە بېرۋاۋەرەۋە بەسەر ئەۋانى

دىكەدا پەيدايان كىرىپتۇ. لە بەرامبەرىشدا، خۇبەدەستە ۋە دان و مىل كەچكىرىنىكى بەردەوام لەلەين غەرەبە ۋە بىز دەسلەتدارانى مەككە دەنۇتىنرا، ئەمەككە يەي كەوا كەعبەي پىرۋىزى لە نامىز گىرتىپتۇ.

ئەم بارىدۇخە، لەپاش تېشكان و سەرنەكەۋتنى شالۋى داگىر كىردنى خەبەشەكان زىاتر چەسپى و بنجى داکوتا (شالۋى خەبەشەكان لە سالى ۷۰/ عام الفيل دا بوو.. كەۋتەنەۋى كىتۇپى نەخۇشى ئاۋلە ھەر لەۋ سالەدا لە دورگەي غەرەبىدا، ھۇبەكى سەرەكى بوو لە شىكست ھىنانى خەمەكەي (أبرهة الحبشي) دا، كە دواتر ئەۋ شىكستە بە پىي بونىياتى پىرۋىياۋەرى باۋى ئەۋ كاتە ۋا لىكدرىاۋە كە ئەۋەندە نەفرەتتىكى ئاسمانىيە و بەر ھەمو ئەۋ ئازاۋەچى و پىياۋخراپانە دەكەۋى كە دەيانەۋى (مالى پىرۋىز - البيت المقدس) رامال بگەن - بەتەعبىرى (طوب تىزىنى).

دۋاى ئەۋ تىك شىكانى خەبەشەكان، دەسلەتدارانى قورەشى لە مەككەدا، ئەستىزەيان زىاتر ئەرەۋشاۋە و ئىتر لەۋە بەدۋا ۋەك زامان خالى غەرەب و (ھىل) ى خواۋەندۇ. پارىزگارانى كەعبە دەرگەۋتن. لىزەدا پىۋىستە ئەۋە لەبەر چاۋ بگىرى كە : (فرە خواۋەندىي = كە ژمارەيان يەكسان بوو بە ژمارەي تەبەلىيەكان و تىراۋە ژمارەيان كەيشتۇتە (۲۶۵) یت) بەرەبەرە دەستى كىردە پىۋەكانەۋە، ئەۋەش بۇخۇي سەرەتەپەك بوو بىز دەرگەۋتنى ئاسۋى - تەۋحىدى ئىلاھى -، ئەم خالەتەش رەنگدانەۋەي سەرەلدانى نەزەمى يەك بوۋنى كۆمەلەيتى و شاپورى و سىياسى بوو) ^{۱۷} لەھەمان كاتىشدا، ئەم خالەتە، بىن تۋانايى دىباردەي فرەخواۋەندىي و فرە بىت پەرستىتى دەرخست لە بەرامبەر بەجى ھىنانى پىداۋىستى يەكانى پەرەسەندى دۋا تىردا، ئەۋ پەرەسەندەي دۋاترىش بىرىنى بوو لە پىداۋىستى خۇلقاندنى دەسلەتتىكى ناۋەندى دا كە ھەل و مەرجى لەبار بىرەخسىنى بىز كەشەسەندى شاپورى و كۆمەلەيتى. لىزەۋە، دىباردەي فرە خواۋەندىي، بوۋە لەمپەرىك لەبەردەم ئەم پىشكەۋتن و پەرەسەندەدا، تاكو ۋاى لىنھات بە ناچارى رىگنا چۆل بىكات بىز دىباردەي (تەۋحىد). بەۋ پىيەي دىباردەيەكى ناۋەكى و، ھەمان كاتىش دەرەكىيە.

لەم باردەۋە، بايخى ئەۋە تۆزۈنەۋەيە بەرجەستە دەپى كە لەبارەي سىۋىتى سەرەلدان و بوۋن و ئايىندەي چاۋەروانكراۋ و پىداۋىستەكانى تەجەلىاتو ئەرەۋشانەۋە تەۋحىدىيە كەۋرەكانى نىنو دورگەي غەرەبەۋە، ئەنجام دەئىر... ۋەك يەھۇدىيەت و نەصرانىيەت و زەردەشتىيەت و... ھەتد ھەر ئەرەۋشانەۋەيەكى دىكەي تەۋحىدىيى ئەۋ كات و سەردەمە... (سەرنجى ۋەرگىنې: ئەم جۆرە ئەرەۋشانەۋە، سەرجاۋە بىنەرەتەكەيان دورگەي غەرەبىي نەپۋە ۋەك نۆسەر ۋاى دەبىنى - ۋەرگىنې] (د.طوب تىزىنى). لە جىباردەۋە ھەلۋىز كىردنى نىۋان (بونىيات) و (ۋەزىفە) دا، دەگاتە ئەۋەي

پئی له وه بڼی که وا: (به تنها، به زکړنده وه و ه لگرتنی درو شمیکي فیکري- دیني که له سر دوو جوړ بارودوخی کومه لایه تبي بهرجه ست کړاودا رهنگی دایته وه، بهس نیه بڼ نه وه له یک چوون و له به کترا نواندنیکي ماهیه ت نامیز له نړوانیاندا بڼته ناروه. چوونکه ودها درو شمیک تنها له یک ناست و یک دهر بریندا ته عبیر له خوی ناکات، به لکو له چه ندین ناست و دلو شته و نیحتیعالاتی جوړ به جوړ و جیباوازا و، به شیزه یه کی کاریگرانه یان په راویز ناسا، ته عبیر له خوی دکات. پاشان وهک لایه نه گشتگیریه که ش. نه ونده بهس نیه که بلین سرجه می نه و بڼچوون و ویناکردنانه ی که له باره ی ته وحیدی خواوه ندیبه وه- التوحید الرئی- له مه که دا له نارادا بوون. سرجه می نه و بڼچوون و ویناکردنانه، ریک له که ل ه مان میتودی ته وحیددا بهک ده گرنه وه که له شوینانی دیکه ی وهک بیزه نطه و فارس شوینانی دیکه له گڼی دا بوون)^{۱۸}. لیره وه. مایه ی بایه خ پندان و گرنګیه به دیدیکی قول وه بړوانیته نه و میتودی که له دهره وه مه که وه هاتوه، بڼمونه با نه و میتوده که وهک دیانه تیکي ته وحیدی له نارادابوه (نه صرائیه ت) وه ریکرین، نه و کاته ی نه صرائیه ت هاتوه، یان پیشت هه بووه به پی ی کومه لئ پیداوستی ناوه وه و هل و مهرجی ریکخستنی کومه لکه مامه لئ له که لدا کړاوه. مه به ست (بارودوخی عاره یی جه زیره ی)، نه و مامه له کردنی دواتری نیسلا میز میش له ته که نه صرائیه تدا له ریگه ی پړسه یه کی دیال کتیکي و مو توره کردن و پیتانندی کلتوری- عه قیده یی یوه له م کایه شوینی به دا- الحقل الکاتی- که مه به ست مه که کیه. نه نجام تراوه. له نه نجامی شدا، بیرز که ی سهره تای- ته وحیدی سلامیزم- دریز بونه وه و به رده وام بوونی سرجه می نه و دنیا یه بووه که له پښ خویداه بوون، له ه مان کاتیشدا درووستکردنی (دابړان- قطیعه) ش بووه له که لیاندا.

له م ناقاره میژوویی به دا، توپزهری ناویراو ده ست بڼ بڼه ترین و هرامترین هیز راده کښنی که نه ویش رولی- خوا- یه، چ وهک زاتیک و چ وهک مه ورو عینکیش بڼ ته وحید... نه و پی وایه، خوا، هه تاوه که سده ی چواره میش. به به راوردکردن له که ل (مُبل) و همرسی په رستراوه که ی تردا: (العزی) و (اللات) و (منة)، رولیکي ناسره کیی هه بووه. هره وه تاوپزهری ناویراو. سرجه می نه و گڼانکایارنه ی که به سر لایه نه میژوویی و زمانیی و دینی به کانی (خوا)^{۱۹} دا هاتوه، و لیک ده داته وه که: (خوا به که ی موحه ممد، یان خواوه ندی موحه ممدی، ولریسیک یان میرانگرتکی شهرعی نه و گڼانکاییه ریک و ره وانه ی که دوچار ی خواهنده کان بوو له ناوچه ی روزه لاتي کونی عره یی دا و ده کی تر فکسره ی (خواهنده کان) ی له به ریه که هه لودشاند وه، نه و فکره یی که هاتا کو سده ی حوتم به رده وام بوو)^{۲۰}. نه م-

خواوه‌ند - هی مه‌مه‌مه‌ده، له‌دوا رسته و له‌دوا وشه‌ی خۆیدا و له‌مه‌حفه‌لی سه‌رحه‌م
خواوه‌نده سه‌ره‌کی و ناسه‌ره‌کی په‌کاندا - مه‌به‌ست (هبل و العزّي) .. نه‌وانه‌ی دیکه‌یه -
له‌دوړه‌کی عه‌ره‌بیدا قسه‌ی خۆی یان مه‌به‌ستی خۆی پښکه‌ش کرد و رایگه‌یاند، نه‌ویش
له‌ریگه‌ی جی‌به‌جی کردنی هه‌ژموون - هه‌یمه‌نیتیکي جنسی باوکسلاری و.
زه‌بروزه‌نگی لاهوتیان‌ه‌ی که‌وینیه‌وه، بۆ‌نه‌وه‌ی له‌ناکامدا، چاری یه‌که‌خوایسی تاک و
ته‌نیا - (الإله الواحد (الارحد) - بدات، نه‌م جارډانه‌ش دواچار ته‌عبیرکردنه له‌به‌رنه‌نجامی
سه‌رحه‌م نه‌و گۆرانکاریه‌ عقیده‌یی دینی په‌قوولانه‌ی که‌هاوشان و هارزه‌مانی ریبار و
بۆچوونه‌کانی په‌ره‌سه‌ندنن نابووری و کۆمه‌لایه‌تی و سیاسی بووه.

- ره‌خنه‌گرتن له‌ده‌قی - بیوگرافی - : موچه‌مه‌ده‌گوری ناسمانه.
- پیغه‌مبه‌ری نه‌مین : له‌پاستیدا، من کوری ژنیکه‌بوم، له‌مه‌که‌که‌دا گۆشتی
قاوړه‌ی ده‌خوارد.

دیه‌الکتیکی، وانا جه‌ده‌لیه‌تی بزاونی میژوویی، به‌ر له‌وه‌ی له‌هر کایه‌یه‌کی تردا
ره‌نگ بداته‌وه، له‌کلتور و رووناکبیرییدا ره‌نگ ده‌داته‌وه. چوونکه‌چ که‌لتور و چ
رووناکبیریش به‌جیا له‌واقع و ژیانی مادی - هیچ ناماده‌بوونیکیان نییه - به‌پی‌نه‌م
بۆچوونه‌یان به‌پی‌نه‌م جیهان‌بینی‌یه، (ده‌قی بیوگرافی‌یه‌ ده‌ماوډه‌م کراو - النص
السري المروث) ده‌بیته‌ریسایه‌که‌بۆ‌چلاکی میژووی فیه‌قی و، هه‌روه‌ها ده‌بیته
ته‌وه‌ره‌یه‌کی دامه‌زرتنه‌ر بۆ‌که‌لچهری ره‌سمی نیسلا میزم. ناشکرله‌ ده‌قه
بیوگرافی‌یه‌کان - النص السري - پاش کۆچی دواپی موچه‌مه‌ده‌به‌نزیکه‌ی دوو سه‌ده
له‌گه‌رمه‌ی ململاتی سیاسی و مه‌زه‌بیه‌کاندا سه‌ریان هه‌لدا. به‌واتا سه‌ره‌تایی
تیوریزه‌کردن و به‌نایدۆلۆژیاکردنی نه‌و ده‌قانه‌خۆیانوه له‌لاین ده‌سلاته‌وه. نه‌ویش
له‌کۆک بوون و ریککه‌وتنیکي له‌یه‌که‌کاندا نه‌پتن و له‌هه‌مان کاتیشدا ناشکرای نیتوان
هه‌ردوو ده‌سلاتی سیاسی و فیه‌قییدا، که‌هه‌ردوو لایان نه‌و ده‌قانه‌یان کرده‌پاشکویه‌کی
نایدۆلۆژی سه‌ر به - ده‌ولت به‌مه‌به‌ستی به‌هاته‌هیتانه‌وه و پاساودان له‌لایه‌که‌و.
له‌لایه‌کی تریشه‌وه فتوادان به‌راستی و مه‌شروعیه‌تی نه‌و ده‌سلاته‌ی که‌هه‌یه
ته‌سليم بون پی‌نه‌ی.

نه‌م کلتوره‌یان نه‌م میراته‌فیکریه - به‌بۆچوونی (طیب تیزی) توانای نه‌وه‌ی
نه‌بوو که‌وینه‌یان تابلویه‌کی ده‌قاوده‌قی ژیانی موچه‌مه‌ده‌پښکه‌ش بکات بیان به‌ره‌م
به‌پنی. چوونکه‌به‌شویه‌یه‌کی گشتی نه‌و که‌لتوره‌ له‌نیتو پانتایی، بیان له‌نیتو کایه‌ی
(ده‌قی نوسراوه‌ی ده‌ماوډه‌م کردودا) نیش ده‌کات و، وه‌کی تریش له‌ناقارتیکی
میژووییدا که‌پره‌له‌غیبا نییه‌ت و حه‌رام و قه‌ده‌غه‌ده‌کردن و فتوای به‌په‌راویز کردن و
ریساوکردن. نه‌و ده‌قه‌و نیجماعیکی نایدۆلۆژی له‌باره‌وه وهرگیراوه.

سەرچەمى ئۇ ھۆكۈمرانلىق باس كران، كارىنكى وايان كىرد كە پىنكەتەي ئۇ ۋە تابلۇقەي يان ئۇ ۋە ۋىتەيەي كە ئىمە باسى لىۋە دەكەين- مەبەست ژيانى دەقاۋدەق موخەمەدە- دوچارى جۆرىك لە ئالۋزكردن و زىياد لە پىۋىست گەۋرەكردن بىت. ئۇ ۋەي دىيارەي باۋ بو لۇ تابلۇقەي دا بىزىبون يان بىزىكردىنى يوۋدوۋە مېژۋىيە ۋاقىيەي كە) بو، ئۇ بىزىبون يان بىزىكردەش، لە بەرژەۋەندىي چەند شىۋازىكى خولقاندن و مەزىكردن و پەرچۈۋى دىنى (الإعجاز الديني) بو، ئۇ ۋەش ۋاي كىرد زۆرىي ھەرە زۆرى بايەخ و راستگۈزەتەي مەعرفىي و مېژۋىي خۇي لە دەست بدات. ئۇم حالەتە بە ئاشكرا لە لاي زۆرىي ئۇ ۋە نوۋسەرەنەي كە بىۋىگرافىي پىنەمبەريان نوۋسىۋەتەۋە، دەرەكەۋى، ئۇ كاتەي بمانەۋى مىكانىزىمى (ئالەتەي) ۋىنكەرنە گىشتىيەكەي ئۇ ۋە نوۋسەرەنە بۇ (مېژۋى) تاۋتۋى بىكەين. سى رىبازى سەرەكەي ھەن، كە نوۋسەرەنە بىۋىگرافىي موخەمەد ھەۋلى دەرەخستى ئۇدەن، ئۇ سى رىبەرەش: (پىشكەش كىردى، يان نەمەيشى حالەتە لەيەك چۈۋەكان) و (ئىبىراز كىردى پىشەرەۋايەتەي) و (ھەلەپىنجانى عىبەرەت) ھە. ھەر لىرەشەۋە، تۈيۋەر ھاتۋە چەندىن بەلگە ۋە نەمەي زىندى لە سەرچاۋە كلتۋورىي بىۋىگرافىكانەۋە ھەلەپىنجاۋە لە پىناۋى رەخنەي مېژۋىي. مېتۋد ئامىزدا بەكارى ھىناۋن" ئۇ جۈرە رەخنەيەش، پىۋىستى بە چەندىن پىۋىسەي رىكخستىن و مېتۋدى گىشتىي تۈيۋىنەۋە ھەيە، كە لەم خالانەدا كۆ دەكەرنەۋە:

۱- جىاۋازىي كىردى. يان لىك ھەلاۋىردىنى (ئىسلامىزمى رەسمىي) و (ئىسلامىزمى تىۋورىي) ۋاگرتنى پەيۋەندىي نىۋانىان لە بۋارى پەيۋەندىي نىۋان دەسەلاتى سىياسى و، روۋناكېرىيەۋە.

۲- جىاۋازىي كىردن و لىك ھەلاۋىردىنى نىۋان (ئىسلامىزمى مىللىي) و (ئىسلامىزمى فەردىي) و گەپان بە شۋىن بونىيات و ھەزىفەي زىھنىي و ئايدۆلۋىي ھەر يەكەك لۇ ئاست و رەھنەدانە لەبەر رۇشناي باسكردى پەيۋەندىيەكەي پىشۋودا.

۳- جىاۋازىي كىردن، يان ھەلاۋىردىنى ھەدوۋ بونىياتى روۋكەش و راستەوخۇي ئۇ كلتۋورەۋ، بونىياتى قوۋل و رەگاۋى ھەمان كلتۋوردا.

۴- ھىنانەۋە، يان گىرەنەۋەي دەقە بىزىۋەكان يان بىزىكراۋەكان، ئۇ ۋىش بە ھۇي شىكەرنەۋەي تەۋىل و راۋەكردنەۋە، لەرىگەي ھەلۋەشانەۋەي دەق و، جارىكى تىر بىناتانەۋەۋە كىردى بە دەقەكى كۆمەلەيەتەي مېژۋىي ۋا كە چەند خەسلەتەي دىيارىكراۋى ھەبىت و جىگەي تۈيۋىنەۋەي مېژۋىي- زانستى بىت. بە ۋىتەي تىر! دىبى دەق بىۋىتە پال ئۇمەۋىنكى كۆمەلەيەتەي و مېژۋىي ۋە ھاۋە كە بەردەۋام ئۇ ۋە نەمۋەنە، داۋاي ۋەلەمە تىۋورىيە تازەكان بىكات و بىانخاۋى.

۵- قورئان، بهو پی‌یهی که سه‌چاره‌یه‌کی تاییه‌ت و خه‌سه‌تداره، ده‌که‌ویقه ژیر باری دوايه‌مین بیاری‌کردنه‌وه...^{۲۲}.
په‌راویزه‌کانی (به‌شی یه‌که‌م):

* د. طیب تیزی: - مقدمات اولیة فی الاسلام المحمدي الباكر (نشأة و تأسيساً)، دار دمشق، ۱۹۹۴. نهم کتبی‌یهی (تیزی) به‌شی چواره‌می نه‌و پورژه‌یهی ناویراوه که باسی فکری عه‌ره‌بی ده‌کات له‌سه‌ره‌تایی سه‌ره‌لدانی‌وه مه‌تا‌کو قوناغی هاوچه‌رخ. پیتشت نهم به‌شانی لی‌بلاو‌کراوه‌ت‌وه:

به‌شی یه‌که‌م: - (من التراث الى الثورة) حول نظرية مقترحة في قضية التراث العربي، دار دمشق، الطبعة الثالثة.

به‌شی دوهم: - الفكر العربي في بواكيره وآفاقه الأولى، دار دمشق، ۱۹۸۲.

به‌شی سینیهم: - من يهوه الى الله، له‌دوو به‌رگه‌دا، دار دمشق، ۱۹۸۵/۱۹۸۶.

به‌دوای (به‌شی چواره‌مدا)، به‌شی پیتنجهم دیت به‌ناونیشانی: (النص القرآني أمام إشكالية البيئة و القراءة).

(X) قورئان.

^۱ مارکس، انجلز: رسائل مختارة، ترجمة: الياس شاهين، دار التقدم، موسكو، ۱۹۸۷، ص ۶۷.

^۲ برونه: ميشال برتران: وضعية الدين عند ماركس و انجلز، ترجمة صلاح كامل، دار الفارابي،

بيروت ۱۹۹۰ ص ۷۴.

^۳ د. طیب تیزی: مشروع رؤية جديدة الى الفكر العربي، من يهوه الى الله، م^۱، دار دمشق

۱۹۸۶، ص ۴۵۲.

^۴ د. حسين مرو: النزعات المادية في الفلسفة العربية الاسلامية، دار الفارابي، بيروت ۱۹۸۰،

ص ۵.

^۵ د. طیب تیزی: مقدمات اولیة فی الاسلام المحمدي الباكر نشأة و تأسيساً، الجزء الرابع، دار

دمشق ۱۹۹۴، ص ۲۵.

^۶ د. طیب تیزی: مقدمات اولیة (سه‌چاره‌ی پینشو) ص ۲۲.

^۷ د. طیب تیزی: مقدمات اولیة (سه‌چاره‌ی پینشو) ص ۳۵.

^۸ د. طیب تیزی: مقدمات اولیة (سه‌چاره‌ی پینشو) ص ۳۲.

- ^۹ صحیح البخاری، طبعه و آخرجه د. مصطفی دیب الیغا، بهشی سنیهم، بیروت ۱۹۸۰، ص ۱۲۲۴، ۱۲۸۸، ۱۳۱۵. هروه ها هه مان سه رچاوه ی پینشووی تیزی، ص ۴۷.
- ^{۱۰} حستن مروه، العالم، دکروب، سعد: دراسات في الاسلام، دار الفارابي، بیروت ۱۹۸۱، ص ۲۵.
- ^{۱۱} د. نصر حامد ابو زید: دراسة في علوم القرآن، المركز الثقافي العربي، بیروت ۱۹۹۰، (ص ۲۴) وما تليها.
- ^{۱۲} د. طیب تیزی: مقدمات اولیه (سه رچاوه ی پینشو) ص ۶۰.
- ^{۱۳} مارکس و انجلز: رسائل مختارة (سه رچاوه ی پینشو) ص ۶۷، ۶۸، ۶۹.
- ^{۱۴} بپوانه: د. طیب تیزی: مقدمات اولیه (سه رچاوه ی پینشو) ص ۶۶.
- ^{۱۵} د. طیب تیزی: مقدمات اولیه (سه رچاوه ی پینشو) ص ۸۳.
- ^{۱۶} (هه مان سه رچاوه ی پینشو)، ص ۹۱.
- ^{۱۷} (هه مان سه رچاوه ی پینشو)، ص ۸۳.
- ^{۱۸} (هه مان سه رچاوه ی پینشو)، ص ۱۱۶.
- ^{۱۹} (هه مان سه رچاوه ی پینشو)، ص ۱۲۳.
- ^{۲۰} بۇ زیاتر زانیاری، بپوانه د. طیب تیزی: الفكر العربي في بواكيره وآفاقه الاولى، بهشی دووهم، دار دمشق ۱۹۸۲، ص (۲۷۶) وه لاپه رپه کانی دواي.
- ^{۲۱} د. طیب تیزی: مقدمات اولیه في الاسلام المحدثي نشأة وتأسيساً، دار دمشق ۱۹۹۴، ص ۱۳۳.
- ^{۲۲} بپوانه د. طیب تیزی: مقدمات اولیه (سه رچاوه ی پینشو) ص ۱۶۴ ولاپه رپه کانی دواي.
- (۲۳) ميشال برتران: وضیعة الدين عند مارکس وانجلز (سه رچاوه ی پینشو)، ص ۲۱.
- (۲۴) بپوانه: د. طیب تیزی (مقدمای اولته) سه رچاوه ی پینشو ص ۱۶۹.
- بهشی دووهمی نه م باسه له ژماره ی داهانودا بلاوده کړیته وه.

جه مسه رگیری فیکری

له نیتوان (ئیسلامی هاوچه روخ) و (به ئیسلامی کردنی مهردهم) له میسر دا

د. نصر حامد ابو زید

و: گو تار

له بارو دۆخی نیستای ژبانی پۆشنیبری میسری دا حاله تیکی جه مسه رگیری توندو تیژی ناشکرا ههیه. لێره دا جیاوازیه که ههیه که - حاله تی ئهم جه مسه رگیری دهخاته پوو و دووپاتیشی دهکاته وه - سه باره ت به وه سف کرینی ئهم بارو پۆخه، بۆ نمونه نوینه رانی گو تار ئیسلامی، و باس له وه جه مسه رگیری دهکهن به وهی جه مسه رگیری که له نیتوان (ئیسلامیه کان) و (عه لمانیه کان) دا. به لام نه یاره کانیا ن - که به عه لمانیه کان ده ناسرین - خۆیان له وه سف کردنه لاده دن و، له بری ئه وه باس له مملانی نیتوان (دوو پۆشنیبری) دهکهن: پۆشنیبری که ته قلیدی مو حافیز کار له لایه که، وه پۆشنیبری که لیبرالی یان - پۆشنیبری که پۆشنه گری - له لایه کی تره وه. وه لایه نیکی سینه میش ههیه هه ولی ئه وه ده دات بیته (ناو دندیکی) میان ه وو. باس له زیان و مه تر سه کانی جه مسه رگیری دهکات، ئه و نا کامانه ش باس دهکات که لێ دهک و یته وه و ده بیته مایه ی که رت بوونیکی سیاسی و فیکری، که رت بوونیکی واش هه پره شه له یه کیتی کۆمه لگا دهکات و پێکهاته ی کۆمه لایه تی گه لی میسری له به ر یه که هه ل ده وه شینیت.

نوینه رانی گروهی یه که م - ئیسلامیه کان - نوسه رانی له وینه ی (محمد عماره و فهمی هوهیدی و محمه د غزالین)، وه چه ند بلند گۆیه کی حیزبیش گوزارشتی لێ وه دهکهن له وانه: (ئێخوان مسلمون) و (پارتی کاری ئیسلامی).

به لام دهسته ی دووهم ژماره یان ژۆره، دیارترینان: (فؤاد زه که ریا و سهید یاسین). میان ه وه کانیش که دهکهنه نیتوان ئه و دوو جه مسه ره وه (عبد المنعم سه عید) له سه نته ری لیکۆلینه وه ی ستراتیژی پۆنامه ی (ئه هرام) زمانا لیا نه.

پێویسته ئه وه بلێن که نوینه رانی ئه و سێ باله ی ناما زه مان پێ دان، ژماره یان ژۆره له وه زیاتره وه که له وهی لێره دا ناومان هیتا ون، به لام ئیمه به چه ند ناوه ده وه سین ه وه، له به ر ئه وهی ئه وانه ی ناومان هیتا ن ئه وانه که له و دیارده ی جه مسه رگیری یان پێچا و ده وه تاوتویان کردوه، هه ریه که له لیدو بۆچوونی فیکری تایبه تی خۆیه وه.

ئه وه شی ئیمه لێره دا به خسته نه پوو و شیکاریه وه باسی لێ وه دهکهن په یوه ندی به به لگه و به هانه ی هه ی یه که له و سێ گروهه وه نی یه، چونکه دیارده که له وه پوون و

ناشكرا تره تا پىويستى به بهلگ يا خود سه لماندن هه بىت. به لكو ئه م بيارده يه سنوورى نه وهى به زانده وه كه به تنها بيارده يه كى فىكرى پۇشنىبرى بىت، وه له لىواره كانى (شه پىكى ناوخوئى) نىزىك بۆت وه له نىوان ئه و بوو گروهه ناكۆكه دا، وه دهسته وازهى (شه پى ناوخ) مى من نىبه. به لكو چه مكىكه (فه مى هوه يدى) نووسه له پۇژنامه ي (ئه هرام) ي (۲۳-۳-۱۹۹۳) دا به كارى هىناوه، سه باره ت به تاوتويكردى مەسه له ي بانگ شه كردن بۆ (به ريه كى نىشتمانى)، له ويدا مه ترسى خوئى له وه ده ربى كه بانگ وازىكى وا بىته تاماده كارىبه ك بۆ دامه زراندى هاوپه يمانيه تىكى سه لمانى بۆ له پرودا وه ستانه وهى ته ورمى نىسلامى له ساته وه ختى نىستادا، به برواى ئه وه شه ده بىته (هه نكاويك پروه خوش كردنى زه ميفه بۆ شه پى ناوخوئى نىوان سه لمانى و نىسلاميه كان، كه هه ره شهى دابه شىبون له كۆمه لكا ده كات). هه روه ها بۆ زياتر به رفراوانكردى تىگى (شه پى ناوخوئى) پىشنىارى تر هه بوو كه (هوه يدى) پىشكه شهى كرد بۆ دروست كردنى چه ند ناوچه يه كى فىكرى ئارام تا له توژىنه وه لىكۆلىنه وه به دوور بىت. بۆ ئه م پىشنىاره ش (عبد المنعم سه عىد) له (ئه هرام) په زامه ندى خوئى راگه ياند. له راستى دا (شه پىك) هه يه به مانا راسته قىنه كى نه ك به شىژه وه كى مه جازى. شه پىك نىسلام گه راكان به چه ك و تفاقى (ته كفىر) وه وسف كردنى نه ياره كانىيان به هه لگه راوه له ناين و (عه لمانيه ت) - كه هاوتاي چه مكى ئىلحادىيان كرىوه - شه نجامى ده دن و، نۆ به هه ر ئىجتىها دىكيش ده وه ستنه وه كه له گه ل دىدو بۆچرونه كانىيان دا نه گونجىت. وه له پاش تاوانباركردى به تۆمه تى كافىرى و لقه كانى ترى سه رى گۆله ته قاندى دىت له لاين بالى سه ربازى په وته نىسلاميه كان وه. لىزه شدا ناتوانىن وا به ئاساسى له مه پى (مىانه ويى) و (توندپه ويى) بدۆين، چونكه له سه رجه م شه په كاندا (راگه ياند) له وهى بلاوى ده كاته وه ئايدۆلۆژىاى كۆكرده وه جوئدانى گىيانى سه ربازى - له كرده وه سه ربازيه كانى نىنو گۆره پانى شه په كان جىا نابىته وه. لىزه دا داواكردى به داينكردى ناوچه ي فىكرى ئارام، له راستى دا بۆخۆى ده بىته، بانگه يشتىك بۆ ئافه رۆزكردى هه ر جۆره بىركردنه وه توژىنه وه و گفتوگۆيه ك، له بهر شه وهى نه وانى لىزه دا ئه و جۆره بانگه وازه ده كەن نه وانەن كه له پروى سه ربازيه وه ته رازوى هىز له به رژه وندىيان دا به. نه يارنى نىسلاميه كان له لىبرالى و پۇشنه گران - به هه موو باله جىاجىا و ده ست وه تاقمه كانىانه وه - هىچ بالىكى سه ربازى هاوشىژه ي بالى سه ربازى نىسلاميه كان نىبه. له بهر شه وه زۆر چار نىسلاميه كان هه ولى شه وه ده دن تا بالى سه ربازى ده سه لاتى سياسى فره مانپه وا - ده رگاكانى ئاسايش - له به رامبه ر بالى سه ربازى نىسلاميه كان داينىن. شه وهى زياتر پىشتگىرى ئه م بۆچوونه ي نىسلاميه كان ده كات و - هه ندىك مه شىويعيه تى ده داتى - نمونه ي شه و پۇشنىبره لىبرالىه پۇشنه گه ريه كه

هه همیشه پاساو بۆ فیکری دهسلالت دینیتیه وه، بهردهوام داکۆکی له ههلویتسه سیاسی و فیکریه کانی دهکات.

بهلام نه شیریوه کردنه له لایه ن ئیسلامیه کانه وه، هه ربۆ نه وهیه تا نه و دۆخه گزۆی و ئالۆزییه ی پێ بپارێزن که پێگا له بهردهم شەڕیکی ناوخۆیی دا خۆش دهکات، نه و شه په ی له پووی سه ربازی یه وه جله وی به ژیوه بردنی به دهست ئیسلامیه کانه وهیه. بۆیه قسه کردن له مه ر (ناوچه فیکریه ئارامه کان) ته ولو هاوشیوه ی داواکاری ئیسرائیلی لێ دیت سه باره ت به سنووری ئارام، نه مه له کاتیکدا ئیسرائیل خۆی له پووی سه ربازی وه بالا دهستو، خۆیشی هۆکاری سه ره کی شه ر و مه ترسی یه .

نه گه ر (شه ر) حاله تێکی دیارو له به رچاوبیت و قوربانی خۆی هه بیت، نه و قوربانیانه ی خۆینیان پڑاو لاشه کانیا ن به چه کی ئیسلامی له شه قامه کانی میسر دا له ت و په تکر، وه ک چۆن خۆینی قوربانیه کانی تر پڑاو لاشه کانیا ن له نێو زیندانه کان و بئکه کانی پۆلیس و له شه قام و پێگا کان دا فره ئێران، نه و قوربانیانه ی که لایه نگری گروهه ئیسلامیه کانه. یاخود ده زگا کانی ئاسایش، ده بانداته پالی گروهه تیرۆسته نایینه کان، گه ر کاره که به م جۆره بیت، نایا نه م شه ره پووداویکی پاسه قینه یه له نێوان (ئیسلامیه کان) و (عه لمانیه کان) دا پووده دات، وه ک نه وه ی گوتاری ئیسلامیه کان هه ولی سه له اندن و دووپاتکردنه وه ی ده دات؟ نه مه نه و پرسیاره یه که لێره دا ده یخینه پوو.

له و ناویشانه وه ی که بۆ نه م ووتاره مان هه لپژارپوه، به ناشکرا دیاره، که وه لاممان بۆ نه م پرسیاره پێچه وانیه ی بۆچوونی ئیسلامیه کانه.

ملعلا نیکه له ناوه رۆکدا له سه ر خاکی ئیسلام پووده دات نه ک له ده ره وه ی سنووره کانی دا، له نێوان نه وانه دایه که داوی (ئیسلامیکی هاوچه رخ) ده کهن له گه ل نه وانه ی ده یانه ویت به (ئیسلامیکردنی سه رده م) پیاده بکهن. نه مه ش کرۆکی نه و باسه یه که (فؤاد زه که ریا) له پۆژنامه ی (نه هرام) دا نووسیویه تی له وه لامیکی دا بۆ ئاقاری (ناوه ند) ی میانه وه، که (عبد المنعم سه عید) له زمانیا نه وه دوابوو.

نه وانه ی باس له چه مکی (ناوه ند) ی میانه ردو ده کهن، له بنه مادا له و وته زایه ی ئیسلامیه کانه وه ده ست پێ ده کهن ده لیت: نه و ملعلا نیه ی هه نووکه له ئارادایه ملعلا نی یکه له نێوان (عه لمانیه ت) و (ئیسلام) دا. نه مه ش له بنه رته وه تیزکی هه له یو، له و شه رهیدا که ئاماژه مان پێ دا به شیوه یه کی ئایدۆلۆژی پڕوپاگنده یی به گه رده خرئ و به کار ده یئیریت.

(عه لمانیه ت) زاراوه یه که سه رجه م بیریاره میسریه کان-ته نها ژماره یه کی که میان نه بیت- خۆیا ن له به کاره ی ئانی لاده دن و، هه مووان له تیرمه کانی له وینه ی (پۆشنه گه ری) و (لیبزالیزم) و (به رگری له کۆمه لگای مه ده نی)، و ... هتد، به کار

دینن. وە ناشیتە هەز بە ئاقاریکەوێ گری بەریت کە راستە و خۆ بانگی بۆ نەدات، تەنها بە شیکردنەوەی ئەو گوتار فیکریە نەبێت بە شیوەیەکی قوڵ و بەرفراوان، بە جۆریک کە بەردە لە پەوی ئاستی (شاردراوێی) و (نابیاری) و (باس لێنەکراو) هەلبەڵێت. ئەمەش شیکارکردنیکە کە تائێستا لەلایەن هیچ یەک لە ئیسلامیەکانەوە نەنجام نەدراوە تاییەت بە بیری نەیارەکانیان. (محەممەد عەمارە) بێ پەرە وەوێ شەو دەدات تا وەسفی (عەلمانیەت) بە کتێبەکی (ئیسلاام و ئسولی حکومرانی) (عەلی عبد الـرهزاق) هەو بەلکێنێت، لە زنجیرە و تارێکیداکە لە پۆژنامەی (الحتاه) ی لەمەنی دا بلۆکرایەو، پاشان سەرلەنوێ لە پۆژنامەی (الشعب) ی قاهیریاد، کە زمانخالی پارێ کاری ئیسلامیە بلۆکرایەو. بەلام ئەو میتۆدە شکارییە کە (عەمارە) بەکاری هێنا هێندە ئاشکرا کرد لەم کتێبەدا کە ئافەرزوی ئەو دەکات و بەتەوێ ئەو مەسەلە بە دەکاتەو بەوێ پیغەمبەر سەرۆکی دەولەت بووێت بەمانا سیاسەکی.

وە لاکۆکی کردنی (عەمارە) لە چەمکی (دەولەت) بەو جۆرە کە پیغەمبەر لە مەدینەدا دايمەزاند، وا دەکات تیگەیشتنی (عەمارە) لە عەلمانیەت تیگەیشتنیکی شیواو و نابروست بێت، کە لەمەسەلە (دەولەتی ئایینی) دا کوێتەکرێتەو. وەئەم تیگەیشتنە - لەلایەکی دیکەو - کوۆکی ناکۆکی نێوان ئیسلامیەکان و نەیارەکانیان بەدەر دەخات.

ئەمە کێشەیک نێو دەربارە (ئیسلاام) وەک چۆن (عەلمانیەت) لە گۆرانی مێژووییەکی خۆی دا دژ بە مەسیحیەت نەبوو، بەلکو بریتی یە لە کێشەیک لەمەر تیگەیشتن لە ئیسلام و، سەبارەت بە پەيوەندی ئایین بە دەولەتەو. وەک چۆن (عەلمانیەت) لە ساتە وەختی ئروستبوونی دا، بزافێکی فیکری بوو دژ بە لیکدانەو کڵیساییە ئارسوودەکسێ کۆمەدراوەکان بۆ مەسیحیەت، وەدژ بە دەست بەسەر داگرتن و هەمەنەتی ئەو بۆچوونە بوو بەسەر کاروباری دەولەت و کۆمەلگا دا.

بەتکردهوێ پەيوەندی مێژوویی لە نێوان (ئیسلاام) و (دەولەت) دا مەسەلەیک فیکری یە نەک مەسەلەیک ئایینی. وەرێکەوتنکی مێژوویی وای کرد، کە بۆ ماوەیک کورت، سەرکردایەتی روحی و سیاسی لەکەسی پیغەمبەردا کو ببیتەو، پاش ئەو (قورەیش) (هەیمەنەتی) خۆی بەسەر عەرەب دا سپاندەو، ئویش بە بیانوی ئەوێ پیغەمبەر لە خۆیان، سەرەپای ئەوێ پیغەمبەران - بەپێی رپوایەتیک کە دراوەتە پال خودی پیغەمبەر خۆی - (میراتیان لەپاش خۆیان نیو) کەس نایبێت میراتگریان.

سسیمی حوکمرانی لەدەولەتدا بەپشت بەستن بە بەکێک لەم دوو میکانیزمە بەردەوام بوو: بەلەجیاتی دانان و، بەیعت وەرگرتن بۆ ئەو کەسێ خەلیفە لەساتەودختی دەسلالەتیدا دەست نیشانی دەکات. وەئەم دوو پڕۆسەیش بەپێی

روانگې میراټی و بؤماره نه نجام ده دران، بیتگه له چهند حاله ټنګی ده گمنه که له بهرچا و ناگیریت. نه مهش بریتسی به له میژووی نیسلای: فرمانډه وایه تیه کی بؤماره یی ئۆتوکراتی نهک تیؤکراتی. و به کاربردنی دهسه لاتی نه هلی فیقه و فتوکانیان له لایه نه فرمانډه واکانیانه وه، بؤ توند کردنی پایه کانی دهسه لاتیان، مانای (نیسلایه تی) سستمی حکومرانی ناگه یه نیت.

کاتیک (عه ماره) له م گوشه نیگایه وه شکست دینیت له وهی تومه تی (عه لمانیه ت) به کتیبه کی (علی عبد الره زاق) وهه بلکینیت، په نا دهاته بهر شتواندنیکی سوکو بی مانا له ه ولتیکي دا بؤ سه لماندنن نه وهی که نورسری کتیبه کی (علی عبد الره زاق) نی یه، وه پاش هزده گوپییه کی وشکو برنگ- که خوی ناوی ده نیت شیکاریه کی شیلوز گهرانه - ده گاته نه وهی بلین (طه حسین) له نووسینی هم کتیبی دا هاریکاری کردوه و به شداربوه له گه لی دا. به لام بهر له وهش هندی نه گهری کرچ وکال ده خانه پوو. که په ننگه نه و کتیبه له دانانی په کیک له خوره لاتناسه کان بیت.

سهرجه نه مانهش نه وه ناشکرا ده کات که کوی مهسه له که له وه دایه (عه ماره) له مهراقی له که د لکر دنی نه و کتیبه و نووسره کی دایه، سهره پای نه وهی (عه ماره) له شهسته کان و سهره تای هفتاکان له وانه پوو که زؤر به گهرمی به پیری نه م کتیبه وه و بلوکردنه وهی وه چوو، بگره چهند جارنیکش ههستا به چاپکردنه وهی و پیشه کی بؤ نووسی له چهند چاپنکی جیاجیا له میسرو به پروتا.

وه (عه ماره) به هیج شتیه په ک - ته نانه ت له سهراتاکانیشی - دا بیرمه ندنکی عه لمانی نه پوهه، به لکو نیسلایه کی منه وهه پوهه، که دواتر نه منه وهه ریشتی لی بهرپوهه و له پوزگاری که وتنی هه موو ماسکه کان دا.

گهر (علی عبد الره زاق) وهک بیر مه ندیک، کاری فیکری خوی له چوارچینه وهی نه وهی به هیزی نیسلای ناو ده بریت نه نجام دایت، نه وهه هزدهی له سهره ری و جیاوازی بیرو بؤ چونه کان دامه زراوه، نه و (طه حسین و زهکی نه جیب محمود) ههروه ما (فؤاد زه کریا و محمود نه مین عالم و پراویژکار عه شماوی و خلیل عه بد و لکریم و نسر نه بوزید) یش به هه مان شتیه. نه مهش بهر وه نه وه مان ده بات تا جیاکاری له نینوان دوو ناراسته دا بکین: نه ویش جیاوازی له نینوان هه ولدان بؤ تیگه یشتننکی سهرده مانه ی نازادی پوزنه گر بؤ نیسلام و، تیگه یشتنی نه رسؤده کسپانه ی بهر ته سک.

نه مهش جیاوازی له نینوان نه وانه ی نیسلام وهک پروزه یه کی میژووی کؤمه لایه نی سهر ده کن، که بهر ده وام پوه و تا هه نوکوش بهر ده وام، به موی کرانه وه و الیووی نامازه و واتای نیکسته بنچینه ییه کان و نه و ناوه و کومانا یانه ی له خوی ده گریت، وه له نینوان نه وانه دا که پتیا ن وایه نیسلام بریتیه له و اقیع میژووییه ی سهره تای

هاتنه خوارده وی وه حی، وه وی بۆ ددچن که گۆرینکاریه کانی و نارابوونیشی چ نییه جگه له سه رلیششیوان و گومرهای و چاو به ست نه بیت، پتویسته لیبیان قورتار بگریخت و کوتایبان پسی بیت. وه نگه نه مه هه لوپستی دوابی (توندیه وه کان) بیت له شوین که وتوانی تپوهری (سه یه قطب و نه بو نه علای مه بودی)، که هه ریدوکیان پیکه وه سه رجه مینووی مرقایه تیان، بیجکه له قوناغه کانی سه رتهای مینووی نیسلام، به نه فامی و گومرهای تاوانبار کردوه. نهوا (میانپه و) نیسلامیه کان ریزه به مینووی راسته قینهی دهوله تی نیسلامی ده ده ن. تا نه و ساله ی که (که مال نه تاتورک) کوتایی به خه لافه تی نیسلامی هینا له م سه ده ی بیسته مه دا. به لام هه مووان، له توندیه و میانپه وه کان، کۆک و تیان له سه ر نه وه ی که نیسلام مانایه کی جینگیهو بی که م و کوری هه په و. نه مه ش نه هلی فیه و ته بیزه موسلمانان کان بهر له سه رده می داوه شان دایان پشتووه، واتا له سه ده ی چواره می کۆچیدا، لیزه دا نه وان دلپشتنی واتای نیسلامی زفر له ناقاره هه لسه فی و سیاسی و که لامیه کان هه لده بوین.

نه م ململانی به له بوری جیاجیا دا به ده رده که ویت و خۆی ناشکرا ده کات. شکۆ به خشین به مینووی و لیکدانه وه ی به میتوینکی که نه فالی و پرتنکی ززروه، نه مه ش له به رامبه ر میتودی شیکاری و شیرقه کاری و ره خنده دا. میتودی که نه فالی و شکۆ پسی به خشین له پوانگی تۆمارکاری په سمیه وه مامه له له ته ک مینووی نیسلامیدا ده کات و. خه ریکه نه و ململانی و شه رانه پشت گوی ده خات که بۆ نمونه له نیوان نه سحابیه کان دا پووی داوه، له نیوان سسته می ده و له ت و نیاره کانی، به وه نه ده وه ده وه ستیت که بلینت نه مانه کیشه و ناکوکی موجه هیده دلسۆزه کانه و کاری بریاری دان به سه ریاندا بۆ خوای ته باره ک و تهعالا جیهیلراوه. به لام سه حابه کان هه موویان به رزو به پیزن و بۆ هیچ که س نییه لیبیان که ویت یاخود په خنه له ره فتار و هه لسوکه وتوکانیان بگریخت، له بهر نه وه ی نه وان (پیاوچاکی هه موو پزنگاریکن) وه له بهر نه وه ی نه وان (وه که نه ستیره وه مان به کامیان پتوینیان کرد نهوا له سه ر پنگای راستن) وه له بهر نه وه ی قورتان به سیفاتی چاکه یاسی کردوین.

بگره نه زمه رو پیاوانی نه زمه ر به وه سه رشیت ده بن گه ریه کیک له خۆی پابینی و. یان قسه ی له نه گه ری ده رکه وتنی هونه رمه ندیک کرد له کاریکی برامایی و شانۆیی یان ته له فریونی دا تا کاراکته ری سه حابه یه ک بکات و ده وری نه سحابیه یه ک ببینی (لیزه دا مه به ستی نووسه ر یارانی پینه مبه ره). نه م پیکه نه دانه ته نانه ت له په سه ند کردنی بیروکی (نواندن) به شیوه یه کی په مزی می یه کیک له و که سایه تیان، دوپاتی چه مکی (پیرۆزی) ده کانه وه، نه و چه مکی زاناکانی نه زمه ر و نیسلامیه کان په تی ده که نه وه. کاتیک یه کیک به وه روویه روویان بیته وه که نه وان مرقۆ پیرۆز ده که ن.

دوۋە مەن ديار دەدى ئەم مەلەننى يە لە پەپىرۇز راگرتنى نىمەمەكاندا بە ديار دەكەيت. وە بىر ياردان لەسەر ئەوئى كە ئىچتىپادەكانى ئەمانە تەواو بى كەم و كۆپى يە، بەرپەرچ دانەوئى ھەر ھەللىك بۇ لىكەندەوئى ئەم ئىچتىپادانە بە پەپىرۇز ئىچتىپادانى ئادەمىزادە. گوزارشت لە ھەللىستىگرتنىكى فىكرى كۆمەلەيتى دەكات كە سەرچاۋە لە بەرژەوئەندى و بۆچوونە ئايدىۋلۇزىيەكانەوئە وەردەگىزى].

دياردەى سى يەم، كە ئەمەيان لە يەك كات دا مەترسى داتر و تازەشە برىتى يەلە (بە ئىسلامى كرىنى مەغرىفە)، ئەمەش ئەو ديار دەپەيە كە پەردە لە پەپىرۇز جەوھەرى تىزى (ئىسلامىيەنە) ھەلەدەمالن و برىتى يە لە سەپىنەوئى سەردەم و مەپىرۇز و زانست و زانين، بە بىيانوى ئەوئەوئى كە ھەموو ئەمانە بە شىئەى نادىيار و شارلەو خۇيان لە ھەناوى تىكىستە سەرەكەكان ھەشارداۋە.

ئەم ديار دەپەى نوايان بۇ خۇي چەمكى (پەشكەوتن) لە گوتارى ئىسلامىدا بەدەر دەخات، كە گىپرانەوئى بۆتەنەوئەكەپە بەرەو نوادەو، ھەستەنە بە خۇيەندەوئەكەپە پەشپەنەكارى بۇ تىكىستەكان، واتا خۇيەندەوئەكەپە كە پەپىرۇز مۇدەپىرەنە بىت، بەلام لە راستى دا سەرچەم واقع و (سەردەم) پەش گىرۇدەى كۆت و بەندى پەپىرۇز دەكات.

لەزەرە گىرنگى بە ھەپەزى پەچەو پەش ھەپشەنەوئە پۆشتەپى و ئوست كرىنى مەگەوت و، شىرىتى كاسىنەت و فەپىرۇز، شىخى سەر پەپىرۇز و... ئەو شىخەى جەل و بەرگى پەپىرۇز ئاۋايى لە بەر دەكات و، بە ئۆتۆمبىلى (بۆلەرە) ھاتوۋچۇدەكات، ئۆتۆمبىلىك تەنھا ئەو كەسانە دەتوانن بىنە خاۋەنى كە بازىرگەنى بە ژەھەرە سەپەكانەوئە دەكەن بەدەردەكەوئە. ھەموو ئەت لە ئىستە و ئەم سەردەمەدا بوۋەتە (ئىسلامى).

ئەم تەخۇيەندەوئە بەگىشت ئەوانەى چۆلدەورپان داۋە لە سەر لەنۇج ھەپەكەندەوئە نىشانە و ئامازەكان، لە راستىدا مەبەستەپەتە دەست بەسەر بار نۇخى ئىستادە بگىرەت لە پەپىرۇز ئابوۋرى و سىياسى و كۆمەلەيتى و فەپىرۇز. وە لە بەر ئەوئە بەرخودانى فەپىرۇز تاكە پەپەكە لە بەر دەم ھەللىكى لەم جۆرەدا مەپىتەوئە، ئەوئە سەنگەرى ئىستاكى و سەردەم و كەلەپۇرۇشە. ئەو شەپەپىكى چەپەلى لە نۇ دەكەپەت بە ھەموو جۆرە چەكەكە لە لەكەدار كەندەوئە تا كۆشتەپەپىرۇز. و ئەم بەرخودانە فەپىرۇز بۆتە تەنھا پەپىرۇز كە لە بەردەم (پەپىرۇز ئىسلامى) دا، بۇ پەپىرۇزنى سەرچەم بەرەپەستەكانى دى و لەسەر و ھەموو شىئەوئە دەولەت، كە جگە لە ئامرازى داپلۇسىن و سەرگۆتەكەن ھىچ چەكەكە نرى لە دەستدا نەماۋەتەوئە بۇ كۆنترۇل كرىنى بار نۇخەكە. ئەمەش چەكەكە دەولەت نۇ بە ھەموو ئاۋان بەكارى دەھىنەت و، ھىچ كەسەپەش لە دەستى قورتار نەپەت مەگەر تەنھا ئەوانە نەپەت كە دەچەنە نۇ پەپىرۇزەكەپەوئە. وە لە بەر ئەوئە ھەندەكە لە پەپىرۇز ئاۋان چوونە نۇ پەپىرۇزە دەولەت ئاۋان ھەللىزاد، لەو باۋەپەوئە كە پەپىرۇزەكەپە نۇ

به كونه پرستی و دواكه و توبییه، هه نكاویتی و نه به هانهی دا به ئیسلامیه كان تا سرجه م بیر مه ندان نژیو بكن. نه وهی یارمه تی ئیسلامیه كانی دا له م پوره وه، دابه زینی ئاستی فیکری و، بلبووونه وهی نه خوینده ولری و بی ناگای و هه زلری بوو. نه وه سره رای نه و گنده لیه ی بوو ته خسه لته تی دیارو ئاشکرای هه موو واقعی عه ره بی.

كه واته له بنه مادا، نه و پرۆژه (ئیسلامی)یه، پرۆژه یه کی سیاسی یه. پرۆژه یه كه پرۆژه ی ده ولت ده ته ده كاته وه نه كه وهك پرۆژه یه کی پیچه وانه، به لكو به و پی یه ی پرۆژه یه كه مه شروعیتی خۆی له ده سه لاتنکی پیروژه وه وهر ده گریت، له به رابه ر پرۆژه ی ده ولت دا كه مه شروعیتی خۆی له سه ر كوئكردن و چه وساندن وه و گنده لیه وه هه لده هینجیت. كه واته نه مه كیشه كیش و ململانی مه شروعیته كه ده نگه وادیار بیت به وهی ململانی نیوان دوو پرۆژه ی جیاواز و جیا له یه كه بیت، به لام خوینده وه یه کی ووردی تیزه كان نه وه ئاشكرا ده كات كه ململانی ململانی به سه ر نه و ده سه لاته سیاسییه ی كه هه مان پرۆژه جی به جی ده كات. وه ده سه تی تیوه ری (ناوه ند). له راستی دا هه ولی نه وه ده دن له رینگای داخستنی كلارو رۆژنه ی به رخودانی فیکریه وه، چاره سه ری ئیشكالیته ی ململانی نیوان نه و دوو ده سه لاته بكن، نه و كلارو رۆژنه ی یه ی هه مووان ناوی (عه لمانیته) ی لی ده نین، نه ویش له به ر نه وه ی به ساده یی نه وه كلارو رۆژنه ی فیکره كه به پروی توتالیتریه ت به هه موو شیوه كانیه وه ده وه سستیته وه، وه بژ به وهش ده وه سستیته وه كه هه نووكه هه ل بخلیسیكته نیو داوی رابردووه وه له لایه كه. وه وه ستان وه بژ به پاشبه ندی بوون به شیوه یه کی ره ها بۆ دۆژمن له لایه کی تروه. كه واته فیکر بۆخۆی پرۆژه ی (بزگاری)یه و دیوه ته نه نها سه نگه ری (به رگری). نه م پرۆژه یه له بنه مادا فیکری و، له چه وه ردا مه عریفی و، وه له ده لاله ته كانی و واتار ناوه رۆكیشی دا سیاسییه. نه مهش پرۆژه یه كه ناك وینته ده ره وه ی ئیسلام، به لام له ده ره وه ی (عه لمانیته)یشدا راناوه سستیت نه وه عه لمانیته ی زۆر له نوینه ره كانی حاشای لی ده كه ن.

نیستاش كاتی نه وه هاتوو به ئاشكرا له سه ر زه مینه ی فیکر كار بۆ یه كلایكردنه وه ی مه سه له كان بکین. كاتی نه وه هاتوو تا پێكه وه تاو توینی چه مکی عیلمانیته و چه مکی ئیسلام بکین. وهره نگه نه وه بدۆژینه وه كه ئیسلام تاییه نکی عیلمانی یه نه گه ر هاتوو به باشی لی تیگه یشتین و هه لمانسه نگانده: هه لسه نگانده ی تیگه سته كان و میژوو و واقع له هه مان كاتدا.

سه رچاره:

بیروانه - د. نصر حامد أبو زید: الاستقطاب الفکري بين (الاسلام العصري) و (اسلمة العصر) في مصر مجلة - الطريق - العدد - 3 - أيار/مايو 1994 ص (12-11).

سمیر امین

و: جمال: ره شید

- نیجتهاد و داهیتان دووچه مکن له فهره منگی زمانی فلهسه فی و عه ره بی دا سیمای وورد و جیاو لزی خزیان هه یه.. نیجتهاد تایبه ته به بولری شه ریعه ته وه، بهم پیته ش وهکو زانراوه قورتنان و سرونه ته به یه کیکه له سه رچاوه کانی شه ریعه ته داده نریتن. له م چوار چیره یه شدا نیجتهاد پشت به پاده ی نینو لیکدانه وهی دهق ده به ستیت له پینا و گونجاندنی له گه ل بارودوخ کۆمه لدا به جوړیکی شیاو، جیئی بیره یانه وه یه که بیرمه نده نیسلامی یه کان به ته وای موماره سه ی نه م جزره نیجتهاده بویرانه یان کردووه له سه ر ناستیکی به رفراوان له ماره ی سه ده ی یه که می شارستانی ته ی عه ره بی نیسلامی دا، لیره شدا نه و نایزایانه یان به ره م هیناوه که تا روژگاری نه مۆمان موسلمانان له نیوانیان دا دابش بوون. به لام دواتر درگای نیجتهاد کربن داخرا، تا فیکر له قوتابخانه ی نه و نایزاناوبراوه اندا بووه به سته لکه و په راویتی شیکردنه وهی نازادیش بۆ شه ریعه ته به رته سکه بووه وه. ئیتیر له باردا نه بوو له سنووری نه و نایزایانه بچه دهر که بریاریان له سه ر درایوو وه به ره سمی ناسرا بوون.

به لام داهیتان هه موو بولره کانی نری مه عریفه ده گرتنه وه - وانا نه و بوارانه ی که شه ریعه ته حوکمی ناکات، به واتا یه کی دی داهیتان بواره کانی لیکۆلیفه وهی بیارده کانی سروشت و مامه له کردن له گه لی دا ده گرتنه وه، وه بی هیج پابه ندبوونیک به تیکسته نایینه کانه وه داهیتان زانسته سروشتیه کان به پیره ده بات، به لانی که م نه م له پروی مه بده نه وه. وه بیرری نیسلامی تهقلیدی نه فراندن به بواریکه له بولری کامل بوون له گه ل سروشت و حهرامیک له بولری زانستی شه ریعه ته دا داده نیت. له بهر نه وهی داهیتان له م بواره ی دوا بیاندا به مانای پژگاریوون ده گه یه نیت نه مه ش هاوتای کوفره، زه وشه ی (بدعه) - که زمانی نایینی له م پرووه هیناویه ته ئارا - نامازه بۆ نه م ناوه پۆکه ده کات. وه له وانه یه هه ندیکه وامزه نده بکه نه که نیجتهاد میتۆدیکه تایبه ته ی شارستانی نیسلامیه و خه سه لته یکی ناوازه ی نه و شارستانی ته بیت. نه و بیرمه نده تهقلیدانه ی که ده لپین نیسلام ئایین و دنیا یه به پیویست پرووه نه ی به رده نجامه ده پۆن به وهی نه و په یوه ندیا نه ی کۆمه لگا به پیره ده بن ده چنه سه ر باز نه ی حوکم و بریاره نایینه کان به م جزره ش نازادی داهیتان سنووردلر ده بیت به سنووری بریاره نایینه کانه وه. وای بۆ

ده چم که نم بۆچورنه بهرلاوهی نئو کۆمه لگا ئیسلامیه کان - له رابربوو و ئیستاکن - دا بۆچوونیکى نادرووست بێت، به و واتایه ی که کۆمه لگاکانى تر (غیره ده ئیسلامیه کانیش) مومارسه ی بیرى هاوشینه ی ئیجتهدیان زانیوووه. ههروه ها دهستپشيان به جیاکاری کردووه له نێوان بواری په یوه ندىه کانى نئو کۆمه لگا نو کۆمه لگایه ی پاپهنده به بریاره نایینه کانه وه و بواری زانسته سروشتیه کان که دهکونه دهروه ی چوارچینه ی نم بهرپارانه وه.

هه ر بۆ نمونه پچم وایه که شارستانی ته ئهروپیی مه سیحی سه ده ده کانى ناوه راس تیش باوه پى وه ها بووه که مه سیحیه ت ((نایین و دنیا یه)) تا به ته واوه تی جیاکاری له نێوان بواری نو په یوه ندىانه دا کرد که هه رمایشى نایینی حوکمى ده کات له گه ل بواری نو دیاره سروشتیانه ی له چوارچینه ی نم حوکم و بهرپارانه به ده ره.

خالی هاو به شى نێوان نم شارستانی ته جیا و زانه ده گه رتیه وه بۆ نه وه ی که گشت کۆمه لگاکانى پێش سه رمایه دارى سیمایه کی جه وه رى هاوشیه یان هه به. کۆمه لگایه دن رونه ک له بواری ژبانی مادی و ئابووری دا به رتیه ی ده بات، به ناچاریش ده ست به سه ردا گرتنى ئایدۆلۆژیایه کی ناوه رۆک میتافیزیکی ده بێته هاوشانى، مه به ستم له م ده ربهرینه ی کۆتایش نه وه یه که ته وه ره ی سه ره کی ئایدۆلۆژیای باو له م کۆمه لگایانه دا توێژینه وه به ده وای (راستى رده ها) دا که به ده ست نیشان کر او ی پێناسه ی بایه خدانى میتافیزیکیه. نم توێژینه وه یه شیوه ی نه لسه نه یه کی په تی و ده ده گرئ که نه به ستر او ده به بیرو باوه رتیکى نایینی دیاری کراوه وه یا له وه ی که له رتیبازیکى نایینی دیاری کراو دا ده ره ک ویت. وه کێشه کێش له وه دانیه که کۆمه لگا ته وه ره یه مه سیحیه کان له لایه ک و کۆمه لگا ئیسلامیه کان له لایه کی تر وه نایینیان به شیوازیک بۆ ده ربهرین له بایه خ پێدانه میتافیزیکی به باوه کانیان وه رگرتوه. وه له ده ست به سه ردا گرتنى میتافیزیکا له بواری ئایدۆلۆژیا دا نه وه ریکخوا وه که بیرى باو له کۆمه لگایانه دا به کۆمه لى خالی هاو به ش جیا ده کرتیه وه له وانه نه توانینی هه تانه به ره مه ی زانستیک بۆ ناستى کۆمه لایه تی. نه مه ش له بهر نه وه ی روانگه ی میتافیزیکی بۆ کۆمه ل (وه له سه رده تا دا روانینی شایینی بسۆ) روانگه یه کی نه گزده (ئیستاتیکى یه) دان به دینامیکیه ت و گه شه سه ندنى سه پێنراو ی بایه تیا نه به سه ر کۆمه لگا دا ناییت. له م بارو دژه دا بیرى کۆمه لایه تی له سنوورى مه لسه نگاندى ره وشتى تى ناپه ریت که له روانگه یه کی به هایى ره وشتى به وه ده روانیته گۆرانکاری به کان (نه وه ی که له کۆمه ل دا رووه دات). به واتایه کی تر پر سبار له وه ده کات که ئایا نم گۆرانکاریانه له گه ل هه رمایشى ئایین دا ده رۆن یان به پێچه وانه وه ی. ئا لێر ده وه فکر په نا ده باته بهر رتیبازیک که پشت به جیا کردنه وه له نێوان ئیجتیاد و داهه تان دا به ستیت. نه گه ر نه بریاره ی که بهرپاریکی موجه هید پى ی

دہگات نہوہ بیت کے گزرائکاریہ مہبستہکان لہ ٹایین لانادہن دہشیت پاکانہ کرنہ کی بگونجیت لہ رنگای نیو لیکدانہ وہیک کہ پشت بہ نیجیہاد بہستیت بہلام نہوہ رہسہندنائی کہ ناچنہ چورچیوی بہزہی نیجیہادہوہ ٹمانہ (بدعہ) ن وہ کفریکی رہمان (لہرای بیریارہکانی نہوہ چاخاندہ) نہم بیرہش پرسیار لہ ہؤکارہ بابہتیہکان واتہ (دینامیکیہ کی کڑمل) ناکات کہ بہروہ نہم (بدعہ) لاف بڑ لیدرا وہ پڑیشتوہ۔ بہلام کاتیکہ سؤسیؤلوزیا سہری ہلدا کہ پرسیار نیوی لہم چہشنہ ہاتہ کایہوہ۔ ٹایا خوینہری نہم دیرانہ نہوہ نابینیت کہ بیریارانی سہلفی ہاوچہرخ لہ نیشتمانی عہرہبی دا لہ چورچیوی نہوہ بریارہ بہہاییہ دا دہرناچن؟ لہویا وہ رہام کہ نہم لہ نووسینانہکانی پٹیشودا روونکر دتوہ وک (قہیرانی کڑمل لگای عہرہبی، نوای سہرمایہ دلری، نہتوہی عہرہبی) ولہم روہوہ گلیک پرسیارم پٹشک ش کردوہ لہسر جیگیبریونی بالا دہستی میتودی پٹشو لہسر زانست لہبیری سہلفی ہاوچہرخ دا، بڑ نمونہ نہوہ ہٹنایہوہ یاد کہ سہلفیہکان تہبان لہو بریارہ دا کہ خہلافہتی نہموی پاشان عہباسی لہسر بنہرتی (ناپاکی گورہ) دامہزواہ (بہپئی دہربری نہوان)، واتہ دہرچون لہ بیرو ہاوہری نیسلامتی راست، بی پرسیارکردن لہوی کہ نہم دہست پیش خہریہ لہ ہٹزکی بابہتیہوہ بہسر کڑمل لگادا سہپٹنراوہ۔ وہہپچہوانہی نہم بریارہ بہہاییہ پدوشتیہ نامیژویہوہ لافی نہوہی لیدا کہ پٹکھاتی خہلافہت بہو شتوہیہ کہ پئی جی بہجی بوو وہہمو نہوہی پرویدا لہو پدہسہندنانہ دا کہ پٹویست بوو بڑ نہم (جیگیبریونہ) پٹویستیہکی میتروی بوو۔ بہلکو مہرجی سہرکہوتنی نیسلام بوو لہو بلاویونہوہیہ دا لہوناوچانہ دا کہ عہرہکان فہتہیان کردبوو۔ نہمو، وہہنگہ ہندئ کہ س بریاردانم لہ تہوونی سؤسیؤلوزیا لہ چاخہ کڑنہکان دا بہ بڑیاریکی زیادہ پروییانہوہ ناہق ببینہوہ۔ ٹایا ہول و تہقہلاکانی (ابن خلدون) بڑ تیکہیشتنی ہڑیہکانی گہشہکردن و ہللوہ شانندہوہی بنہمالہو دہولتہکان تہقہلایہکی سیما زانستی نہبوو لہ ناوہرؤکی ریتازہکہماندا؟ بہلی... لہسر نہوہی کہ من لافی نہوہ لیندہدم کہ نہم تہقہلا دیرینانہ تہنہا سیمایہکی کڑپہلہبیانہی ہہیہ، نہوہ لاویرنہ دہنوینن کہ بہر گیانی نایدولوزیای باو دہک ویت کہ میتافیزیکا دہستی بہسہردا گرتوہوہ ولہبہر نہم سہرم سورنامینن لہوہی کہ بریارہ سہلفیہکان نہم نووسینانہیان نہدہزانی و پہیان بہگرنکی نہدہبرد یا ٹیدانہ یا (پڑستویان) دہکرد و بہ کفر و (بدعہ) لہکہ دلریان دہکرد۔ لہو نووسینانہی لہسہروہ ناوم ہٹناون ناماژم بہو دلوہ کہ بڑنمونہ (سید قطب) پٹشہوای سہلفیہتی نوئ بہم بریارہ حوکمی بہسر (ابن خلدون) دا داوہ! ساتہ وختی رینیسانسی نہروپی لہ چہرخ شازدہ و حہفدہ دا گوڑانہوہیہکی چؤنیتی دہنواد

بەرەرزگار بون لە دەست بەسەرگرتنى مېتافىزىكىدا پۇشست، ۋەبەرەرتىپەراندن لە سنوورەكانى ھەنگاوى نا پۇنسىانس پىششىنەى بايەخدان بە ھەقىقەتە پىژەىسى و بەشەىكانى راگەياند لەسەر بايەخدان بە ھەقىقەتى پەرە، ۋەنەم شۆرشە بوو لەبىردا كە كۆتايى ھىنا بەسەردارىتى مېتافىزىكا چ لە دەربىرنە ئايىنبەكەيدابى يا لە شىۋەى فەلسەفەىيە نا پەيوەستەكەى ب بىرو باۋەرى پىرۆز دابىت، ئىمە ئىستالە زانبارەىكى مېگومانان بەرەى كە نەم شۆرشە ھاۋەلىتى شۆرشىكى تىرى كرد كە لەبولى مېزى بەرەمەنەندان داۋ پەيوەندى بەرەمەنەنداندا جىبەجى بوو، ئەۋەش ئەۋ شۆرشەىيە كە لەسەر ھەلدانى سەرمایەدارىدا ۋەك پۇنمىكى كۆمەلەىتى و پۇشنىرى باۋ دەرەكەوت. شۆرش كردن لەبولى مېزى بەرەمەنەنداندا گەيشتە پلەى گۆرانىكى چۆننىتى كە بەرەسەندىكى ۋەھى كىردوۋە كە پىگە خۆشكەر بۆ كۆتايى ھىنان بە سەردارىتى كشتوكال لە ژيانى ماددى موقۇدا. بەم شىۋەىيە نەمۆ ئەۋە دەزانين كە ئەۋ گۆزانەۋە چۆننىتە لە پىشكەۋتنى مېزى بەرەمەنەنداندا شۆرشىكى سەراپا لە پەيوەندى بەرەمەنەنداندا ھاۋەلىتى كرد. بەۋاتايەك پەرەگەزە پىكەتوۋە جىۋالەكانى سەرمایەدارى (مولكايەتى تايبەتى ھەىزەكانى بەرەمەنەندان، كارى كىر كىرە، چاككرىنى ئالوگۆرى شەمەك... ھەت) كە ھەندى جار بەشىۋەىيەكى پەرش و بلالەچەند چاخىكى دور لە ئەۋروپا و بەتايبەتى لە شارستانىتەىكانى تردا (لەۋنەش ناۋچەى عەرەبى ئىسلامىيان) بەكانگىر بوۋە ھەتاۋەكو بوۋە بە شىۋەىيەكى نوئ لە بەرەمەنەندان دا كە ئەۋىش شىۋەىيە سەرمایەدارىيە كە لەسەر ھەموو بوەكانى چالاكى كۆمەلەىتى سود دەگەىەنى. شۆرشە فەكرى و پۇشنىرىيەكانى پۇنسىانس جىاكارى لەننۆان ئىجتىھاد و داھىناندا پەت نەكردەۋە، بەلكو بەردەۋامىتى چالاكى ئىجتىھادى پەت نەكردەۋە بەۋاتايەى ديارىمان كرد لەسەر ئەۋەى كە نەم شۆرشە بولى بۆ لىكۆلىنەۋەى كۆمەلەىتى بەرىبازنىكى داھىنەرانە كىردەۋە. شۆرشەكە بەشىۋەىيەكى عەمەلى ئەۋ كۆسپانەى پەت كىردەۋە كە بۆتە ھۆى سەرەلنەدانى سۆسىۋلۆژيا، ۋەدەرگەى پىرسپارى لەسەر سىروشتى مېكانىزمە بابەتىەكان كىردەۋە كەدەبنە ھۆى بودانى كۆمەلەىتى. نامەۋى لىرەدا لەمە زىاتر بلېم. مەبەستەم ئەۋەىيە كە نەم قىسانە واتاى ئەۋەنىيە كە ئەۋ سۆسىۋلۆژياىيە رۆژشاۋا بەرەمەى ھىناۋە لەكاتى رىئىسانسەكەىۋە (راستىيەكى كۆتايىيە)، كاتى كە كارو بارى ئەم زانستە نوئىيە لە كارو بارى زانستەكانى ترجىياۋلىيە لەبولى بىاردە سىروشتىيەكاندا. ئەمەش يەككى تەرە بۆ ياساكانى تۆزىنەۋەى زانستى ملەكەچە كە پەرشو سېى لىك جىا ناكاتەۋە. بەلكو لەمە زىاتر دەلېم، لافى ئەۋە لىدەدەم كە ئەۋ زانستە كۆمەلەىتەنى لەم بارو نۆخەدا دەرەكەوتون ئەمانىش ياساىەكى پىژەىيىيە ۋەبەرەتوۋە لە سنوورە مېژەۋىيەكان بەرەۋەى دەبن كە دەست نىشانى سىمەى

پرسىيارە پىئىنىياركراۋەكان و ناۋەرۈكى رېيازىكى پەپرەۋكراۋ دەكەن... ھتە. بە شىۋەيەك كە ناتوانرېت جىكارىدەۋە لەنىۋان ئەم دەستكەۋتەي پىئىشكەۋتەي سۆسۈلۈژىاۋ ئەو ناۋەرۈكە ئايدىۋلۇژىيە كە ئەزانستە دەگۈژىتەۋە بىكرىت. لەبەر ئەۋە وای مەزەندە دەكەم كە بارى زانستە كۆمەلايەتەكان جىاۋاز دەبېت لەبارى زانستە سىروشتىەكان لە دواپىشدا ئەو دىدە باۋە قىۋول ئاكەم كە بانگەشەي ئەۋە دەكات كە رېيازىكى زانستى (يەكە)، ۋە لەدواپىشدا (جىگىرىۋونى) تىۋەرە كۆمەلايەتە بەتالەكان لە ناۋەرۈكى ئايدىۋلۇژى شىاۋىبىت، ھەرۈەك چۈن لەبولى زانستى سىروشتىدا ۋايە، ئاگەرىمەۋە بۇ ئەۋە بابەتەي كە لە شۈئىنى تىردا باسى چارەسەر كىرنىم كىردۈۋە. تەنھا شىئىك لەم بارەدا دەبىئەتمەۋە ياد ئەۋەيە كە تىگەيشتم بۇ ناۋەرۈكى ماركسىزم ئەۋەي سەلماندۈۋە و ئەۋە ناۋەرۈكە ئايدىۋلۇژىيە پونكىردۈتەۋە كە بىرپار بەسەر سۆسۈلۈژىاۋ بۇرجۋازى و ھۆيەكانى سەردلرېتى پەھەندە ئىابۋورى تىايدا دەدات. ئەمەش ئەۋە ئاگەرىيەت كە ماركسىزم بە پۇلى خۇي لە سنۋورى مېژۋىي پىزگارى بۋوبىت، تا بۋوبى بە (راسنىيەكى كۆتايپانەي رەھا) (بەلكو ھەۋلم داۋە كە ئەم سنۋورە مېژۋىيپانە بېشىكتېمو (بۇنمۈۋە) بەردەۋامى سەنتەرىيەتى ئورۋىي لە ژۇرىيە پەۋتە ماركسىيەكاندا دەرىخەم. ھەموو ئەۋەي مەبەستە لىرەدا بلىم ئەۋەيە كە پىرسىيىي نۋى كە پىئىسانس بانگەشەي لى كىرد پىرسىيىي پەتكرىدەۋى پەھاۋ بەخشىنى ئازادىيە بۇ فكىر بەبىن پەيۋەندى پەرسىنگا، يا بە ۋاتاپەكى تىر پىئىسانس سەردلرېتى رىزىكرىتى پىرۋزىكرۋى پەتكرىدەۋە و بانگەشەي نىۋ لىكەندەۋەي ددقى كىرد بەنىۋ لىكەندەۋەيەكى مېژۋىيپانە. بەم شىۋەيە بولى لىكۈلىنەۋەي كۆمەلگا كرايەۋە بۇ بىرپارى داھىيان.

ئايا لىرەدا خۈيئەر ھىچ ئاكۈيكە دەبىئىتەۋە لەنىۋان ئەم ۋتەيەي كۆتايى ۋتەي پىئىشۋىترم دا سەبارەت بەۋەي كە پىئىسانسى ئەۋرۋىي ئىجتىھادى رەت نەكرىدەۋە؟ نەخىر!

لەبەر ئەۋەي ئەمە دەگەرىتەۋە بۇ ئەۋەي كە بىرو باۋەرى مېتافىزىكىەت (جا ئەگەر سىممايەكى ئايىنى ھەبېت يا شىۋەيەكى ئا ئايىنى) بىرو باۋەرىكى دۋو پەھەندە، يەككىبىان ئا مېژۋىيەۋ ئەۋەي دى مېژۋىيە. مەبەستىش ئەۋەي كە پىرسىيار كىردى مېتافىزىكى پىرسىيار كىردىكە پەنگە پىشت بە ناۋەرۈكى سىمماي مەۋف و نىگەرانىيان بېسەتت لە بەرامبەر ئا دىارىەكانى دۋارۋۇژدا، بەشىۋەيەك ئەم پەھەندە سىمما دەرۋونىيە بىگومان لە ئەۋە قۇناغانەي گەشەسەندىنى سىستىمى كۆمەلايەتە تىدە پەپىنى كە مەۋف تىايدا دەژى، بەلام پەھەندى دۋەمى مېژۋىيە لەۋەۋە ۋەبەرھاتۋە كە ھەرۋەھا ئايىنىش دىاردەيەكى مېژۋىيە، لىرەدا دەلىم ھەرۋەھا رە ئالىم بەتەنھا، ئايىنىش ۋەك دىاردەيەكى مېژۋىيە تايىبەت بە گەلانى دىارى كراۋەۋە لەچاخى دىارى كراۋدا. لەم

گوشه یوه نه بیت جیاوازی له نټوان ټایین وهک بیر و باوهم و ټایین وهک دیارده یه کی کومه لایه تی میژووسی دابننن پنم وایه که عیلمانیه تیش پشت به م جیاکردنه و به ده به ستن، نه مش هاوتای ره تکرندوهی ټایین نه. ټایین وهک دیارده یه کی کومه لایه تی ملکه چی یاسا کانی پوره سندن ده بی. ټوانه ی که ده شن نه نینه کانی له پنگای توژینه وهی زانستی یوه بدوژرته وه. لیره دا سرنجم یوه وه پیکه هینا که نه م توژینه وه به ته واوله توژینه وهی لاهوتی جیا به، توژینه وهی زانستی له یواری ټایین دا وهک دیارده یه کی کومه لایه تی گرنگی نادات به نه گوری بیرو باوه ره کان به لکو گرنگی ده دات به و گوزانکار یانه ی که تاییه ته به رولی ټایینه وه له کومه لگای دیاریکراو داو له چیخکی دیاریکراو، که واته لیره دا توژره وه باس له ټایین ناکات له خودی خوی دا (بؤ نمونه نیسلام و مه سیحیت) به لکو باس له و خه لکه ده کات که ټوانینه له باوه ش ده گرن (موسلمانان کان یان مه سیحی به کان له چاخکی دیاری کراو و شوینتیکی دیاری کراو). جیاکردنه وه له نټوان نه م دویره مهنده ی ټایین دا رینگه ده دات به جیاکردنه وه له نټوان نیجهاد و دامینان له دیراسه کردنی کومه لگادا. لاهوتیه ته وازی نه هینا له نیجهاد له پیناو به خشیني مانادا به بیر باوهم (العیده)، له سر ټوهی که دامینان له لیکوژینه وهی کومه لگادا ده ستغیشان کردنی شوینی ټایین لټوهی وهک دیارده یه کی کومه لایه تی به لکو ټوه شتیکی تره و بؤته ټاسته م.

۲- پټویسته کینه ی لواکه وټن و پټشکه وټن و (پټککه یشتنه وه) له م جوارچینه به دا برخینه پونه و کاره ی ټوهی لټوه وه به ردیت که پټشکه وټن و شوین که و ته به کی ده بنه دوو شتی ټاسته م به بی جی به جی بوونی شؤرش له فیکر و پوښنبیری دا که کومه ل له چاخ سر درلریتی میتافیزیکاه ده گوژرته وه بؤ چاخ پزگاری بوون له و سر درلریتی به. له پشت نه م و ته یوه مه به ستم له وه نه که شؤرش له بیرو پوښنبیری دا پټویسته بکه وینه پیش به ده ست هینانی شؤرش له یواری په یوه ندیه کانی به ره مهینان و سیستمی حوکمی کومه لگاو. نه نها ده لیم که شؤرش کومه لایه تی به بی شؤرش پوښنبیری به ری چاوه ووانکراوی لی و به رنایمیز، به لکوره نگ (له بار بردن) چارده نووسی پټویستی بیت له م باروڅخه دا. شؤرش له بیر و پوښنبیری دا به شیکه له گوزانکاری پټویست له پیناو خوښکردنی ټوه باروڅخه دا که به بی ټوه ناتوانریت پزگار بوونی ماددی به ده ست به پټنریت. هره وه ها که لیک ره مهنده به بؤ نه م به ستنه وه ره که زبه له نټوان هره ووه شؤرشه که دا یا به دهر پټنټیکی راستتر له نټوان ټولایه نی به ک شؤرش دا. لیره دا بؤ نمونه نه نها به ک ره مهنده هله بؤریم، ټویش ټوه ره مهنده به که تاییه ته به دیموکراسیه ته وه، دیموکراسیه تیش ده ست نشان کراو نه ته به پزگار بوونی زهین نه بیت له بریاره پښتوه خټه کان نیتر ټوه بریاره هره چوټنیک بیت، واته به خشیني

لنڀر سڙاوتی بریار دان بهین کڙت و بهندی پیش وهختی بڙگه ل؟ بهم واتاپه
 دیموکراسیہت په تکرندنه وی هه موو په هاییه ک ده سپینن وه له جینگیدا تاکه په هاییه ک
 داده نیت که نازادی بیره له هه موو پانناییه کاند، وه له نواییدا دیموکراسیہتی عملانی
 مه رچیکه بڙ خوی ده سپینن که دهر باز بوونی لپنیه، جیا کړندنه وی کاروباری نایین
 وهک سیستمی فرمان پهوا هر چنده رژیتمیکی سیما نه خلای و به هاییش بیت-
 جیگریوونی نه لته رناتیفیکی کڙمه لایه تی په تی که بارودنځیکی میژووی ده ست نیشانی
 دهکات. جینگه داخه که زږر که سپی به ناوهر وکی نه م عملانیته و بایه خي له
 بنیاتنای کڙمه لگای دیموکراسی له سر ناستی به ره له سته کانی چاخه که دا نه بریدوه.
 وه په نگه هڅکاری په تکرندنه ویان بڙ عملانیته نه وه بیت که گومان دهکد له وهی که
 عملانیته هاوتای نورمنایه تی نایین بیت. وای داده نیت که نه م تیکه ل کړندش هیچ
 بنجینه کی نه، به لکو وای داده نیت که عملانیته له نه رکی خویدا نه وه په که نایین
 بزگار بکات له چه وساندنه وهی ده سلات بڙی. وه له نوایدا عملانیته نه رکی نه وه په که
 دووره په ریزی رازی بوونی تاکیانته سهر به ست له بیرو باوه ری نایینی به هیز بکات.
 نه م ش له ږیگای هه له وشاندنه وهی په یوهندی نیوان نایین وده سلات، نه م ش
 گړندنیکه بیرو باوه په بارودنځی نایینی یوه کڙت دهکات وهک دیارده په کی کڙمه لایه تی
 سیما میژووی، له م چوار چپوهیده وام بڙ دهر دهکوی که عملانیته سیما په کی تاییه ت
 نه به کڙمه لگا مه سیحیه کانه وه، وهکو سه له فیه کان وای ده بینن، کڙمه لگای نه وروپی
 مه سیحی سه دهکانی ناوهر استیش چه مکی عملانیته تی نازانوه، به لکو له سر پر نسپی
 په کیتی نایین و دنیا وه ستابوو به و جږه ی که له کڙمه لگا نیسلا میه کانی نیستادا
 له سهریته تی. نه م په کیتی په سیما په کی کڙمه لایه تی نه دا به نایین به زږی له سر حیسابی
 په سه ندکړندی نازاد و بیرو باوه په وه، نه م ش خالی هاویه شی هه موو کڙمه لگا کانی پیش
 سه رمایه داریه. که له سر په تی بوون له سر په کیتی نایین و دنیا ږیکه ده خریت له
 هه موو باره کانی تیگه یشتنی دواکه وتوانه دا بڙ نایین خو شی، له کاتیکدا عملانیته
 (واته جیا کړندنه وهی نایین له دنیا) مه رچیکه پیویستی تیگه یشتنی به رزی بیرو
 باوه په. لپره دا نه وه ده بینن که دیموکراسیہت به م مانایه دیارده په کی نوی په،
 په یوهندی به شپوه کانی پیشووه وه نی په که هندی که سه به دیموکراسیہت ناوی
 ده بن که هه له په بڙ نمونه شورا له کڙمه لگای عهری نیسلا می ته قلیدیدا و هاوتای
 دیموکراسیہت نه، نه م شوریاه ته و او جیا نه په له موماره سه هاوشپوه کانی تر که له
 کڙمه لگا کانی تری پیش سه رمایه داریدا هه بووه، له کاتیکدا که پیشو تر شورا کڙت و
 پیوه ندکړلوه، نه م کڙت و پیوه ند ه پیش وه ختیه ش سروشیتیکی رژی هی نه بووه، واته
 پرؤسیستیکه که هه شپوه په کی دیموکراسی هیه تی هه ر چو نیک بیت، دیموکراسیہتیش

شنتیکی تره که په ها نیو همیشه پښه یی، مه به ستم لږه دا نه ویه که شورا گه لیک: سنویری ناسیوه که په یوه سته به سیفاتی نه وانی مافیان له نه نجوومه نه کانی شورا: هیه. له وانه ش دورخواوه کان لږی. و هیزی بریاره کانی هم نه نجوومه نانه چی یه... هتد. هم تښتینیانه له سر ریژه یی موماره سه کردنی شورا له پیتاوه دست نیشان کردنی ماهیه تی هم دیارده یوه نه هاتوه. شورا له بنه پرتدا به بریاره کانی نایدولوزیای میتافیزیکی باوه و پتوه ند نکراوه، وه له چوارچیتوه ی کومه لگایه کدا ده مونږ ته وه که تا نیستا په ی به توانستنی چیا کردنه و ی ثابتین و ده ولت نه بریوه، له دوایدا شور له سر پرنسیپی دورخستنه و ی داهیتانی کومه لگایه وه ستاوه، نه مه ش شو پرنسیپه به که به یی هم دیموکراسیه ت بوونی نیه.

۳- به ریڅستن له سر نه و ی پتوه و به رو نه و ده پرم که بیري سه له فیه تی هاوچرخ بیري داهیتان له بولری کارو باری کومه لدا پرت ده کانه وه، و (له چاکترین بارو دوخدا) مه سه له که به بانگه شه ی گیانی نیچتهاد ده پښتیه وه له م بواره دا. وه به ت و او ی نه وه ده زانم که بزوتنه و ی سه له فی هاوچرخ چوڼ یه ک نین له گه ل نه و ده که نیمه لږه دا له باره ی گفتوگزی شو پرتوه ه مه چه شاننه دا نین که بزوتنه و ی سه له فیه تی نوږن. به تاییه ت که سرچهم هم پرتانه ت بان له سر حاله تیکی جه وه ری له و ده که تاییه ت به بابته کی نیمه وه شویش نه ویه که که لپوری نیسلا می چاره سوری راستمان پښکه ش ده کات له پیتاوه پویه پویه و ی به ره لستنی په کانی سرده م دا. بق نمونه نه وانی به رگری له سه له فیه ت ده کهن وای ده بینن که شورا شتیه په کی دواکراوی سیستمی دیموکراسیه ت. به م بزونه و جهخت له سر نه و ده کانه وه که سیستمی نیسلا می چا خه کونه کان مه چه شنیه ی پاو بزچوونی بینیه، به دلنیا ی شه و پاکان ه مه جږر بوون (به لکو له هندی کاتدا ناکوکیش بوون) له کومه لگای عره یی نیسلا می کوندا، به لام نه مه ش له بهر هڅه کی ساده بووه شویش نه ویه که به رزه وه ندیه کومه لایه تیه کان فره چه شن بوون و به لکو ناکوکیش بوون. له سر نه و ی که به لگه ی خراوه پوه به م شتیه یه له بنه پرتدا ناکوکی داره، ه مه چه شنیه ی له م پاو بزچوونه دا له گهر دوتنیکدا به رتیه چوه که میتافیزیکا ده ستی به سر دا گرتوه. له دوایدا جیاوازی پاو بزچوونه کان شتیه ی مزه بیان وه رگرتوه و له چوارچیتوه ی فکری نادیار نه چونه ت ده روه. شو قوتا بخانه مزه بیانیه ی که له م چوارچیتوه یه دا به ریک که وتوون شینوازی نیچتهادیان به کار هیناوه به یی گوږزانه و بق داهیتان له کاروباری کومه لدا. له سر نه م بنه پرته نه بیت گه پانه وه به ردی به کار میتانی شو جوره شتیزه به جی به یتنیت به رو ژیا ندنه و ی ده ستردانه بز جیاوړیه مزه بیه کان هیچ په یزه ندیه کی به گیرو گرفته کانی سر ده که وه نیه. نه و دی که به رو پویه و پویه و به جت بق نمونه له میتوان شیه و

سوننه دا... هتد. نو په ره سه ندانه ی که له نیستادا پویان داوه له پریزه کانی بزوتنه وه ی سه له فی راسته قینه دا جهخت له سر نه وه ده کن که هم مه ترسی په لی در باز بونی نیه تاوه کو گفتوگو له سر که له پوری وادانراو بکړیت. نه وه بقی هم تبیینیه زیاده که م که زږوبی په وت کان له بزوتنه وه ی سه له فی تی هاوچرخ دا به ره و بانگهښت نارپون بوی کردنه وه ی درگای نیجتهاد. وه پرنه که په وتی زږوبی خوی به په وتیکسی پاریزه وه کلاسیکی نه ژمیریت که له بیري ترخان کردنی موماره ساتی سروتیانه تی ناپه پری به شپوه ی که که نوینه رایه تی گه رانده وه ی چاڅه کانی هره سه پنهانی ده کات (نوی نو ی که درگای نیجتهادی داخست) زیاتر له مهش گه رانه وه ی بوی چاڅه کانی پشپوه له سر هم هره سه پنهانه!

له م بارو دڅخه دا بزوتنه وه ی سه له فی به هم مو باله جیا جیا کانی وه یه کیک له دیارده کانی هم قهرانه، چاره سه ریک نیه بوی وه له بهر پرسپاریتی پویه پرو بونه وه ی به ره لستی دا به شپوه ی که راسته قینه راده کات. به لام نه وه هویانه ی که رافبی سرکه وتی نیستای به دیار که وتوی ده کن هم به ناسانترین شیوه وه به رها توی سر نه که وتی پرژویه کی تره که میژووی سه ده ی که و نیوه ی سه ده ی رابردوی به خوی وه سه رقال کردبو. مه بستم نه وه پرژوه بوزوازیه نیشتمانیه یه که شپوه ی به دوا دیه کی وهرگرت وه کو وه می توانای (ته قلید) ی روظاوی په واندوه، له پری تیکل بوی (اندام) له سیستمی که سه رایه داری جیهانی دا به بی پی پردنی له بهر نه وه ی نه یاسایه ی که حوکمی فراوان بونی سه رایه داری ده کات نه وه یاسای جه سه رگریبه که به بی شوین که وتی ده گزپ. له و پروانینه وه له بهر نه وه ی که نه لته رناتیقی تر نه خراوه ته روو، هم پرژویه به سروشتی کاره که شکستی هینا. هره وه کومل خوی له جیگای نیگه رانیه کی په هادلبینی وه. گه رانه وهش بقی فرمان په وایی نایینی ته قلیدی درکه وت به و پی یه کی (چاره سه ره) وه نه گه نه م چاره سه رهش وه می بیت نه نیگه رانیه په ت ناکاته وه. نیست پتویسته له سه رمان که پوخساریانه بریاره کانیان دربارهی سیمای په ها بگو نیچین پوخساریانه بوی دژواری له نیوان نیجتهاد و داهیناندا وه که له پیشدا خرایه روو، نه مهش له دو لایه نه وه: مه بستم نه وه یه که نیجتهاد له هندی بارو دڅخه دا ده توانیت هندی ره گز بگریته خوی که سیمای نزیک بیت له سیمای داهینانه وه، یا خود هویه ک بیت بوی گتپانه وه به ره و داهینان. له لایه کی تریشه وه نیجتهاد له (سوسیولوژیا) تا نیستاش موماره سه ی جیگای داهینان ده کات له گه لی بارو دڅخه. بلکه هندی جار به هوی داهینانه وه ده کړی. به شپوه ی که به ریکه وتی نیوان هم دو پتیا به به ریه که وتنیکی پریزه بی به نه که په ها. وه با سه رها دو لایه نی هم کیشه یه باس بکین. که واته با بگرینه وه بوی میژووی ناکوکیه

كۆمەلەيەتەكان لە كۆمەلگای عەرەبى ئىسلامى كۆندا. ئەم ناكۆكيانە لە فرە مەزەبىدا دەردەكەوت وەھىزى كۆمەلەيتى جىجايى بەرھەم ھىنا، ئەو مەزەبانى وەلامى بەرژەۋەندىەكانى دەدايەۋە. ھەندىك لەو مەزەبانە خزمەتى بەردەوامىتى فەرمان پەوايى چىنە فەرمان پەواكان بوون لە پىئى نىۋ لىكدانەۋە پارىزەرلە يان پىفورمىستى رىك بۇ بىرپارەكانى شەرىعت. ھەندىكيان مەزەبى پىفورمىستى رىشەيى بوون (لەھەندى كاتدا گەبىشتە پەلەي شۆرەگىزى) وەلامى داخاۋىەكانى جەماۋەرى كۆلەۋارى دەدايەۋە. لەم بارو دۇخەي نوايىدا ئەوپىشنىارلەي لە رىنگاي ئەم مەزەبە شۆرەگىزىيانەۋە پىشكەش كران لەسەر شانيان بوو پەرەسەندىكى كۆمەلەيتانە بگەن كە بەرەۋ دابرايىكى برد لە گریمانەي بەدەست ھىنانىدا. ئەمەش چ لەبۆلى دابەش كردنى مولكايەتى دابىت يان لە بۆلى كاروبارى كەسايەتى دابىت وەھەر يەك لە پەگەزەكانى كۆيلە و سىستىمى مىراتى و بىرپارەكانى ژن ھىنان و بارى ئاغرەت و... ھتە. سەر بەم بۆلە بوون. جىاۋلى لە بىرو پاكاندا لەسەر ھەولەكانى رىكخستى كاروبارى كۆمەلەيتى گەمارو ئەرابوون بەلكو تىروانىنىكى فەلسەفەي ھەبوو بۇ گەردوون، ھەندىك نىۋ لىكدانەۋە يەككى حەفبيان پىشكەش كردو بۇ تىكستەكان و پىشتيان بە تىۋەرى پىشتىنەيى كردگار لەسەر گەردوونى مادى بەستوۋە. لە كاتىكدا ھەندىكى تر بەرەۋ تىۋرىكى ھەمىشەيى مادى بۇشتوون بۇ گونجاندنى ھەمىشەيى خواۋەند، ئەمەش لە دوو حالەتدا لە رىنگاي مومارەسەي مېتۇدى ئىجتىھادەۋە لە چوارچىۋەي دەقەكان خۇياندا بەجىتەنراۋە: لىرەدا پىۋىستە لەسەرمان پىرسىار لەۋە بگەن كە ئايا مېتۇدى ئىجتىھاد لە خودى خۇيدا رىگرىكى راستەقىنە دەنۇنىنى (لەپوى پىرسىپەۋە) رىگە نادان بە گەبىشتە بەۋ ئامانجانەي كە دوشىت پىيان بگەن لە رىنگاي كۆچ كردنى دەقەۋە ۋە بەلكو لە رىنگاي دەرچونى پوۋتەۋە (الساغر) لىي گەر كارەكەۋا پىۋىست بكات. ۋە لەمدانەۋەي ئەم پىرسىار كردنە بانگەپىشتى شىتەك لە خۇگونجاندن دەكات. ۋە ئەمەش ئەگەر چى پىرسىارى خواۋە بوپىت بۆلى لايەنە كۆمەلەيتەكاندا بۇ پىشتىنارە پىشكەش كراۋەكان يان لەبۆلى لايەنى فەلسەفى بىردابىت. ۋە لەبۆلى پىژۋەي كۆمەلەيتى پىشكەش كرا و لە مەزەبە شۆرەگىزىيەكاندا (پەلەي پىشكەۋەن خولزىان ھەرچەندىك بىت لەپوى ناۋەپۆكەۋە) ھەموو مەزەبەكان پەتايان بىرۋتە بەر ئەۋ بەلگەنى دەكەۋە سەر زەمىنەي ئەخلاق ئەك زەمىنەي پىۋىستى بابەتى ۋە بەرھاتوۋ لە دابىنامىكەي كۆمەلەۋە. ئەم پىشتىنارلە لەپوى مېتۇدەۋە لە چوارچىۋەي ئىجتىھاد دەرەچون، ئور لە گىيانى داھىنانى زانستى لەبۆلى كارو بارى كۆمەلەيتى دا. لەۋ باۋەرەدام كە ئەم سنورانە لە مېتۇدا تىشكدانەۋەي پىگەبىشتووى كۆمەلگايە بەپەلە يەك كە رىنگاي كۆپزانەۋەي دەدات بۇ قۇناغىكى بالائىر. مەزەبە شۆرەگىزىيە مەبەستەكانىش تەنھا

دەرپرینیکه له بهردهوامیتی مهیلی کۆلهوارهکان بۆ دانبهروهی کۆمهلایهتی بهیئ
 شهوی توانای لهسەر پێشنیارکردنی شیواژنکی ئهلهرناتیف هه بێت بۆ په یوه ندیه
 کۆمهلایهتیه پۆیشتهوهکان لهگهڵ پۆیسته بابهتیهکانی بۆ نهشونمای هیزی
 بهرهمهتینان، وهله دوا ییدا شو بزوتنه وه (کۆمۆنیستی به سه رهناییه) (پشت بهستو به
 ناین) بریاری سه رنه که ورتنی به سه ردا درابو، وه سه ریش نه که وت. شو پرئسپهانی که
 له سه ر بنچینهی شه م هه ندئ له ده وله ته کانی چاخێ ناوه راستی ئیسلامی بنیات نرا
 به نه پرئسپیکه به تال له ناووه رۆکه بنه رته تیه کاند، به شیوه یه که سیستمی شه م ده وله تانه
 له دوا ده ورنادابه ته وای له گه ل شه م سیستمه دا که بویه نه ئی هاوشیوه بوو. هه روه ها
 شه وهشی لێزه بهر هات که ده مانگه یه نیتته شه م نه جمه ی شه م ئوبانگ شه هاوشیوانه ی
 له سه رده می ئیستاماندا بهر ویا ن پێ ده برئ ناتوانیت چاره نو سیکه جیا ی هه بێت له بهر
 هه مان مۆکاری پێشوو. له سه ر شه وای که مه ترسی شه م نه جمه ی که هه ندئ مه زه بی
 شو پشگێر له واری چاککردنی په یوه ندیه کۆمهلایه تیه کاند پێگه یشت به یی ده رچوون له
 میتۆدی نیجتهاد مه ترسی ده نواند له سه ر سیستمی حوکمی چینه یه تی باو له و کاته دا.
 وه نه مه ش ڕیگه ی نه دا به به رده وام بوونی نا کۆکیه مه زه بییه پشت به ستوه کان به
 نیجتهاد. چینه بالا دهسته کان به ره و (داخستنی ده رگای نیجتهاد) رۆشیتن (وه کو
 ده ورتیت) له ماوه یه کی زوه وه واتا له پاش هه ندئ سه ده له بوژانه وه ی شارستانیه تی
 ئیسلامیه وه. شه م ده رگایه ش تا ئیستا هه ر داخراوه و نه کراوه شه و له واری بهیری
 فه لسه فیشدا شه م کاره جیاوازی نیه ته نها به شیوه یه کی پێژه یی نه بێت. ئالیزه شدا
 نیجتهاد ڕیگه ی دا به گه یشتن به و نه جمه ی که له ناو ده رۆکدا زۆر دورنی به له و
 نه جمه ی شه م ئوانی تر پێی گه یشتون به دا هینانی پزگار بوون له کۆت و په یوه ندی ده ق.
 راستیه که ش شه وه، شه م وتیه ی که هه می شه یی گه ر دوون پۆیسته یی ته هه می شه یی
 کردگار به شیوه یه کی عه مه لی جیا نی به له وته یه کی مادی فه لسه فی که به دلنایی به وه
 گه مارۆی هه می شه یی گه ر دوون ده دات. جگه له وه ی که سه ر بار کردن به جه خت له سه ر
 کردنی هه می شه یی خوا وه ند بۆ ها وه لیتی کردنی هه می شه یی گه ر دوون شه وه ده سه لمینی
 که فه لسه فی مه به ست له ژێر ئاسمانی میتافیزیکادا ده سو پێته وه، مه به ستم شه وه که
 شه م فه لسه فی به با یه خی ده دا به تو ژێنه وه له سه ر راستی ره ها. له م دوا ییه دا باز دان
 نه هاته دی بۆ کۆچ کردنی شه م با یه خدانه بۆ به س بوون به راستیه پێژه ییه کان که
 پێشکه وتنی زانسته کان به ره می ده هینیت. له م گۆشه ی وه فه لسه فی عه ره بی ئیسلامی
 (وه که هه موو فه لسه فه کانی تری پێش سه رمایه داری) له پرئسپیی نیجتهاد پزگاری نه بوو
 وه کو هه ستیتت به دان پیا نانی ئاشکرا به دا هینانی فه لسه فیدا له مه ده شه وه وه بهر
 ده هینین که کۆت و په یوه ندی هاوشیوه له پرئسپیی پابه ندبوون به نیجتهاده وه (واته

مانوہ لو سنوورہدا کہ نیو لیکدانوہی دہق پڙگی پی دہدات (بڙگومان نہ مش پڙگیکی له برہم ہینانی سؤسیؤلؤزیو بیرى نازاد دا بہواتایہکی تہواو بروست دہکرد جگہ لوہی کہ ہلاؤیردنیکی مہہ شایستہی وہبیر ہینانوہیہ ٹویش تپروانینی (ٹیبن خہلدونہ) له کاروباری کؤمہل و میٹرو دا (مہدی عامل) بابہخی ٹو دابرائہی پونکرڈوتہو کہ تیوریای (ابن خلدون) له سؤسیؤلؤزیو میٹرودا کہ (ابن خلدون) بہ ناواکاری (ال عمران) ناوی دہبات. ہموو کتیبہ میٹرویہکانی پیش خہلدون شتیکیان لو ہوانہ نہ کردوہ. یا ٹوہتا تہنا (گتپانہوہی ہوال یا پوخساری ٹو دیاردانہیہ کہ بہی ہیج بہستہریک و پرنسیپیک کہ رافہی بکات بہدوای یہکدا دین). لہم بارہشدا میٹروونوس گتپہرہوہیکہ تہنا ہوال دہگوزیتہو، یا ٹوہتا میٹرو لہسر زہمینہی (فیقہ و حکمتی ٹایینی) بروست دہبی. میٹرو نووس بہ چاویکی ٹایینی بہوہ دہروانیتہ پروودا دہکانوہ میٹرو کؤمہل له پوانگی بروست کردنی پہیوہندی نیوان کردگار و نافہریدہکانیہوہ دہبینیت و ہویہکان دہگہرینیتہوہ بؤ کردگار بہمش میٹرو دہبیتہ (لقنیک له فہلسفہی غہبیانیت). پاشان مہدی عامل سہبارت بہ پٹیمازی (ابن خلدون) دہنوسیت: (میٹرو لای خلدون ہاوتای ہوال نیہ چونکہ واقعی میٹروی واقعی نوئی نیہ... بہ لکر کؤمہل پہیوہندیہ لہجموجلہکانیدا پروداو له دایک دہبیت) پاشان مہدی عامل دہلث (ابن خلدون میٹرو ناگتپتہوہ بؤ پرنسیپ فہلسفہی بہ پیشینہکان کہ لہ دہروہ دہیخات بہسر ٹم میٹرودا) (ابن خلدون پوانیویہ تہ بابہتی میٹرو له خودی خؤیدا) نہک بؤ (بہروہوم و فیقہ و حکمت و واتہ پہوشتی یہکانی). بہم شہوہ پوانیویتی بہ واقع بؤ خؤی وہہ گوتہری ٹو یاسا ناو خؤییانہی کہ دہجولینیت) پاشان مہدی عامل دہلث: (لہبر ٹوہی پوانینی خلدون بؤ ٹایین لہبر پؤشنای یاسای ناواکاری دا (عمرانیہ) دا بوہ وک دیاردہیکہ ناواکاری (عمرانی). لہگہل زانینی ٹوہدا کہ ٹم یاسایہ بہتہواوی پہیوہندیہ بہ بریاری شہریعت و پرنسیپہکانی فیقہ یا حکمت یان پہوشتہوہ... ہتد) ٹمہ لایہ نیکی پؤزہ تیفانہی مہزنہ لہ پؤژہی خہلدونیدا کہ بہراستی سہردہمیکی نوئی کردہوہ و بہوئی ٹمہوہ بیرى کؤمہلایہتی بہرزیوہوہ تا فہلسفہی زانستی بہ دہست ہینا. لہکاتیکدا تویژنہوہ لو یاسا ناوخؤییانہی میٹرو دہجولینیت پہیوہندی بہ ٹایینہوہ نامینیت (لہ تپروانینی خہلدون خؤیوہ، ٹوا نازادی پہما (واتہ بہی پابہندبون بہ دہقہکانوہ ہرچونیکہ بن)) ٹو پرنسیپہ کہ حوکمی سؤسیؤلؤزیای باو دہکات وک دواپیدا لہسر پرنسیپی دامینان کاروباری لہمدا کاروباری زانستہ سروشتیہکانہ. بہو پیہی کہ بنیادی تیوری خہلدونی بہ پؤلی خؤی لہسر ٹو چہمکی دہمارگیریہ ہلدہستیت کہ بؤتہ تہوہرہیکہ بنہرتی لہ رافہکردنی خہلدونیدا بؤ پہرہسہندنی

دہولہ تانی عەرپ و بەر بەر لە مە غریب، منیش لێرەدا بەشداری لە سەرئەجەکانی (مە هدی عامل) دا دەکەم لەم پڕۆووە، وە لەم خالاندا کورت دەکۆتێتووە: یەکەم: (لەوانەییە دەمارگیری بەتەواوەتی خەسلەتێکی تەوەرەیی بووبێت لە پەوشتی خەلکی مە غریب دا لەو چاخانەدا کە لە مێژووی خەلدوندا خۆیندراوە) ئەمەش لە تاسەتی هەریەک لە گروپی نەزەمان پەرواوە جەماوەری فراواندا، جگە لەوەی کە مەبوونی ئەم خەسلەتە بە پۆلی خۆی بانگ هێشتی ئەو مۆیانە دەکات کە دەریدەخەن. وە (ابن خلدون) لەم بابەتەدا بێ دەنگ بوو. بە مۆی (ئامادە نەبوونی چەمکی ئابووری لە بونیادی خەلدونیدا) بەبێ ئی شیکردنەوەی (مە هدی عامل) ئەمە لەگەڵ ئەوەدا دەمارگیری خەسلەتێک بوو کە لە کۆمەڵگاکانی تردا نەبوو وە لەو چاخانەی مێژووی مە غریبدا نەبوو کە (ابن خلدون) لێی کۆلیووەتەو، بیان پێشی کەوتوو، هەرەکو تا ئێستە دەزانین کە دەمارگیری کۆمەڵگای سەرمایەداری نوێ بە پڕۆژە نابات، بە لکو هیچ جێگایەکی تیای دانابە. ئەو کارە کە دەگاتە وەبەرھێنانێکی ترسناک ئەوێ کە دەمارگیری دیاردەیک نێه کە ناھەریکێکی جێھانی گشتی ھەبێت، وە لە دوایدا ناتوانێت کە پرنسپی جەوھەری بیت لە ڕاھەکردنی پەرەسەندنی مێژووی گشتی دا. دووھەم: دەبۆیە چاوەڕوانی سەرمایەداری بکرایە تاوھکو مەرجە بابەتی بە پێویسی بەکانی کۆدەبوونەو بۆ دۆزینەوێ پۆلی ئابووری لە پەرەسەندنی مێژووییدا وەک گرێدانی لایەنی ئابووری ژبانی کۆمەڵایەتی بە لایەنەکانی ترەو کە وێنەیک دینامیکی سێتیمی سیاسی و ناوھەریک دەریزی نایدۆلۆژیای ھەیە... ھتد. وەبێ گومان (خلدون) نەیتوانیوە تیۆریایەکی لەسەر ئەو ناستە پێشکەش بکات بە بێ ئەو ئینگە یشتنە کە ماتریالیزمی مێژووی دای چەند سەدەیک بێی گەشتوو. ئەمەش بە تەواوی پێ لە دانانی تیۆریای (خلدون) بە نەلەرناتێفی ماتریالیزمی مێژووی دەگرێت، وەک ھەندێ لە بیریارە سەلەفی ھەرچەرخەکان ئەوانە کە بیری (خەلدونی) بە چاکتر دەزانن لەسەر بنەمای چینیە پاشکۆکان بۆ کە لە پوری عەرەبی ئیسلامی (وە لاف لێدانی ئەوێ کە ئەمە لەگەڵ تابیەتە نەندیتی یا شارستانیەکانیان دەروا). ئەم ھەلوێستەش دەگۆرێت بەبێ دانانی ئەم کە لە پورە بەبەشێک لە کە لە پوری مۆقاییەتی بە گشتی، چ لە پوری لایەنە باشەکانی وە بیت بیان لە پوری سنوورە مێژووییەکانی وە بیت، وە لە تەلەزگەیی ئەو نایدۆلۆژیەتە پۆشنیریەدا بەندمان دەکات کە بەرەو ئەو دەچێت کە مێژووی گەلان ناچنە ھەمان یاسای گشتی یەو بە لکو یاسای تابیەت بە پێوی دەبات وە ھەموو گەلێک ئەنجامی تابیەتە نەندیتی پۆشنیریەتی خۆی ھەیە. پێشتر لەم بارە یەو وە تەمان کە ئەم پوانینە سەلەفی بەشداری پۆژەلاتناسی پۆژناوایی دەکات کە ھەردووکیان وای دادەنێن کە (پۆژناو پۆژناوایە و پۆژەلات پۆژەلاتە و ھەرگیز بەبەکتر ناگەن)، بەواتایەکی تر

سه له فیه تی هاو چرخ هیچ نیه بیجگه له وهی که رۆژه لاتناسیکه به هه لگه پارهویی. سێ بهم: بواری میژوویی بیرى خه لدونی ئاماژه پێدراو بێگری ئه وه نیه ئهم بیره بیخته بیریکى زانستی. جیاکه رهوه له نێوان بیرى کۆمه لایه تی پێش زانست و بیرى کۆمه لایه تی زانستی دا به دهست نیشانکراوی دهک و ئیته په یوه ست بوونی یه کهم به میتۆدی ئیجتهاویکی کۆت کراو به دهق به پێچه وانه ی جهخت کردنی پرنسیپی داهینانی ئازاد له لایه ن دووه مه وه وه له کاتیگدا (ابن خلدون) ئهم هه نگاهه جۆنتیه پێشکهش دهکا. ناتوانرت نکولی له سیما زانستی یه کی بکړیت. لێره دا به ره وه وه قسه یه ده رۆم که نه و دابرا نه ی بریاری عه ره بی وێز او یه تی له سه ره وه ره هینانی به ده ست نیشانکراوی نه و به شداری کردنه یه که بیرى خه لدونی ده کات به بیریکه که ناوه رۆکه که یان به ناوخۆی ماوه ته وه. وه به سه ره نه و به شداری کردنه دا سه ر ده که ویت که ناوه رۆکه که یان به ناوخۆی ماوه ته وه. نیشناش له کورته ی ئهم خستنه رۆیه خه ریا ده له سه ره هینانی پرنسیپی داهینان بۆ ناو سۆسیۆلۆژیا هه تا وه کهو جیگه ی نێو لیکدانه وه ی ده قه کان له رێگه ی ئیجتها ده وه بگرتیه وه. ده تانریت بوتریت که بیرى عه ره بی ئیسلامی به گشتی په ی به گرنکی ئهم دابرا نه نه بر دوه، وه ئهم هه له ی له کيس چوه. به ره مه کانی (ابن خلدون) به و جۆره مایه وه که نه توانی به ره و پێداچوونه وه ی بیرو میتۆده باوه کان بچیت، به لکو ئهم به ره مه مه له بیر کران. لێره دا وای ده بینم که ئهم له بیر کرانه ناگه ریته وه بۆ تاییه تیتى یه کانی (پۆشنیری) کۆمه لگای عه ره بی. به لکو به سه ته له ک بوونی ئهم پۆشنیری ده گه ریته وه له گه شه کردیندا، وه مه رجه پێویسته کانیش کۆیوونه وه ی له پیناو په ی بردن به گرنگیتى به شداری کردنی خه لدونی و سوود وه رگرتن لێ ی بۆ وه به ره هینانی پێشکه و تینکی زۆتر. به م شیوه یه بیرى عه ره بی ئیسلامی له سه ره ئیجتها د و په تکرده وه ی پرنسیپی داهینان مایه وه له رافه کردنی گه شه سه ندنی کۆمه لدا.

نیشناش رۆیه کی تری کیشه که ده خه مه رۆو، واتا به رده وامی موماره سه (سیما) ئیجتها دیه کان له زانسته نوێیه کان دا.

وتمان که رینسانس بالا دهستی میتا فیزیکی له بیرى فه له سه فی دا په تکرده وه وه دله دوا یی دا کوتایی هات به ده سه لاتداریتی شایین به سه ره بواره بیریه کۆمه لایه تی به مه جۆره کاندانه و کاره ی که به رۆلی خۆی جه ند ئاسۆیه کی نوێی کردوه هه تا وه که سۆسیۆلۆژیا ی وه ستاو له سه ره خۆی ده رکه وت به و پێیه ی که رینسانس نیگه رانیتى میتا فیزیکی په ت نه کردوه به لکو به ده ست نیشان کردنی دیار ده که وه تاییه تمه ندردنی بولرێک بۆی هاته کۆتایی به مه رچیکه که له بواره کۆمه لایه تی هه کانی تری جیا بکاته وه. هه روه ها رینسانس بیرو باوه ری شایینی ده ست نیشانکراوی (لێره دا مه به ست مه سیحیه ته) په ت نه کردوه ئهمه ش شیوه یه که له ده ربیرنی بایه خ پێدانی میتا فیزیکی

له شارستانه تی شه وروپی دا. بهو پی بهی که رښیسانس رڼی بڼ وده دست هیثانی شوږشینکی پوښنښیری له نیو لیکدانه وهی ثایینی دا خوشکرد له وده که تاییه به ټیگه یشتنی په یوه ندی له منوان دهق و عه قل دا. نه م شوږشه له رڼگای به کار هیثانی میتودی نیجتهادی کلاسیک یوه له چوارچپوهی مومار سه لاهوتیه کاند ا جی به جی کرا. نه م ش له بهر هوی کی ساکار شه ویش شه وهی که نایین له پوهی پرنسیپه کانیوه ده ری ده خات بڼ ریزگرتن له دهق و پشان میتودی نیجتهاد ده سه پینتی و ناناو نیت که نازادی دا هیثان به ر ه لا بکات (واتا رزگار بوون له دهق) له بولاری بیرو باوه ردا. واتای نه م نه وهی که دا هیثان (له پوی پرنسیپه وه) پروه بالا ده ست له گشت پانتاییه کانی بیردا له دهر وهی بیرو باوه رپی ثایینی. واته بوو به ده سه لات دار له پانتاییه کانی بیري کومه لایه تی و فلسفه ی و شه وهی که ثاییدا بوو له بیري میتافیزیکی عیلمانی شوئ دا. به م شیوه یه فکری فلسفه ی پوژنوالی گه راپه وه بڼ دوزینه وهی بیري میتافیزیکی هیلینی کونی پیش وه خته له سر رافه کردنی مه سیحی و (نیسلا می) بڼی. نه م ش وهک له شوږشینکی تردا وتمان (میتافیزیکی عیلمانیه) به واتای شه وهی که نه به سترو به بیرو باوه رپی ثایینی تاییه تی وه ستاو له سر دهقی پیروز کراو. لیره دا ده بی نه پرسیاره بگین که ثایا جیگرته وهی پرنسیپه ی دا هیثان له جیگای پرنسیپه ی نیجتهاد له م کاروبارانه دا به ته وای مومار سه کانی نیجتهادی ره تکرده وه؟ بهو پی بهی که وه لامدانه وهی نه م پرسیارانه به رڼلی خو ی دلاوی شه ده کات که ساتیک له لای میتود مومار سه ساتی لیکولینه وهی زانستی به شیوه یه کی گشتی و لیکولینه وه له بوراره کانی زانستی سروشتی دا به شیوه یه کی تاییه تی راپوه ستین. زانستیه سروشته کان هیچ کات نکولیان له پرنسیپه کانی دا هیثان نه کردوه. بهو پی بهی که وه لامان پنکپنه او به بڼ پرسیاره دهره کیه کان له سر چوارچپوهی لیکولینه وه له (حقیقه تی ره ها)، به لکو وه لامدانه وه له سر گه ران به شوږن حقیقه ته پارچه یی (جزئی) و ریزه ییه کاند ا. نه م واتای شه وه ده گه یه تی که زانست (به لایه نی که مه وه له م بورارانه دا) نیجتهاد نازانیت؟

نه خیر. پیشکه وتنی زانستی پیشکه وتنیکی که له که بووی به به پی ی چهن د قوناغیک پیک دیت. له قوناغی به که می لیکولینه وه دا نه و لیکوله ره وهی که راستی به کی نوئی دوزیوه ته وه هله ده ستیت به ه ولدان بڼ نیکل بوون. نه م دوزینه وه یه له چوارچپوهی تیوریاییه کی جیگیر و په سندا. هرو ه ها ه ولی شه ده دات که نیو لیکدانه وهی نه م بیردوزه به شیوه یه کی گونجاو بگنرته وه که جیگه یه ک ده دات به م بیردوزه یه. به تا وه کو که له که بوونی دوزینه وهی تری سر بار کراو دروست ده بیث به شیوه یه ک که نیتر ناتوانریت به رده وام بیث له پابه ند بوون به تیوریا کونه که وه. وه تیوریاییه کی نوئی رزگار بوو له و پرنسیپانه دیت که زانستیکی پیشتری پی هله ده ستیت تا وه کو تیوریا

نوئیکه پرنسیپه تازه کراوه کانی بلارو ده کاته وه. بهم جزره دابرائی (گواستنه وهی) چوڼیتی پرووده دات له گه شه سمدنی زانست و پښسکه و تن له مه معرفه دا، که واته دابرائیش نه نجامی چوونه دهره وهی له چوارچیوهی نیجتهدا له ژیر سایه ی تیوریایه کی دیاری کراودا، وههستان به داهیتان و خستنه پړوی پرنسیپی نوئ. که واته، جیاوازی له نیوان میتوده ی نیجتهدا و میتودی داهیتان دا ته نها پژده یی. جیاکه ره وهی کی په ها نه که لیکیان جیا بکاته وه موماره سه ی کرداریانه ش به ټیکه له یه ک له میتودانه پښکښ که همدنیکیان په نا بؤ نیجتهدا ده بن و همدنیکي تریشیان لی تی ده په پښتی تاوه کو پشت به داهیتان بیه ستیت. جیاوازی نیوان هم دو میتوده ش نامارو به سنووری سیمایه کی که له که بویوی بؤ معرفه ددات که له ناستیکی دیاریکراودا گواستنه وهی کی چوڼیتی ده سه پښت و له کو تی پرنسیپه به سمد کراوه کانی پیشوو پرگار ده بی. ثابا هم تبیینی به به سر بوری فلسفه دا به شپړه یی کی گشتی و سؤسیو لژیا دا به تاییه ت هاجووت ده بیت؟ به لی. تا ناستیکی دیار، فلسفه له دوی پښانسوه بانگه شه ی په نکرده وهی کو تکرید و په یوه ست بوونی کرد به سر ده قټیکه وه بیت، وه به ره و هرگرتی پرنسیپیکی گشتی ریشته که پابه ند نه بی به په ها کانه و تنها په هایه ک نه بی که نه ویش نازادی بیرو پای کو ت نه کراوی پښ وخته ی. لیتره دا ده موئی کټشه ی لژایه تی نیوان مه زه بی ماتریالیزم و مه زه بی نایدیالیزم له چوارچیوهی هم تبیینی به میتودیه دا به مه پړو. هرگرتن به پرنسیپی نازادی فکر به ره و جه خت کردن له سر پیشینه یی ماده (واته میژوو) ده پوات و هشیانی بوونی شتیکي تر پیش ماده. به لکو به ره و ناکردنی بوونی هرشتیک ده چیت جگه له ماده خوئی، هم پرنسیپه به ره و دلنپایی کردنی به اوردکاری ماده و فکر و همیشه یی بوونی هاویه شیان ده پوات، یا به ره و جه خت کردن له پیشینه یی فکر له سر ماده ده پوات. پؤل و گرنگی قوتاخانه فلسفه یه کانیش له قسه له سر کردنی هم ه لېژدنه پرنسیپی به دایه هرچوڼیک بیت، وای ناییم که جیاوازیه کی بنه پره تی له نیوان هم ه لویسته جیاوازانه دا ده بیت (ناکوکی بوخسارانه) له پړوی نه و میتوده وه که لیتره دا گفتوگوی له سر ده کین، تاوه کو همو هم ه لویستانه له نازادی بیریکی کو ت نه کراو به ده قټیکی پیشین تره وه سرچاوه ده گرن، لهم گوشه میتودیه جیاوازیه کی بنه پره تی ناییم له نیوان ماتریالیزم و نایدیالیزم دا، وه له دوا پیدا نه و را بلاره ده گونجیتنم که به ره و نه وه ده چیت که هم لژایه تی نه یونپره تی ناکوکی بنه پره تی و همیشه یی ده کا له فکر دا، کټشه ی بنه پره تی کټشه ی پابه ندبون نه بؤ هم یا نه و مه زه به، به لکو کټشه ی ه لېژدنه له نیوان پرنسیپی داهیتان و نازادی فکری په مادا و له نیوان هؤینه وه له چوارچیوهی موماره ساتی نیجتهدای وه ستاو له سر پښگرتن نه دق پیشوو.

نايا ئىيىنە كانمان لەسەر بىرى كۆمەلە تىش ھارچوت بىت؟

لە پىتشودا بىيىمان كە سۆسۈلۈڭزى تازە سەرى ھەلدۈ. ۋە پىش سەرمایە دارىتە و پزگار بوون لە دەسلەت دارىتى نادىار بەسەر گىشت پوۋەكانى بىرى كۆمەلە تىنىدا سۆسۈلۈڭزىابونىكى سەربەخۇى نەبوو. بە ۋەرگرتنى ئەۋەى كە بىرى خەلدونى نمونەى ھەلاۋىن بوو، بە ۋاتايەى كە تىرەمان مىژۋى لە نادىار ھىنايە دەرەۋە. سەرەپاى ئەۋەى كە سۆسۈلۈڭزىا بنەرەتايە لەسەر ئازادى فەر بەى كۆتكدنكى پىشەينەى بە ھەر دەقتىكەۋە پىى لروست دەبىت، واتە لەسەر پرنسىبى داھىنان لروست دەبىت، سەىر نىە كە ئىمەلئەردا بەردەۋام بوونى مومارەسەپەكى دولانە دەۋزىنەۋە كە ئىجتھاد و داھىنان كۆدەكانەۋە. ئىجتھاد جىگەك لەچوار چىۋەى تىۋىيا باۋەكاندا دەۋزىتەۋە تا ۋەكو گواستەۋەپەكى چۆنىتى ۋەبەرھاتو لە ھەستان بە داھىنان پرودەدات. ئەو پرسىارانەى كە لەم ئاستدا خۇيان دەسەپىنن بەم جۆرەن: ئەو تىۋىيا سۆسۈلۈڭزى باۋانە كامانەن كە لە ناۋىاندا مومارەساتى ئىجتھاد پوۋ دەدات؟ ئەو گواستەۋە چۆنىتايە چىن كە لە گەشە كرىنى سۆسۈلۈڭزىاى نوۋدا دەيانناسىن؟ ۋەلام دانەۋەى ئەم پرسىارانە بەپۇلى خۇى بانگپىشتى پرسىارى پىشتەر دەكەن كە ئەمانەن: نايا دەتوانىت بە سىغەى كۆمامەلە لەگەل تىۋر يا سۆسۈلۈڭزىاىەكان بىرىت؟ يا سۆسۈلۈڭزىاىەكى يەكگرتو ھەپە كە پىۋىستە بە سىغەى تاكمامەلەى لەگەلدا بىرى؟

ئەگەر ئەم پرسىارانەى نوۋى شىاۋىت ئەمە دەگەپتەۋە بۇ ئەۋەى كە گەشە كرىنى سىروشتى لە ھەر زانستىك لە زانستەكانى زنجىرەك لە دەستكەۋەكان بىت. تاۋەكو ئەم گەشە كرىنە بەرەو جىابوونەۋە لە قەدىكى ھاۋەش دەچىت ۋەپاشان پلە پىدانى (بەزى كرىنەۋەى) لەقەكان بۇ ئاستى زانستە باۋەكان لە خۇياندا، تايەتتى خۇى ھەپە لەۋەدا كە پەيۋەندى بە دىارى كرىنى كىشە خراۋەپوۋەكانى و مىتۇدى ۋەرگىراۋەكانى لە باسكردى باپەتەكانىدا ھەپە. ۋا ديارە كە سۆسۈلۈڭزىا لەم گۆشەپەۋە ناۋازە نابىت: ۋەئەم زانستەش لقى ھەپە ۋەك لەقەكانى زانستى ئابۋورى و زانستى سىياسىو ساىكۇلۇڭزىاۋ سۆسۈلۈڭزىا بە ۋاتايەكى تەسك و... ھتە. بە ۋەپىيەى كە مەن بە جىاۋازىەكى بنەرەتى لە جىابوونەۋە و دابەش كرىندا لىزەو لەۋئدا دەبىنم. ئەمەش لەبەر ئەۋەى كە بارى ئەپستىمۇلۇڭزى بۇ سۆسۈلۈڭزىا جىاۋازە لەۋەى كەلە زانستە سىروشتەكاندا ھەپە. ھۇى ئاۋردانەۋەشم بۇ ئەم جىاۋازىە ئەۋەپە كە بە دەستىشان كراۋى ئەم جىاۋازىە لەلەى رەۋتى باۋ لەبىرى كۆمەلە تىنىدا پەسەن نەكراۋە. ۋەى باۋ ئەۋەپە كە چەند ياساپەكى بابەتى ھەن كۆمەلگەى ھاۋىئە (لە كىدارەكانىدا) بۇ ياساكانى سىروشت بەپىۋە دەبات. ئەۋەش ھاۋىئە لىكچوۋنى بارى ئەسىستىمۇلۇڭزى سۆسۈلۈڭزىاىە بەۋ جىزەى كە لە زانستە سىروشتەكاندا لەسەرەتى. ئىگومان دەزانىن

که راگه یاندنی بابەتی ئو یاسایانە ی که کۆمەلگا بەرپۆرە دەبەن پێشکەوتنێکی چۆنیتی بەخۆوە دەبینی که پێویست بوو تاوەکو بیرێ کۆمەلایەتی له دەسلەت گەڕیتی غەیبی پزگار دەبی جگە لەوەی که ئەم راگە یاندنە زیاد پەویەکی تێدا یە له ئاستی خۆیدا، وەتایبە تێتی یاساکانی کۆمەل پەتە کاتەو. توێژەرەوێ زانستی لەبواری دیاردەکانی سروشت دا له گەواهی بەک زیاترنیە که چاودێری گۆنکارێەکانی سروشت دەکا له دەرەویدا و ھەرەو ھا تۆماریان دەکا و پاشان رافەیان دەکات. ئەمە لە کاتیگدا که کارەکه لەبواری کاروبارەکانی کۆمەلدا دەگۆریت. کاتی گەشەکردنی کۆمەلایەتی خۆی و بەرھاتووی مومارەسەکانی خەلک، له دواشدا ئەمان بەکەن بە تەنیش تانانیاوہ له جینگێ کاردا. لەم تێبینی بەشدا ناگامیکی زۆر گرنگ وەدەر ھیناوہ نویش ئەو یە که جیاکردنەوێ پەھەندی نا یەزۆزێ له پەھەندی زانستی لەبیری کۆمەلایەتی دا کارێکی مەحالە (لەبەر ئەمە باشترە که قسە لەسەر بیرێ کۆمەلایەتی بەکەم له جینگێ زانستە کۆمەلایەتیەکان). ھەرەو ھا وەبەرھینانیکی ترم له تێبینی بەوہ وەبەر ھیناوہ بریتی یە لەوەی که بیرێ کۆمەلایەتی یەگگتوو، یەگگرتنی لەسەر رابستەکی ساکار دەبێت نویش ئەو یە که بابەتی سۆسیۆلۆژیا (بە سیغە یەکی تاک) بریتی یە له سروف، مۆفیش لە تاکیتیە تەنھا کەیدا چەندین لایەن کۆدە کاتەوہ که لقاکانی سۆسیۆلۆژیا نامادە ی دەکا، پاشان پەھەندی ئابووری و پەھەندی دەروونی و پەھەندی رامیاری و ھتد... ئەو کارە ی که لەسەر یێک دەخوێت ئەو یە که لقاکاری لێرەدا دەستکوردە وەک لای لێکۆلەرەوہ کۆمەلایەتیەکان باوہ ی پێ ھینراوہ که سکالا لەو لەمەپانە دەکەن که ئەم لقاہە یە کدی جیا دەکەن وەتوانی دەگەڕین بەدوای ھۆکارەکاندا بۆ دووبارە بەجێ ھینانی یەگگرتنەوێ سۆسیۆلۆژیا. وە لە کاتیگدا که سۆسیۆلۆژیا له ناوہ یۆکی خۆیدا یەگگرتوو بوو بەپێی وەسف کردنی لەم چاچێوہ یەدا، وە لێرەدا دەلێم که سۆسیۆلۆژیای باو سیمایەکی بۆرژوازیانە ی ھە یە. بە دیاریکراوی مەبەستم لەو یە که وەبەرھاتو یەکی مێژووییە که (بۆرژوازیەتی بۆژاوا یی) ھەستاوہ بەدروست کردنی لەپێتار شەریعە تان بە سیستمی سەرما یەداری. ئالێم که ئەم بونیادە له ھۆشەندیەکی لەوہ و پێش مەبەستدا دروست بوو. بەتەواوی بەپێچەوانە ی ئەمەوہ دەلێم ئەو بارودۆخە بابەتیانە ی که ھوکی سیستمی سەرما یەداری دەکەن (بۆ نمونە چاککردنەوێ پیوہندیەکانی ئالوگۆرکردن لە ئابووری سەرما یەداری دا) ئەو یە که خەسلەتەکانی سۆسیۆلۆژیای بۆرژوازی باو دیاری دەکات لەسەر لێکێشان کالایی (که چاککردنەوێ پیوہندیەکانی بازلی ئامازە بۆکراو تیایدا له نمونە یەکی ھەلجێردەدا پەنگ دەداتەوہ). بەم جۆرە ئەو تیۆریانە دروست بوو که شەریعەت بەسەرما یەداری دەبەخشن لەپێگای دەمامکە کردنی لێکێشان کالاییەوہ. ئەمەو لە شوێنێکی تردا پونم کردوہ که ئەم بیرە له ناوہ یۆکی خۆیدا لەسەر ئەم سیغەتە بنەرەتیە گورت ئاکۆتەوہ،

بہ لکو بہ وەش جیادہ کریتہرہ کہبہ (شٹیوازی چہقبہستنی ئەووروی) ناوم بێردوہ، وەئەمش سیفہتیکہ دەمامکیکی تر لە سەرویەکی تر (بۆ سەرمایەداریەتی ئامادە بوو بە حەقیقی) دادەنێت. وەئەمش فراوانبوونی جیہانییە بۆ سەرمایەداریەت کہ جەمسەرگەری و ناکۆک گەرابی لە نینوان ناوەندە باوەکانی و کەنارە پاشکۆکانی دا وەبەردەھێنئ. بیری کۆمەلایەتی بۆرجوازی باو لە دەزیوہکی دیاریکراو پینکدیت ک پرنسیپی میتۆدیی و بەھای شارستانیەتی و تێبینی ئەمبیری و یاساکان کۆدەکاوە کہ دیاردە تێبینکراوەکان بەیەکدییە دەبەستێتوہ، بەبێ ئەوہی کہ جیاکردنەوہی ئەم ئەندامانە لەتەک یەکدی بشیئ. بۆئەنوە: زانستی ئابووری بۆرژوازی لەسەر گریمانەبەک ھەلدەستێت کەروخسارەکی سیمایەکی زانستی ھەیە ئەمش گریمانەبەک کہ ئەوہ دەسەپێنێت کہ (ناکەکان) بەرھەتاریکی (ئابووری) جیا دەکرێتوہ کہ گەران بەشوین (سووی تاخی) دا حوکمی دەکات وەبارە ئابووریەکان وەبەرھاتووی کارلینکی ئەم پێرہوہ تاکیەتییەوہ. وەبا تێبینی ئەوہش بکەین کہ ئەم پرنسیبە تاکانەییە لە ھەمان کاتدا پرنسیپی بەھایی بەتەنیشت ئەوہوہ کہ گریمانەییەکی سیمایەکی زانستی (وەئەمش بەلایینی کەمەوہ لە روخساری) بیری سیمای بۆرژوازی جەخت لەسەر ئەم (تاکیتی) دەکات، ئەمە لە خۆگری (سەربەستی) یە (بەواتایەکی نوێ بۆ ئەم چەمکە) وەئەمش مەبەستیکە پەسەندە لەئاستی خۆیدا. لەم چوارچێوہیەدا دەتوانیشت بوتریت کہ بەدەست ھێنسانی زانستەکانی کۆمەلگای بۆرژوازی لە پێگای جۆریک لە (نیجتھادی بەردوام) وە پینک ھات کەلەچوارچێوہی ئەو پرنسیپیانە دەرئەچوو کہ ئەم بیرە لەسەر دەوہستی. لەسەر ئەوہی کہ ئەم نیجتھادە ناگەرێتوہ بۆ (دەق) ی نووسراو و دیاریکراو کہ سەبارەت بەئەم دەبیتە (دەقیکی پیرۆز) وەک ئەوہی کارەکە لەبوری نینو لیکدانەوہی ئایینی دا لەسەریەتی، چەمکیکی تاییەتەند ھەیبۆ ئەم جۆرە لە مومارەسە (نیجتھادی بونیادنراو لەسەر دەقیکی ناوہکی) وەئەمش چەمکیکی (براد جەم) ە. بەو پێیە ئەوہش دەزانین کہ دابرائیکی چۆنیتی ھەیە لە مینژووی گەشەسەندنی سۆسیۆلۆژیای نوێ دا رویداوہ، بێگومان مەبەستم ئەو دابرائیە کہ مارکسیەت نوێنەرایەتی دەکات. داھێنانی مارکسی ھەلدەستیت بە دۆزینەوہی لێکێشانی کالایی کہ ئەمش دۆزینەوہیەکی دوولایەنیە. وەئەمە لایەکەو دۆزینەوہی نھینی ھیزی شاروہیە ک سیستمی سەرمایەداری دەجولینیت لە حەقیقەتی کارەکید. لەم گۆشەییەوہ ئەو دۆزینەوہیە بەرہو گونجاندنی ناوہرۆکی (بابەتی) ئەو یاسایانە دەروات کہ روخساریانە حوکمی پێوہەسمی ئەم سیستەم و پە ی بردنی سیمای مینژوویی پێزەییەکی و ئەو ھۆکارو میکانیزمانە دەکات کہوای لێدەکات کار بکات وەک ئەوہی کہ (ھیزی بابەتی) سەربەخۆیی لە سیرادەیی خەلک وەلایەکی ترەوہ دۆزینەوہی نھینی میکانیزمەکانی ئایدۆلۆژیای بۆرژوازی، بەواتایەکی تر ئەم دۆزینەوہی رێگەان پیندەدات بەپەیی

بردن بە چۆنىۋەتتى كارى ئەم ئايدۇلۇزىيە لى پىئاد دەمامكە كىردى راسىتى ياسا بابە تىپەكان تاوھەكو سىمپەكى (ھەمىشەيى) سەرپە خۇزى لەو بارودۇخە مېژۇيىيە بەدانى كە ئەم لە ژىر سابەي دا كار دەكات. لە شۆيەكانى تردا لە شىكرىدەنەوئى ئەم دۆزىنەوئى دەولايەنپەدا ئەو ناوھەپۇكمە گەياند كە ناوھەپۇكى داھىئانى ماركسى دەنۆيىنەت لە پاى مەدا، وە ناگەپنەمە سەرى. بەوپىيەي كە دەرئەنجامى ھەيە شايدانى ئامارە پىئادە ئەويىش ئەوئەي كە ئەم داھىئانە يەككىتى گىئەراپەو بۇ يىرى كۆمەلەيتى. وە ئامارە دانم لەم بارەدا پىش كەوت بۇ ئەوئەي كە بە (ئابوورى ماركسى) ناوھەپىت بەلكو ئەو لە واقىي كارەكەيدا دەرپىنكى كورت و كراوئەي (وئە دۇليدا ناااشكەريە) لە شىتىكى تر، مەبەستەم لەوئەي كە ماركسىيەت زانستى (ئابوورى) بە راسىتى پىشكەش نەكردوھە ناوھەكو جىگەي زانستە ھەلەكەي پىشوو بگىرتەو، وە ماركسىيەت كەمۇ كورپەكانى راست كىرەيتەو، بەلكو پەخنىيەكى پىشكەش كىرد بۇ زانستى ئابوورى بە واتاى ئاشكەركىدىن بارو دۇخە ئەبىستىمۇلۇزىيەكى. ئەمۇ وە ماتىريالىزمى مېژۇيىيە كە ئەم داھىئانەي پىشكەش كىردوھە واتاى ئەو ئەي كە بە تايىت بووئە كار (بووئە زانستىكى كۆتايى بوو پارىزراو لە ھەل!) نەخىز. ئەم داپرەنە ھىچ ناتوانىت جگە لە ھەنگاويكى بەكەمى كە دەرچەيەكى بىرىيىت لەسەر ئەو ئاسۇيانە بگىرتەو كە لە پىشدا داخراپوون. لىزەدا دەمەوئە كە ئامارە بە ئىشكالىيەتلىكى دىارىكراد بەم لەنىوان ئەو ئىشكالىيەتە ھەم چەشنانەدا كە مېژۇدى داھىئانى ماركسى ھىناوئە تىپە ناوھەو، مەبەستەم ئاشكەركى كىردى پەھەنپەكى تىرى ئايدۇلۇزىيە سۇسپۇلۇزىيە باوھە وئەمەش پەھەندى ئەوئەيىيە چەقەستەو كەپەتتى ئەمەش بابە تىپەكە لە شۆيىنكى تردا بە دىژىي چوومەتە سەرى.

جگە لەوئەي كە (ماركسىيەتى ئامادەبوو) - كەوئەك دىاردەيەك مېژۇوى ھەبىت - لە چوارچىوئەي گەشەندەندىدا (تېكست) و دانراوى واى وەبەر ھىناوھە كەپەي دەگوتىت (كلاسىكى) يا (مەرجەي)، گومانى تىدانپە كە بوونى ئەم تېكستەنە مومارەسە پراوھە ستاودەكانىشى لەسەر ئىجتىھاد ھاندوھە لە چوارچىوئەي خۇيىدا. پىگەر لەمە دانپە وە ئەم تەمومۇزە لەسەر ئەم مومارەسانە ئەي. ماركسىيەت خۇشى جىگەي دىراسەيەكى زانستى شىاوھە، كاروبارى خۇيەتى كە تىشكىكە بخاتە سەر ناوھەپۇكى چەمكەكانى و ئەوسىياقەي كە تىيادا وەبەر ھاتوھە، وەبەوپىيەكى كە ماتىريالىزمى مېژۇيىيە ھاو واتاى مانەو ئەي لەم چوارچىوئەيەدا. بەلكو ئىجتىھاد دەگۇزىت بۇ - دۇگمايە تىكى سىما قوتابخانەيى - كاتى لىكۇلەرەوھە پەنا دەبانە بەر دەفنىك ناوھەكو جىگە تىببىيىكانى واقىي پىگىرتەو. وەھەمۇ دەزانن كە ئەم گۇرپانە شىاوھە. بەلو پەنگە بىتتە باو لە پەوتە (ماركسىيە ئامادەبووھە حەقىقىيەكاندا). دەلنىم كە ئەم تىگەپىشتنە بۇ ماركسىيەت خىانەت لە مېژۇدى ماركسى خۇشى دەكات وئە دوايىدا ئەم ماركسىيەتە پەلە دارە بە ماركسىيە تىكى شۆپىش گىپ نازمىزدىت. سەرەراي گىشت شىتىكە، جىباوازيەكى بىنەپەتتى دەمىنىت لەنىوان بەردەوامى مومارەساتى ئىجتىھاد دا جائەگەر لە چوارچىوئەي سۇسپۇلۇزىيە بۇرجىوازي داپنى يا لە چوارچىوئەي ماركسى داپنى وە لەنىوان بازا

دهستی نیجتهاد له بیرری کۆمه لایه تی پیش وهخت له سه ر پێنسانس، نیجتهاد له بیرری کۆندا میتۆدێکی دارێژاو نه بوو به ته نها، به لکو نه میتۆده زۆره ملییه بیوه که ده سه لاتدار پتی بیرری شایینی دای ده پێژێ، به لام بیرری کۆمه لایه تی نوێ له بنه مادا پازی ناییت به ته و او بوون به نیجتهاد وه به هایه کی سه رکه وتوو به داهینانه وه هه لده واسن.

4- له سه ر نه وه که له پێشدا خستمانه روو له چه مکی نیجتهاد و داهینان نیستا ده تانین بگه پێنه وه بۆ به به تی ته له زگی بیرری هاوچه رخ.

به کورتی: وای ده بینم که بیرری هاوچه رخ تا نیستا گواستنه وه (بازدان) یکی چونیتی پێویستی وه به ره هینا وه بۆ چوونه ناو چاخه وه وه به شداری کردن له به ره مه هینانی سۆسیۆلۆژیایه کی ئاسۆ جیهانی دا وه له سه ر ناستی به ره له ستیه کی میتۆدیی، نه و کاره ی که ترسانکه کی گه وه ره و تۆقینه ی له سه ر پێک ده خړیت نه وه ی که ترسانکی (به په راوێزکردنی) عه ره به له وه به ره هینانی ناینده په کی مۆفانه. تانینستا بیرری عه ره به له چاخى بالا ده ستی غه یب (نادیار) نه چۆت ده ره وه له سه ر هه ره که له بیرری فه لسه فی و بیرری کۆمه لایه تی، وه له دواییدا نه وه بیرزکه که به رده وام له سه ر قۆرخ کردنی میتۆدی نیجتهاد- له باشتترین بارودۆخدا هه لده ستیت. به لکو زیاتر له نه ده لێم، که میتۆدی نیجتهاد خۆیشی موماره سه ناکریت له بیرری عه ره به ی هاوچه رخدا به هه مان په ی نازایه تی و سه ره به ستی که له چاخه کانی گه شه کردنی شارستانیه تی عه ره به ی نیسلامیدا موماره سه ده کرا، ئاکامی (داخستنی ده رگای نیجتهاد) له بواری شایین داو وه په سه ندرکردنی نه م بارودۆخه له لایه ن په و نه فکری به نیسلامیه هاوچه رخه کانه وه. له ده قی بیرری نیسلامی هاوچه رخدا نێو لێکدانه وه ی ده قه کان گه پابه وه له سه ر تیشکی پێویستی به کانی گه شه سه ندنی کۆمه لگا. نه م بیره هه ستان به (شۆڕشێکی پوشتبیری) په ت ده کاته وه له چوارچێوه ی بیرری شایینی خۆیدا، له سه ر نه وه که پویدا کاتێک نێو لێکدانه وه ی مه سیحیه ت گێنדרابه وه له پۆژشاداوا ساوا ی لێکسڕێ بگونیجیت له گه ل پێویستیه کانی گه شه سه ندنی سه رمایه داری دا... په نگه بیرری نیسلامی هاوچه رخ په ی برده نه بێت به نه م پێویستی به! بێگومان لێزه دا مه به ستم بیرری باوه. له کاتێکدا که هه لاوێردن هه یه بۆ نمونه وه ک دانراوه کانی (محمد سعید العشماوی) که بانگه یشتی نوێ بوونه وه ی نێو لێکدانه وه ده کات بۆ نه وه ی بوارێک بکاته وه بۆ دامه زراندنی کۆمه لگایه کی عیلمانی وه بۆ داڕمانی شایین له ده ولت تیایدا. له ویاوه په دام که گرنگی به تی نه م هه لاوێردنه ت- ده لێم هه لاوێردن به واتای نه وه ی که کاریگه ریتی به رده وام له سه ر گروپێکی بچوکه له پۆشنییران به بن چه ماوه ر کورت ده کړیتوه- ده گه پێته وه بۆ نه وه ی که ئاماژه به ئاقاری داوکارا ده دات. بابه تیانه بۆ ده رچوون له م ته له زگی به ی نیستا.

وه نه گه ر بیرری نیسلامی باو په ی برده نه بێت به پێویستی به کانی پوویه روو بوونه وه ی کاره واقعه کان- مه به ستم بالا ده ستی نمونه سه رمایه داریه کانه، به نوێ و نه نه ویت. وه ئاسه مبه تی گه پانه وه بۆ (پیش سه رمایه داری) (نه و هه ره وه لێک له م ئاقاره دا به (ئینتیحاریکی کۆمه لی)

نه بڻيت نازميرڊرٽ) - له سره تادا ٿو توانا دار نيه بڻ به شداري ڪردن له پوويه پوو بونوهي پيويسي يه ڪاني ڪومه لڳاي سوشياليزمي زياتر پيشڪوتو. له به ر ٿمه، ده ليم ڪه (پاپوننڪي ئيسلامي لاف ليدر اوه) شايعي ٿم ناوليتانه يه، ٿوهه پاپوون نيه به لڪو شه پوليڪه ده هونريته وه له به رده واميتي ده سه لاندريتي بيري چاهه ڪاني دانه پين ڪه پيش غه زوي سه رمايه داري ڪه وت.

وه ٿم په رده سندن ناخوش و نازاراويانه له هه مان سرده مي ميژوودا پوياندا ڪه له شونيه ڪاني ترڊا به پيشڪه وتن له بوري داهيتاني ڪومه لايه تي و عيلامي و ئيجتهادي داهينر له نيو ليڪدانه وي ٿانيدا جيا ده ڪريته وه.

له پشت ٿم رسته يي ڪوٽايي يوه مه به ستم له دو ڪومه له بيارديه. له لايه ڪوه مه به ستم به جيتيپنانه ڪاني بونته وهي پرڳاري خوازي و نويگريه ڪه ٿيلهامي به مارڪسيزم دا. به ته واري ده زانم ڪه ٿم به جيتيپنانه هنگاو يه ڪمي زياتر نانوينيت، سه ره پاي ونه پلاو ڪه ده چيت بڻ ڪوريپي بڻ ڊوگما يه ٽيڪي (ڪوٽايي)، له سر ٿوهي ٿم ڪومه لڳايانه به ته واري گواسسته وه يه ڪي چونيپنجان جي به جي ڪردوه ڪه ٿگري به رده وام بوني پيشڪوتني له ڊورينه ودي چاره ساري گونجاو بڻڪيشه ڪاني دابين ده ڪات. وه مه به ستم له لايه ڪه ي تر ٿوهي ڪه (هه ندي ڪومه لڳاي مه سجي له جيهاني سي هه ما) له ٿم ريڪاي لاتيني به سيفه ٽيڪي تايه ت) ده ستي ڪردوه به وه به هٿاني شويشي پوئشنييري سي هه م له نيو ليڪدانه وي ٿايني دا. به جزيڪ ده توانريت گونجانن به دي بيجنريته له نيوان باوه و له نيوان پيداويستيه ڪاني دامه زاندي ڪومه لڳاي سوشياليزمي. وه ي گومان ٿو نيو ليڪدانه وه يه ڪه (لاهوتي پرگار بون) پيشڪش ده ڪات جي به جي ده بڻيت - وه ٿم هه به م ٿاوه ناسراوه - له پرڳاي ميٽوڊيڪي ئيجتهاديه وه به سروشتي ڪاره ڪه. ده نا ده پوات به ره و سه رڪه وتن باوه پو پيويسي يه ڪاني عه قلي ٿانده ي سوشياليزمي. وه نمونه يه ڪي هاوشيوه نابينم له جوارچيوه ي (پاپوننڪي ئيسلامي لاف ليدر اودا) هه مو ٿوهي جي به جي بوو ٿاويته يڪ بوو له جهخت ڪردني سروتي شيوه يي وه ٿالوزي له وه لامدانه وه دا له سر ٿو ڪيشانه ي ڪومه لڳا هاوچه رخنه ڪان پوويه پووي ده بڻيته وه، وه له ڪوٽايي پرنگه ڪه دا - مه زه به ڪوبونه وه له نيوان ده سه لاندريتي بيري ٿايني وه سٿاو و له نيوان چوڪ دادان بڻ پيداويستيه ڪاني به رده وام ي بالا ده ستي ئيسستماري پرڙشاويي ده ڪات! بانڪه ئيسلاميه ڪان نمونه يه يڪ بڻ ٿم ڪرڪردنه وه له بوري ٿاويوري دا ده نونين، وه ڪه چوڻ حوڪمي بار به ناوي ٿاينيه وه پرڳخرا، له پاڪستان و وه وائي تر له ولاته ڪاني جيهاني ئيسلامي هاوچه رخ ڪه چنه نمونه يه يڪ له بوري سياسته دا ده نونين.

سه رچاوه:

(الاجتهاد والابداع في الثقافة العربية) به شينڪه له ڪٽيبي (بعض قضايا المستقبل) ل ١٢٩ بڻ

١٥٠ - د. سمير امين - دار الفارابي / بيروت / طبعه ١٩٩٠.

نومینی: محمد سعید عشمای

وه رگیرانی: ینشواز سه عدوللا

له خرابترین نه و دردهانی که توویشی عه قلی نیسلا می بووه، نه و دولایه نیه زۆرهیه که له ناخی دایه و کاره کانی تیکه ل کرده وای لی کرده و دابهش بیت له ناو خۆی دا، بووره له راستی یه کان، دهسته وه ستاوه له بهردهم تیگه یشتنی واقع دا، شتیگه ده لیت و شتیکی تر ده کات، وینای شتیگه ده کات که له راستی دا بوونی نیه، وه به لای زیاده بۆیی و گشتگیردا دای ده تاشیت. ده که ویتته نوژمن کاریه وه له گه ل هه موو نه وانه ی که داوای چاک کردنی لی ده که ن و ده که پین به دوا ی چاره سه ریکدا بۆی.

له گرنگترین نه و شتانه ی که له نه نجامی نه م دولایه نیه ی عه قلی نیسلا می دیتته به رهه م؛ بی توانایی نه م عه قله یه له بینینی درده که ی وه خه ملاندنی هۆکاره کانی و گه یشتن به چاره سه ریک.

رووده دات هه ندی له نوو سه ران برک به و درده ی عه قلی نیسلا می بکه ن وه هه روه ها به پێویستی کارکردن بۆ نوێ کردنه وه شی. به لام نه وانیش (که دوو چاری هه مان درده بوون) ساتوان چاره سه ریکی یه کلا که ره وه ی بۆ دابنیتن، هه ر بۆیه به چو له ده وری بیژه کاند (الافاظ) ده سو پینه وه و ناگه نه ده ست نیشانکردن و نوژینه وه ی راستی درده که وه ناگاته نوێ کردنه وه یه کی راسته قینه. نوێ کردنه وه ی عه قلی نیسلا می ته نها به چه ره ریک یا خود ناوات خواستن یان دوو یاره کردنه وه ی قسه و وترا وه کان نابیت، به لکو بۆ گه یشتن به م نوێ کردنه وه یه پێویسته رییازیکی زانستی روون دابنریت که له دوو ته وه ره پینک دیت.

یه که میان: په یوه ندی به بابته ی عه قلی نیسلا می یه وه.

دوه میان: په یوه سه ته به شتواز (میکانیزمی) کاری نه م عه قله وه.

بابه تی عه قلی نیسلا می

بابه تی عه قلی نیسلا می له بنه رته دا بریتی یه له: قورئان، حه دیت، کتێبه کانی که له پوور وه گرنگترینیان کتیبی [(احیاء علوم الدین) لأبي حامد الغزالي]. نه م چو له پینکاته یه ده توانریت کوورت بکړینه وه بۆ دووان که قورئان و حه دبه.

له گه ل نه وه شدا که (۱۴) سه ده به سه ر سه ره تای نیسلامدا تیپه ریوه، که چی هیشتا عه قلی نیسلای رییازیکی روون و دیاریکراوی بۆ پیناسه کردنی بیژه کان له قورئانداو رافه کردنی نایه ته کان دانه پشتهوه، وه هیچی نه کردوه بۆ ده رخستنی (الناسخ و المنسوخ)^۱ له م نایه تانه دا، یاخود بۆ سیستهمی کارنه کردن به هه ندئ له حوکمه کان. له لایه کی تریشه وه، رییازیکی عه قلی (واته غیر نقلی)^۲ بۆ هه لسه نگاندنی هه دیشه کان و ده رخستنی هه میشه یی و کاتی تیایاندا دانه ناوه.

له سه ر بناغه ی ئه م که م و کورتی به که له گرنگترین هۆکاره کانی ده رده داربوونی عه قلی نیسلای به، نوێ کردنه وه ی ئه م عه قله به به دارپشتنی رییازیکی زانستی روون و دیاریکراو ده بیته بۆ ئه و مه سه لانه ی که پیشتر باس کران. به که م: دیاری کردنی مانای بیژه کان (الانفاظ) له قورئاندا.

له گه ل بوونی جیاوازی له ووتنی هه ندئ بیژه یان جیاوازی له پێکهاتنی هه ندیکی تر، هیشتا بیژه کانی قورئان پیناسه یه کی یان بۆ نه کراوه که رێگر بیته له هه ر ده ست تیوه ردانیک. به مه ش وای لێهاتوه هه رکه س بیژه کانی قورئان به پێی تی گه یشتن و هه لسه نگاندن و روشنبیری خۆی رافه بکات، وه هه ندئ جاریش به پێی ئه وه ی که خۆی به دروستی ده زانی.

له لایه کی تر وه، مه دلولی هه ندئ بیژه به درژیایی میژو له گۆراندای بووه هه تا وای لێهاتوه که بیژه که مانایه کی بنچینه یی هه بیته که له کاتی هاتنه خواره وه دا گه یاندوویه تی، وه مانایه کی میژووی که به تیپه ربوونی کات وه ری گرتوه، که له وانه یه دوریش بیته له مانا بنچینه یی که یه وه. وه ئه م گۆرانه ترسناکه هه موو بیژه کانی قورئانی گرتوته وه وه که بیژه کانی: شه ریه، حوکم، نه نه وه، خه لک، کفر، زکری خوا، شه ریک په یداکردن، قورئان، ئه وانه ی که ده زانن (العالمون)، باوه ی نیسلام و چه ندانی تریش. ئه م شلوق بوونه له نێوان مانا بنچینه یی بیژه و مانا میژوویه کی له لایه ن عه قلی نیسلای یه وه به کلا نه کراوه ته وه، به لکو ته نانه ت لایشی لی نه کراوه ته وه له گه ل گرنگی به زۆره که شی دا.

ده بیته رافه کردنی بیژه کان له سه ر چ رییازیکی بیته؟ ئایا ده قواده ق به پێی ئه و مانایه ی که له کاتی هاتنه خواره وه یدا هه یبووه یان به پێی ئه و مانایه ی که له میژودا

^۱ سه ربه وه حوکم یاخود مانا و کاریگه ری ئایه تیک به نایه تیکی تر که به وای دا هاتوه له قورئاندا، به نایه ت له کار خه ره که ده و تریته (الناسخ) وه به له کار خواره که (المنسوخ).

^۲ (عقلی، نقلی): له بیری نیسلامیدا دوو جۆر سه رچاوه هه یه بۆ زانیاری به که میان (نقلی) که بریتی به له ده تی نایه ت و هه دیه ت وه دوه میان عه قلی که بریتی به له ئیجتها و رافه کردن. (و: کوردی)

په بیدای کردووه؟! نو ریښازه ی که رافه ی بیژه ی قورنانی پی ده کریت نه بیته هزی
 گوزپینیکي ته وای ماناګانی قورن و گوزپینیکي ته واهتی بق حوکمه کانی. یاخود،
 رافه کردنه که له ریګه ده کرینیکي بیژه ی له مانا بنچینه ییه که ی پان به دورخستن و ه ی
 وانا بنچینه ییه که ی خوی لی. بیژه ی شهریه ی له قورن اندا به واتای ریښاز، ریګا پان
 ریګه دیت (ثم جعلناک علی شریعة من الامر فاتبعها) (سورة المجاثیه ۱۸: ۴۴) (لکل جعلنا
 منکم شرعة و منهاجاً) (سورة المائدة: ۴)، به لام بیژه که په ره ی سه ندووه له ګل میژوودا
 تا وای لپه اتووه به واتای (الفقه) یش بیت. تی ګه یشتنی واتای بیژه ی شهریه، به پی ی
 کاتی هاتنه خاورد و به واتای (دانانی به ریګای خودا و ریګا بۆ ګه یشتن پی ی) هاتووه،
 به لام تی ګه یشتنی به پی ی په ره سه ندنی میژووی وای داده نی که (فقه) - که بریتی به له
 بیژوای خه لک- شهریه به وه شهریه ش ثابتنه. وه به شپوه بیرروای (فقهاء) به ریګیکي
 پیروزی به به رد ده کریت و واده نریت که هر ګیز جیګای هه له کردن نی و دد بیته
 شهریه، ناکریت به ره نګاری بکریت و له ګه لیدا نه یه بیته وه نه ګینا به شهریک بق خوا
 په یاد کردن و ته جدید (التجديد)،* ده د ریته قه لم.

بیژه ی حوکمی سیاسی له قورن اندا مانای سیستمی حوکمی سیاسی یاخود سیاست
 کردن له کارو باری خه لک دا ناپت، به لکو به مانای داد کردن له ناکوکیه کاند دیت
 وه ه ووه ها به مانای کاملی و دلنایش (وإذا حکمت بین الناس أن تحکوا بالعدل) (سورة
 النساء ۵۸: ۴)، (ان الله یحکم بینهم فیما هم فیه یختلفون) (سورة الزمر ۳۵: ۳)، (ولما بلغ
 أُنسده آتیه حکما و علماً) (سورة یوسف ۱۳: ۱۲)، (فقرت منکم لما عفتهم فوهب لی ربی
 حکماً وجعلنی من المرسلین) (سورة الشعراء ۲۶: ۲۱) له قورن اندا به بیژه ی (الامر)
 گوزارشت له ده سلات و سیاست ده کریت (وشارهم فی الامر) (سورة آل عمران
 ۱۵۴: ۳) به شپوه به کارمینانی بیژه ی حوکم به واتای حوکمی سیاسی، گوزپینیکي
 واناګانی قورنانه و نالو گوزپینیکي مه بستی خودایه له ناردنه خاورد و ده. نه مه زور به و
 ناشکرا له و ناپته ده ده ده که ویت که هه ندی له ګروپه کان به رزی ده که نه وه و دک
 دروشمیک (ومن لم یتکم بما أنزل الله فأولئک هم الکافرون) (سورة المائدة ۴۴: ۵)، نه و
 ګروپانه مه بستیان له بیژه ی حوکم واتای حوکمی سیاسی به له کاتیکدا بیژه که
 له راستی دا به واتای (نه یشتنی ناکوکی به کان) دیت. وه ده ره نجامی نه م تیکه لکردنه،
 نه و ګروپانه کومه لګاګان و حکومت کان به کافر له قه لم ده دن، به پی ی ناپه تیک که
 قورنانه به ره هایی نه و مه بستی نه بووه له کاتی هاتنه خولاره ووه ده، به لکو ناپته که
 به کاره اتووه به و رافه کردنه وه که پی ی به خسراره له په ره سه ندنی میژووی دا نه که له وانا

بنچینه بیه که ی که له کاتی هاتنه خواره و ده مه بهستی بووه. وه به هه مان شیوه بۆ هه موو نهو بیژانه ی که لهو جۆره ن.

بیژه ی (الامة) له زمانی قورشاندا به واتای کۆمه لیک خه لک (Community) دیت نه و دک به مانای نه ته وه به واتا سیاسی به که ی (Nation) وه بیژه ی (الناس) واته خه لکی مه که که. نه و دک سه رجه م خه لک له جیهاندا.

دووه م: ریپازی رافه کردنی قورشان.

عومه ری کوپی خه طاب رۆژیک بیر دهرده وه و پرسپاری کرد نایا چۆن ئۆمه تی نیسلام جیاوازی ده که ویتته نینوانیه وه که پیغه مبه ره که یان و خێله که یان به ک بیت. عید ا لله کوپی عباس (کوپی مامی پیغه مبه ر) پی ووت: قورشانمان بۆ نیردرایه خوار، خویندمانه وه و زانیمان بۆچی هاتۆته خوار، له دوا ی ئیمه خه لکانیک ده بین قورشان ده خویننه وه و نازان بۆچی هاتۆته خوار، بۆیه بیروپرای خۆیان ده بیت له سه ری، پاشان جیاواز ده بین له بیر و باوه ره کانیه اندا، پاشان به کتری ده کوژن له سه ر نه وه ی له سه ری ناکوکن. ئه م ریپازه ی عید ا لله کوپی عباس باوه ری پی بووه. و ته سه حابه کان له سه ری رۆیشتون له سه ره تای نیسلام دا، ریپازی رافه کردنی نایه ته کانی قورشان به پی ی هۆیه کانی هاتنه خواره وه که ی. هۆیه کانی هاتنه خواره وه (أسباب التنزیل) نه وه یه که ده توانین به زمانی یاسایی سه ره ده م پی ی بلین - کاره ئاماده کاری به کانی یاسا - (الأعمال التحضيرية للقانون). نه گه ر پیتو ئه م کارانه په ی ره ست بن به خسته رووی هۆی دانانی ده قی یاسایی، و دبارو دۆخی دانانه که ی. وه نه واتنه ی که له باره ی وه پینشینار کراون. وه نه و راست کردنه واتنه ی که تیایدا کراوه مه تا کو گه یشتۆته، نه و شیوه یی ئیستای نه گه ر کاره ئاماده کاری به کان په ی ره ست بیت به هه موو نه مانه وه وه ناکریت له ده قی یاسایی به گه ی و کاری پی به کین به شیوه یی کی دروست به یی نه مانه. به هه مان شیوه هۆیه کانی هاتنه خواره وه و دک کاره ئاماده کاری به کانی ده قی یاسای وه مایه. ئه م هۆیه کانی هاتنه خواره وه پنیوستترن له رافه کردنی نایه ته کانی قورشاندا و دک له پنیوستی کاره کان بۆ رافه کردنی ده ته کان. هه له له کاری پی کردنی ده قی یاسایی دا شتیکی شپاوه رویدات به لام هه له کردن له کاری کردنا به نایه ته کانی قورشان یان حوکمیکی شه ری ده مانگه یه نیت ده ره نه نجامیکی زۆر ترساناک. ئه م ده ره نه نجامه هه له یه ش پارێزوا ده بیت له تانه و ته شه ر و ناکریت زه نه ری پی بیری به یی نه وه ی خۆمان توشی ترسانکی گه یه ر به کین. گۆرینی ریپازی راست و دروست له رافه کردنی نایه ته کانی قورشاندا له سه ره ده می (خه وارج) ده کاند ده ستی پی کرد. خه وارج به کان بوون که نایه تی (ومن لم يحکم بما أنزل الله فأولئك هم الکافرون) یان به کار هینا به پی ی سه ره تاپای بیژه کانی. نه و دک به تاییه ت مه ندیبه کانی هۆیه کانی هاتنه خواره وه.

وه پاشان كۆمه لگای نیلامی یه كه میان تاوانباركرد به كفر، وه خوین و پاره و ناموسی موسلمانان کانیان حلال کرد. به پیی رافه کردنه كه ی خویمان، واته به پیی شه ووی كه خویمان به بنچینه یه کی ره وایان دادنه. له م باره یه وه عبد الله كورپی عومر سه باره ت به وان وتووی تهی كه شان شه پانگیزترین خه لکن وه شان به ره و چه ند نایه تیک چون كه بق بی باوه ره کان نیردراپوو شان وایان لی کرد كه بۆ باوه رداره کان بگوچیت.

هویه کانی هاتنه خولره ووی نایه تی (ومن لم یحکم بما أنزل الله فأولئك هم الکافرون) وه هایه كه تاییه ته به هندی له یه هودیه کانی مبدینه كه ویستیان لبدنه له حوکی تهورات سه باره ت به بردبارنکردنی ژن و پیاو كه جنسی ناشه رعیان کردبیت (الزانیة و الزانی) وه جی به جی نه کردن یاخود کارنه کردن بهو حوکه. نایه ته كه مه بهستی شه ویه كه نه گهر شه یه هودیه له بارووخی روودانی دیارده ی جنس کردن دا ژن و پیاوه كه به بردبارن نه کهن وه کو چون خودا له تهوراتدا نارویه تبه خولری به وپی یه نکولی له حوکی خودا ده کهن له رووداوه كه دا.

وه کاتی خه وارجه کان به م شیوه ته ووه تی نه گیشتن له نایه ته كه، به شیوه یه کی گشتگیر رافه یان کرد. واتای بیژه ی (حکم) یان ناوه ژوو کرد، بهو شیوه یه کی به باسمان کرد وایان دانا كه حوکیکی گشتی یه و بق هه موو باوه رداره کان ده بیت. له دوی خه وارجه کان خه وارجه تر هاتن كه هه تا ئیستاش هه ر بهرده وامن له سه ره شه تی گیشتنه هه له یه كه زۆر ترسناکه.

له سه ده کانی دابه زینی ناستی عه قل دا، (فقه ی نیلامی شیولزی خه وارجه کانی به سه ند کرد له رافه کردنی نایه ته کانداه ریسایه کی گشتی دلپشت بق رافه کردنی نایه ته کان شه ویش (العبرة بعموم اللفظ لا بخصوص السبب) وه شه ریساه هه له یه ده بیت هوی رافه کردنی قورنان دهور له وهی كه نارینه خولره وه مه بهستی بووه، وه لادانیکیشه له وتاره راسته قینه کانی، شه به بیچه له وهی كه ده بیت هوی بروس بوونی چه ند ناكۆکی یه کی زۆر له رافه کردنی قورئاندا. بق نمونه له قورئاندا نایه تیک هیه دهلیت (یایي: اسرائیل اذکروا نعمتي التي أنعمت عليكم وأني فضلتكم على العالمين) (سورة البقرة ۱۷۲: ۱۷۳). وه نایه تیک تیادیه دهلیت (فما نقضهم ميثاقهم لعناهم وجعلنا قلوبهم قاسية) (سورة النازعة ۵: ۱۳). نه گهر هه ردوو نایه ته كه به گشتی بیژه کانیان رافه بکریت مانای شه ویه كه (بني اسرائيل) به چاکترین ده زانیت له لای خودا له چاو هه موو مرفدا به ره های، وده هه مان کاتدا نه عله تیان لی کراوه. به لام رافه کردنی نایه ته کان به پیی تاییه تی هوی هاتنه خولره وه شه ده رده خات شه وانیه کی به چاکترین دانراون یه هوده کانی (موسی) لیه وه شه وانیه نه عله تیان لی کراوه یه هوده کانی مبدینه ی شه کاتی سه رده می پیغه مبه رن.

سهره رای شو دهره نجامه ترسناکانه ی که له م جیاولزیه ی نیوان هردو ریسا که (رافه کردنی نایه تکان به پیی تاییه تی هویه کانی هاتنه خواره وه) و (رافه کردنی نایه تکان به پیی گشتی بیژه کان) که وتوته وه، جیاولزیه کی نیوانیان بره وی سه ندوه له بیرری نیلانی داو تا نیستاش له بره و دایه و رازاوه توه به به رگینکی فلسفی و پوژاکینکی دیالکتیکی، نه ویش بیرۆکه ی واقعیته و میژووینی نایه تکانی قورئانه یاخود هه تاهه تاییه و نه بستر اکیتی شو نایه تانه یه. رافه کردنی نایه ت به پیی هژی هاتنه خواره وه مانای به ستنه وه به بارودوخی واقعی و پیکهاته میژووینه کان ده گه یه تبت که وای لی کرد بته خواری. هه رچی رافه کردنی به پیی گشتی بیژه کان سوو د به خشه له دابره کردنی نایه ت که له واقعیته کی و برینیته ی له میژوو وه دانانی به مه سه له یه کی نه بستر اکت وه سه روو واقع و ده قیکی ردها و دور له میژوو. جیاولزی له نیوان شو دوو ناراسته یه دا له وانیه به ته وای دوو روی جیاواز به نیسلام به خشینت. شه م جیاولزیه تنها جدلیکی بیژه یی یان بیردزه کردنیکی فلسفه یی نی به لکو ریپازینکی کامله له تیگه یشتنی قورئان و کارپی کردنی دا، وه هه روه ها کلپلینکی گرنگیشه بق کرنه وه ی یاخود داخستنی ده رگا کانی نو پکرنه وه.

له رابردووه کی دووردا، (معتزله) وای بق چوون که قورئان خه لق کرابنی. به مه ده یانویست نایه تکانی به ستن به واقعیته وه. سه له فی یه کان به رابهری (نه حمده سن حه نه ل) به به ره ره کانی (معتزله) یان کرد و تیان که قورئان هه تاهه تاییه و خه لق نه کراره. شه م قسه یه مانای وایه که قورئان له واقع جیا بکرتنه وه و دابهری له میژوو. له م سه رده مه دا هه مان بیرۆکه له بره و دایه، له وانیه له به ره مان نامانجیش، له نیوان دوو دهسته و تا قم دا که یه کینکیان ده لیت نایه تکانی قورئان میژووین، له کتیکدا دووهمیان ده لیت که شه م نایه تانه هه تاهه تایین. شه م دوو وته یه دوو وته ی که به رنه نجامیان شو به رنه نجامیه که به ره وی سه ند له نیوان (معتزله) و سه له فی یه کاند هه رچه ند مانا شه م مژاوی بیت و دهره نجامه کان روون شه بیت.

له هه لسه نگاندنی راستدا، خسته رووی شه م جیاولزیه له دیدگای (فقه) یه وه ناسانتر و به که لک تره. ریسای رافه کردنی قورئان به پیی هویه کانی هاتنه خواره وه به ره و واقعیته ی شو نایه تانه ی ده بات به وه ده گیرسینه وه که شه م نایه تانه میژووین و پیویسته به سترینه وه به رووداود کانه وه. شه گهر بیت و (فقه) نزیکتر بیت له عدلی نیلانی یه وه وه که له له لسه فقه که واته چاره سه رکردنی مه سه له که به م دیدگایه له قولایی (فقه) وه هه لقاره شه م دیدش سه رجه م نه سحابه کان پشتگیری لی ده کن نه ویش کارکردنه به رافه کردنی نایه تکانی قورئان به پیی هویه کانی هاتنه خواره وه نه وه که به پیی گشتی بیژه کانی.

سج هم: (النسخ) له قورئاندا.

له قورئاندا هاتوو (ما نسخ من آية أو نساها نأت بخبر منها أو مثلها) (سورة البقرة ١٠٦:٢) بهم نایه ته نسخ له قورئاندا بووه به حوکمیک. له گهل گرنگی نسخ دا، له بهر نه وهی رت کردنه وه حوکمیکي قورئانی به له گهل مانه وهی دهقه که دا له قورئاندا، که چی عقلی نیلامی بیردوژیکي روونی دیاری کړاوی دانه ناوه که کؤک و ته با بن له سهری. بهم پی به نسخ بووه به ده رگایه کی فراوان که لږیه وه هه موو نه وانه ده چنه ژوروی که ده یانه ویت حوکمیک له قورئاندا له کار بهن و بانگه شهی نه وه بکن که نه و نایه ته به نایه ټنکی تر نسخ کړاوه.

له سهر ناستیکي تر. عقلی نیلامی پښوړیکي روونی دیاری کړاوی تیا دانیه به وهی که نایا دو یاره ریکڅستنه وهی بابه ټیک مانای نه وه به که ریکڅستنه پښینه کی هه مان بابه له کار ده خړیت، یان ده شیت دوو سیستمی قورئانی هه بیت بق حوکم دان به سهر بابه ټنکی دیاری کړاودا!

له قورئاندا نایه ته هیه له سهر سهر به سستی باوه (لا إكراه في الدين) (البقرة ٢٥:٢). (ومن شاء فليؤمن ومن شاء فليكفر) (سورة الكهف ١٥:١٥)، له گهل نه وه هشا هه ندی گروپ هه ن که ده لږین نه م دوو نایه ته نسخ کړاون (واته چیتر کاریان پی ناکړیت) به نایه تی (وقاتلوهم حتی لا تكون فتنة و يكون الدين لله) (سورة البقرة ١٩٣:٢) له گهل نه وهی که رافه ی تندرست به به ستنه وهی نایه ته که به هو په کانی هاتنه خوارده - بؤ نه م نایه ته وه هیه که مه به ست له شه رکړدن خه لکی مه که په له سهر ده می پیغه مبه ردا وه نه م نایه ته نایه ته کانی سهر به سستی باوه له کار ناخات (نسخ ناکات) که قورئاندا نایه ټیک هیه (إن الذين آمنوا والذين هادوا والنجاري والصائين من آمن بالله واليوم الآخر وعمل صالحا فلهم أجرهم عند ربهم ولا خوف عليهم ولا هم يحزنون) (سورة البقرة ٦٢:٢). هه ندی هیه وایانگیش ده کن که نه م نایه ته - نه م نایه ته دو یاره بؤته وه له (سورة المائدة) دا به چنه گورانیکی تر - نسخ کړاوه به نایه تی (ومن يتبع غير الاسلام ديناً فلن يقبل منه) (سورة آل عمران ٨٥:٣).

له گهل نه هه شدا، له قورئاندا دوو سیستم هیه بؤ میرات گیري، به کیکیان میرات گریه به وه سیه، وه دوو میان میرات گریه به پی ی سه پیښواوه کان (الفروض). نایا سیستمی سه پیښواوه کان سیستمی وه سیه له کار ده خات، یان نه شیت بؤ هریه که له سیستمه کان کایه کار کړلنی خوی هه بیت، کات و شوینی خوی هه بیت.

نایه تی میرات گیري به وه سیه (کتب عليكم إذا حضر أحدكم الموت إن برك خيراً فالوصية للوالدين والأقربين المعروف حقاً على المتقين) (سورة البقرة ١٨:٢). وه نایه تی تابهت به میرات گیري به پی ی سه پیښواوه کان (للرجال نصيب مما ترك الوالدان والأقربون

وللنساء نصيب مما ترك الوالدان والاقتربون مما قل منه أو كثر نصيباً مفروضاً (سورة النساء ٧:٤) وهما يهتني (يوصيكم الله في اولادكم للذكر مثل حظ الانثيين، فان كن نساء فوق اثنتين فلهن ثلثا ما ترك) (سورة النساء ١١:٤) وهچەند ئایە تێکی تریش.

ئایا دیاری کردنی بەش لە میرات دا ئەو دەگەیهنەیت کە سیستەمی تاییبەت بە میرات گیرێ بەو دەستەت نسخ کرا بیت. وه ئایا بناغە ی ئەم (نسخ) ه چیه؟! نوێ کردنەوه ی عەقلی نیسلا می پێویستی دانانی پێوه ریکی روون و دیاری کراو دەخوازیت کە لە سەری ریکەوت (واتە پیاو ئایینیەکان) سەبارەت بە سیستەمی نسخ لە قورئاندا.

و هەسرکە وتووێژ دەبێت ئەگەر نسخ لە حوکمەکانی شەریعە دا دابنرێت ئەک لە حوکمە ئایینیەکاندا.

چوارەم: کارنەکردن بە هەندئ حوکم.

نیسلا مە یەکەمیەکان وه هەلە پەرەوی (نسخ) تێگەشتبوون لە قورئاندا. (لە حەدیثی پیغەمبەریش دا) کە ئەو دەگەیهنەیت کە هەندئ لە حوکمەکان لە قورئاندا بەر دەوام رەها نیە. بە لکو ریزەیی و کاتییە. ئەمەش وای لیکردن چیتەر کار بە هەندئ لە حوکمەکان ئەکەن کە لە قورئانیشدا نسخ نەکرابوو بەلام بێرکیان بەو کرد کە واقعیی ژیان و لۆژیکی رووداوەکان تێی پەراندوو و چیتەر ناکریت کاری پێ بکریت وه چێ بە چێ بکریت لە دوا ی سەردە مێکی دیاری کراو یان لە دوا ی رووداوی دیاری کراو. عومەری کوری خەطاب. بە پێی ئەم تێگەشتنە. حوکمی زەواجی لە زۆرەت (زواج المتعة) ی راگرت. هەروەها حوکمەکانی تاییبەت بە بەخشینی بە شێک لە خێر و سەدەقە بە (المؤلفه قلوبهم) (بێ باوهرەکان) وه دابەش کردنی زەویە رزگار کراوەکان بە سەر سەربازە رزگار کەرەکاندا.

وه لە سەردەمی نوێ دا پڕۆژە ی میسری. کۆیلە تێ نەهێشت بە پێی بێراریکی دەرچوو لە ١٨٨٧/٨/٤ و دېرپاریکی بالای دەرچوو لە ١٨٩٦/١/٢١. ولاتە عەرەبی و نیسلا می یەکان شوێن پێی میسر کە وێن و کۆیلە یە تیان نەهێشت لە ماوێ جیا جیا دا وه دوا هە میان سالی ١٩٦٢ بوو. بە نەهێشتنی کۆیلە یە تێ کارکردن بە حوکمی (الجوار ی) راگیرا لە گەل ئەو ی کە ئەم بابەتە لە ٢٥ شوێنی قورئاندا هاتوو. وه هەروەها راگرتنی کارکردن بە حوکمی سزادانی تاییبەت بە کۆیلە. وه حوکمەکانی سەربەست کردنی کۆیلە.

لە گەل ئەمە شدا. هێشتا عەقلی نیسلا مە نەگەشتۆتە ئەو ی بێردۆژیکی گشتی دابنرێت سەبارەت بە رێساکان و سیستەمەکان و حالە تەکانی کارنەکردن بە هەندئ لە حوکمەکانی قورئان. بە لکو هەندئ چار نایە ویت دان بنیت بە نەگۆرە مێژوویی و بە بە لگە نوێستەکاندا. لە گەل ئەو هە شدا دانانی بێردۆژیک سەبارەت بە (کاتی تێ حوکمەکان) بە یەکیک لە سەرکوتنە مەزنەکان دادەنرێت کە عەقلی نیسلا مە پێی بچیتە بولری نوێ کردنەوه وه رزگاریشی دەکات لە زۆر دەمە تە قێی نەزۆک.

پینجه‌م: حه‌دیشه‌کانی پیغه‌مبه‌ر.

حه‌دیشه‌کانی پیغه‌مبه‌ر له‌سه‌رده‌می عه‌باسیه‌کاناد کۆکرایه‌وه - سه‌رده‌می تۆمار کردن - پرۆژه‌ی کۆکردنه‌وه سه‌خت بوو وه‌ ده‌رته‌نجاهه‌کانیشی نادیار بوو. (بوخاری) دووسه‌ده‌زار (۲۰۰۰۰) حه‌دیشی کۆکرده‌وه به‌لام ته‌نها (۲۷۶۲) دانه‌یان راست بوو. وه‌زۆربه‌ی ئه‌وه حه‌دیشه‌کانی که له حه‌دیشه‌راسته‌کانی بوخاری دا داشراون، له حه‌دیشه‌راسته‌کانی (مسلم) دا نه‌هاتوه (واته نه). ئه‌مانه دوو کتییی گرنگی حه‌دیشه‌کانی پیغه‌مبه‌رن که ده‌مان گه‌یه‌نیته ئه‌ورابه‌ی که (ئو پێوه‌ره‌ی کساری پێکراوه له کۆکردنه‌وه‌ی حه‌دیشه‌کاندا له‌لای هه‌ردووکیان پێوه‌ریکی زاتی بووه نه‌وه‌ک پێوه‌ریکی بابته‌ی) کۆکه‌ره‌وه‌ی حه‌دیشه‌کان کاریان له‌سه‌ر گولبێژکردنی ئه‌وانه‌ی که خۆیان به‌پارستان زانیوه کردوه. له زنجیره‌ی گێره‌وه‌کانی حه‌دیشه‌کان (له‌فلا‌نه‌وه، له‌فلا‌نه‌وه له‌فلا‌نه‌وه) که له رێک ره‌وه‌کانن، به‌بێ ئه‌وه‌ی پشت به پێوه‌ریکی تر به‌سه‌رتێت بۆ هه‌له‌سه‌نگاندنی راست و ته‌ندروست له حه‌دیشه‌کان له‌رووی ده‌قه‌وه. له‌گه‌ل ئه‌وه‌ی که دانه‌ره‌کانی حه‌دیش به‌به‌رده‌وامی زنجیره‌یه‌ک له‌گێره‌وه‌یان بۆ حه‌دیش داده‌نا که بۆ گوێ گر یاخود خوێنه‌ر وا ده‌که‌وته به‌رچاو که ئه‌م گێره‌وه‌وانه رێک ره‌ون، هه‌تاوای لی‌دیت حه‌دیشه‌کی له‌لا ده‌ییت به‌راست و بپرو به‌گێره‌وانه‌وه ده‌کات. له‌به‌رته‌مه‌ بوو چه‌ند حه‌دیشی سیر سه‌مه‌ره په‌یدا بوون به‌گێره‌وانه‌وه‌ی دروست وه‌ک حه‌دیشی میشر، وه‌هه‌دیشی پاک‌کۆکردنه‌وه‌ی برین به‌میزی خوشتر. وه‌هه‌دیشی ئه‌وه‌ی که پیسی و چه‌په‌لی له‌باوه‌ره‌وه‌یه.

گرنگترین هه‌ولی چاکسازی بۆ نوێ کردنه‌وه‌ی عقلی نیلای به‌شیوه‌یه‌کی راست - له‌باری حه‌دیشه‌دا - ئه‌وه‌یه که دووباره حه‌دیشه‌کان هه‌له‌سه‌نگینیته‌وه‌به‌ته‌رازوویه‌کی نوێ که پشت به‌دروستی و مه‌عقولیه‌تی ده‌قه‌که خۆی ده‌به‌سه‌تیت، نه‌ک له‌سه‌ر بناغه‌ی زنجیره‌ی گێره‌وه‌کان (که ناسراوه به‌پشت به‌ستن). له‌گه‌ل ئه‌مه‌شدا، ئه‌وه‌ی که نیستا له‌به‌ره‌و دایه سه‌باره‌ت به‌کاتێتی هه‌ندێ حوکم له‌قورئاندا - وه‌ک حوکمه‌کانی کوبه‌یه‌تی، زه‌واجی له‌ززه‌ت - به‌همان شینوه له‌به‌ره‌و دایه سه‌باره‌ت به حه‌دیشه‌کانی پیغه‌مبه‌ر.

عه‌قلی نیلای هه‌ولی داوه که له‌مه‌سه‌له‌ی کاتێتی هه‌ندێ له حه‌دیشه‌کان بکۆلێته‌وه، به‌لام ئه‌مه‌ی به‌جۆریک له‌ووریایی و ترسه‌وه کردوه. له‌گه‌ل ئه‌وه‌ی که شتێکی سروشتی به‌که زۆربه‌ی حه‌دیشه‌کانی پیغه‌مبه‌ر کاتی بن و په‌یوه‌ست بن به‌سه‌رده‌میکه‌وه. وه‌به‌تایبه‌ت ئه‌وانه‌ی که په‌یوه‌ندیان به (رووداوه‌کانی کۆمه‌لگا، بارودۆخی ژیان، داب و نه‌ریته‌کانی ژینگه، زانیاریه‌کانی موقوف) وه‌هیه له‌سه‌رده‌می پیغه‌مبه‌ردا، هه‌ندێ له زانا ئایینی‌یه‌کان وای بۆ ده‌چن که پێویستی جیاکاری هه‌به

له نیتوان شه و هه دیشانه ی پښه مبر و تونی وه که کارکردن به فه توار بانگیشه کردن که پابه ندن به په یامه که یه وه، وه نه وانه ی که وتویه تی سه به اړته به وه سف کردنی ئیعامیتی و سه رزکایه تی که مل که چی بۆ هه لسه نگاندنی گه ل، به یی ی شه وه دیشه ی که ده لیت (أثم أعلم بشون دنیا کم) وه هندی له زانا ئایینه یان وای بۆ ده چن که هه ندئ هه دیت نه وه ده که په نیت که حوکمیکی کاتی به به هه مان شینواز و بارودوخ و تنی، له وه هه دیشانه هه دیتی (وفروا اللهی و اخفوا الشوارب) که تیایدا حساب بۆ جل و به رگی شه ریک په یدا که ره کان کراوه له کاتی هه دیت که دا وه مه به ست له سه رپیچی کردنی نه وانه. هه ندئ هه دیت هه به پیوست به پیداجوونه وه ده کات به یی ی شه و پیوه رانه ی که باس کران. له وانه شه وه هه دیتی که ده لی (تساکحوا تاسلوا فانی مباح بکم الأسم يوم القيامة) شه م هه دیتی به کیکه له گه وره ترین شه و فاکته رانه ی که ده بیته هزی زۆربوونی مه سلمانه کان به لام نه بیته زۆری و بۆری، له بهر شه وهی له سه ر بناغی چه ندایه تیه نه وه که چۆنایه تی. نه مه ش لۆژیکیکه که ناگو نجیت له گه ل لۆژیکیکه سه رده م دا، وه ده بیته هزی که وتشه وهی چه ند کیشه به که که ده بیته کۆسپ له به رده م موسلمانه کاندایه و نه و قعی چه ند کیشه به کیان ده کات که له ژماردن نایه و هه کو کیشه ی ژینگه یی، گه شه سندن، شابووری، فیرکاری.. وه چه ندانی تریش.

شینوازی (میکانیزمی) عه قلی نیلامی

موسلمان به که مه کان قسه کردن و بیر کردنه وه و هه لس و که وتیان به گوێره ی سروشتی زمانی عه ره بی بووه، به یی شه وهی هه ولی دانانی شینوازی که بۆ بیر کردنه وه بیان سیسته میکی عه قلی به دن. وه که شه وهی که نه رستۆ له سه ده ی چواره می پیش زاین دا کردی کاتی که لۆژیکیکه و ینه یی دانا به نامرازی که بۆ دیسپلین کردنی عه قل. عه قلی نیلامی گه یشته په یه کی دوور له سه ره به ستی له سه رده می (المعتزلة) دا، له گه ل شه وهی نه مانیشی (واته معتزلة) وه ی خۆیان به فیه و داو هیزه کانی خۆیان له کارخست له چه ند مه سه له یه کی لاوه کی و کیشه ی کاتی دا. نه له بابته مه و فایه تیه گشتیه کانیان کۆلیه وه نه میکانیزمی کارکردنیان دایشت وه نامرازی که سه ماکانی هه لگرت. وه له گه پرانی (معتزلة) له مه سه له نیسلامیه کاندایه زۆر چه ختیان له سه ر بیروکی خولقاندنی قورشان ده کرد. چه خت کردنیکی فه لسه فی- له گه ل شه وهی زۆر میانه و بوون له کاتی خستنه رووی مه سه له که له رووی (نقشه) وه به یی بیردۆزی راشه کردنی ئایه ته کانی قورشان به گوێره ی هۆیه کانی هاتنه خواره وه نه که به گوێره ی (گشت) ی بیژه کانی. شه وهی جینگای داخه که (معتزلة) کان- که سوارچاکی عه قل بوون- هه ر که گه یشته حوکم له سه رده می خه لیفه (مأمون) دا یه که سه ر په نایان برده بهر ده سلات و توندوتیژی و

زقوړی کردن بڼه سپاندنی بیروپای خویان سه بارهت به خولقاندنی قورئان. وه زقوړ له نه یاره کانی خویانیاڼ چه وسانده وه، په کڼ له وانیش (نه حمده دی کوړی حه نېل) پوو. به م کاره گوزریان له سهریستی عقل وه شاند، وه ښکایان خوش کرد بڼه گوزینه وهی نه وه ش که له عقلی نیلامی مابووه وه. له سرده می (متوکل)، کانتی که سه له فی یه کان به سر (معتزله) دا سرکه وتڼ، ده ستیان کرد به لیدانی عقل و لژییک و سهریستی بیر. به و پی یه ی که نه مانه نه و ریگیاننه که ده بڼه هوی کفر و باوه پنه بوون به بوونی خودا و باوه پوون به خولقاندنی قورئان.

(الاشعری) (نه بو حه سنی کوړی نه بو موسی ۸۷۳-۹۴۱ز) ده رکه وت، باوه ږیکي ته و توندوتول و پته وی هه بو له پابه ندبوون به کتیبی خودا (تاراده ی ډگما بوون) و سونه تی پیغه مبره که ی و نه وهی سه بارهت به هاوه له کان و شوین که وتووه کان و شیامه کانی حدیث گپردا بووه وه. وه به ږتړه ناراستی نه حمده دی کوړی حه نېل (دوژمنی) (معتزله) که ده بووت قورئان هه تاهه تایه). گرنگترین شت که مه زه بهی نه شعری لڼی ټیک دیت نه وه په که خوی ده یلڼت (خودا توانی هه موو شتیکی هه یه وه خولقینه ری هه موو شتیکی. سروشت له لای خودا هیچ کاریکی نه یه. هه رچی کرده کانی مرفیسه خودا خوی ده یان کات و له مرفدا ده یان خولقینی مرفیش ده یان داته پال خوی و بانگیشی نه وه ده کات که خوی وه ری گرتوون. عه قلیش نه نه ا نامتريکه بڼه درک پتکردن به لام ناتوانیت درک به بوونی خودا بکات). نه شعریه یه کان- واته شوین که وتوانی نه شعری- که بڼه نه نه و بیروپای که عقل هیچ جزریک له زانین ناسه پینیت و جیگری ناکات، وه پیویمستی نه به باشکردن و نه به خراپ کردن نه یه. وه له سر خودا هیچ با به خ پیدانیت که به بنده کانی (عباده) پیویمست نه یه. وه نه رکه کان هه موویان به ږنگه ی بیستن ده سه پینرین نه که به ږنگه ی عقل. نه مانه هه مووی دزی ثابته روون و ناشکراکانی قورئانه که به ناشکرا به شان و بالی عه قلدا هه لده دات و کردویه تی به و ته و ره ی هه سه له که.

له دوا ی نه شعری، نه بو حامد محمد غه زالی (۱۰۵۹-۱۱۱۱ز) دیت. وه عقلی نیلامی به ته واوه تی داخست. کورنی مه زه به که ی- که پابه ند دیت به پابه نه که وه- بریتی په له: (وه مای بڼه دچو که خودا هوی بوونی جیهانه، خودا به ویست و توانای خوی جیهان خهلق ده کات. وه ته نه په یک هزکار (علیه) هه یه، نه ویش هزکاری بوونی ویستار (مريد) ه، واته خودا. هه رچی هزکاری سروشتیسه، یاخو نه وهی که ده بیفریت له بوونی په یوه ندیه کی هزکاری به دوا به کدا هاتو له نینوان دووشت دا وه که ناگرتی به ردان و پاشان گرگرتی شته کان، یان برینداریه که که مردنی به دوا د دیت، یان پزاندنی ناو که ته پوونی به دوا د دیت. نه مانه هه مووی ده که ږتته وه بڼه بوونی په یوه ندیه کی زه مانی له نینوان دووشت دا، وه روودانی شتیکی به دوا به کدا

وشی (العلیه) و شه په که لیری هه لسه نډا به وانا ی به دوا هاتنی دووشت دیت که په کیکیان هزکاره بڼه

روودانی نه وهی دوا ی خوی (و: کوردی).

هاتوو له نیتوانیاند. نه وه ناگرنه که شتهکان گرتن بهردات، وه برینداری نیه که ده بیته هژی مردن، وه ناویش نیه که شتهکان ته ده کات. به لکو نه مانه هه موویان ناماده گییه کن له زمینی خه لکی دا بۆ روودانی نه ده له دوائی نه وه، وه بکهر له راستی دا، وه هژی ته نهها خودایه نه که نه شت بیان نه وه شت. به بلایوو نه وهی بیرری نه زالی - وه کتیبه گییه (احیاء علوم الدین) - عه قلی نیسانی به ته واوی داخرا بیروپا ده برهین ریشه کش کرا. به لکو بیرۆکه گییه سهر به سستی شیراده به ته واوی نه ما. لۆژیکی هژی نه تی، رییازی هژیاریتی، سهر به سستی شیراده نه مانه هه موویان به ته واوی لیدران، وه لایه نی عه قل و ریزگرتنی سهر به سستی له عه قلی نیساندا به ته واوی نه ما. عه قل نیتر توانای نه وهی نیه ده سه لاتی به سه ر (فقهه) که شه ریه دا بشکیتته وه، نه توانای تماشاکردن وه چاره سه رکردنی هیه، نه ریزگی پی ده دریت به دوائی هژی شتهکاندا به گهریت، یاخود به قولای هژیاری رووداوهکاندا به چته خواری. یان به ویت کردارهکانی خژی ریزکه بخت یان ده ست بکهریت به سه ر شیرادهی خژی دا، یان به سیر له به کارهیتانی شتهکان به کاته وه له به ره وهندی خژی دا.

له ریزگای عه قله وه له عه قل درا، له رییازی نایه وه شاین راگیرا. به ناوی زانسته وه زانسته به ته واوی نه ما.

به بی لۆژیک هیه تیزگه بشتنیک نایه ته نارواه، به بی هژی ته تی (السبه) عه قل پیک نایه ت، به نه فی کردنی هژیاریتی (العله) زانستهکان کۆتاییان دیت، وه به نه هیشتنی سهر به سستی مرۆف وای لی دیت نزم به بیته وه بۆ ناستی نازه ل.

له بهر نه مانه لۆژیکه گه راپه وه دواوه، عه قل دواکه وت، زانسته په رش و بلایو به وه وه. وه سهر به سستی له کيس چوو، وه نیسانم ده سستی کرد به قوناغیگی درژ له خه وتن وه سه ده یه کی درژ خایه نه له خورافات!! نوئ کردنه وهی عه قلی نیسانی ته نهها به نوئ کردنه وهی میکانیزمهکانی و به سه رده م کردنی نامرازهکانی ده بیت هه تا بیتوانیت به رۆسهی به لۆژیک کردنی شتهکان و رییازاندنی زانستهکان و کارکردن به هژی ته تی و هژیاریتی وه ریزگرتن له سهر به سستی مرۆف پیاده بکات.

نه مه ریزگه دروسته گییه، به لکو عه قلی نیسانی په به وهی بکات، وه کاری پی بکات وه له سه ری به روات.

تییینی:

(۱) وه رنه گرتنای نایه تهکان بۆ کوردی له بهر دوی هژی: (۱) له کاتی به کوردی کردنیدا نیشکال له مانا دروست ده بیت. (۲) گوتاری زمانه وانی (الخطاب اللغوي) نایاتهکان له زمانه بنچینه یه گییه دا باشتر و رووتر ده کات وه که له کوردی دا (و: کوردی). (۲) نه ما به ته له ههفتهی رۆشنیبری زانکۆی دیه شق/ به شی فله سه فدا، پشش کهش کراوه، له لایه ن: راویژکار: محمد سعید عشاوی.

سه رچاره:

گوتاری- النهج- ژماره - ۱۶-ی سالی ۱۹۹۷، لایه ره ۲۴-۲۲.

وہ رگتہ: خورین غریب

پیشکشہ بہ: کارڈو - سفین - کاروان.

بہ شس یہ کہم

دوسیکر دتیک دہریادی بیددنگی نورسراو

بہ بارہری خوم وامدہ زانی کہ زانستی شانوی شتیکہ دہ شتیت بیچریت و بیتہ
خواہنی. لہ سہرہ تادا چرومہ لای یہ کتیک لہ زیندوان. سنی سال مامہوہ، دادہ نیشتم و
تیبینی کاری پری گروتوفسکی دہ کرد، پاشان سہ فہرم کرد بق ہند و پاش شوہ پہ نام
بردہ بہر مردوان، بق پہ پراوہ چاوگہ کانی (Lirressources) (زانستی) شانق. لہ سہر
میزہ کہم نووسینہ کانی ستانسلافسکی و مایرہولڈ و برخت ہہہ. ہرہوہا پہ پراوہ
کوئہ کانی (زیامی Zeami و ناتیا شاسترا Natya Shastra) بی لہ تیزنشتاین. شوہ نامادہ
کردنم بوو تا شوہ روضہی لہ (نودن) لہ گہل ہارونیکانم دہ ستم کرد بہ کارکردن.

نہ مقو ہندیک نارہ زوی کارکردن دہ کن لہ گہلم و پرسیارم لی دہ کن سہ بارہت بہ
کاری نہ کتہر نایا لہ بہر شوہ زانینہ مہ کہ تیایدا بینہر یان خونہر بووم؟ یان بہ ہوی شوہ
نہ نجامانہوہ کہ ہارپی نہ کتہرہ کانم ہی گہشتون؟

نایا لہ توانای کتیبدا ہہہ واتای نزمونی سالانیکی دریتی کارکردن بگہہ نیت؟
بچی لہ ہندیک روشنییری دا ہرگیز زانستہ شانوی یہ کان (بلو نہ کروہ تہوہ) یان -
ردک شوہی لہ گہل نووسینہ کانی زیامی و نووسینہ تہ کنیکہ کانی کومیدیا دیل نارشا دا
روی داوہ - بہ سینراوی ماوہ تہوہ لہ کہ لہ پوریکدا کہ دہ ستاودہ ست گوتیزاوہ تہوہ -
شوہ ویکیان لہ ہند گویم لہ دہنگی سترانیٹیک بوو گہشتبووہ بادہ یہ کی کاریگری
لہوہو بہر مہزہ نم نہ دہ کرد گہشتنی لہ توانادا بیت، ہہ ستم کرد خریکہ یہ کتیک لہ
نہینہ کان دہ دوزمہوہ. سہ بارہت چوئیتی مہ شقی دہنگی پرسیارم لی کرد وہ لامی
داموہ: 30 سالم بہ سہر بردوہ لہ پٹناو گورانی ووتن بہم ریگہیہی ٹیستا گورانی ہی
دہلیم. توش لینم دہ پرسی چون وام کردوہ؟

داواکاری سهنته ری نه وه یی لیکولینه وه یی شانوی (CNRS) پالیپتوه نام بۆ نووسینی نه و وتاره که به شیوه یه کی تاییه تی نه و نوو پرسیاره ی له خو گرتوه:

۱- واتای چی به له کاتی نیستاو له کومه لگی هه نوکه بییمان دا نه کتره بیت؟

۲- ناماده کردنی نه کتره به لای منهوه، واتای چی؟

(ده براره ی واتای کومه لایه تی نه کتره)

نازانم من واتام چی به، سه باره ت به ماوه ی نیستا و به لای کومه لگی که مانه وه هاوړیکانم واتایان چی به. ئایا نیعه خو مان بریار ده دهین نیستا واتامان چی به و له داماتودا واتامان چی ده بیت؟ باروودخی دهوویه بریار واتای وشه کان ده دات وشه له توانایه تیا ورد بیت. ره چه له کی نه و یه که به (زاراو یه) ئاماژه به بۆ شتیکی جیاکراوه شتیکی به کجاری ناشیت بگوریت به شتیکی تر.

ده شیت بلین واتای (که نه کتره بیت) نه وه به که خو ت نازاد بکهیت (Affran carsi) وه له میژوودا چه ندین نمونه هه به که ده شیت بۆمان ده ربخه ن که نه کتره له میانه ی پیشه کته وه به شیوه یه کی زۆر به رجه سه له پووی کومه لایه تی و ئابوو ییه وه خو ی نازاد کردوه و نازاد بوون به واتا سایکولۆژی ته ماویه که ی نا. به لکو به واتای (ناوچه نازاده کان) (Zone franche) یان (ده روزه نازاده کان) یان رهنگه به واتای زمانی نازاد (Langue Franque).

رهنگه بشیت که هه یله سوفیک بلیت: (نه کتره کان یان هه ندیک نه کتره) له میانه ی کاری رۆژانه وه یانه وه به ڕینگه یه کی به ده نی واتای ناره هه تی و ته ناتهت بیژان ده به خشن له رازی بوون به واقعی ماوه زه مه نه که یان هه لپژرینه کان یان، بهر له نمایشه کان یان، جه خت ده کاته سهر نه توانینی تیرکردنی پیوستیه کان یان له (ژبانی راسته قینه دا) یان ئاره زوویان به وه ی خو یان نه خه نه خه مه تی زه مه نه که یانه وه بو. ده شیت له داماتودا که سینک واتاو نه و کاریگه ریه بناسیت که (ناوچه نازاده کان) ی نه کتره به جیان هیتشوه. نه و نه کتره ی پراکسیس کردنی کاریکی هه لپژرینه وه. که به نه مانی خو ی نامینیت.

پاش سالانیک ته ریکی له (نه زمونگه) من و هاوړیکانم بۆمان ده رکه وت. له ناکاودا بۆمان ده رکه وت که واتای نیعه شتیکه به لای زۆر که سه وه گرنگه. نه و (زۆر که سانه ی) کین؟ چه ند هه زاریکی به رش و بلۆ لیره و له وچ له ولاتی جیا جیا باوترین ته م و مژ ده وری داوین: ئاگادار بوون له کار و میژومان و گرنگی دانیکی نااشکرا و که مێک فزولو سنووری نه و ته مومژه له لایه ن نه وانه وه کیشرا بیه کاتیک ناومان یان ده بیست وایان ده رده خست ده مانناسن. له م بازنه بچوکانه وه، که نه زمونمان هه به له گه لیاندا مه حاله بازیدهین بۆ بازنه ی گه رده تر له وان. بۆ نه وه ی بشیت خو مان ناو بنیین (ماویه کی

زهمه‌نی) و (کۆمه‌لگه) و له‌پیناو نه‌نجام دانی نه‌م بازه‌دا. پښوېسته له‌سهرمان واز به‌پښن له زه‌مین‌ه‌ی نه‌زموونه‌که و قسه‌کردن دهرباره‌ی نه‌کتر به‌شیره‌یه‌کی گشتی. دهرباره‌ی فورمیکي نه‌بستراکت ناماژه‌یه بز هه‌مووان ناماژه‌ش نی‌یه بزکه‌س. واته قسه‌کردن شتیکی نا که‌سیتی (impersonale) و نه‌و واتای هه‌لنجه‌پښانی تیوریک نی‌یه له نه‌زموونه‌که وه به‌لکو واتای نه‌نجام دانی پرۆسه‌یه‌کی ته‌وندوتیژی و زه‌ونکردنی نه‌زموونه‌که‌یه.

پاش ۱۵ سال له کاری شانۆی هینشتا هاوریکانم هه‌ندیک جار تووشی کتوپریم ده‌کن. سه‌رم سوپراوه له‌گه‌رانی به‌رده‌وام و که‌له‌ره‌قی و نازابه‌تیان له کاردا هه‌موو رۆژیک. له‌به‌یانیه‌وه تا ئیولره. هه‌ندیک جار وا دیته به‌رچاو که کۆشمه‌یه‌کیان نایه‌ته‌به‌ر. وه‌هه‌ندیک جار وادیته پښ چاو یه‌کێک که‌متر کار ده‌کات له‌وه‌ی که راهاتوو به‌خۆی رازی ده‌بیت یان ده‌کشیته دلوو له‌به‌رده‌م نه‌وه‌دا که به‌مه‌حالی تیده‌گات. نه‌وانی دی به‌توپریمی ده‌له‌رینه‌وه. وه‌ک نه‌وه‌ی کارکردنی بی ووجانی چه‌ندین سه‌عات و سه‌عات سه‌باره‌ت به‌یه‌ک پوه ناماژه یان برگه‌یه‌کی بچوک و به‌سه‌ربردنی زۆربه‌ی زۆری کاتمان بۆچه‌ندین سال له‌ده‌رو به‌ریک دا که‌پوویه‌که‌ی له‌پوویه‌ری شافۆ که‌ده‌رناجیت وله (کۆمه‌لگه) به‌کدا که پیک هاتوو له ۱۵ که‌س. بۆته راهاتن. وه‌ک نه‌وه‌ی بویته سروشتیکی نووهم بۆمان.

ده‌شیت فه‌له‌سوفه‌که بلیت، هه‌موو نه‌وه هه‌رگیز باش نی‌یه و هیچ که‌لکی نی‌یه. له‌توانادایه به‌سه‌لمینی که هه‌موو نه‌وه شتیکی زیده‌پۆسی تیدایه و به‌سپرتیه‌وه وه‌ک چۆم سیاسه‌تمه‌داریکی گه‌وره ده‌یگۆت. نا نه‌وه (تاوزه‌یه‌کی له‌پاده‌به‌ده‌ر) له‌توانادایه بلیت (به‌راستی). نه‌و نه‌کترانه به‌پاده‌ی پښوېست کارناکه‌ن بز بازاری نمایش. نه‌وان کۆمه‌لگه‌یه‌کی بچوکیان پیک هیناوه پیک هاتوو له‌چه‌ند که‌سینکی که‌م په‌یوه‌ندی نزیک و قوول و ئالۆز ده‌یانبه‌ستیت به‌یه‌که‌وه هه‌موو ژایانان دا گیرده‌کات مه‌رسییه‌که لیزه‌دا خۆی هه‌شارداوه چونکه نه‌وان په‌یوه‌ندی خۆیان به‌جیهانی ده‌ره‌کی و زه‌مه‌ن و کۆمه‌لگه‌کیانه‌وه ده‌پچین).

ده‌شیت فه‌له‌سوفه‌که شتی تری جیاواز بلیت: نه‌وه‌ی که نه‌م کۆمه‌له که‌سه‌ده‌یکه‌ن. له‌جه‌وه‌ردا جیاوازی‌یه له‌وه‌ی که هونه‌رمه‌ند نه‌نجامی ده‌دات و ناشیت که‌س لۆمه‌ی بکات واته وا دیته به‌رچاو که خۆی داده‌بریت و هه‌ر له‌به‌ر خۆدی نه‌م و به‌هۆی دلیری به‌رهمه‌کانیه‌وه. پاش نه‌وه هه‌له‌ده‌ستیت به‌کردار له‌جیهانی ده‌رویه‌ردا. بز نه‌ونه‌که بریخت لیزه له‌دانیمارک بوو که خۆی دا‌پریبوو له‌بیری بوو چه‌ند سه‌عات و سه‌عات له‌ماله‌که‌ی به‌سه‌ر بریت به‌دانیشتووی له‌ده‌م میزه‌که‌یه‌وه تا قه‌سیده‌یه‌کی نه‌وتۆ بنوسیت که زۆر به‌که‌می ده‌خویندرايه‌وه. به‌هۆی ته‌راوگه‌وه ده‌قی شانۆی نه‌وتۆ

بنووسیت که بۆ سالانگی زۆر پیشکش نه کران- مۆشبار بوو له وهی (له هه موو جارینکا که هیتلەر جاپی سه رکه وتنیکی نوێ ده دات شه وه گرنگی من وه کت نووسه ر بچوکتر ده بینته وه) به لام هه ر به ده م میزه که به وه ده مایه وه .

ئو کردلاره ی له قه واره یه کی ته سک دا ده گریت- فه یله سوفه که ده لیت: واتایه کی راسته قینه ی هه به نه گه ر بۆچینه قوولاییه وه له پیناو پاساودانی فراوانیه بچوکه که ی. ده رباره ی ناماده کردنی نه کته ر:

ناماده کردنی نه کته ر بۆ من واتای چی به ؟

ئهم پرسیاره ئاراسته ی نه کته ر نه کراوه به لکو ئاراسته ی ئو که سه کراوه که هه لده ستیت به (ناماده کردنی) نه کته ره کان و دیاره شه وه ی هه لده ستیت به ناماده کردنی نه کته ر، شه وه به که ده توانیت ئو ناوچه ی بۆشاییه پر بکاته وه که (نه ینی) نه کته ر له بینه ردا ده شاریت. ناگریت ناوچه ی بۆ ده نگی لایبریت ئو له مه ره یه که پتیوسته بۆ ره تبوون له پین- بۆ شه وه نووسین ده رباره ی نه کته ر به که لکه، نه ک ته کنیک و نه زموون: ئه وانه بۆ ده نگه ی زه به ر وه ق ده که ن. له وینه ی دیوریک له رپسا و ئو تیورانه ی که ده شیت به هه موو توانامانه وه پشتی پێ بیه ستین له پیناو بازدان بۆ لاکه ی تر. واتیناگه م شتیکی راسته بوترین من هه لده ستم به (ناماده کردنی) نه کته ره کان له گه ل تیپه رپوونی کاتدا دانیاپانام چنگ که وت به کارامه ی له ناماده کردن و (Fournare). به خشینی فۆرمی نمایشه شانۆییه کان و نه زموونیک چنگ که وتوه ریی پێ داوم له گه ل هاوڕیکانم کار به کم بۆ شه وه ی هه ستن به (Fornarsi) (ناماده کردنی خۆیان) به وهش له چاوی بینهران دا به شیوه ی نه کته ر که وتینه پوو.

وه نه گه ر پتیوستیه کانی پیشه که که ناچارم ده کات فۆرم- بیه خشمه نه کته ر. ئو کاته ده زانم من سه رنه کو تووم له کارکردن له گه لیان. شانۆ له کۆمه لگه که ماندا ناماژه به بۆشتیکی جه مه رکو تاو که مناشکرا. که شتی زۆر جیاوازه دینه ژیر ئهم شه وه هه ندیک جار هینده به سه بۆده وه. که که سیک له کاتی قسه کردنی دا هه ستیت به جوله .

به شیوه ی که گشتی. ده زانین. چی چاوه روانی گه نجیکه که ناره زووی هه به بیته نه کته ر. ده چینه قوتابخانه وانه ی پراکتیکی شانۆیی وه رده گریت که به شنیوه ی چه ندین ماده دابه شکراره و زۆر قورسه که هه لی کارکردنی بۆ به ره خسینت بۆ ماوه یه کی برژ له گه ل که سیکدا تا نه زمونه که سه به کی بۆ به یه نیت و بتوانیت نه ک ته کنیکی باو (Saveur Faire) ی فیر بکات به لکو هانی بدات له پیناو گه شه یه کی که سیتی که به برژایی ته مه نی هونه ریی خۆی قوولی بکاته وه. شه وه ی که خولزیا ره بیته نه کته ر له سه ر بنچینه ی شه وه ی که شه وه ربریت به (به هره سروشتیه کان) له قوتابخانه کان وه رده گیریت و ئهم (به هره) به که له دواشدا ده بنه ئو کانگا سه ره کیانه ی که له پیناو

کاردا به کار ده خړین. نه وه جزړیکه له پوره رده بڼ (ژيان له سره پاشماوه کان) وه پاش نه وه له قوتا بخانه د درده چټت. له لای خوی که رسته یه کی بچو کی هه لگرتووه وده توانیت- نه گهر کارامه بیت- پټشکه ویت به لام له مه ودا کارکی زړد ته سک دا خوی ده بینیتووه خاوه (پسپوړیکي بالا) به (سوپر) وه نه می که به شپوه یه کی گشتی بانگه یتشتی (به توانایی به گوره کان) ده کات به لام نه کتتری خاوه (پسپوړی بالا) (سوپر) نه کتتری کی ملکه چی بینه رانی جزړیکي ده ستنبشانکراوی شانویه. ناتوانیت وهک نه کتر زیندو نامیز بیت له بارودوخیکی جیاواز له وهی که له پیناویا ناماده کراوه. به وهش خاوه نی جزړیک له رام کرده (Dressage) وه سیسته میکی پته وی نی به (Discipling) پسپوړیه کی ته نها دوو ریگی له به رده م دا ده کاته وه: یان پرولیتاریایی بیت یان خاوه نیتمایز و چاکانه ی پیشه سازی شانوی بیت. نه زوکی نهریته شانوییه کان نه مرؤ هه مو یه کټک ناچار ده کات سر له نوئ ده ست پی بکاته وه. به وه خوشاردنه وه بیته دی له پشت به هانه ی وهک نه مانه وه که نازادی گشه کردنی که سی بڼ هه مو یه کټک به چی ده هیلیت وه نه وهش وهک برینی بالی بالنده وایه له به رامبر نه وه دا نازاد ده بیت له رږیشتن به و ناراسته به دا که ده یه ویت.

به خشیني نه زمونه کانمان به که سانی دی شستیکي گه وه ریبه ته نانت نه گهر له وهشدا مه ترسی دروست کردنی نه وانه هه بیت که فوژوکوپسی ده کن. ته نها نه وهی که فیری بوون دوباره ی ده کنه وه. به هوی ریزگرتنی زیاتر و زیاتره وه. سروشتی به که سهره نای تاکه که س دوباره کردنه وهی شستیک بیت که مولکی نی به وه سر به میژووی خوی نی به وه له گه پانی خوی وه هه لنه قوولاوه نه وه نه و خالی تپه له چوونه به که ری ددات به دوو رږیشتن.

جاریکیان بولز (Boulez) نووسی، نه وهی که ری ددات به گشه کردنی روشنبیری په یوه ندیبه له نیوان باوک خرابه که و کسره خرابه که. که باوک چاک بیت له لایه که وه وه کورپشی چاک بیت له لایه کی تره وه. نه وه حاله تیکي ترسناکه ده شیت رووبه پووی بیینه وه. خرابتر له وه نارانه بوونی په یوه ندیبه له نیوان (باوک) و (کور) دا کار کردن سر قوتا بی- له هندی که له بچوونه باوه کان دا به شستیکي نیگه تیف دینه پیش چاو ناماژه کانی کاریگری ناپلزی ده خانه روو به لام بیر کردنه وه به م ریگه به له سره هیچ شتیک ناگیرسیت وه. هه مو یه کټک له نیتمه له ژبانی دا یه کټک کاری تیکر دوه. کټشکه نه و وزه یه که نه و په یوه ندیبه ی پی بارک ده کرت: نه گهر کاریگری که به هیز بوو نه وه پالنه رده بی بڼ دوو رږیشتن به لام نه گهر کاریگری که لاواز بوو نه وه پالنه رده بیت بڼ جزړیک له گواستنه وهی بچووک. یان بچوکردن له هه مان شوین دا (هوله) بیر کردنه وهی هرج دار هه رده م پالمان پیوه ده نیت بڼ حوکم دان به سر ناماژه کانی

کارگیره ری وهک دبارده و نیشانه ی ننگه تیڤ. مندلان تا ته مهنکی دیاری کراو ناچار ده گرین برون بۆ قوتابخانه و. ته نانهت له وه و دواش منداله کان خویان هه لئاستن به هه لباردنێ نهوانی که فیزیان دهکن. نه که فیزیکه ره کانیش هه لده ستن به هه لباردنێ قوتابیه کانیا. له م کسێ به سه ره تابییه ی نازادییه وه له نیوان هه ربوو لایه ن دا. روون ده بیته وه که چه ند په یوه ندیه که بی لایه ن بیت زیاتر داپه ره وانه ده بیت. نازاد و مو جامل. نه گه ر چی رێ ده دات به هه ریه کیک- به پی ی توانا- هه ستیت به کردنی نه وه ی که ده به ویت. وه نه گه ر په خشی مه ریفه ناکه ستیتی و یه کسان بیت بۆ هه مووان له هه ر شوینیک بن نه وه یه که مسۆگه ری ده کات په یوه ندیه- ناچاریه که- نه گۆرپته جۆره زه و تکر دینکی راسته قینه.

به لام له هه ر جێ به کدا نازادی. که له هه لباردنێ هه ر دوو لایه نه که وه سه ری هه لدابیت- نه و شینوه یه که له داپه ره وری مسۆگه ره کات هینده ی که هه ربوو لایه نه که ناچار ده کات به شینوه یه کی ئالوگۆر. نه م هه لباردنێ ئال و گۆره پیویتی به ئارا بوونی په یوه ندی یه کی فیزیکاری جیاوازه له خۆگرتوه که بونیاد نساوه له سه ر ئالوگۆر و کارگیریه کی قوول تا نه و راده یی په یوه ندی یه که ده گاته سنووریک قوورس ده بیت جیاکاری بکریست له نیوان فیزیکه ر و قوتابی یه که دا. وه نه ماش داوای سیسته میکی تیژپه ی ده کات نه ک ژۆره ملی و سه پینراو. نه وه نه ریتی زیندوو، په خشیکی زیندوو نامیزی نه زمونی له خۆدا هه شارداوه واته ره تکر دنی پرنسیپه کان. تیژه کان.. گشتکاریه. ته کنیکه کان و مامۆستا کان به کتیب و پرۆگرامه کانیا نه وه. نه وه په یوه ندی یه کی ته واکاره له نیوان که سه کاند. ساتیک دیت بارودۆخ و ته مه ن و نه و پرسیارانه ی له ده ورو به ره وه ده کرۆن داوای فراوانکردنی رووپیتوی چه قی نه و په خشه ده کات گواسته وه له گه ران به داوای ئاماده بووندا بۆ په یوه ندی یه کی دیاری نه کراو له میانه ی وشه کانه وه. نه و ساته نه زمونه کان ده بیه (طروحات) ده ره نجام وجه ختی گشتی. تابییه ته ندی که ستیتی خۆی له ده ست ده دات نازانیت به ووردی بۆ کی ئاراسته کراوه به وه نه و کاروانه ی په یوه سته به گه شه و میژووی که سانیکی راسته قینه رووبه رووی مه ترسی نه وه ده بیته وه که بگۆرپته کتیبیکی تری ده ستاوده ست پیکراو (به رده ست).

سروشتی یه که نه م دلرشتنی روونکردنه وانه ناشیت ته سک و که ستیتی نه بیت و ده دشیت روو له مه ترسی نا ئاشکرای بیت بۆ نه و که سه ی که ده یخوینیتته وه وه نه وه ش ژۆریه ی له ده ره نجامی زمانی کاری خزم و کاری هاوڕیکانه وه دیت که به تنپه ربوونی کات بونیادمان ناوه هه ندیک جار وهک نه وه وایه که زمانیکی ناوه کی مه تل نامیز بن.. کاتیک بینگه یه کی نوێ ده کراوه له کاروانی کاره که دا بیرم ده کردوه.. ئاد که واته

نهمه‌یه که مایر هۆلد یان (ستا نسلافسکی و تزیامن دهرباره‌ی ده‌وا و کاتیک ده‌یگوت...) نوریگه‌یه‌ی که نه‌نجامی لیکۆلینه‌وه‌کانمانی پی‌داده‌پێژین زیاتر له‌وه‌ی تۆزیک بیت به‌ریگه‌وت (استیعاب)ی ئه‌وه‌ راویکات که ده‌یخوینتیشه‌وه، زیاتر له‌وه‌ی که نامازه‌ی وردبیت بۆ کارکردن. گرنگ استیعاب کردنی ئه‌وه‌یه که له‌ پشت ئه‌ نه‌نجامه‌وه جه‌شارمه‌راوه‌ که‌پێ ده‌دات به‌ نه‌وه‌ستان له‌لای. ده‌شیت ئه‌کتره‌ بزانیت چۆن هه‌لده‌ستی به‌ نه‌نجام دانسی ژماره‌یه‌که‌ مه‌شق به‌ شێوه‌یه‌کی ورد، وه‌ ده‌شیت بزانن چۆن به‌ شداری نمایشی زۆر باش پێشکه‌ش بکات، به‌لام له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا ده‌شیت ئه‌کتره‌یکه‌ بیت به‌ی ناسۆ ئه‌وه‌ش وه‌که‌ ئه‌وه‌ وایه که له‌ یاده‌وه‌ری خۆیدا ده‌یان یان سه‌دان رسته‌ی زمانیکه‌ ده‌ست نیشانگرایی له‌به‌ر کردوه‌وه‌ ئه‌وه‌ی که ده‌میتنیشه‌وه‌ نابزانیت معریفه‌ به‌ واتای استیعاب نی‌یه، کۆنتڕۆل کردنی رێه‌وه‌ی کاره‌که‌ شتیکه‌ به‌مه‌ودای سالا‌نیکه‌ زۆر هه‌لده‌مژیت له‌ دوو توونی په‌یوه‌ندی و بارووخ‌ی دیاری کردنی کار وه‌ته‌نیا له‌ حاله‌تی (دۆخی) مژینیدا و له‌کاتی استیعاب کردیدا ده‌شیت ئه‌وه‌شی که ده‌یزانیت استیعاب بکه‌یت. نه‌گه‌ر ئه‌کتره‌یکه‌ فره‌خواز له‌ئارادابیت بیه‌وێت هاتن بۆ (ئۆدن تیاتر) هه‌لبژێرت و داوای وه‌رگرتنی بیرۆکه‌ی په‌له‌ ده‌کات دهرباره‌ی ئه‌وه‌ی که ده‌شیت چاره‌یوانی بکات له‌ وه‌ په‌یوه‌ندییه. من هه‌ندیکه‌ خالی بۆ ده‌چه‌سپینم ده‌شیت ببیته‌ زینده‌وه‌ریکه‌ له‌لای و ده‌شیت هه‌ندیکه‌ جار هه‌ندیکه‌ جه‌ختی بۆ بجه‌مه‌ روو، به‌لام خوینهر پیش وه‌خت ده‌زانیت که بریتی‌یه له‌ دیاری کردنی جوانکاری دهرباره‌ی هونه‌ری نواندن و نه‌ نامۆزگاری ئه‌وه‌ تۆشه‌ واتینگه‌م بۆ هه‌موو که‌س باشه‌ و ده‌شیت له‌ هه‌موو شونینگ و له‌لایه‌ن هه‌موو ئه‌کتره‌هه‌کان و له‌ هه‌موو شانۆکاندا پراکتیکه‌ بکرن. ئه‌مانه‌ روونکردنه‌وه‌ی ناشکرای هه‌لبژاردنه‌کانم و هه‌لبژاردنی هارپیکانه‌ له‌کاردا. ئه‌وه‌ دهره‌نجامی نه‌نجامه‌کان به‌لای من و نیمه‌وه‌ مه‌رده‌م که له‌ ئه‌کتره‌ فره‌خواره‌کان ددپرسم دهرباره‌ی ئه‌وه‌ بئه‌مایانه‌ی پالی پێوه‌ده‌نیت بیته‌ ناو یواری ئه‌م پێشه‌یه‌وه‌ وه‌لام چنگ ده‌که‌ویت وه‌ به‌گشتی وه‌ به‌شبه‌یه‌کی نا ناشکرا داپێژاون، وه‌لامی ئه‌وتۆ که خه‌ریکه‌ پێویستی که‌ وه‌ریی که‌شف بکات. به‌لام له‌ پشته‌وه‌ ته‌له‌ی شارده‌وتوه‌ له‌ توانابدايه‌ قبیله‌ نۆما بیت، به‌لام زۆر سه‌ره‌تاییه. به‌جۆریکه‌ ده‌شیت به‌ ئاسانی ببیته‌ قبیله‌ نۆمایه‌کی شیت رێه‌وه‌ی رێبواریکه‌ بگزی‌یت. به‌زۆری ده‌وتورت: ده‌مه‌وێت بیه‌ ئه‌کتره‌ بۆ ئه‌وه‌ی گوزارشت له‌خۆم بکه‌م، بۆ ئه‌وه‌ی خۆم که‌شف که‌م، بۆ ئه‌وه‌ی تلقایی بم... بۆ ئه‌وه‌ی که‌سانی دی بدویم یان بۆ ئه‌وه‌ی دروستکه‌ر بم.

١- التلقائی (له‌خۆه‌یه‌ی)

Pinochio که بوونیکه‌ ته‌خته‌یی بوو به‌خودکاری ده‌وا و ده‌پێشت بریاری دا به‌ داوی خۆیدا بگه‌ریت، بگه‌ریت به‌ داوی ره‌چه‌له‌که‌ (سروشتی)یه‌که‌یدا، رویشته‌ و ددگه‌را

وه بهر پاستی شتیکی دوزیه وه. به شه کانی تر له سروشتی شه و بریتی بوو له دهسکی تهخته ی تفهنگیک... دهرگای میحرابیکی بچووک... قاجی میزیک له سوورخانه یه ک و پارچه ی به له مینکی تیک شکاو... دوزینه وهی خود سه ره نوئ و اتای نی به... پیژوکیژ وهک هر یه کیژک له نیمه خاوه نی ته نها یه ک شیان راسته قینه بوو: که خوی چۆنه به وه قایل بیت، واته شه و شپوه یی به خۆیه وه دی وهه ولی گه رانه وه نه دات بق دلووه له پیناو تامه زوی بق یه کیتی (Unita) وون بوو. وهه ولی خنکانی شه وه نه دات که به لایه نیک نیگتینی داده نیت له خۆیدا... به لکو بگه ریشت به دوی به خاوه نبوونی شه و نیگ تیغانه وه بیگزپته شپوه یه ک له ووزه ی نوئ.

وه کو وزه کانهان شپوه یان نه بیت له توانامان دایه بالا دهست بین به سه ریاندا یان به سه رماندا بالا دهست بن. باروؤخی دهور به ره که به ها که یان دیاری دهکات. نه وهی له سه ده رۆشنه گره که ماندا ته نیا وهک میستریا دیته به رچاو له دهور به ریکی کۆمه لایه تی و رۆشنیری تردا تاماره ده بیت نیشانه ی توانای له راده به ده ری که سیکه ده توانیت په یوه ندی بکات به واقیعیکی تر وه.

نه فسانه ی (تلقائیت) له رازی نبوونمان له خۆمانه وه هاتوو. به وهش نه فسانه یه ک بروس دکریت بق شه وینه یی که جیاوازه لیمان... وینه یه ک له واقعه دا سه خته له سه رمان بیهنریت دی. نه وهش ده بیت هوی جۆریک له توندوتیژی نژ به و چۆنه تیه ی که هه مانه وه نامانه ویت وایمیتیه وه. به گه ران به دوی شه وینه یه دا واز له خۆمان دهه نین بکه وینه دوی شه که رۆشنیری و کۆمه لگه که مان جیا ده کاته وه توندوتیژی وهک مه رچیک بق چنگ که وتی نه جام. شه و هزه ی تر پالمان پیوه ده نیت بق ریفرم، وه جۆریک له دایران (القطیعة) استیعاب بکه ی... جۆریک له دایران نهک وهک ره وتیکی سروشتی و نه دایمی. شه وهی که نه کتر پالپیوه ده نیت بق جۆریک له هه لچوونی کویرانه بق شه که ت کردنی جهسته یی به شپوه یه کی ده سترکرد. رۆژ جار ده بینین وینه ی (التلقائية) له و که سانه دا به رجهسته یه که سه ره رۆشنیری ترنو وایتیه به رچاو به نازادی یه کی گه ورتو و سووکتر له نیمه ده بزۆین و سه ما ده که ن و دکه شه وهی ناماده بوونیکی ته واریان مه بیت بق خویان. له و کاته ی نه وانیش له واقع دا ملکه چی کۆنترولی یاساکانی شه و رۆشنیری یه که تیایدا پیکهاتوون. وه مه رجه کانی شه و جیاوازیانه ی که بروسن کرپوون شه وهی که به تلقائی تی ده گه یز به ناراسته ی ده بزۆین. هیچ نه. بئ له شتی که له بهر جیاوازی یه که ی کارمان تی دهکات وایتیه پیش چاومان وهک شه وهی شتیکی جیاوازه له وهی که نیمه له سه ری راهاتووین. ره قهاری رۆژنه مان شیکی (معقول) ده فرمانخواری سه کردایه تی دهکات و له بچوکی یه وه دیاری کراوه به جۆریک له توانای به خشی نی شه و ته که پتویستیمان تیا دا نامه زینیت و امان لی ناکات

نوپه‌ری راده‌ی توانسته به‌دهنی و دهروونی هزریه‌کانمان بناسین؛ شه و شه و دخی ته‌نکیتی به (Aureamed iocritas) به که ه‌رگیز جزره بارگو سوزی گه‌وره‌ی پیدا تینه‌په‌ریوه. بویه واتنی ده‌گین که ته‌قینه‌وه (تلقانیه) ته، به‌وه‌ش ده‌گه‌رین به‌دوی تیگشکاندنی زه‌نگی شووشه‌ی یاساکانی ره‌فترای رزانه‌ی راهاتوو و ده‌دره‌نجام هیج نی‌به‌ی له پارچه شووشه‌ی تیک شکاو.

به‌لام (التقانیة) زارواوه‌یکه به‌ناوه‌خنی له ره‌گه‌کانیدا چه‌مکی ه‌له‌بژاردنی نازادی له‌خو گرتوو. تلقانیته شتیکی تاییه‌ته‌ندی نازادی مسوگه‌ری‌په‌وه: نازادی ه‌له‌بژاردن له‌به‌رده‌م له‌ته‌رناتیفه جیاوازه‌کان دا به‌ی زو‌لنکردن بۆ ه‌له‌بژاردن بی گیلان له کوسته‌مه‌تریالی یان ده‌روونی‌ه‌کان و بی شه‌وی بۆت ده‌ریکه‌ویت (خوت بدو‌زیت‌وه له‌ده‌ست و بی ک‌وتوویت به‌ه‌وی که‌می مه‌عرفه‌ی ته‌کنیکی یان ترسه‌وه بۆ نمونه له‌وه‌ی که شه‌وانی دی ده‌یلین ده‌ریاره‌ت.

ناشیت تلقانیته شتیکی ببت دۆ فیرتو سیزمۆ (المهارة البارعة) (Virtuosismo) به‌لکو شتیکی له‌دوای شه‌وه دبت. پیا‌نۆزه‌ن کاتیک زیاتر ده‌بیت له‌ته‌نها پیا‌نۆزه‌نکی (ماهر بارع) فیرتو سیزمۆ شه‌وسا ده‌توانیت له‌میانه‌ی ژه‌نینه‌وه شتیکی که‌سی تاییه‌تی ره‌ت بکات. واته ده‌توانیت گوزارشت له‌خوی بکات خوی فری بذات پوه‌وه‌ده‌روه. له‌میانه‌ی شه‌و به‌رگری‌په‌ی که ریتسا مؤسیقی‌په‌کان و شه‌و نامیره‌ی ه‌له‌بژاردن ده‌یسه‌پینن به‌سهریدا، دخی تلقانی که ده‌شیت بیبه‌ستینه‌وه به‌دخی (که‌شف کردنی خود) له‌خویدا نو‌خیک نی به‌لکو سته‌ری ره‌وتیکی زو‌د دیاری کراوه، ناشکرایه و ملکه‌چی ریتسای ووده. تاکه‌کس له‌میانه‌په‌وه مه‌ست ده‌کات به‌مسوگه‌ری و متمانه.

شه‌مه‌یه که پووده‌دات له‌گه‌ل شه‌وه‌ی قسه‌کردن یان نووسینی و خوازتنی: ناتوانین هیج نیشانه‌یه یان هر ده‌نگیک ببت به‌کار به‌نینیت، به‌لکو له‌سهریه‌تی له‌میانه‌ی ریتساو وشه‌کانی زمانیکه‌وه ره‌ت ببت. له‌توانایداپه‌ وشه‌ی نوئ دابه‌نینیت (Neologismi) به‌لام ده‌که‌وینه شوین لو‌ژیکی سه‌پینراو له‌لاین شه‌و ره‌چه‌له‌کانه‌ی له‌نارادان له‌و زه‌مانه‌دا. نه‌م به‌رگری که ری ده‌دات به‌پراکسیسکردنی نازادی. شه‌وه شتیکی ناشکرای به‌رچاوه. به‌لام به‌زوری نه‌کتر (مجازفة) پرکیشی مه‌ستان به‌کردار ده‌کات وه‌کو شه‌وه‌ی له‌بیر بچیت‌وه. به‌لای نه‌ته‌وه رو‌شنبیری که‌ماندا وادیاره له‌ویدا ریتسا له‌نارادا نیه.

دخی نه‌کتر له‌کو‌تره‌که‌ی کانت (Kant) ده‌چیت که له‌یه‌کیک له‌نمونه به‌ناویانگه‌کانی دا ده‌ریاره‌ی ده‌ویت: به‌رگری ه‌وا یاله‌کانی شه‌که‌ت ده‌کات به‌لام به‌بی شه‌وه‌ی به‌تورسی جه‌سته‌یه‌کی مردو ده‌که‌وینه سهرزه‌وی.

به‌م شه‌وه‌یه نه‌کتر کار ده‌کات وه‌که شه‌وه‌ی پال به‌دیواریکه‌وه بنیت تا وه‌لای بنیت و شه‌و کو‌سپه‌کان و شه‌و نو‌خانه لابه‌ریت که سه‌پینراوه به‌سهریدا جیا به‌نده له‌نینوان شه‌و

که سانی دی له نړیوان نه وو نه و ونډه یې خڅی که ده په ویت. به لام نه و ریڼه یې که بیور له که ی پې پال ده نیت نه و ریڼه یې هه مو و زه کانی خڅی پې به کار ده مینیت له پیناو وه لامدانه وهی نه و کوسپانه ی له به رده میدا وه ستاوون. نه وه یه که نه کتر ده خاته پور. به لام لال ده بیت. نه گړ بیور له که ی وه لاناو خڅی دیوه ته نیا له بڅشایدا و به یې بوونی به رگری. هه ولی وه لاناو به رگری ده بیت به دلرشته ی تربیت: هه ولی به خاوه و بوونی و خسته ناو دڅی تر پې به خشینې وانا یه کی نوئ که به ریڼه ی بڅ ژبان دیاری کراوه.

نه کتر ده کاته بونیادی نه ندای (Bios) و ژبان. وه ک پیشه مه ندیک وه بوونه وه ریڼی کومه لپه تی و له میانه ی نه و کردار و پرچه کردارانه وه که شوین لڅو ټیککی ورد ده که ون له هه موو جاریکدا هه لئاسیت به کردلرکی ملکه چی حوکه هه رچونه کان. به لکو هه لده ستیت به پیکه هه لئانی ریسی ورد به وینه ی نه وه ی کریمان پې ددات له زمانیک دا گوزلرشت له وتو و ټو ټکی که سبی بکه بن.

نه کتر خویه تی که ده شیت بریاری نه و لڅو ټیکه بدات که بڅنیشانه کانی ده گونجیت، به لام کاتیک بریاری ددات له هه موو جاریک دا ده بیت هه تا کونای پې قایل بیت: بڅ نمونه: بریاری کارکردن ددات له سر چونه تی فرین ناشکرلی که ناتوانین بفرین بویه هه ول ددات بازیدات بڅ به رترین ناست که بشیت. هه ول ددات سوکیه کی جیا کراوه به چنگ به نیت وه له ده رچونیه وه، لیره وه له هه لېژارنه که سپه که یوه دڅیک کی کار ده ستیشان ده کات که به سریدا ده سه پیت.

له وه دوا ریسی زوردی به سریدا ده سه پیت بڅ کرداره کانی: بڅ نمونه، رڅشتن له سر سر ی په نجه کان به یې نه وه ی پاژنه له زهوی بدات، وه نایخاته سر زهوی. نه ک له پیناو سرنج راکیشانی بینردا، به لکو به رله هه موو شتیک له پیناوی خڅیدا، چونکه نه وه ده بیت به ریسیایک ملعلانی له گه ل ده کات، وه به ووشه یه کی تر گوزلرشت له خڅی ده کات.

کات نه کتر ده کات به خاوه و بوونی هه موو نه و ریسیاینه ی که به سر خڅیدا سه پاندووه. به و توانا یه وه که له میانه یانه وه گوزر بکات بیران لی ټکاته وه و نیستیعا بیان بکات و له دوو توئ کاره که یدا ده توانیت هه مه رنګی بکات له ریتمه کانیا ن دا نه و کاته ده گاته شیوه یه که له مسوگری و نازادی نه وتو که بڅ بینر وادیاره وه که نه وه ی (تلقانی) بیت.

به لام له پشت نه م یه که یوه (مفرد) چی له نارادلیه؟ چوړیک له و دڅخه مه رج داره هه یه، نه کتر هه لېژاردووه و هه ستاوه به هه لمړینی. که بینر وا هه سستی پې ناکات که دروست کراو ژود له خو کرده بیت. هه رده م ره فتاری مرقف شوین لڅو ټیککی به دهنی و

سۆزداری و میشتک ده‌که ویت. وه‌ته‌ن‌ها له‌ شانۆدا رووده‌دات که هه‌ندیک (الموهومین) ده‌ببینن رووه‌ ئاماژه‌و ورده‌ پارچه‌کربلوی ناپه‌یوه‌ست به‌یه‌که‌وه ده‌خه‌نه‌ پوو واتن ده‌گه‌ن له‌ میانه‌ی ئه‌م په‌فتاره‌ و شله‌ژالوو ناده‌ریبه‌ وه‌ده‌تولن ئازادی بنویتن.

کاتیک ئه‌کتر هه‌لده‌ستیت به‌کاری وه‌ک نه‌وه‌ - هه‌ندیک جار - هه‌ست به‌ خۆی ده‌کات ئازاده (هه‌ست به‌ شتی که ده‌کات له‌نیوان خۆی ده‌روونی دا ناوی ده‌نیت (ئازادی)) به‌لام بینه‌ر به‌ندی قوریک بوه‌ ئاماژه‌ ده‌مینته‌وه که ناتوانیت هه‌ج لۆژیکي گوتار نه‌ (Discorso) ده‌شیت بینه‌ر هه‌ج گوتاریک یان چیرۆکیک یان نه‌وه‌ی به‌ر له‌ نولدن نمایش له‌ ئارادایه (Presentaien - re) نه‌دۆزیت وه‌ (نه‌ناسینه‌وه) له‌ پشت کرداره‌کانی ئه‌کتره‌وه‌. به‌لام له‌ میانه‌ی کرده‌وه‌کانه‌وه‌ دینامیکی کردارو په‌رچه‌کرداره‌کان ده‌دۆزیت وه‌، وه‌شتی که ده‌ژی و گه‌شه‌ ده‌کات و جیا ده‌بیت وه‌ له‌ وه‌تیکی دیالکتیکی دا ئاماده‌بوونی به‌ده‌نی ئه‌کتریک ده‌کات که هه‌ج به‌یوه‌ستی نه‌ به‌ پێی پێژنی مردووی که‌فووکو له‌ سۆزداری په‌کان وێله‌کی تر له‌ ئارادایه ده‌شیت سه‌رکردایه‌تیما بکات له‌ گه‌ پانمان دا به‌هوائی تلقایه‌تدا: ویتیه‌ پیاو و ئ کاتیک به‌کتریان خوش ده‌ویت وه‌ هه‌ست به‌ قبول کردنی بۆی و متعانه‌ ده‌کات له‌گه‌لیدا: نه‌و کاته‌ هه‌موو کرداره‌کانی ئاوینه‌ ده‌بێ بۆ به‌زکردنه‌وه‌ی وێه‌کان به‌شینه‌یه‌کی نۆر وورد، له‌ پێتیاو به‌زکردنه‌وه‌ی ده‌ستی و ده‌ستبازی یان پاکتیشانی قژی. برک ده‌کات تا چ سنووریک ده‌شیت هه‌ستیت به‌وه‌ و له‌ چ سنووریکدا بوه‌ستیت بۆ نه‌وه‌ی له‌و سنوره‌ لانه‌دات که تیاپادی ژیانه‌وه‌ له‌ پێتیاو له‌ ده‌ست نه‌دانی په‌یوه‌ست له‌گه‌ل نه‌وی دی داخران له‌ جوړیک له‌ (خود تیزی)دا. هه‌ج شتیکی پاگوزاری له‌ په‌فتاریدا نه‌ جوړیک له‌ ریت (لۆژیکي) له‌ ئارادایه که ساته‌ به‌هوائه‌کدا هاتوه‌وه‌کانی تاهه‌زویی نه‌و شه‌پۆل زینده‌گی به‌ گه‌ورانه‌ ریک ده‌خات که له‌ ده‌ره‌وه‌دا بیا به‌ وه‌ک نه‌وه‌ی کرداری توندوتیژ بیت وه‌ په‌رچه‌کاری ئازار بیت.

بۆیه‌ ئاسانه‌ بیه‌نین نه‌گه‌ر ئه‌کتره‌که درۆ بکات: ئایا په‌م په‌فتاره‌ ده‌گه‌رته‌ به‌ر کاتیک ئازار تلقای بیت. کاتیک به‌یه‌که‌وه ده‌بیت له‌گه‌ل نه‌وه‌دا که خوشی ده‌ویت؟ له‌واقه‌دا به‌نزیکی بی رونا‌دات هه‌ست به‌خۆی بکه‌ین به‌م متعانه‌یه‌وه له‌ نێو ژماره‌یه‌ک که‌س‌دا. بۆیه‌ ده‌شیت بلێین شانۆ بریتیه‌ له‌ (تظاهر) (Finzione) به‌لام (التظاهر) هاوتای ده‌پۆنیه‌. درۆ به‌لای ئه‌کتره‌وه‌ هه‌واندن شتی که به‌پێی ناوه‌ند به‌ ریکه‌یه‌کی نادیا لکتیکی.

وه‌دانانی به‌شیک (ده‌سه‌ن) له‌بارودۆخی دروستکراودا: بازنی التظاهري شانۆ.

سه‌رچاوه‌:

مسيرة الماكسين

النروبولوجية المسرح

یوچینۆ باریا ت: - د. قاسم البیاتی

الطبعة العربية الاولى 1995 دار الكنوز الادبية

مىشال فوكو

و: خەسەنى مەجىد

پىشەكى:

بابەت و بىاردەي پۇشنىپىرى لە پۇژمەلات و لە پۇژئاوادا لەو بابەتانەن بەھزى نامادەگى و بەشدلىرى كرنىيەو لە مەموو بولرە فيكىرى كۆمەلايەتىيەكاندا. پئويستى بەلن پىچىنەو و توژىفەوئى ووردەيە، ھەرچەند لەم ناوچەيە لەمەي خۇماندا وەك پئويست و بەشئوہەيكى زانستيانە نەزلوہەتە بەرمەخەكى تاقى كرنەو... بىلاويونەوئى ئەم نووسىنە لەلايەن (مىشال فوكۇ)و، وەك فەيلەسوف و ئەندىشەمەندىكى ھاوچەرخى فەرەنسايى كە راستەوخۆ لەم بابەتە دولو، چەند لاينىكى نوئى لەم بابەتە ولتا-پۇشنىپىرى-خستۆتە بەرچاو و ھەلىكى لەبار دەرمەخستىنى تا خواوہن پاكەن و بىرمەندلىكى كە لەم بولرەدا بەووردى بىرى لى دەكەنەو، لەرولنگەو ئيدىكى نوئى وە لىنى بۆكۆلنەو و لەكاتى گەللەبووندا بىخەنە بەر ئيدى خويئەرلن.

.... (مىشال فوكۇ) فەيلەسوف و مژوونووس (مژوونووس سىستەمە فيكرەكان) خويئەندى لە ئەنيسيتىقۇى بالاي پارس تەولو كرنو، و، بولنامەي ليسانسى فەلسەفى لەسالى-۱۹۴۸- و ليسانسى دەروون ناسى لەسالى-۱۹۵۰- و بيلۆمى كئىشە دەرونى يەكانى لەسالى-۱۹۵۲- دا وەرگرتو.

بەرلە بەدەست ھىنسانى كورسى ئوتستادى كۆليژى (دوفرانس)، لەزۆريەي دلنشىگەكانى ئەوروپادا وانەي ووتوہەو. لەم سەردەمەدا وەك يەككە لەگرنەگىرن فەيلەسوفان و ئەندىشەمەندانى دواي جەنگ لەئەوروپادا دەناسرت. لەنوئيتىرن نووسىنى دا دەبارەي ناساندنى بەرمەكانى دەلئيت: (لەماوئى ئەم بىيىست سالى دولى دا مەبەستى مەنەشكىرنەوئى بىاردەي دەسلەت و، نە رىكخستىنى بنەپەتسى ئەم شىكرەنەوئى بوو... بەلكو ئامانجى مەن تۆماركرەنى مژوونو چەندىن بولەتى جىياولزە لەنئو فەرەنگى ئىمەدا، كە ئىيىدا مژوف دەكىشرتە ژۇريار، يان دەسەلاتيان بەسەردا دەسەپىنئى).

(فوكۇ) لەم بۆچوونەيدا لەسى شئوہەي پىكەينەرى مژوف دەوئى، كە ئەم شئوولەش لەخوياندا ئامرازگەلىكى لەبارن بۆ خستە پوى ناوہۆك و كاككەي كارى ديارى كرلوى نەو.

(فۆكۆ) شیوهی یه كهه به (كرده وه جیاكه ره وه كان) ناوده بات، ده توانین له نێو نوسینه كانیدا دیارترین نمونهی ئەم كرده وهیه، له دابڕینی ئەوانهیی له سه ده كانی ناوه نددا توشی په تایی گولی بووبوون و زیندانی كرنی هه ژاران و شیت و وێلگه روكان له نه خۆشخانه گشتی یه كانی پاریسا له سالی -1656- دا و. پۆلینكرنی ئەو نه خۆشیانه ی له سه رتای سه ده ی نۆژده یه دا ده بیفران ده ست نیشان بکه ی. (فۆكۆ) له م په یوه ندیه دا له و زانستانه ده كۆلیته وه، كه پاو بۆچوون و كار و كرده وه یان له م بولوه دایه، وهك نۆشدار ی سه رینی (طب السریری) كه له په یوه ند له گه له و پۆلینكرنی سه ره وه دا پێكهات. هه ره ها نۆشدار ی ده رونی (طب النفسی) و به كار هێنانی له نه خۆشخانه و زیندان و ئاسایشگا ده رونی یه كان دا. كه پالپشتی تیگه یشتنی ته واو له واتای هۆشمه ندی و سه رشیت، هۆشمه ندی و نه زانی ده ستی دایه ئاشكر اكرنی نه خۆشی ده رونی.. (فۆكۆ) به لیدیكی ره خه بی په یوه ندی ده ربڕینی مه عریفه و ده سلات به رجه سه ده كاته وه.. به شیک ی به رچاوی كار هكانی (فۆكۆ) له سه ره تادا وهك (مێژووی شیتی له سه ره ده می كلاسیك) دا، له چاپی ئینگلیزه كه یه دا (شیتی و شارستانیته) له په یدا بونی ده رمانخانه و، دواتر له په رتووكی (كۆنسۆل و سزا) دا له ئهرك و په یدا بونی گرتوخانه كۆلیته وه، به تابه تیش سه رنج ده داته په یوه ندی هاوته ربیی كرده وه جودا كه ره وه كان. له گه له پێك هاتن و بهركه مالبوونی زانسته كۆمه لایه تیه كان و. په یوه ندی مێژووی شیوه كانی پۆلین و، كۆنترۆلكرن و ده ست به سه رداگرتن به هۆی ئەو گوتاره مۆبیانه ی له مه ر چاره سه ر و به ره و پێشه وه بڕدن و، به كار هێنانی كاریگه ری پێكهاته ی ده سلات و مه عریفه پێشكهش ده كران.

شیوه ی دووم (فۆكۆ) به (پۆلینكرنی زانستی) ناوده با، ئەم ره وه له وشیه لێكۆلینه وانه ده كه وێته وه. كه په له پایه ی زانستی بۆ خۆیان له به رچاو ده گرن. بۆ نمونه شیوه ی پێكهاته ی مرف و وهك تاكی قسه كار (متكلم) له زانستی زمانه وانی و لایه ناسی و بێزمانی گشتی زوبانیك، یا شیوه ی به دیهاتنی مرف و وهك به ره مه ینه ر له شېكر نه وه ی سه رمایه یان توێژینه وه ئابووریه كان، یا شیوه ی پێكهاته ی مرف و وهك تاكینکی زیندو له مێژووی سهروشتی (ئیکۆلۆژی) ژینگه دا. ئەمهش كورته یكی ناوه رۆکی جه نجالترین كتیبی (میشیل فۆكۆ) یه به ناوی (شه كان شته كان) وه.

له م لێكۆلینه وه گرنگه ی (فۆكۆ) دا ئەوه ده رده كه وێ كه چۆن ده ربڕین له پێی زوبانه وه، بووه مایه ی پێكخستنی كار و زوبان وهك چه ند به شیک ی زانستی و، هه ره ها چۆنیته ی سه ره بخۆیی ده رونی و، گوجانندنکی مه زنی تیا دروست بووه به پێچه وانه ی بېروای گشتی یه وه كه ده لی: بابته ی ئەم به شان به یی په ویتیک ی دیاری كراوی لۆژیکی نه شونه مایان كرده وه و پوخته بوون. ئەم به شان به ش گۆرانی به نه رته بان به سه ر

د ادبیت - (فوکز) له کم کتیبه پدواو هـروهـما له (دیرینه ناسی زانست) دا جهخت لهـسر گوربانکاری بڼهـرتی و جیاوـز له پښکاتهـی دهریرینی زانسته مړویی پهـکانـدا دهـکات. نامانـج له خـشـستهـپړوی نـم پـرسـیاره: (شـیـوهـی کارکردنی دهرخستنی زانسته مړویی پهـکان پو، خـستهـپړوی هـونهـرهـکانی دـهـلـانداری که بهـدهـگـمن نهـنـجام درابوون.

سـیـهـمـین شـیـوه پښکاتهـی تاکهـکهـسه، که دیارترین دـهـسـکهـوتی (فوکز) یـهـو دـهـتوانـین ناوی بنـتـین پاشوهرویی (تابعیت). نـم شـیـوهـی نهـوهـمان نـیـشان دـهـدات که چوـن مړوـف خـوـی دـهـکات به تاکیکی پاشکو (تابع). نـم دهرکهـوتهـیه جیاوازه لهـو دووانهـی پـشـوو ولایهـنیکـی تری نووسینهـکانی، لهـنوـو شـیـوهـی پـشـوودا تاک پایهـیهـکی پاشکو ژیردهـستهـیی هـهـبوو، که چـی له شـیـوهـی دوايـدا تاک ټولنیکـی چالاکانهـی لهـو خـوـبروست کردنـدا هـیه وهـهـولی نهـوه دـهـدا له ریگـهـی نـم هـونهـرانهـو چالاکانهـو بـوونـی خـوـی بـهـلـمـینـی. (فوکز) نـم جـوړه هـونهـرانه به (هـونهـرهـی خـوـیی) ناوړه دـهـکات و لهـو باوهرهـدایه بـق توژینهـوه لهـهـچـهـلـک ناسی تاک له ژبواری خورناوـادا نهـک هـر (هـونهـرهـی خوین) بهـلـکو دـهـبی هـونهـری دـهـلـاتـیش بـخـینه بهر بیدو سـرنـج.

دـهـسـلـات خالی دـهـسـتـپـکردنی (فوکز) بـووه له توژینهـوهـی پهـیوهـندیـهـکانی دـهـلـانداری دا، (فوکز) بـق خـوـی لهـدواترین کتیبـیـدا بهـناوی (مـیـژووی پهـفتاری سیکسی) له هـونهـرهـکانی خـو (نـفـس) هـوه دـهـسـت پـی دـهـکات و. هـهـروهـا پهـیوهـندیـهـکانی دـهـلـاتـیشی دواوته بهر سـرنـج و پوـنـیان دـهـکاتـهـوه. نـم هـونهـرانه نهـو توانایانه دـهـدنه مړوـف که له ناستی نامانـجه خـوـیی پهـکاندا کاریگـهـری لهـسر لهـش. دهرون، تاکار و بیر هـهـبیت. هـهـروهـا شـیـوازیکی خـوـناسـینـیشی تـیـدایه که بهـهـوی که سـتـیـهـکی بهـتوانای وهـک-تـیـعـتـراف وهـرگریک- یا توژرهـوهـیهـکی دهرونی یـهـوه دهردهـخـرت.

(فوکز) له نووسینهـکانیدا جهخت دـهـکاتـه سـر چینه سه ردهـستهـکان، بهـتاییهـت چینی بـقـژولای فـهـرـنـسی له سـهـدهـی نوژدهـداو هـاـولـاتیـانی یـوـنـانی و، پیاوه نایینی پهـکان و. زاویه سـهـرهـتایی پهـکانی مـهـسیحی. بـق نمونه نهـوه نـیـشان دـهـدا که له سـهـدهـی نوژدهـدا هـوی بلوکـرنهـوهـی نهـو پـژدهـهـی نووسین و وتاری زانستی لهـسر - غـهـریزه سیکسی پهـکان - دهـگـهـرتهـوه بـق نهـو باره که دهـزانرا-غـهـریزه سیکسی پهـکان-کلیلی تیگـیـستـن له مړوـف. (فوکز) له م نووسینهـی دا (ژولی سیاسی روښنیران) پهـخنه له بیدگای زال بهـسر پـوـشـنـبـیره مارکسیه کاندا دهـگریت. هـهـرچـهـنده نهـم تیگـیـستـنیکـی بارو سونهـی یو، تهـنه له مارکسیستهـکانهـو نی یو لهـوانهـوه سـهـری هـلـهـدواوه، لانی کم له پهـگـزه پـوـشـنـبـیره کانهـوه سـهـرچاوهـی گرتووه، که تا نیستاش نـم لـی تیگـیـنانه له ژوریهـی ولاتان دا هـن.. (فوکز) له ژیر تیشکی گوربانکاریه شابووری و کـوـمـهـلـیهـی و

نهره نگی یه کان دا، لن ټینگه ټینگی نوئی له رۆشنبیر هټنایه گوتی، که وهک شاره زایهک خستویه تیه بهر چلوو په یوه نندیشی به سهر و سامان و دانسی هه قیقیهت و دهسه لاتوه هیه، نهک وهک هژکاری مۆش و داد په روهری و هه قیقیت هه روهک (فوکۆ) خوی ده لن: نه م دیدو بۆ چووانه ته واو (قطعی) نین، به لکو هه ر هه مان ټینگه یشتنی سونه تی باو هیه، خستنه پرووی شه م کیشانه ده توانن هویهک بن بۆ سه ره لدانى نه نندیشه ی نوئی داهینه رانه ..

x x x x x x

ماوه یه کی لوړو نرێژ رۆشنبیری چه پره و وهک که سټیکی دانوهرو راستگۆ ده وواو شه م راستیه شی له لایه ن خه لکپوه جه ی باوه و متمانه بوو، ووتنه کانی وهک به یانی راستی یه گشتی یه کان هه مووان ده راپه قه لم، یا له و باوه ره دابوون که ده بو وهک نیشاندهری راستی یه گشتی یه کان سه یر بکریت. به واتایه کی دی رۆشنبیر وهک نوینه ری ناگایی و ویزدانی ټیمه له قه لم ده دران. شه وه ده بیین له گه ل تیزوانینی که پرویه پروین که له مارکسیزم وه یان له راستی دا له مارکسیزم ټینگی کاله وه بوه وه وه رگپراوه. به هه مان شیوه که چینی کریکار به پی پی پتیوستی یه میژویه که ی هه لگری هه ندئ راستی و گشتی و سه راپاکی ره، به لام خوی وهک هه لگرو خاوه نی راسته قینه و بن ناگا له م راستیانه به پی پی پتیوست ناگای له ژولی میژویی خوی نه یه ..

له ناکامی هه لوټیست گرتنی نه خلاقی و، تیوری و، سیاسی یه کانی یه وه رۆشنبیریش هه ول ده دات که هه لگری راستیه گشتی یه کان بیته له شتولزیکی ناگایانه و مؤبیرندا. ده بووا یه رۆشنبیر تاکه سیمای ساف و بن گهردی راستیه یۆنفیرسالیه کان بیته، که تی دی دا چینی کریکار شتولزی گشتی و شاراوه یه تی. چه ند سالی که به سه ر شه وه داجوو که نه م شیوه پۆل بیینه له رۆشنبیر ده خولزا، شیوه یه کی نوئی له په یوه ندی (تیه وه و پراکتیک) جیگر بووه .. ټیتر رۆشنبیران له ناستیکدا نین ده سه به رکه ری (نمونه یی، پیشره واپه تی، گشتی و جیهانگیری و، سیمای گشتی دانوهری و راستیه کان) بن. به لکو ده بیته له بولو شوینگه یه کی دیاریکرو وه کار بخرین که هه لومه جی ژبانی و پیسه بیان پیزیست ده کات. بۆ نمونه شه شوینانه ی وهک (نه خوشخانه کان، ناسایشگا ده رونه کان، نازمایش گاگان و دانیشگاگان و کۆمپانیاو به ره سازه کان و، بورلر کانی په یوه ندی خیزانی و سټیکسی). بنی گومان ئیدی شه وان له م باره دا ناگایی دیارتر و ناشکرا تر له هه ول و کۆشه کانیانا به ده ست دین. چیدی سه رو کاریان له گه ل کیشه گشتی یه کان نابیت، به لکو له گه ل کیشه و نه رکه تابه ته کان دا پرو به رو ده بنه وه. چه ند کیشه یه ک که جودان له کیشه ی چینی کریکار و جه ماوه ری خه لک. له گه ل شه وه شدا من

له وياوړه دام كه پوښنيران به دوو هڅو نزيك بوونه ته وه له چيني كړيكاو چه ماوړي خلك: له لايه كوه به هڅي ناوړته بووني راسته وخځي پوښنيران له كښه راسته قينه مادي و پوښنه كان دا و له لايه كي ترو، به م هڅي وه كه پوښنيران سرچم پو به پوړي هه مان نه ياران ده بنه وه كه كړيكاوان و چه ماوړ به شتو هڅي كي تر له گه ليان دا له نژايه تي دان: وهك (دامه زلوه فره په گه زه كان. ده زكاكاني دادوړي پوړيس و مده كاره كان) هم جوړه پوښنيرانه به به راوړد له گه ل نه وانه ي كه به شتو هڅي كي باو به پوښنيری (گشتي) ناوړه برن، ناريان ده نيښن پوښنيری (تابيه ت). هم پايو ناسته نوښي پوښنيران چنه د دهسكه و ټيكي سياسي تری به دواوړه: نه گه رها تو نه شبيته هڅي به كگرتني چينه كان يان گروپه كؤمه لايه تيه كان، لاني كه م ده بيته هڅي سره له نوښ د اړشتمه و هڅي په يوه ندي نيوان چنه د گروپي كه كه له و ه پيښ پهرش و بلاو بوون.

به شتو هڅي كي باو نووسه پوښنير وهك په گه زي سر به خځ و هوشيار ي گشتي له بهرام بهر پوښنيرانيك دا راست ده كرانه وه كه ته نها وهك كه سانكي پسيوړ له خزمه تي سرمايه يان ده ولت دا بوون، وهك ته كنيكاكان و، دانوهران و، ماؤستا يان. له و كانه وه كه چالاكي پيشي تابيه تي هر سيكيان پولي بنه پته دي ده يني له به سياسي بوني دا. نيتړ ده ست دانه كاري نووسه پوښنيری به مارجي پوښنيری و شكؤمه ندي ناوړته قه له م، له وه به دوا بولري په يوه ندي لاوه كي نيوان به شه جيا جيا كاني زانست و كؤمه له سياسي په جيا و زه كان فراوان تر بوو: دانوهره كان و، پزيشكه ده وړنيه كان، پزيشكان، يارمه ت دهره كؤمه لايه تي يكان، ته كننيك كاره لاپوريه كان و كؤمه ل ناسان، هريه كه يان توانيان به هڅي چالاكيان له بولري كاره كي خويانداو، نالوگؤري پشتيواني بهرام بهر له په و شي گشتي و بوون به كه له سياسي دا به شدلري بكن. هم په و ته پيشان ده دات نووسه ران وهك ميرانكراني خيالي پوښنيران، بهر بهر ناوا بوون يان له بير چوونه وه و، دانشگاؤ و نه وانه له دانشگانان نهك وهك په گه زي سره كي، لاني كه م وهك هوكاري (نالوگؤري زانباري و بيرويا) و به شتو هڅي ديارده ي هاو به شي پوښنيران سر يان هه لدا. گه دانشگانان و فيركردن و پاهيتان له بروي سياسي يوه بوونه مهيداني كرنك، له راستي دا به م هڅي وهيه. نه و هڅي كه به قه يراني دانشگانان ناوړه برت و به هڅي لاوړ كړدني ده سه لاني دانشگاؤ دانيشگاييه كان وه نسي په، به پيچ وانه وه به هڅي زياد كړدني ده سه لانيان و زيا بوبوني پوليانه وهك سه نته ري ناري راسته كړدني ده سه لات. سه نته ري كه كه ده يي هه موو پوښنيران چنه ناوړه يان په يوه ندي كي پياني وه هه بيته. هه موو نه و هولي تيوريزه كړدن و بانگيشي يي پايانه له مېر نووسه و نو سره يوه، بيگومان هيج نه بوو جكه له ناقوسي مرگي چنه دښ نيمتيازي تابيه تي سياسي. كه

نووسەر تا ئێوە سەردەمە هەببوو. لەسەر بۆنەکانی تێوەریه‌کانی سەره‌وه هەولی پاراستنیانی دەدا. بەلام ئێوە راستیە که نووسەر بۆ پاراستنی پلەو پایەیی خۆی پێویستی بە شیکاریه‌کی تاییه‌تی تێوه‌ری هەبوو. وه‌ک ئێوه‌ی که نووسەر پێویستی به‌ متعانه‌ییکی زانستی پشت به‌ستو و به‌چه‌ند ده‌ستکه‌وتێک هەبوو له‌ بۆری زمان ناسی و نیشان ناسی و ده‌رون ناسی دا. ئهم تێۆزانیه‌ی سەره‌وه پشتی به‌ بۆچونه‌کانی (دی سۆسیۆ، چۆمسیکی) و که‌سانی تۆده‌به‌ست و. به‌ری راسته‌قینه‌ی ئهم تێوه‌رانه چه‌ند به‌ره‌مێکی ئه‌ده‌بی لاولز بوو، نیتر هەمووان ئێوە راستیە ده‌سه‌لمێنن که نووسه‌ریی ئه‌لقه‌ی هەموو چالاکیه‌کان پێکناهێنیت.

وا بزانی ئێوە که‌سایه‌تی یه‌ی وه‌ک ڕۆژنەوانی (تاییه‌ت) ناومان لێ نا. له‌ ده‌وریه‌ری چه‌نگی جیهانی دا سه‌ری هه‌لدا. که ده‌توانین لێکۆله‌وه‌ی فیزیکی ئه‌تۆمی (ئۆین هایمر) وه‌ک خالی وه‌چه‌رخان و تییهرین. له‌ ڕۆژنەوانی (گشتی) یه‌وه بۆ ڕۆژنەوانی (تاییه‌ت) ناو به‌یه‌ین. زانای فیزیکی ئه‌تۆم به‌هۆی په‌یوه‌ندی بابته‌ی و راسته‌وخۆی به‌ زانست و ئۆرگانه‌ زانستی یه‌کانه‌وه، توانی ده‌ست وه‌رداته کاروباری سیاسی، به‌لام به‌هۆی په‌یوه‌ندیه‌ک که مه‌ترسی چه‌نگی ئه‌تۆمی هه‌ی بوو به‌ موقابله‌تی و چاره‌نووسی جیهانه‌وه، له‌ هه‌مان کاتدا وه‌کانه‌ی بوونه‌ ده‌ریزی گشتی و هه‌مه‌لایه‌نه. پشپۆری فیزیکی ئه‌تۆمی به‌و به‌هانه‌یه‌وه که ناڕه‌زایی ده‌ریزی نژی مه‌ترسی چه‌نگی ناوه‌کی په‌یوه‌ندی به‌ هه‌موو جیهانه‌وه هه‌یه، پایه‌ی تاییه‌تی خۆی له‌ سسته‌می زانستی جیهان دا جیگیر کرد. وابزانم ئا لێره‌دا بۆ یه‌که‌مین جار ڕۆژنەوانی که به‌ هۆی و ته‌و و تارنکی گشتی و هه‌مه‌لایه‌ن که ده‌ری ده‌به‌ی، به‌لکو به‌هۆی زانستیکه‌وه که هه‌ی بوو، بووه‌ مایه‌ی لێپێچانه‌وه‌ی له‌لایه‌ن ده‌سه‌لاتی سیاسی یه‌وه: چونکه له‌و بۆله‌ره‌دا مه‌ترسیه‌کی سیاسی دروست کړیوو. لێره‌دا ته‌نها له‌ ڕۆژنەوانی ڕۆژناوایی ده‌دوین. ئه‌وه‌ش به‌سه‌ر ڕۆژنەوانی داهاات له‌ شورووه‌ی، تا ڕاده‌ک به‌نیسه‌ت ڕۆژنەوانی ده‌وه‌... یه‌که هه‌ل و مه‌رجی هه‌بوو وه‌ک ڕۆژناوایی یه‌کان، به‌لام له‌ هه‌ندێک پوه‌وه لێک جیاوازن. له‌ راستی دا ده‌بیت لێتۆژینه‌وه‌یه‌کی ورو ته‌واو له‌باره‌ی ئێوه ناڕه‌زایی و دژه کردوه‌ زانستپانه‌ی ڕۆژناوا و ولاته‌ سۆسیالیسته‌کانی دوا چه‌نگی نووه‌می جیهان نه‌نجام به‌دیت،

ده‌توانین ئه‌وه‌ بلێین که ڕۆژنەوانی (گشتی) ئێوه ڕۆژنەوانی یه‌ی که له‌سه‌ده‌ی نۆزده‌هه‌ سەره‌تای سه‌ده‌ی بیست دا، له‌ مێژوودا ڕۆلیان پێنێوه، له‌ که‌سایه‌تی مێژوویه‌یی تاییه‌تی یه‌وه سه‌رچاوه‌یان گرتوه: مۆفی پارێزه‌ر و به‌رگری که‌ر له‌ داد و یاسا، واته‌ که‌سێک که هه‌موو کات له‌ به‌رامبه‌ر ده‌سه‌لاتداری ژۆردانو سته‌مکارو هه‌له‌پرست و، ماف

پېشئىل كەر بەھۇى سامانەۋە دەستائە ۋەھولئى جىگىر كىرنى دادۋەرى كىشتى ۋە يەكسانى داۋە، لە بەرامبەر ياسا دا ۋ لەم كارەشى دا ۋەك نمونە ۋ پېشەرە ناسراۋە. ھەولدان ۋ خەباتى مەزنى سىياسى لە سەدەى ھەژدەيم دا لە بولرى ياسا ۋ، ماف، ياساى بىنەرەتى ۋ ئەۋەى لە دىدى ھۇش ۋ ياسا ۋە عادىلانە بوۋە دەبىن ھەموو لايەك بگىرتەۋە سەرى ھەلدا.

ۋابزانم سەرچاۋى دروست بوۋنى ئەۋەى لەم سەردەمەدا بە پۇشنىبرى ناۋ دەبەين (پۇشنىبرى) بە واتاى سىياسى نەك بە واتاى كۆمەل ناسى يەكەى. يان پونتر مەبەست كەسىكە بە لىۋەشايى يەۋە سود لە زانپن ۋ تواناى پەيوەندى خۇى لەگەل راستى دا، لەبولرى خەباتى سىياسى دا ۋەردەگىرت. ماف ناس يان لانسى كەم كەسىكە لە پېناۋى سەلماندن ۋ بەرگىرى كىردن لە سەرلپاگىرى ۋ ھەملەينەى ياسايەكى عادىلانە دا. نامادەى ئەۋەى تەناتە لە پلەۋ پاەى دادۋەرى بگەۋىتە گومانەۋە. (فۇلتىز) لە فەرنسادا نمونەى ئەم جۆرە پۇشنىبرانە بوۋە. پۇشنىبرى كىشتى لە ماف ناس يان كەسىتى ناۋدارەۋە ۋەرگىراۋە ۋ ەربەپنى تەۋلۋىشى لە نوۋسەرىكە دا دەبىننەۋە. كە ھەلگىرى چەندىن واتاۋ بەھادلىرەۋ بۇ ھەموۋان بەنرخن.

پۇشنىبرى (تايبەت) لە كەسىتى مېژۋىى زۇر جىاۋازى-زانا يان پىسپۇر- كە ماف ناس يان بەناۋيانگ نى، سەرچاۋە دەگىرى، پېشان وتمان بەھۇى زانناى فىزىكى ئەتۈمىۋە بوۋ كە سىماى پۇشنىبرى (تايبەت) لە مېژۋادا خۇى نواند. پېشان وتمان لەۋە بەر پۇشنىبرى (تايبەت) نا راستەۋخۇ لە مەيدان دا نامادە دەبوۋ.

دەتۋانپن بلىپن لانى كەم نىزىكى كۆتايى سەدەى نۆزدەھەم لە گۆشەيەكى بولرى مېژۋادا خۇى نواند. بىگومان سەرھەلدانى سىماى پۇشنىبرى (تايبەت) لەگەل (دەروپن) دا يان پەيپەۋانى بېرپراى (نەشونما) دا دۋاى (دەروپن) دەستى پى كىرد. پەيوەندى بە مشۋەمىر بىۋەردارننى تىۋەرى (نەشونما) ۋ سۇسىالىستەكان ۋ ھەروەھا كارىگرەى گىرنگى تىۋرى (نەشونما) لەسەر (كۆمەلناسى ۋ، ئەستىرەناسى ۋ، نوشدارى دەرونى ۋ، زانستى چاككىرنى ئەژاد) ھەلۋەرجى گىرنگى ئەم شىۋلەزە روپن دەكاتەۋە. كە بەھۇىۋە زانايەك بە ناۋى ئەۋەى كە لە يەكن لە بەشەكانى زانست دا ۋەك راستى يەكى زانستى دەدرىتە قەلەم، بى گوى دانە گىرنگى كىشتى ئەۋ بەشەى زانست، ئىدى ھەۋلى چۈۋنە نىۋ سىياسەت ۋ بەشدرلى كىردنى لە كېشەۋ مەلئاننى سىياسى سەردەمدا دەداد.

لەنىۋ پۇشنىبرى پۇژناۋا دا (دەروپن) ۋەك ئەم خالى ۋەرچەرخانە لىكە دەدرىتەۋە، (زۇلا) يىش لەم پروۋە جىى سەرنجەۋە لە دەستەى پۇشنىبراننى كىشتى دا پۇلپن دەكرىت. ھەرچەندە خولزىارى ياسا ۋ ھەولدانى پىگەى داپەرۋەرى ۋ يەكسانى يە، كەچى ۋتەۋ باسكانى پېن لە تىۋەرەكانى (نەخۇشى ناسى ۋ، نەش وتمان) ۋ نمونەيان

لن دههینتهوه، سهرهپای که می زانیاری دهباره یان، به لام باوه پری به گرنگی زانستی بیان هه بووه. له راستی دا کاریگری نهم پشت پئی به سستانه به پئی دهبرپین و لیدوانه کانی (زۆلا) گه لیک نهم و مژاوین. بۆ تاو توئکردنی وردتری نهم بابه ته ده بیت پوونی بکهینهوه که چۆن زانیای فیزیکی نه تۆمی سه ره له نوئ هاته وه ناو ململانی سیاسیه وه.. له م پوه وه باس و خواسی خاوه ن پایانی سۆسیالیست و پێژه ییه کان گه لیک گرنگن. به شه کانی (باهه لۆژی و فیزیکی) به تایبته قه له م پوه تایبه ته کانی سه ره له دانی نهم سیما نوئ پین، واتا پۆشنیبری (تایبته). به کار مینانی ده ست که وه زانستی و ته کنیکی یه کان له قه له م پوه ی نابوو و ستراتیژیدا، گرنگیه کی ته و او شایسته ی به خشیه پۆشنیبری تایبته و، که سایه تیه که که کاری کردو متعانه و ئیعتیباری پۆشنیبری نوژن تیایدا په نگی دایه وه یان ده داده وه، ئیتر نو سه ری (هه لکه وتو) پی یه، به لکو زانابه که به ته وای مانا. ئیتر که سه یه تیکی هه لگری به ها گشتی و هه مه لایه نی یه کانی یه وه ده نگی نا په زایه تی به رز نا کاته وه دژی بی عه داله تی پێژه ده سه لاتدار و وه زیره کانیا ن و، بانگ شه ی عه داله ت خوازی نا گه یه نته گویی هه مووان. به لکو که سه یکه هاو پیری چه ند که سه یکی تره، چ له خزه مت ده وه له تدا یان له دژی دا له توانای دایه ژیا ن نه هیلیت. یان ژیا ن خو ش بکات و ئاسووده یی و خو ش گوژه و رانی به یینی، ئیتر گنیه ره وه و وێژدانی شه به بیت و نه مری نی یه، به لکو دا رێژه رو به رنامه پێژی ژیا ن و مردنه. ئالێره وه شایه تی له نێو چوون و ئا و ابوو نی نو سه ری (به یزین).

ن گه ره له ورده کاریه کانیش بکۆلینه وه، ده بیت باوه به وه بێنن، له گه ل شه گۆڕانکاریانه ی که به سه ر بێکها نه زانستی و ته کنیکی یه کاند ا هات، له کۆمه لگی هاوچه رخدا، ئیتر پۆشنیبری (تایبته) گرنگی خۆی په یدا کرد. به تایبته نهم پوودا وه دوا ی ده یی (1960) په ره ی سه ندو وه، پۆشنیبری (تایبته) پش پوو به پووی هه ندی که ند و کۆسپ و ته گه ره و مه ترسی ده بیته وه، وه که مه ترسی ئاو یته بوون یان نقوم بوون له جۆریکی دیاری کراو له چالاکی و خه بات، یا خود سو رپوون له سه ر جۆریک خوا ست که به تایبته به شیکی دیاری کراوی خه لک ده گرێته وه، یا مه ترسی چوونه ژێر کاریگری نو پاره ته سیاسی و په کیه تیانه ی که جله وی پێیه رایه تی نهم چالاکیه بابه تیانه ده گر نه ده ست. مه ترسی شه وه ی که توانای ته و او کردن و گه لاله کردنی نهم چۆره چالاکیانه یان نه بیت. بۆچی؟ چونکه نهم باره پێویستی به ستراتیژی گشتی و پشتیوانی گروپه کانی تر هیه. یان مه ترسی شه وه ی که که سه په یه ره وی یان نه کات یان ژماره یه کی که م وه دویان که ون. له م هه لومه رجه ی ئیستادا له فه ره نسادا نمونه ی ئه مانه ی سه ره وه که با سمان کردن ده بێنن، هه ولی چا که کردنی با ری زیندانیه کان و، سه یسته می پۆلیسی داد. شه ویش

بە شێوەیەکێ جیا لە هەولەکەکانی تر، لەنێوان یاریدەدەرە کۆمەلایەتییەکان و زیندانێهەکانی پێشوو دا دروست بوو، کە تا نێت مەترسی داڕپان و دورکەوتنەوە لەو هیزانەکانی کە بۆ بە تاکام گەیاندنی ئەم جولانەوانە پتووستن زیاد دەکات. ئەم جولانەودەیه کەوتە ژێر کاریگەری نایدۆلۆژیایەکی کۆنەو، کە گوناھباران دەگۆڕیت بۆ قوربانی بێ گوناھ. و شۆڕشگێڕی دەگەمن و، بەرخێ گیانفیدای کۆمەل و، گورگی پایە پین و شۆڕشەکانی داھاتوو. ئەمە گەرانبەوێکە بۆ ناوھەڵکێژی ئاسار شێستی دواوا کانی سەدەئێ نۆزدەھەم کە تەواو کەمال بوو، بەھۆی پامال کردنی یەکییتی ستراتیژە باوەکانەو دروست بوو. لە تاکامی ئەم شالوو ناھەنگە کۆز کۆزێوانەو بەردەوامەکی دا تەنھا گۆی بیستانیکێ کەمی بۆ خۆی پاکیشاوە، کەلێنیکێ گەورەئێ کردۆتەو نێو پیزەکانی کۆمەلانی خەلک، خەلکێکێک کە لەلایەکەو بەلگەئێ تەواوئێ سەلمێنراویان ھەبە کە وەک جولانەوێکی سیاسی باوەرپێکراو سەیری ئەکەن و نەدەنە پالی و، لەلایەکی ترەو بەھۆی پلۆبۆنۆو بەردەوامی ترس لە پلۆبۆنۆوئێ تاوان لەنێو خەلک دا، بە پاراستن و بیان ھوونتر بلێن بەبەھیزکردن و پشتمانی کردنی دەزگا پۆلیسی یە داوەرێکەکان پلازی دەبن. ئیستا لە قۆناغیکدا کە دەبیت چاوبەپۆلی پۆشنیبری (تایبەت) دا بگێڕنەو، بەلام سەرھەراي داخ و ئەفسوسێک کە ھەندئێ ھێمان بۆ پۆشنیبری گشتی دەیکێشن و، لەگەڵ شارەزووی گیشستن بە فەلسەفەو جیھانبینیەکی نوێ، ناییت پۆلی پۆشنیبری (تایبەت) پشت گۆی بخریت، تەنھا ئەو بەسە کە دەسکەوتە مەزنەکانی یواری پزیشکی دەروون ناسی بگێرنە بەرچاو: ئەم دەسکەوتانە دەیسەلمێن کە چالاکی و ھەولی تایبەت ھەلوێستیکێ ھەلە نەبوو و بێ تاکام نەبوو. لەمەش زیاتر دەتوانین بلێن کە پۆشنیبرانی تایبەت وەک لێکۆلەرەوئێ فیزیکی و ناوکی و، شارەزای بایۆلۆژی و، ئالوگۆری زانیاری و، دەرمان سازئێ کە لە ھەول و چالاکی دان، پۆلیان مەزنتەر و گرنگترە لەو لێپرسراوی و پلە سیاسی یە کە دەبیت ھەری گرن. گەر پەنا ببەین بەر ئەو بەھانە کە ئەم بابەتەئێ دواي تەنھا پەییوەندئێ بە شارەزایان و پەسپۆرانبەو ھەبە (بە ھانئێ زیاتر: چونکە کۆمەلانی خەلک یش ناگایان لەو بابەتانە، مەسەلەکە ئەوانیش دەگۆڕتەو) و ھەیان بلێن پۆشنیبری (تایبەت) لە خزمەتی سەرمايەیان دەولەت دایە (ئەمەش خالیکە کە لە راستی دا پایەئێ ستراتیژئێ نو دیاری دەکات). یا ئەو بلێن کە پۆشنیبری (تایبەت) بێرەو پێدەری نایدۆلۆژیای زانستی یە (کە ئەمەش راست نی یە. بەلام بەھەر حال بێرەوانئێ نایدۆلۆژیای زانستی، بە نیسبەت تاکامەکانی خستفە ھووی پراستێھەکانەو، رۆلێکی لاوەکی دەبیت). لەسەر ئەم بنەمایانە ئەگەر گرنگی یە سیاسی یەکەئێ بەھۆی

په یوه نډیه کې تایبته که به شپوه ی بابته ته دهسه لاتوه هه به ته کهم بکهینه وه، نو وا دوچارى هه له یه کی پر مه ترسی بووین...

خالی گشتی و هاوېش نه وه به حقیقت له دهره وهی دهسه لات ببینین، یان دهسه لات خالی نیه له حقیقت. به پېنچه وانای وت نه فسانه بیه کانه وه، که میژوو و پړلی نه و وتانه پتو یسیان به لیکولینه وه و توژینه وه یه کی هه مه لاینه تر هیه. حقیقت پاداشی مړوځه بې نیراده کان و نه وانای خویان پې کۆت کردوه نی په، هه روه ها زاده ی گۆشه گیری و چه ورکېشانی بهره و امیان نی په. راستى په کان په یوه نډی یان بهم (گۆ) خاکیه وه په، له ناکامی هه ل و مرچ و قید و به نډی بې نه ژماردا دروست بوون و بوونه ته سرچاوه ی هه میشه یی دهسه لاتدرلی. له هر کۆمه لیک دا دلرېشتنى راستى و (سیاسه تی گشتى) چاودیز له سر راستى هیه و دارای چه نډین نۆرگانه که توانای جیا کړنه وه ی نه حکامی راست و ناراستى، یان به عیباره تینکی تر هر کۆمه لگایه ک دارای سیسته مینکی به یانگړه، که له ناوړه پړکی دا حقیقت کاریگړی خوی هیه، هه روه ها هونړ و رده وشى جیا جیای گه بشتن به حقیقت هیه و. له راستى دا دارای که سانیکه که نه رکی دیاری کردنى نه و حقیقت تانه یان له سر شانه. له کۆمه لگایه کی وه ک کۆمه لگای نېمه دا (نابوړى سیاسى حقیقت) به هو ی پېنچ تاییه تمه نډى میژووی و گرنگوه ناشکرا ده کړئ: حقیقت به شپوه ی دهر برینى زانستى و چه نډ پتو هریکوه که به دیان هیتاوه و به رجه ستی ده که نه وه. هه روه ها حقیقت له ژیر کاریگړی هه ل و مخرجى نابوړى و سیاسى دایه (ململانئى حقیقت به قه دهر به ره م هیتانى نابوړى بۆ دهسه لاتى سیاسى گرنکی هیه): راستیه کان به شپوه و شینوازی جیاواز و به به رفراوانی پهره ی سه نډوه و که لکی لئ وهر ده گیرئ و (له ده زگاکانی پهره رده کردن و زانیاری دا پړل ده بیښى، بوارى کاریگړیه که شى سره رپای راده بۆدانانى ناشکراو به رینه).

حقیقت نه گړ له پاوانی چه نډ دامه زرو و بڼکى مه زنى نابوړى دا نه بیت، لانى کهم له ژیر چاودیزى و دهسه لاتى نه وان دا دلرېژراوه و ته شه نه ده کات، وک: (سوپاو په یوه نډیه گشتى په کان و. دام و ده زگاکانی راگه یانډن). حقیقت بابته ته کۆمه لیک باس و خواس و کیشمه کیشى کۆمه لایه تی په، (چالاکیه نایدول ژیه کان)، به پای من نابیت رۆشنبیران به (په یامبه رى به هاگشتى و جیهانگیریه کان) برانین، رۆشنبیران که سانیکن که ناست و پایه په کی دیاری کراویان دراوه تن. به لام له کۆمه لیکى وه که نه م کۆمه لى نېمه دا نه م پایه پېن دانه به ستراوه به کار کردنى گشتى ده زگای حقیقت نه وه. به واتا په کی تر رۆشنبیر به هو ی چه نډ تاییه تمه نډیه کی سى لایه نه وه دیاری ده کړئ: په کهم - تابه تمه نډى شوینى چیا نه یه تیه که ی (وورده بۆرژواپه که له خرمتى سره مایه دار دایه. رۆشنبیرى (نۆرگانیکى) چینى کرکړاره). تابه تمه نډى هه ل و مخرجى پتېشه و

ژیانه کې که به ستر او به ناست و پای په وه، وهک پښنیریک (شونښک که لیکولینه وه و تاقیکړنه وه) تیا ده کات، پای له تاقی گادا، باری ثابووری و سیاسي له دانشگا و نه خوڅخانه و... هند. سرورکاری له گه لیان دایه یاخود له نژیان دا مه لویست و ده ده گریټ). له دواښدا تاییه تمه ندی سیاسه تی چاودیز به سره حقیقه ته وه له کومه لی نیمه دا، پله و پای په پښنیر له ولاتی نیمه دا به هوی شم هؤکارانه ی سره وه گرنګی په کی گشتی په پدا کړدوه، نه پرده بابه تی په تاییه ته کی چه ند ناکامیګی لږ ده که ویته وه، که تاییه ت نین به پیشه یان به شتیګی تاییه ت له کومه ل دا، ده توانی به شپوه په کی گشتی دژنی نه و کومه له حقیقه ته دروستکراوه که گرنګی کی بیاریان ه په ی، له پتیکه یتان و کارکردنی کومه ل دا بوهستی یان چالاګانه له نیویان دا مه لسوړی. خه بات و مه ولدان بؤ حقیقه ته یان لانی کم له (بوری حقیقه ت) دایه. جاریکی تر جه خت ده کم که مه به ست له حقیقه ت (کومه له حقیقه تیګ نیه که بیان دژینه وه و پتیا ن پازی ببین) به لکو (کومه له ده ستوریکه له سر و نه و بته مایانه وه راست له ناراست جیا بکړنه وه، به هویانه وه شپوه ی بیاری کردن و پر نکړنه وه تاییه تی ده سلات به حقیقه ته وه گریټ ده نری).

ده بیت نه وه مان له یاد بیت که نامانجی نه م خه باته که یشتن نی په به حقیقه ت، به لکو مه ولدان بؤ ناراسته پیدانی پتوان و شونښی حقیقه ت و ژولی سیاسي و ثابووری حقیقه ت... ده بی پله و پای په پښنیران له سر ناستی (حقیقه ت) و (ده سلات) دیاری بکین، نه که له سر ناستی (زانست) و (نایدولژیا). به مجزه ده توانین به شپوه په کی نوئ له گه ل کیشه ی پیشه یی بونی پښنیران و دابه ش کردنی کاری فیکری و ده ستیان دا پروپرو بیینه وه. شم کومه له بابه تی باسمان کردن زور نالوز و نادیار ده نوین، به لئ نادیار چونکه نه وه لیزه دا هاتوه ده بیت وهک گریمان په ک له پرچا و بگریټ: بؤ پروتر کردنه وه زیاتری بابه ته کان چه ند شتیګ ده خه مه پرو. شم شتانه ش بریاری ته واونین، مه به ستیش له م خسته پروه بؤ پیدادچونه وه و تاقی کردنه وایانه له داهاتودا:-

x مه به ست له (حقیقه ت) سیسته مینکه له رهوشی پتکو پتیک بؤ به ره م هینان و، دابه ش کردن و، وه که پختن و کارکردی فرمان.

x حقیقه ت له لایه که وه په یوه ندیه کی هاوتیری بی له گه ل نه و سیسته ده سلاتداریانه دا ه په، که خویان حقیقه تیان دروست کړدوه و له لایه کی ترده په یوه ندی به کاریګری و ناکامه کانی ده سلاتداری په وه ه په، که خویان زاده ی حقیقه ت و له پتګی حقیقه ته وه تشه نه و بلاو ده کړنه وه، به وانا په کی تر ده توانری له شپوه داپشتنی حقیقه ته وه بدوین.

× داریشتنی حقیقت به ته‌واوه‌تی له ناستی نایدولوزیا یان سه‌رخانه‌وه نی‌یه، به‌لکو یه‌کینکه له مەرجه‌کانی پیکهاتن و دروست بوونی سه‌رمایه‌داری، (هر شه‌م داریشتنه) به‌هەندێ گۆرانکاریه‌وه له ولاته سۆسیالیسته‌کان دا په‌یره‌و ده‌کړی. (مه‌سه‌له‌ی ولاتی چین به‌مه‌سه‌له‌یکې داخراو کۆتایی هاتوو نازانم، چونکه زانیاری ته‌واوم له‌سه‌ری نی‌یه).

× مه‌سه‌له‌ی ته‌وه‌ری سیاسی دوشنبه‌پیران، نه‌په‌رخه‌گرتنه له ناوه‌پۆکی نایدولوزیا به‌ک که ناوینته‌ی زانست بووه و، نه‌ده‌سته‌به‌رکردنی دروستی نایدولوزی یه‌ به‌په‌وه‌ندی له‌گه‌ل کرده‌وه‌ی زانستی دا. به‌لکو به‌ده‌ست هێنایی دلنڤای یه‌ له‌ به‌رقه‌رار کردنی سیاسه‌تی نوێی چاودیز به‌سه‌ر حقیقت دا، مه‌سه‌له‌که گۆرانکاری (ه‌وشیاری و به‌ناگایی) تاکه‌کانی کۆمه‌ل نی‌یه له‌ باوه‌ریان دا، به‌لکو گۆرینی سیسته‌می سیاسی و نابووری یه‌که، که حقیقت دروستی ده‌کات. مه‌سه‌له‌که پزگار کردنی حقیقت نی‌یه له‌ کۆت و به‌ندی سیسته‌می ده‌سه‌لاتدار، (شه‌م پزگار کردنه‌ خه‌یالی یه، چونکه حقیقت خۆی له‌ خۆی دا ده‌سه‌لاته). به‌لکو نه‌وه‌ی له‌ ئیستا دا مه‌به‌سته جیاکردنه‌وه‌ی ده‌سه‌لاته له‌ شینوه‌کانی پێبه‌رایه‌تی کردنی نابووری و، کۆمه‌لایه‌تی و، فره‌ه‌نگی. که ئیستا له‌ چوارچێوه‌ی دا چالاکه.

به‌کورتی: کیشه‌ی سیاسی ئیمه‌ هه‌له، دوو دلی، به‌ناگایی، نامۆبوون یا نایدولوزی نه‌بووه، به‌لکو خۆدی حقیقته‌وه‌ی گرنگی پێدانی ئاکامه‌که‌یشی له‌مه‌دایه.

× × × × × ×

تێبینی: شه‌م ووتاره‌ کورتکراوه‌یه‌ که له‌ گفتوگۆی (میشیل فۆکۆ) له‌گه‌ل (ئه‌لکساندره‌ فۆنتانا) و (باسکال پاسکینۆ) که یه‌که‌م جار له‌ (پولتیک هیدو) ی ژماره - ۲۴۷ - ۲۶ - ی نۆفهمه‌ری - ۱۹۷۶ - دا بڵاوکراوه‌ته‌وه.

سه‌رچاوه:

له‌ گۆفاری کیهانی فره‌نگی ژماره (۲) ی سالی - ۱۹۹۱ - وه‌رگێنراوه.

(به ره و په څخه گرتن له عقلی سیاسي)*

نووسینی: میثال فوکو

وهرگيراني بړوا علاءالدين

(۱)

د هزانم ناوېشانه که شتيک له پړو پاگنده له خق ده گړي. به لام عقل پوزشي تايبه تي. چونکه بيري خوراويي، له سدهی نژده يه موه، سر قالی په څخه گرتنه له پولي عقل-يان پيولری عقل- له ناو بونیا ده سیاسیه کاند، لیره وهیه، خوتاودانه ناو پرژه یه کی به رفراوانی له جوره، بؤ جاريکی ترله جتي خويدا نيه، به لام زرينه ی هولدانه کانی پيشووتر بریتي به له ددسته بر و مسوگه رکردنی نه وهی که هه موو کاریکی تازه پشت به و سرکه وتانه د به سستیت که کاره کانی پيشوو چنگيان که وترووه، له هه موو بولره کانیشدا سرکه وتوانه درده چیت.

هر له سره تاوه خوم به شله ژاوی ده بینم وک به کیک که له تواناییدا نيه جگه له پيشکesh کردنی هندیک هیلکاری، که وه ددست خستنی قورسه، هپچی دی بکات. له کاتنیکي کونه وه فلسفه وازی له ه ولدانی قهره بوو کردنی ده سته پاچه یی عقلی زانستی میناوه و چيستر هول بؤ ته و او کردنی قه لاکي نادات. به کیک له سرکه کانی ((پوشنه گری)) بریتی بو له وهی تواناکانی عقلی سیاسي دوهیند بکړین. به لام خه لکانی سدهی نژده هر زو پرسپاریان له وه د کرد ناخو عقل له کومه لگا کانماندا له راده به دهر به هیز نه بووه. تا نه و راده یی دله راوکي دهیگرتن له و په یوه ندیه ی به نالوژی پيشینیان د کرد. له نیوان کومه لگایه کدا که به لای عقلانیته د لاده دات و له نیوان نه و مترسبه کاریگرانه ی به سر تاک و نازادی تاک و به سر په گزی ناده میزاد و مانه وه شپوه هه ی.

به دهر برینیکي تر، پولي فلسفه له سرده می کانتوه بریتی بووه له پيگرتن له عقل له تپیه راندنی سنووی نه وهی له نه زموندا براوه. به لام هر له و کاته وه، واتا له گل بلا یونه وهی ده ولته نوئ کان و پیک خستنی سیاسي کومه لگا-پولي فلسفه بووه ته نه وهی چاودیری خراپ به کارهینانی ده سلاتی

*نووسینی: میثیل فوکو، وهرگيراني بؤ عه رمی: جروح ابي صالح گوډاری (الفکر العربي المعاصر)، ژماره ((۴۳)) - ۱۹۸۷. نه بابت دو چاپته ره به لام نه نه نه چاپته ری به که مه (و: کوردی).

عهقلانی سیاسی بکات. که وهک هیواپهک به ژیاښتیکی دیاریکراو و تهواو به دهستی دههینن.

که سیک نیه بن ناگابیت له م پروپوچیتیاښه. به لام که پرو پووجه مانای نه وه ناگه به نی که بیونی نی، به لکو له بهردم واقعیه پروچه کاندای مافی نه وه مان هیه نه وه ناشکرا بکهین، یاخود هه ولی ناشکرا کردنی نه کیشه تاییه تی و بنچیه بیانه به دین که پیوه ی به ستراوه.

په یوه ندی نیوان (عهقلانی کردن) خراپ به کارهینانی ده سلاتی سیاسی په یوه ندیه کی به لگه نه ویستانه یه. پیوستیش به وه ناکات چارپووانی بیروکراتیه تی یا نژودگای گرتووخانه کان بکهین بۆ نه وه ی دان به هه بیونی له م جوړه په یوه ندیاښه دا بنیښ. به لام مه سه له که نه وه یه نه وکات ده بیت بزاین له به لگه نه وه یستیکي ناوهادا کاری تراوه کان چیه؟

نایا ((دادگایی عهقل بکهین؟)) من پیم وایه نه م کاره بی سووده. یه کم، چونکه چ بولرک نیه نه بۆ تاوانبارکردن و نه بۆ گوناهاکردن له م مه دانه دا. ننجا ستمه گه واهی به عهقل بکریت وهک ناوه پوکیکي نژ به ناعه قل. دواچار، له بهر نه وه ی دادگایی کردنیکي له م چه شنه به ناچاری ده مانخاته به رده م نه وه ی له نیوان پۆلی چۆنیتی و بیژلرکری عهقلانی ناعه قلانیډا هه لبرترین.

نایا رۆچینه ناو نه م جوړه ی عهقلانیه ته وه که وا دیاره تاییه ته به پۆشنیبری هاوچه رخانه وه و میژووه که شسی ده گه پرتبه وه بۆ سه رده می رۆشنه گری؟ وایزانم نه م چاره سه رکردنیه که هه ندی له نه ندامانی خویندنگای فرانکفورت هه لیان بژاردوه. که من لیږده دا نامه ویت ووتویژ له گه ل به ره مه کانیا نا بکه م. که گرنگترین و به هادارترین کارن. به لکو له لای خۆمه وه پۆشنیاری ینگه یه کی تر ده کم بۆ لیکولینه وه ی په یوه ندیه کانی نیوان عهقلانیه تی و ده سلات:

(۱) بن گومان له زیره کیه وه یه که عهقلانیه تی کۆمه لگایه ک یا پۆشنیبری که وهک گشتیکي یه کگرتو چاره سه ر نه کهین، به لکو نه م په وته شسی بکهینه وه بۆ چه ند مه دانیښک به و پی یه ی که هه ریه که یان له نه زمونیکي بنه رته دیا چه سپارون: شپت بیون، نه خۆشی، مرگ، تاوان، ژیاښی سیکسی... هه تا دواپی.

(۲) پوهی ((عهقلانی کردن)) به ووشه یه کی سامناک داده نیم. کاتیک هه ندیک هه ولی به عهقلانی کردنی شتیک ده دن، کیشه بنچینه ییه که له وه دا نابیت بگه رین بۆ نه وه ی ناخز پابه ندی بنه ما عهقلانیه کان ده بن یاخود نا، به لکو ده بیت نه وه ناشکرا بکهین که په نا بۆ چ جوړه عهقلانیه تیک ده بن.

(۲) تەنانت گەر ((سەردەمى پۇشنەگەرى)) ماوئەيەكى زۆر گرنگ بىت لە مېتووماندا و، لە گەشەکردنى تەكنەلۇژىيە سىياسىدا، ئەوا مەن پېم وایە پېئوئىستە لە سەرمان بگەرپىنە وەبۇ پەوتەکانى زۆر پېشتەر، گەر بخولازىن تېبگەين لەوئە چۆن پەوتەمان کرىووە بۇ گەوتنە ناو داوئى مېتووى تايبە تەمانە وە.

ئەو ((مېتوود)) م بول لە کارەكەى پېشتووودا: شىکرىنە وەى پەيوندیەکانى نىوان نەزمونەکانى وەك شىتتى و مردن و تاوان و ژيانى سىکسى و ھەمە جۆرە تەکنەلۇژىيە دەسلەت.

بەلام نىستان لە کارەكەم تا کگەرایی لەخۇ دەگرئىيان پاستتر بلىتم شوناس لە پەيوەندیدا بەمەسلەى ((دەسلەت بەتاک بوو)) پەو. ھەموو دەزانين کە دەسلەت لە کۆمەلگا ئورپەکاندا بەرەو شىوئەى مەركەزى زۆتر و زۆتر گەشەى سەندووە. وەچەندىن مېتوونوس ھەيە لىكۆلىنە وە لە و پىكخستنى دەولەتە دەكەن بە بەرپوئەبىردنى و بىروكراتىيەتپەو، لە ماوئەى دەیان سالدا.

ئەمە ویت لىرەدا ئامازە بە توانای شىکرىنە وەى جۆرىكى تر لە و گۆرپانکارى بەدەم کە برژە بەم پەيوەندىە دەسلەتايانە دەوات. پەنگە ئەم گۆرپانکارىە تا پادەيەك ھىندە زانراو نەبىت. بەلام پېم وایە بى بايەخىش نى، بەتايبەت بۇ کۆمەلگا نوئىکان.

لەم پووکەشەدا ئەم پەرسەندەنە ناکۆک دەبىت لەگەل پەرسەندەنە بەرەو دەولەتى مەركەزى لە پاستیدا مەن بىر لە پەرسەندەنى تەكنىكەکانى دەسلەت دەكەمەو کە بەرەو ئاراستەى تاکەکان دەوات و تەرخانىش کىراوہ بۇ پەرەيەتى کردنىيان بە شىوئەيەكى ھەمیشەى و بەردەوام، وەئەگەز دەولەت برىتى بىت لە شىوئەى سىياسىانەى دەسلەتەى مەركەزى و چەقبەستوو. ئەوا بە دەسلەتەى تاکەنىيە ناو بنىين شوانگەرایی (الرعاية).

لىرەدا ئامانج ئەوئە بە ھىلى گەرە وەسفى سەرھەلدانى ئەم شىوئە شوانىتتىپەى دەسلەت بکەم، ياخود بە لایەنى کەمەو لە ھەندىک دیمەنە مېتوويە کۆنەکانیدا، وە لەوانەى بووھەمدا ھەول دەدەم ئەو پوون بکەمەو کە چۆن ئەم شوانىتتىپەى بوو ھاوئەلى نژەكەى خۆى: دەولەت، ئەو بىرۆكەيەى کە دەلەت خوا و پادشا يان سەرکرەدە برىتتە لەو شوانەى پانە مەرىك شوىنى دەكەوئت، بىرۆكەيەكى باوئەبوو لای یۆنان و پۆم. دەزانم ھەلومەرجى ئاورتەن (استثناء) ھەبوو لەسەرەتادا لە ئەدەبى ھۆمىرۆسى، پاشان لە ھەندئ لە دەقەکانى ئىمپەراتۆرىيەى بىزەنتىدا. دواتر دەگەرپەمەو سەر ئەمە. بەلام بەگشتى دەتوانين بلىين خواستنى مېگەل بىز بوو لە دەقە سىياسىيە گەرەکانى یۆنان و پۆمدا. ھەمان بار لە کۆمەلگا کۆنەکانى خۆرەلاتدا وانەبوو، لە مېسەر و ئاشورو (جولەكە) دا، فېرەوئى مېسرى شوان بوو. وەپۆزى تاج کردنەسەرى گۆچانى

شوانیه‌که‌ی له‌سەر شیتولزیک‌ی سرووتی ده‌گرتە دەست، وه‌شیاو بوو پادشای بابل ناودیز بک‌ریت ((به‌ شوانی ئاده‌میزاد)) وه‌ک‌ یه‌ک‌یک‌ له‌ چه‌ندین نازناوی تر، به‌لام‌ خواش هه‌روه‌ها شوان بووه‌ و خه‌لکانی به‌زه‌و له‌وه‌رگا ده‌برد و بژۆیشی بۆ ده‌ره‌خساندن. نزایه‌کی میسری هه‌یه‌ که به‌م شێوه‌یه‌ له‌ خوا ده‌پارێت‌وه‌: ((ئه‌ی ئه‌و یه‌زدانه‌ی بێدلار ده‌م‌ینێت‌وه‌ کاته‌ی هه‌موو خه‌لکی ده‌ننۆن، تۆی کامه‌ چاکه‌ بۆ گایه‌له‌که‌ت، بۆ ئه‌وه‌ ده‌گه‌ریت)).

کۆکردنه‌وه‌ی نێوان خواو پادشا شتیکی سروشتیه‌ له‌به‌ر ئه‌وه‌ی هه‌ردووکیان هه‌مان بۆل ده‌بینن: ئه‌و مێگه‌له‌ی پاسه‌وانی ده‌که‌ن یه‌ک شته‌، ئه‌وه‌تا شوانی پادشایی پاسه‌وانی بوونه‌وه‌رکه‌انی شوانی خواوه‌ندی مه‌زن ده‌کات ((ئه‌ی هاوه‌لی به‌ناویانگی له‌وه‌رگا، تۆی بایه‌خ به‌ زه‌ویه‌که‌ت ده‌ده‌یت و خۆراکیشی پێ ده‌ده‌یت، تۆ ئه‌ی شوانی هه‌موو خێرو خوشیه‌کان)) به‌لام‌ وه‌ک‌ ده‌زانین عیبرانییه‌کان بوون بابته‌ی شوانتییان بلاو کرده‌وه‌ و به‌ تایبه‌تمه‌ندیه‌کی زۆر بێ وێنه‌ به‌رفراوانیان کرد: خوا، ته‌نها خوا خۆی شوانی گه‌له‌که‌یه‌تی. چ‌گه‌ له‌ یه‌ک‌ باری پۆزه‌تیفی جیاواز نه‌بێت: که‌ ((داوود)) ه‌، به‌و پێ‌یه‌ی دامه‌زرێنه‌ری پادشایه‌یه‌ به‌ناوی شوانه‌وه‌ لێی ده‌پارێت‌وه‌ له‌به‌ر ئه‌وه‌ی خوا گر‌دکردنه‌وه‌ی یه‌ک‌یک‌ له‌ مێگه‌له‌کانی پێ‌سپارد‌وه‌.

به‌لام‌ باری جیاوازی نینگه‌تیغیشی هه‌یه‌: پادشا به‌دکاره‌کان به‌ شوانه‌ به‌دکاره‌کان به‌راورد ده‌ک‌رێن. ئه‌مانه‌ مێگه‌ل په‌رش و بلاو ده‌که‌نه‌وه‌، له‌ تینۆیتی‌دا ده‌یم‌رێن بۆ به‌رژه‌وه‌ندی خۆیان نه‌بێت نایانه‌وه‌م‌رێن. ((به‌هو))^{*} تاکه‌ خ‌وای راسته‌قینه‌و تاک‌ و ته‌نهایه‌. ئه‌و خ‌ودی خ‌وی گه‌له‌که‌ی ده‌یات به‌رپۆه‌، ته‌نهاش به‌یاریده‌ده‌ری پێغه‌م‌به‌ره‌کانی و به‌س‌. وه‌خت‌یک‌ که‌ داوودی پادشا ده‌لێت ((وه‌کو مێگه‌ل له‌سەر ده‌ستی موسا و ه‌ارون گه‌له‌که‌ت برد به‌رپۆه‌))، بێ‌گومان، ناتوانم‌ نه‌ک‌یشه‌ مێژوویه‌ پابه‌نده‌کان به‌سەر هه‌لدانی ئه‌م به‌راورد‌کاریه‌وه‌ چاره‌سەر بکه‌م و نه‌گه‌شه‌کردنیشی له‌بیرکردنه‌وه‌ی جوله‌که‌دا. ته‌نها چه‌ز ده‌که‌م‌ خ‌ۆم‌ بده‌م‌ له‌ قه‌ره‌ی هه‌ندێ بابته‌ی نمونه‌یی سه‌باره‌ت به‌ده‌سه‌لاتی شوانی. وه‌ده‌مه‌وت ئه‌و ناگۆکیه‌ پوین بکه‌سه‌وه‌ له‌گه‌ل بیرری سیاسیی یۆنانیده‌یه‌، ئه‌و گرنگیه‌ پوین بکه‌مه‌وه‌، که‌ دواتر ئه‌م بابته‌انه‌ له‌ناو بیرری مه‌سیحیه‌ت و دامه‌زرآوه‌کاندا وه‌ریانگرت‌وه‌.

(١) شوان زیاتر پراکتیکی ده‌سه‌لات به‌سەر مێگه‌له‌دا ده‌کات وه‌ک‌ له‌وه‌ی به‌سەر زه‌ویه‌که‌دا بیکات. زۆربه‌ی باوه‌ره‌کان وایه‌ که‌ شته‌کان زۆر له‌وه‌ ئالۆزتره‌، به‌لکو به‌ شێوه‌یه‌کی گشتی، په‌یوه‌ندی نێوان خواوه‌ند و زه‌وی و خه‌لک جیاوازه‌ له‌وه‌ی لای

^{*} ناوی خ‌وای سه‌ره‌کی جوله‌که‌گانه

يۆنانىيەكان ھەيە. خواوەندى ئەوان خواوەنى زەوى بوو، و ئەم خواوەنئىتيە بنەپەتى و ڕەسەنەش پەيوەندىەكانى نىوان خواوەند و ئادەمىزادى دەستنىشان دەکرد. لەم بارەشدا، پەيوەندى خوا-شوان بەمىگەلەكەيەو بە پىچەوانەى پەيوەندى ڕەسەن و جەوھەريەو ھەيە. خوا زەوىەك بە مىگەلەكەى خەلات دەكات يان پەيمانى پى دەدات.

(٢) شوان مىگەلەكەى كۆدەكانەو، ڕى نىشانەدرى دەكات و ڤايرايەتى دەكات. ئەو ھى گومانى لى ناكريت، ئىمە لە بىرکردنەوى يۆنايدا ئەو بىرۆكەيە دەبينەو ھە كە دەلى ئەرک و فەرمانى ڤايرى سياسى ئەو ھەيە كە ئۆزمنايەتى لەناو شارەكاندا نەرم بگاتەو و يەكئيتىش بەسەر بەرەكەكاندا زال بگات. بەلام شوان ئەو كەسانە گرد دەكاتەو كە پەرش و بلاو بوون. لەگەل بىستنى دەنگيدا گرد دەبنەو ((فەيە لى دەدەم گردەبنەو)). وەپىچەوانەشەو ھەر ئەوئەندى شوان ديارنەما ئىدى مىگەلەكە لەبەكتر جيا دەبنەو. بەمانايەكى تر، ھەبوونى مىگەل پابەندە بە ھەبوونى پاستوخۆى كارى دەست بەجيانەى شوانەو. ھەر كە ياسا دانەرى تازەى يۆنانى، وەك (سۆلۆن)، ئەو مەملەتەيانەى چارەسەرکرد كە لەئارادابوو، ئىدى پاش خۆى شارىكى بەھىزى وای بەجەئىشت كە بى ئەوئىش توانى بىئىتتەو.

(٣) ڤولى شوان برىتيە لە دەستەبەركردنى ئاسودەيى مىگەلەكەى. يۆنانىيەكانىش ئەلەين (خوا شار پزگار دەكات). تا ئەو ڤادەيى كە بەراوردى سەرکردەى چاكە بگەن بەو ئازىزەدرەى بە ئامازەكەى كەشتىكەى لە مەترسى درودەخاتەو. بەلام ئەو ڤىنگەيى كە شوان مىگەلەكەى پى پزگار دەكات ڤۆر جياوازە. لەھەمان ساتدا، تەنھا مەبەستىش لەو نىبە لەكاتى نزيك بوونەو ھى مەترسيدا، ھەمويان پزگار بگات. مەسەلەكە ھەمووى برىتيە لە سۆزىكى بەردەوام، چونكە شوان بىدار دەبىت بۆ خۇراك پىندانى مىگەلەكەى، وەڤۆزانەش ئالىك و ئاوى بۆ ئامادە دەكات. بەلام لە خواوندى يۆنانى داواى زەوىەكى بەپىت و بەروبووى زۆرى ئامادەكراو دەكرىت. داواى لى نەدەكرا ڤۆر بەڤۆر خۇراك بدات بە مىگەلەكە ... ئەمەش سۆزىكى تايبەتە، چونكە شوانەكە بەپى جياوازى ئاگابى ئەو ھى دەكرد كە ھەموو مەپەكانى تىر بگات.

دواتر، دقە عىبىريەكان بە شىوہەيەكى تايبەتى جەختى لەسەر ئەم دەسەلاتە سۆزاو ھە دەكرد: وە ڤاڤەيەكى حاخامى ھەيە بۆ سەفەرى دەرچوون تيايدا ھۆى ھەلبۇزاردنى (يەھو) بۆ موسا وھو شوانى مىگەلەكەى ڤوون دەكاتەو:

دەبوو مىگەلەكەى جىيەئىلى لەبەر گەڤانى لەدورى يەك مەڤى وون بوو بواجار، شتەكە پابەندە بە سۆزىكى ئامانجدارىو!

شوان ئامانجىكى تايبەتى خۆى ھەيە لە مىگەلەكەى يان ئەوئا بەرەو لەو ڤەگەى وەڤى بخات، وەيان دەيى: بەرەو گەڤەكەى بگەڤىتتەو.

(٤) جیاوازی‌کی تر هه‌یه پابه‌نده به‌و بیرۆکه‌یه‌ی ده‌لسی [پراکسیس کرنی ده‌سلات ((ئەرك))]. پێویست بوو سەرکردە‌ی یۆنانی بپارە‌کانی بۆ به‌رژوه‌ندی گشتی بدات. وه‌هه‌گر به‌رژوه‌ندی تاییبه‌تی خۆی په‌سندتر کرد نه‌وا سەرکردە‌یه‌کی به‌دکاره‌.

به‌لام فه‌رمانه‌کی فه‌رمانێکی پێرێژ بوو: ته‌نانه‌ت گه‌ر ناچار بوو له‌ کاتی جه‌نگدا ژبانی بکاته‌ قوربانی، نه‌وا قوربانی دانه‌کی به‌ خه‌لاتێکی زۆر به‌هادر بار ده‌کرێته‌وه‌ که‌: ((نه‌مری)) یه‌. هه‌رگیز نه‌ده‌نۆرا، به‌لام سۆزی شوانیه‌تی پتر نزیکتره‌ له‌ ((خۆ قوربانی کردن)) وه‌ه‌. شوان هه‌رچه‌یه‌ک ده‌کات له‌ پیناوی به‌چاکه‌ی مینگه‌که‌یه‌تی، نه‌وه‌ خه‌م و په‌زاره‌ی هه‌میشه‌یی به‌تی، کاتی مینگه‌ل ده‌نوێت نه‌و بیدار ده‌مینیته‌وه‌.

بابه‌تی بیداری گرنکه‌، که‌ دوو‌پووی خۆ قوربانی‌دانی شوان ده‌رده‌خات.

یه‌که‌م، نیش و کار و خۆماندووکردنی له‌ پیناوی نه‌وانه‌یه‌ که‌ نوستون، دووه‌م، بیدار و شه‌و نخون ده‌بێت به‌ دیاریانه‌وه‌.

خه‌می هه‌موویان ده‌خوات به‌بێ نه‌وه‌ی یه‌کێکیان له‌ یاد بکات.

وا ده‌کات که‌ وه‌کو گشت و وه‌کو یه‌که‌ به‌یه‌کیش بیانفاسی نابێ ته‌نها شوینی له‌وه‌رگای مپو یاسای وه‌ره‌زەکانو سروشتی شته‌کان بزانیته‌، به‌لکو ده‌بێت پتدلو‌یستیه‌کانی هه‌موو تاکێک به‌شێوه‌یه‌کی تاییبه‌تی بزانیته‌. جاریکی دی، رافه‌یه‌کی حاخامی هه‌یه‌ بۆ سه‌فه‌ری ده‌رچوون که‌ به‌م ده‌سه‌واژه‌یه‌ وه‌سلی ره‌وشتی شوانیته‌ی موسا ده‌کات. هه‌موو مه‌ره‌کانی به‌ پێک و پێکی ده‌برد بۆ له‌وه‌راندن - به‌م شێوه‌یه‌:

یه‌که‌م، به‌جۆگرتین ته‌مه‌ن بۆ نه‌وه‌ی فریای نه‌رمترین گژو گیا به‌که‌وێت. ئنجا ته‌مه‌نێکی گه‌وره‌تر، پاشان له‌ دوا چاردا، به‌سال‌چوو‌ترین که‌ توانای جووینی ووشت و برنگرتین گژو گیا‌ی هه‌یه‌.

که‌واته‌ ده‌سلاتی شوانیته‌ی بایه‌خێکی ئاكانه‌یی ده‌دات به‌هه‌ر نه‌ندامێک له‌ نه‌ندامه‌کانی مینگه‌ل.

نه‌مانه‌ چ شتی‌ک نین جگه‌ له‌و بابه‌تانه‌ی که‌ ده‌قه‌ عیبری‌یه‌کان هاوتای ده‌که‌ن له‌گه‌ل زاری ((خوا - شوان و گه‌له‌که‌ی - مینگه‌ل)) دا.

من هه‌رگیزیش نه‌وه‌ رانگاهه‌یه‌م که‌ ده‌سلاتی سیاسی له‌ کۆمه‌لگای جوله‌که‌دا به‌ر له‌ که‌وتنی قودس، به‌م ئاراسته‌یه‌ ره‌فتاری کردوه‌.

ته‌نانه‌ت بانگه‌شه‌ی نه‌وه‌ش ناکه‌م که‌ نه‌م چه‌مکه‌ی ده‌سلاتی سیاسی به‌ جۆری‌ک له‌ جۆره‌کان بریتیه‌ له‌ چه‌مکیکی پێکه‌وه‌ به‌ستراو.

نه‌مانه‌ جگه‌ له‌ بابه‌تی لێک جیاواز و ناکۆک چیت‌ترین.

وه‌ده‌شبوو مه‌سیحیه‌ت بایه‌خێکی گه‌وره‌ی پێ‌بدات. چ له‌ سه‌ده‌کانی ناوه‌راستداو چ له‌ سه‌رده‌مه‌ نوێ‌کاندا، له‌نیوان هه‌موو کۆمه‌لگاکانی میژوو‌شدا، ڕدنگه‌ کۆمه‌لگاکانی ئێمه‌ -

مه‌به‌ستم له‌ولنه‌دایه که له کۆتایی سه‌رده‌مه کۆنه‌کاندا، له لاپاله خۆرئاواییه‌کی کیشوهری ئه‌وروپییدا ده‌رکه‌وتن نوژمنکاری ترین و داگیرکاری‌ترینان بیت. که توانای زه‌ه‌ر زه‌نگینکی سه‌یری مه‌بوو دژی خۆی وه‌ک چۆن دژی کۆمه‌لگاکانی تریش بوو. ژماره‌یه‌کی زۆری له شێوه سیاسییه جۆراو جۆره‌کان داهێناوه، وه‌چه‌ندین جار له‌گۆڕنکاری قوڵی له بونیاده یاساییه‌که‌یدا ساز کردووه. نابیت له‌وه غافل بین که ته‌نها مه‌ر نه‌وه په‌ره‌ی داوه به‌تکه‌له‌لۆژیای نه‌و ده‌سه‌لاتی مامه‌له له‌گه‌ل زۆریه‌ی زۆری خه‌لکدا ده‌کات وه‌ک می‌گه‌لێک له ده‌ستی ژماره‌یه‌کی که‌می شوانه‌کانیدا. ناوه‌ها له‌نیوان خه‌لکدا زنجیره‌یه‌ک په‌یوه‌ندی ئالۆزو ناکوژک هاته‌ ئاراوه. که به‌راستی شتیکی نایابه له په‌وتی میژویدا.

نه‌وه‌تا په‌ره‌سه‌ندنی ته‌کله‌لۆژیای شوانیتی ((له به‌ریوه‌برینی مۆفیدا به‌ ناشکرا بونیاده‌کانی کۆمه‌لگای کۆنی سه‌ره‌و ژور وه‌رگه‌ڕانه‌وه.

تاوه‌کو توێژینه‌وه‌یه‌کی باشی گرنگی نه‌م پێداوه بکه‌ین، مه‌نۆکه هه‌ز ده‌کهم بکه‌ریمه‌وه بۆ نه‌وه‌ی به‌کورتی سه‌بارت به‌ یۆنانیه‌کان گوتم، چونکه من پێشبینی نه‌و نا‌ره‌زاییانه ده‌کهم که ئه‌راستم ده‌کرتیه‌وه. یه‌کێک له‌و نا‌ره‌زاییانه بریتیه له‌ودی که چامه‌کانی (هۆمیرۆس) ئیستیعاره‌ی ((شوانیتی)) به‌کار ده‌هێنا بۆ هێمایه‌ک له‌سه‌ر پادشاکان.

له ((ئه‌لیاده‌و ئۆدیسسه‌دا)) ده‌سته‌ولۆیه‌ی ((Pomēn - Laōn)) چه‌ند جارێک ده‌گوتریتیه‌وه. که هێمایه‌ بۆ سه‌رکرده‌کان و ئاماره‌شه‌ بۆ مه‌زنیه‌تی ده‌سه‌لاتیان.

سه‌رباری نه‌مه‌ش شته‌که پابه‌نده به‌ نازناویکی سه‌روویه‌وه. که ته‌نانه‌ت له نه‌ده‌یی هیندی - ئه‌وروپی گۆندا دواتر دووباره‌ بۆته‌وه.

له ((Beouvilf)) دا پادشا به‌ شوان داده‌نریت. به‌لام خۆبیننه‌وه‌مان له‌ناو مه‌مان نازناودا له چامه‌ داستان ئامیزه‌ کۆنه‌کاندا، وه‌ک له ده‌قه ئاشوریه‌کاندا، کارێکه به ته‌واوه‌تی نابیت مایه‌ی سه‌راسمی. له راستیدا کیشه‌که وا پێشنیار ده‌کرت که پابه‌نده به‌ بیر یۆنانیوه‌وه. چونکه له‌ویدا به‌لانی که‌مه‌وه کۆمه‌لێک ده‌ق مه‌ن نه‌و ئاماره‌نه‌ له‌خۆ ده‌گرن که بۆ نمونه‌کانی شوانیتی کراوه. نه‌وانیش ده‌قه (فیساکۆرسیه‌کانن). نه‌وه‌تا زاراوه‌ی شوان له ((کۆپله‌کانی)) ئه‌رشیتاسدا ده‌رده‌که‌وێ، نه‌وانه‌ی ستر بێ ((Stobē)) ناوی هیناوی. ووشه‌ی یاسا ((Nomios)) په‌یوه‌سته به‌ ووشه‌ی شوانه‌وه ((Nemeios))؛ شوان شته‌کان دیاری ده‌کاتو یاسا شته‌کان دیاری تابه‌تمه‌ند ده‌کات، وه‌ک چۆن (زیۆسی خواوه‌ند) ناوده‌برا به‌ ((Nomios)) و ((Nemeios)) چونکه بۆ خۆراک پێدانی پانه‌ مه‌رکه‌ی به‌ بیداری ده‌مینیتیه‌وه. دواتر ده‌بی‌ والی خۆشه‌ویستی مۆف بیت، واتا خۆپه‌رست نه‌بیت. وه‌ده‌بیت په‌رگه‌ر و تین و بایه‌خدا بیت وه‌ک شوانێک بیت.

گروبه ((Grube)) په خشکګری نه لمانی کږېله کانی (نرشیتاس) پټی له سر نه وه داده ګرځت، که نه و کاریګریه عیبریه ناشکرا ده کات، که له ناو نه ده بی یونانیډایه. له کاتیکدا لیدووه کانی تر، وهک دیلاته ((Delatte)) جهخت له وه ده کهن که به راورد کردنی نیوان خواوهنده کان و والیه کان و شوانه کان، له یوناندا شتیکی باو بووه، به و واتایه ی که سوربوون له سهری چ که لکیکي نیه.

به ته نه ده بی سیاسي ده هینمه وه. نه نجامه کانی که پانه کسه ش ناشکرایه: نیستیماره ی شوانی سیاسي نه لای (شیزوکرات) نه لای (دیمو ستنیوس) و نه لای (نرسبق) درناکه وځ. نه مه یه سهرسامی ده هیننی کاتی که بیرده که ینه وه شیزوکرات له کۆکراوه کانی ((Areo Pagitique)) دا زور پټی له سر نه رکه کانی والی داده ګرځت: جهخت له وه ده کات که والیه کان ده بی له خق بوردوون و بایه خ به لوانیش بدن. له که ل نه وه شدا، چ پریشکیکی شوانیتی نیه.

له به رامبر نه مه دا، (نه فلاتون) زور جار سهارهت به (والی-شوان) ده دوتیت. نه م بیرکه یه ش له (کریتاس) و (کۆمار) و (یاساکان) دا باس ده کا له (سیاسه تمه دار) دا به قوولی لی ده دوتیت.

مه سه له ی شوان له دانراوی یه که میدا به جوریک له جوره کانی لاوه کیانه یه، وه (کریتاس) دا هندی یاد کردنه وه نه و پژه کامرانیا نه ده بیینه وه که تیايدا مرقفایه ی راسته وخو له خواوهنده کانه وه فرمانه ولای ده کرلو، له له وه پرگا مړه کانداه ده له وه پینزا.

هه ندیجاریش (نه فلاتون) جهختی له سر په سه ندکاری پتویستیانه ی والی ده کرد له به رامبر به نه نگی کۆماری. دواچار، هندی کات مه سه له که ده بیته دیاری کردنی بولی لاوه کیانه ی والیه کان: له راستیدا، وکو سه کی پاسه وانی، هیچیان له سر نیه، جکه له گوپرایه لی ((شوانی له لوتگی په یژه که دان)) ((یاساکان)).

به لام ده سه لاتی شوانیتی مه سه له یه کی سه ره که له ((سیاسه تمه دار)) دا، که به فراوانی پیشاندراره. نایا ده توانین سه رکرده و خاوهن بریار له شاردا وهک شوان پیناسه بکه یین؟

شیکردنه وه ی (نه فلاتون) ته واو زانراوه، بق وه لامدانه وه ی نه م پرسسپاره ش پتویست به دابه شکردن ده کات.

نه و جیاوازی ده کات له نیوان نه و مرقفای فرمانه کان بز شته بیگیانه کان راگویتز ده کات (نه اندازیاری میعماری) وه نه و مرقفای فرمان به گیانه وهران ده دات، له نیوان نه و مرقفای فرمان به نازه له تریوه ده کان ده دات (وهک گا شاخداره کان) وه نه و مرقفای میگلک به رتیه ده بات. وه له دوا جاردا، له نیوان یه کیکدا که میگه لی نازه لان

به‌ړيوه به‌ريت وه په کيکک که ميگه‌لی مروی به‌ړيوه به‌ريت. لږه‌دا ده‌گه‌ين به‌ ړبه‌ری سیاسي: (شوانی مړوف). به‌لام هم دابه‌شکړنی به‌که‌مه ناگاته نه‌وی په‌زامه‌ندمان کات و پښويسي‌شي به‌ ليدواني زړتر ده‌بی. چونکه به‌راورد کردنی مړوف به‌ هم‌وو نا‌ژه‌له‌کاني تر چاک نه‌ی، له‌به‌ر نه‌وه گفتوگوکه سر له‌نوی له سفره‌وه دوست پی ده‌کاته‌وه به‌ نیازی پیشنیازکردنی زنجیره‌به‌کی تازه له تاييه‌تمه‌نديه‌کان: له‌نیوان نا‌ژه‌له‌ ږنده‌کان و نا‌ژه‌له‌ مالیه‌کان، له‌نیوان نه‌وانه‌ی له‌ شادا ده‌ژين و نه‌وانه‌ی له‌ ووشکانیدا ده‌ژين، له‌ نیوان نا‌ژه‌له‌ شاخداره‌کان و نه‌وانه‌ی بی شاخ، له‌نیوان نه‌وانه‌ی سه‌رپی‌یان په‌نجه‌داره‌ نه‌وانه‌ی سه‌ر پی‌یان په‌ک له‌په، له‌نیوان نه‌و نا‌ژه‌لانه‌ی که به‌ جووتبوون زړ ده‌بن و نه‌وانه‌ی هم‌ه ناتوان، گفتوگوکه‌ش له‌م لق به‌نديه‌ بی کوتاييه‌دا وون ده‌بی.

که‌واته، هم‌گه‌شه به‌رپه‌تیه‌ی گفتوگو و شکستی دوايشی چی درده‌خات؟ نه‌وه دهر ده‌خات که‌ړتگه‌ی دابه‌شکړن ناتوانیت چ شتيک به‌لمينی مادامه‌کی به‌ شپه‌به‌کی دروست پياده‌ ناکريت.

هم‌روه‌ها نه‌وه‌ش ناشکرا ده‌کات که بیروکه‌ی شیکردنه‌وی ده‌سلاتی سیاسي به‌ پهی په‌یوه‌ندی نیوان شوان و نا‌ژه‌له‌کاني نه‌و کاته بابته‌ی ووتویز بوو بی گومان، نه‌مه په‌که‌مین گریمانه‌به‌ که‌لای گفتوگوکه‌ران سازده‌بی، کاتې ه‌ول بو ناشکراکردنی چه‌وه‌ری سیاسي ده‌دن.

به‌لام نایا بیروکه‌به‌کی پړو پوچ بووه؟ یان دروستتر نه‌فلاتون له‌سه‌ رکېشه‌به‌کی (فيساک‌گورسی) دواوه؟ واپنده‌چیت... پيولری بوونی نیستیه‌اره‌ی شوانی له‌ ده‌قه سیاسیه‌ هاوچه‌رخه‌کاني تردا بکه‌وېته به‌رژه‌ودندی گریمانی دوو‌ده‌وه. به‌لام دروستتر ده‌توانین لیدونه‌که به‌کراوه‌بی جی به‌یلین.

هم‌گه‌پانه تاييه‌تیه‌ی من نه‌وړيگه‌به‌ ده‌گريته‌ خزی که نه‌فلاتون هیرشی پی ده‌باته سه‌ر هم‌ بابته له پاشماوه‌ی دیالوگه‌که‌دا.

په‌که‌م شت له‌ ړی به‌لگه‌ی میتودیوه ه‌لدستی به‌و کاره، پاشان پشت به‌ستن به‌و نه‌فسانه ناودله‌ی باس له‌و جیهانه ده‌کات که به‌ده‌وری خویدا ده‌سوپته‌وه.

به‌لگه‌ میتودی‌کان زړ مایه‌ی بایه‌خانه، به‌لام به‌ ړپوړتی هیچ په‌گه‌زیک ناکريت ميگه‌لیک پیک به‌ینریت، به‌لکو به‌ شیکردنه‌وی نه‌وی شوان ده‌یکات، ده‌توانین بلین داخو پادشا له‌ شوان ده‌چیت یاخود نا؟

نرکی شوان به‌ چی ده‌ناسریته‌وه؟ په‌که‌م، شوان خزی به‌ ته‌نها له‌ پېشه‌وه‌ی ميگه‌له‌که‌یدایه.

دووه‌م. کاری ئه‌و بریتیه له شه‌ونخونی کردن بۆ خۆراک پێدانی ئازده‌لکانی و، چاره‌سه‌رکردنی له‌ کاتی نه‌خۆشکه‌وتنی و، که‌می‌کش مۆسیقا ژهنین بۆی، بۆ گرد کردنه‌وه‌و رابه‌ریه‌تی کردنی، وه‌رێک‌خستنی نۆربوونی بۆ ده‌ستکه‌وتنی چاکترین ره‌چه‌له‌ک. ئاوه‌ها، جاریکی دی به‌ نه‌وای پێکه‌وتی بابته‌ نه‌مونه‌یه‌یه‌ کانی نیستی‌عه‌اره‌ی شوانیتی ده‌که‌ینه‌وه، که له ده‌قه خۆره‌لاتیه‌کاندا هه‌یه‌.

ئهی ئهرکی پادشا به‌رامبه‌ر ئه‌وه‌ چیه‌؟ ئه‌میش وه‌ک شوان وایه‌، به‌ته‌نیا خۆی له‌سه‌روو شاره‌ویه‌. ئهی ئه‌وانی تر که‌ ماوون، کێ بژۆی ده‌دات به‌ موزیقایه‌تی؟ پادشا؟ نه‌خێر. جوتیار وانه‌وا. ئهی کێ سه‌ره‌رشتی خه‌لکی ده‌کات له‌ کاتی نه‌خۆش که‌وتنیا دا؟ پادشا؟ نه‌خێر پزیشک. ئهی کێ به‌هۆی مۆسیقاوه‌ ری نیشانده‌ریان ده‌بیت؟ مامۆستای وه‌زش - نه‌که‌ پادشا. لێره‌ویه‌ خه‌لکانیکی ژۆر ده‌توانن به‌ وینه‌یه‌کی ره‌وا رازی ئه‌م نازناوه‌ بخوازن ((شوانی موز)).

سیاسه‌تمه‌دار، وه‌کو شوانی موزیسی نوژمی نۆری هه‌یه‌. ئنجا گه‌ر بخوازین سیاسه‌تمه‌دار له‌ هه‌قیقه‌ت و گه‌وه‌ریدا چیه‌، ده‌بین هه‌موو ئه‌وانه‌ی لێ دور به‌خه‌ینه‌وه که‌ گه‌مارۆی ده‌دات، وه‌پوونی بکه‌ینه‌وه‌ به‌چی له‌گه‌ل شوان دا جیاوازه‌ ده‌بیت.

((ئه‌فلاتون)) په‌نا ده‌باته‌ به‌ر ئه‌فسانه‌ی ئه‌و جیهانه‌ی به‌ جوله‌یه‌ک له‌ بوای په‌که‌کان و دژه‌ ئاراسته‌کاندا له‌سه‌ر ته‌وه‌ره‌که‌ی خۆی خول ده‌خوات.

له‌ قوناغی په‌که‌مدا، هه‌موو ره‌گه‌زی ئازده‌ل سه‌ ره‌ می‌گه‌لێک بوون، شوانیکی بلیه‌ت به‌رێوه‌ی ده‌بردن. می‌گه‌لی موزیش راسته‌خۆ له‌لایه‌ن خوداوه‌ به‌رێوه‌ ده‌بێرا. وه‌ ده‌یتوانی به‌روبوومی زه‌وی ژۆر به‌ ده‌ست به‌یئیت، پێویستی‌شی به‌چ په‌ناگه‌یه‌ک نه‌بوو. پاشی مردنیش، موزفه‌کان ده‌گه‌رانه‌وه‌ بۆ ژیان. گوزارشتیکی جوه‌هری هه‌یه‌ که‌ ده‌لێت ((له‌به‌ر ئه‌وه‌ی خوا شوانیانه‌، موزفه‌کان هه‌رگیز پێویستیان به‌ بونیادی سیاسی نه‌بوو)).

له‌ قوناغی دووه‌مدا، جیهان به‌ ئاراسته‌ی پێچه‌وانه‌ سوڕایه‌وه‌، خواوه‌نده‌کان، چیتر وه‌ک شوانی موز نه‌مان. ئه‌وانه‌ی وا خویان بینیه‌وه‌ که‌ له‌ وکاته‌وه‌ بۆ خویان جیه‌په‌لراون. چونکه‌ ناگریان به‌رکه‌وتوو، ئه‌و کاته‌ ژۆلی سیاسه‌تمه‌دار چی ده‌بێ؟ ئایا ده‌بێته‌ شوان له‌ جێی خودا؟ نه‌خێر؟ هه‌رگیز. ژۆلی ده‌بێته‌ چینی توڕیکی گه‌وره‌ بۆ شار. گه‌ر موز سیاسی بیت ناکاته‌ ئه‌وه‌ی خۆراک بۆ وه‌چه‌کانی په‌یدا ی‌کات و بایه‌خ به‌ ته‌ندروستی و په‌روه‌رده‌یان بدات. به‌لکو مانای کۆکردنه‌وه‌یه‌: کۆکردنه‌وه‌ی خه‌سله‌ته‌ جیاوازه‌کان، کۆکردنه‌وه‌ی می‌زاجه‌ ناکوکه‌کان، (تونده‌کان و په‌واکان)، به‌به‌کاره‌یتانی (مه‌کوکه‌) رای گشتی میلی.

هونه‌ری فه‌رمانه‌وایی پادشایی به‌نده له‌سه رکو‌کردنه‌وه‌ی زیندووه‌کان له
(یه‌که‌یه‌کدا که‌له‌ناو ته‌بابی و دۆستایه‌تیدا چه‌سپیوه)).

واتا به‌نده له‌سه‌ر ((چینی‌ی رازله‌ترین چنراو که‌ تیایدا هه‌موو میله‌ت له‌ کۆیله‌کان
و سه‌ربه‌سته‌کانیش له‌ چه‌چه‌کانیدا هه‌بن)).

له‌سه‌ر نه‌مه‌وه. واپنده‌چیی ((سیاسه‌تمه‌دار)) بریتیه له‌ بیرکردنه‌و‌دی سه‌رده‌مه
کۆنه‌ زۆر می‌قۆدیه‌کان سه‌باره‌ت به‌ بابنه‌تی شوانیی، که‌ جێی بایه‌ خدانیکێ زۆر بووه له
خۆرناوای مه‌سیحیه‌تدا. گه‌ر له‌مه‌ش بدوینێ نه‌وه ده‌سه‌لمێ، جی‌گایه‌ک، که‌ په‌نگه له
بنه‌په‌تدا خۆره‌ه‌لاتی بێت، له‌ سه‌رده‌می نه‌فلاتوندا نه‌وه‌نده گرنه‌گ بووه که‌ جی‌گای
لێدوان بێت.

به‌لام له‌ یادمان نه‌چێ که‌ جی‌گه‌ی نا‌ره‌زایی بووه، به‌لام به‌ شێوه‌یه‌کی هه‌مه‌کی نا.
له‌به‌ر نه‌وه‌ی نه‌فلاتون به‌ ته‌واوی دانێ نابوو به‌ پزیشک و جوتیار و مامۆستای وه‌زش و
په‌روه‌رده‌دا وه‌کو شوان. له‌به‌رامه‌به‌ر نه‌مه‌دا، نه‌وه‌ی په‌ت کرده‌وه که‌ چالاکی سیاسی
بگه‌رنه‌ ده‌ست.

به‌ پاشاکوای ده‌ی‌گوت: سیاسه‌تمه‌دار نه‌وه‌موو کاته‌ی له‌کوێ بوو به‌ ته‌نها سه‌ردانی
هه‌مووان بکات و خۆراکیان پێ بدات و نامه‌نگی مۆسیقیان پێشکەش بکات و له‌کاتی
نه‌خۆشکه‌وتنیدا چاودێریان بکات؟

ته‌نها خوای سه‌رده‌می زێرون ده‌توانیت ناوه‌ها مامه‌له‌ بکات. یان وه‌کو پزیشک و
په‌روه‌ردگار له‌به‌رده‌می ژماره‌یه‌کی که‌می تاکه‌کاندا به‌رپر‌سیاری. به‌لام نه‌وه‌که‌سانه‌ی
ده‌سه‌لاتی سیاسیان هه‌یه و، ده‌که‌ونه‌ نێوان هه‌ردوو-خو‌اکان و شوانه‌کانه‌وه-. نه‌وانه
شوان نین. نه‌رکیان به‌ند نیه له‌سه‌ر پاراستنی کۆمه‌له‌ که‌سانیک، به‌لکو به‌نده له‌سه‌ر
یه‌کێتی شار و مسۆگه‌ر بوونی. به‌کو‌رتی مه‌سه‌له‌ی سیاسه‌ت بریتیه له‌ مه‌سه‌له‌ی
په‌یوه‌ندی نێوان یه‌ک و زۆرینه له‌ چوارچێوه‌ی شار و هه‌ولایه‌کانیدا. به‌لام مه‌سه‌له‌ی
شوانیی پابه‌نده به‌ تاکه‌ که‌سانه‌وه.

وا ده‌رده‌که‌وێت هه‌موو نه‌مانه‌ زۆر دوور. که‌ پێ له‌سه‌ر نه‌مه ده‌قه‌ کۆنانه‌ دانه‌گرم.
له‌به‌ر نه‌وه‌یه نه‌مانه نه‌وه‌مان بۆ ده‌رده‌خه‌ن که‌ مه‌سه‌له‌که‌- یاخود دروسته‌ر بلیین نه‌مه
کۆمه‌له‌ مه‌سه‌له‌یه- زۆر کۆن بوون. وه‌سه‌راپای می‌ژووی خۆرناوایان دا‌پۆشی‌بووه.

نیستاکه‌ش بایه‌خیکێ گه‌وره‌ی هه‌یه بۆ کۆمه‌لگای هه‌وچه‌رخ. که‌ تابه‌ته به‌
په‌یوه‌ندیه‌کانی نێوان ده‌سه‌لاتی سیاسی به‌کار هه‌اتوو له‌ ناوه‌ندی ده‌وله‌تدا وه‌کو
چوارچێوه‌یه‌کی یاسایی بۆ یه‌کێتی و ده‌سه‌لاتیک که‌ ده‌کرێ ناوی بقیین (شوانیی)، که‌
هه‌له‌ده‌ستی به‌ پاراستنی به‌رده‌وامی ژبانی گشت و هه‌موو تاکیک. وه‌یارمه‌تی دانیان و
سازکردنی چاره‌نووسیان.

مەسەلەى بە ناوبانگى ((دەولەت-پاریزەر)) تەنھا پێداویستىيەکانى فەرمانبەرە وایى جیهانى هاوچەرخ و تەقەنیه تازەکانى ڕوون ناکاتەو. بە لکو دەبى بەوشێوەیى کە هەبە دانى پێداىنى: یەکیک لەو دۆخانى کە زوو زوو دەردەکەوتتەو بۆ گونجاندنەو و وردى نێوان ئەو دەسلاتە سیاسىیە بەسەر کەسە شارستانیەکاندا پراکتیکە دەکری و ئەو دەسلاتە شوانىیە بەسەر تاکە زیندووێکاندا پراکتیکە دەکری.

بێگومان هیچ نیازیکم نیه بۆ وێنە کێشەکانى گەشەکردنى دەسلاتى شوانىیە بەرێزایى مەسیحیەت.

و دەدەکری بە ئاسانى تەسەورى ئەو کێشە بەرفراوانانە بکریت کە ئەو دەیورۆژنیشت: لە مەسەلە مەزەبەییەکانەو وەک نازناوى ((شوانى چاک)) کە براوە بە مەسیح، بۆ کێشە دامەزرێوەییەکان، وەک ڕیکخستنى ڕەعیەت، یاخود دابەشکردنى بەرپرسیارەبێتیه شوانگەرییەکان لە نێوان قەشەکان و مەترانەکاندا.

تاکە ئامانجى بریتى لە ڕوونکردنەو و ڕووبار سێ ڕوێ کە لەبەردەم گەشەکردنى شوانى تیدا بە گرنگى دادەنێم، مانای لە تەکنەلۆژى دەسلاند.

با لە سەرەتادا بێنای تێوهرى ئەم بابەتانە لەئەدەبى مەسیحى سەدەکانى یەكەمدا بپشکنین: کریستۆستۆم، سانت سىبیریان و سانت ئەمبواز و سانت جیروم، وە لە ژيانى ڕەبەنیدا، کاسىمىن یاخود بۆنا.

بابەتە عیبرىەکان زۆر گۆراوین بەلانى کەمەو لە چوار ئاستەو: (١) یەكەم، سەبارەت بە لێپرسراوتى، وەک بێنیمان شوان بەرپرسیارە لە (ئەستۆ گرتنى) چارەنووسى سەرچەمى مێگەلەکى و سەرچەمى تاکە تاکە مەڕەکانیشى. بەلام لە چەمكى مەسیحیدا شوان ئەک دەبى سەرپەرشتى مەموو یەکیكى مەڕەکانى بکات، بەلکو بەمەموو ڕەفتارەکانیانەو، بەمەموو ئەو چاکەو خراپانەى کە دەشێ بیانکات، وەبەهر شتیکیش کە لێى ڕووبدات.

سەربارى ئەمەش مەسیحیەت لە نێوان هەر مەڕیک و شوانەکید: تەسەورى ئالوگۆز و وەرگرتنىكى ئالوژى چاکەو خراپەکان دەکات. بۆیە گوناھێک بزنێکە بیکات پەيوەندى بە شوانەکەشەو هەبە. کە دەبێت لە ڕۆژى نواییدا سزابدێت. وەبەپێچەوانەشەو شوان ڕزگارى ڕوونى خۆشى لەو دەبێتێوە کاتى یارمەتى ڕەعیەتەکى دەدات بۆ ڕزگار بوون. بەلام بە ڕزگارکردنى ڕەعیەتەکى خۆى تووشى مەترسیەكى کوشندە دەکات.

گەر وێستیشى خۆى ڕزگار بکات، ئەبێت سەرەختى بەخۆیەو بکات لە پێناوى ئەوانى تردا.

و ئەگەر ماندووش بوو، ئەوا ڕەعیەتەکى دووچارى مەترسیەكى گەورە دەبێتەو، بەلام با ئەم بەراوردکاریانە بخەینە لاو. ئامانجى ئەنیا بریتى بوو لە پێدا گرتن لەسەر

میز و چوپړې نه و پریوه ندیه په وشتیانې شوان و هر نندامیک له په عیه ته کی کوده کاته وه. په شپوه په کی تایه تیش، دمه وئ نه وه بهنمه و یاد که نه م پریوه ندیانه نه نه تایه ت نه بوون به ژیا نی تاکه کانه وه به لکو هروها به کاره کانیشیان وه له وپړې ووردکاریاندا.

(۲) دوهم گورانی گرنګ پریوه ندی به مه سله ی چوک داندان ویاخود گوړپایه لپه وه، به وپړی که خدا له چه مکی عیبریدا شوانه، نه و نه و پریوه ته ی شوینی ده که وئ. چوک بڅ خواست و یاسا کانی نه وده دات.

به لام مه مسیحیه ت پریوه ندی نیوان شوان و پریوه ته کی وک پریوه ندیه کی پاشکویه تی تاکه که سی ته واد ده بینت. که بیگومان نه مه ش په کی که له و خالنه کی که له په گوه شوانیتی مسیحی له بیر یونانی جیواز ده کات.

نه گهر له سر یونانی که بویه گوړپایه ل بیت، ده یکر د چونکه یاسا و نیراده ی شاربوو. نه گهر واپسو شوین ناروزوی که سیک یاریکراو. که وئ (پزیشک). ووتاریبژ. په روه ردیار). له بهر نه و بوو که نه و که به به عقل په زامه ندی کردبوو وایکات.

ده بوو نه و ش به نامانجیکی دیاریکراوی وورده وه بیت ((چاک بونه وه، به ده ست هینانی بریکی دیاریکراو، مه ستان به چاکترین هلیژارن)).

له مه مسیحیه تدا، پریوه ندی له گهل شواندا پریوه ندیه کی تاکانه ییه و پریوه ندی گوړپایه لی تاکه که سپه. خواستی نه و که له بهر چاوه له بهر نه و نه که هاوشانی یاسیه، به لکو هر به نه نه له بهر نه و ی خواستی نه وه. له ((دامه زراوه په هبانیه کانی)) کاسپین دا. چند لایه نیتی که به میزگردن ده بینن که تیایدا په دن پرگار بوونی خوی له جی به جی کردینی نه و فرمانانای سر وکه کهیدا ده بینتته وه که زور نه فی که ری عقله.

گوړپایه لی چاکیه، واته برینی نیه له وه سیله په کی کاتی بڅ گه پشته نامانجیک، وه که لای یونانیه کان هیه. به لکو له راستیدا خوی له خویدا نامانجیکه.

نه مه حاله نیتی که همیشه ییه، که ده بیت په عیه ت به به رده وای چوک بڅ شوانه کانی دابدات.

وه که قدیس بڅو ده لیت. [په نه نه کان به پی نی نازادی نیراده ی خویان نازون. ناواتیشیان نه ویه که چوک دادره ده ده لاتی په کی که له سر وکه کانی خانای په به نه کان بن]. مسیحیه تی گریکی نه م حاله تی گوړپایه لیه ی ناو دنا به ته و نه و لی (ته ملی) (Apathēia)، وپه ره سندنی نه م وشه په ش مه غزای هیه.

له نه لسه نه ی یونانیدا ده ست وراهی (Apathēia) هیمایه له سر نه و کونتر و له ی تاک به هزی راهینانی عقلی یوه به سر ناروزوه کانیدا په فتاری پی ده کات. له بیر ی

مه‌سیحیشدا زاری ئاره‌زوو (Pathos) واتا هیزی ئیراده‌ی پراکتیک کراو به‌سه رخود دا، له پیناوی خوددا.

به‌لام ته‌مه‌لی له لاساریه‌کی ئاوه‌ها پزگارمان ده‌کات.

(٢) شوانیتی مه‌سیحی جوړیک له زانینی تاییه‌ت له نیوان شوان و هر تاکیکی په‌عیه‌ته‌کی ده‌سه‌پینتی، وه‌ثم زانینه‌ش تاییه‌تیه، تاککردنه. نه‌ونده به‌س نیه شوان بزانیته په‌عیه‌ته‌کی له چ حاله‌تیکدا به. به‌لکو هه‌روده‌ها ده‌بێ باری هر تاکیک له تاکه‌کانی بزانیته.

ئهم کیشه‌یه‌ش زۆر پیش شوانیتی مه‌سیحی هه‌بووه، به‌لام به‌رفراوانتر بووه له‌ناو سێ ئاراسته‌ی جیاوازا. ده‌بێ ماته‌ریاله‌کی هه‌ر ئه‌ندامیکی په‌عیه‌ته‌که پیشانی شوانه‌که بدریت و. وه‌له‌کاتی پتووستیشدا بۆی ده‌سته‌به‌ر بکریته. ده‌بێ بزانیته چی پووده‌دات و هه‌ر ئه‌ندامیک چی ده‌کات - گوناوه‌گشته‌یه‌کی دواچار، ده‌بێ بزانی له‌ده‌روونی ده‌ر ئه‌ندامیکدا چی پووده‌دات، گوناوه‌ نه‌ینیه‌کی بزانیته وه‌به‌رپه‌گی پیرۆزی (القداسه) پیتشکه‌شی بکات.

مه‌سیحیه‌ت بۆ ئه‌وه‌ی ئهم زانینه تاکه‌راییه‌ بۆ خۆی دابین بکات، بووه‌ خواوه‌نی دوو وه‌سیله‌ی بناغه‌یی به‌کارهاتو له‌ جیهانی یۆنانیدا: پشکنینی ویزدان و ئاراسته‌کردنی ویزدان. هه‌ردوکیانی گرتۆته‌ خۆ به‌لام گۆرانکاری گه‌وره‌ی تیدا کره‌بون.

وه‌ک ده‌زانین، پشکنینی ویزدان به‌ربلایبووه له‌ نیوان فیساکۆرسیه‌کان و پواقیه‌کان و ئه‌ببقۆیه‌کان و ئه‌وانه‌ی که تیایدا وه‌سیله‌ی لێپرسینه‌وه‌ی پۆژانه‌یان ده‌بینی بۆ چاکه‌یان خراپه‌ی به‌ده‌یتراو ده‌رباره‌ی ئه‌ره‌که‌کان. ئاوه‌ها، ده‌شیا به‌رپه‌گی به‌ره‌که‌مال بوون پیتشکه‌وتن له‌به‌ر چاو بگیریته، واتا دان به‌خۆداگرتن و کۆنترۆلی پیاوه‌کراو به‌سه‌ر حه‌زه‌ تاییه‌ته‌نده‌کاندا.

وه‌ئا‌راسته‌کردنی ویزدانی له‌ هه‌ندێ ئاوه‌ندی پۆشنیبریدا باو بووه، به‌لام ئه‌وه‌کات شیوه‌ی ئامۆزگاری پێدانی هه‌رده‌گرت - هه‌ندێ جاریش شایسته‌یی - له‌بارو نۆخی زۆر سه‌خندا: له‌ گێچه‌لێکدا یان کاتیک مۆف به‌به‌ه‌ختیه‌وه‌ ده‌نالین.

شوانیتی مه‌سیحی به‌شیوه‌یه‌کی ترووند پابه‌ندی ئهم دوو پراکتیکه‌ بوو، ویزدان ئاراسته‌کردن په‌یه‌وه‌ندیه‌کی هه‌میشه‌یی پێک هێناوو: ئه‌ندامیکی ئه‌ره‌عیه‌ته‌ به‌ته‌نا بۆ ئه‌وه‌ به‌ر ئه‌ندکه‌را که به‌سه‌رکه‌توبیه‌وه‌ یه‌کێک له‌ توله‌ر ئه‌یه‌ ترسناکه‌کان بپریته.

به‌لکو له‌ هه‌موو ساتیکدا به‌رپه‌ر ده‌کرا، ئه‌و له‌ حاله‌تی ئه‌وه‌ دابوو که ئاراسته‌کراو بیت، وه‌هه‌ر هه‌ولدا نیکیش بۆ ده‌رباز بوون له‌مه، هه‌لبه‌ت دووچاره‌ی له‌ناوچونی ده‌کرده‌وه. وه‌ک ئه‌و په‌نده‌ نه‌مه‌ری که هه‌میشه‌ له‌سه‌ر وێردی زمان بۆو ئه‌مه‌ بوو: ((ئه‌وه‌ی ئامۆزگاری له‌ نه‌ستۆ نه‌گرت و هه‌کو گه‌لای مردوو ده‌پوکیته‌وه‌)).

به لاه ويزدان پشککين، نامانجي بریتی نه بوو له پته وکړنې هه ست به خؤ کردن، به لږو توانیسی تاکه که س بوو که به شتو هیه کی هه مکی به سهر ناراسته دردا بکړتیه وه و قولایی دهرونی بؤ ناشکرا بکات.

له سدهی یه که مدا ژماره یه کی زور له دقه ره بانه کان هیه سه باره ت به په یوه ندی ننوان ویزدان ناراسته کردن و پشککینی شو ده قانه یس نه وه نیشان ددهن که تا چ راده یه که نه م تکنیکانه بناغهی بیون بؤ مسیحیت، هه روه ها شو راده ی نالوزیه ش نیشان ددهن که له بنه رته دا هه ییوه.

نه وه ی نه مه ویت پیزی له سهر دابگرم نه وه یه که گوزارشت له سهره لدانی دیارده یه کی زور سهر ده کات له ناو شارستانیه تی یونانی - رومانی واته دهر باره ی په یوه ندی ننوان گوپراهی لی ته واره تی خود ناسین و دان پیدانان به که سی دیدا.

(۴) گوزرانیکسی دی هیه - که رهنه گرنکترینیان بیت، بؤ هه مو نه م تکنیکانه ی مسیحیت. ته قه نیه ی ویزدان پشککین و ناراسته کړنې و دان پیدانان و گوپراهی لی. نه مانه هه مو نامانجیکی بهر چاویان هه یوه: هاندانی تاکه که سه کان بؤ کار کردن له پیناوی ((مراندنی جه ستیان)) له م جیهانه دا. بیگومان مراندنی جه ستیه بریتیه نیه له مرگ. به لکو زوده له م دونیا یه دا و واهینانه له خود. نه مش جؤړیکه له مردنی رؤژانه. مردنیکه له جیهانه که ی تردا زیان ده به خشینتیه وه. نه مش په که م جار نیه که ببینین بابته تی شوانیتی هاو لی مرگ بیت، به لاه وانا که ی جباوازه له وه ی له بیر کړنه وه ی یونانیدا سه باره ت به ده سلاتی سیاسی هیه. مه یسته که ش بریتی نیه له قوربانی دان له پیناوی شاردا. له بهر نه وه ی مراندنی جه ستی مسیحیت بریتیه له جؤړیک په یوه ندی خود به خوده وه، نه مش ره که زنیکه و به شتیکه له ناسنامه ی مسیحیت و لیشی جودا ناییتیه وه.

ده کړیت بلنن شوانیتی مسیحیت یاره کی هیناوه ته ناروه که نه یونانیه کان و نه عیبرانیه کانیش بیران بؤی نه چوه.

که مه یه کی سهره ترخو بنه ماکانی بریتین له زیان و مرگ و راستی و گوپراهی لی و تاکه که سه کان و ناسنامه. که مه یه که به هیچ جؤړیک په یوه ندی نیه به که مه ی شارده و. که له ری قوربانیدانی هاو لاتیانیکانه وه خؤی راده گړیت. وه به سهر که وتنی کومه لانی نیمه له جوتکردنی نه م دوو که مه یه - که مه ی شار و هاو لاتی و که مه ی شوان رده یه ت - له رده که ناوی دینن که ده ول ته نوئکان، به راستی نه هریمه نانه دهرچو.

وه که تیبینی ده کن هه ول م داوه پینشیری نریک بونه ووه په که له م مه سله یه بکه م، نه که مه سله یه کی به رچاو شیکار بکه م. نه م نریکی بونه وده یس له و جؤرانیه که هر له په که م کتیمه وه سه باره ت به شیتی و نه خؤشی عه قلی چاره سریان ددکم. وه هر وه که گوتن

ئه مه تایبه تمه ند بوو به په یوه ندی نتوان نه زمونه کانی وه که ((شیتى و، نه خوښى و، یاسا پیتشیل کردن و، ژيانى سینکسى و، ناسنامه)) (وه زانیاریه کانی وه که ((شیکردنه وه ی دهرونی و زانستی تاوانکاری و زانستی سینکس و زانستی دهرون)) وه له نتوان دهسه لاتدا ((وه که نه وه دهسه لاتى که له دامه زراوه کانی شیکاری دهرونیدا په فتاری پى ده کړئ، وه که چوڼ له هه موو دامه زراوه کانی تردا چاودتړی کردنى تاکه که سى چاره سه رده کات))).

شارستانیتیه که مان سیسته مى زانینى تیرتر پهره پنداوه و دهسه لاتیکى ئالوزتریشى هه لچنبیوه: که واته ئه م جوړه زانینه و ئه م ته رزه دهسه لات ه چی پى کردین؟ ئه م نه زمونه بڼاغه بیانه. نه زموونى شیتى و، ئازلر و، مهرگ و، ئاوان و، ئاره زوى تاکه که سى به چ شپوه یه که به زانین و دهسه لات وه ده به سرینه وه؟ من دلنیا م که هه رگیز وه لامیکم نه بینویه نه وه. به لام ئه مه نه وه ناگه یه نى که دهست له پرسپار کردن هه لگړین؟

نوو سینئ: لویس وایت بیک

هر گیتیمانی: له تینگلیزی وه بو عره بی / دیمه نه زه

ناوات نه حمده / کردویه تی به کوردی و له گه ل تیکسته نینگلیزه که دا به راوردی کردوه.

به ره له دوو سه ده، بلوکورده وهی (ره خنهی عه قلی په تی) کانت، له لای خه لکانیکی زور بایه خی هه بوو، ته نیا له لای فه یله سوفه کان گرنگ نه بوو. هه رچه نده (ره خنهی عه قلی په تی) بۆ فه یله سه فه پسپوره کان نووسرا، به لام گومانی تیدانی په که بوو به به ردی بناغه بۆ نویسه کانی تری کانت که نزیکه ی نیوده یان ناراسته ی جه ماوه ری گشتی خوینده ولران کراوه.

فه یله سوفه مه زنه کان، له وینه ی کانت، ته نیا له گه ل ماموستا کاند نادوین، به لکو روو ده که نه هه موو نه وانه ی که له گه ل قسه ی سوکرات دان: [ژیانیک تاقی نه کرا بیته وه شایانی ژیان نی به]، له مه وه کانت به راشکاو ی له نویسه کانی خۆی دا پیره وه کان و مروف له یه کتری جیا ده کاته وه. بایه خدان به پیره وه کان (مذهب) کاری فه یله سوفه پسپوره کانه، به بروای کانت بایه خدان به پیره وه، ملکه چی بایه خدانه به سروشتی مروف. (کانت) ی لاو له یاداشته کانی خۆیدا نویسویه تی:

(من ناره زوی پرسپار کردن ده کم و تینووی زانیم و نه و دله راوکیه شم تیدایه که له گه ل مه یلی پیشکه وتنی زانیندا هه به و خاودنی نه و قه ناعه ته شم که هاوشانی هه موو پیشکه تینکی زانینه. کاتی وا هه بووه که به وام وایوه نه وه پایه به کی شه ره فمه ندانه به بۆ مروفابه تی و رقم له و که سانه وه بووه که هیچیان نه ده زانی. (به لام) فیزی نه وه بووم که ریز له مروف بگرم، خۆم ده بیینی له کرینکاریکی ناسایی ریاتر سووم نیه نه گهر باوه یم به م هه لویتهم نه هینم (وه کو پرسیش / تسؤل که بایه خ ده دات به هه مووان له بینا کردنی مافه کانی چه شنی مروفدا. سۆزی کانت. به ره و هه ردوو شۆرشی فره نساونه مریکا به ناشکرا جولاهه له و سه رده مه شدا ده برپینی سۆزی له و بابته خه تریکی گه و ره بوو له نه لمانیا دا. که (مافه کانی مروفی نوی) مه به سستی مافه سیاسی و یاساییه کانی نه و چه شنه بوو که شۆرش به لایوه ناسایش ده گه یه نیت به لام چه مکه کانی کانت ده براره دی ماف زور زیاترین له مافه سیاسیه کان. نه و وای بۆ ده چوو که مافه سیاسیه کان بناغه ی مافه کانی ترین، نه و مافانه مارجی مه شق کردن له سه ره موو مافه کانی تر- مافی مروف به رو شنکردنه وه ی شودی خۆیان، بۆ به کار میتانی به هره کانیا ن به سه ره به سستی بۆ

بدونینه وې حه قیقه، له گال پوره پیدلنی خه سله ته پوه شتی په کانی خویان. نه شتانه هه موویان شه پیک ده مینن که پېی ده ورتیت (سیستمی مروف)، بؤ دیاری کردنی سیستمی مروف، فلهسه په پیوښته. کانت به درېژایی کات تبیینی خوی تومار کړدوه، نویو پوهی (نګر زانستیکی وا ه بیت که بؤ مروف پیوښت بیت، شه او شه زانسته په که فیزی ده کات چؤن له ناو نه فراندندا جینگای خوی بکاته وه، لیوهی فیز بیت که ده بی به چی بیت تامبیت به مروف، به لام مروف چی؟ نه مه په پرسیاره سره که په کی فلهسه، نه م پرسیاره سې پرسیاری تری لی ده بیت وه: ده توانم چی بزاتم؟ ده بی چی بکم؟ نومید به چی بخوازم؟ په خنیه کی ترخان کراو بؤ تیگه یشتن له هر په کیک له م پرسیارانه هیه، به لام شهوانه تنیا پیخوشکرن بؤ وه لامدانه وې پرسیاره سره که په کی نه م سې پرسیاره له ناو په خنیه کانی خویاندا وه لامی دیاریکراویان هیه، به لام پرسیاره سره که په کی وه لامیکی ساده وراشکاوې نیه. وه لامه کانی کانت بؤ شه سې پرسیاره نابن به وه لامیکی بی هله ی پرسیاره سره که په کی، بؤیه له هه مو په خنیه کدا بیوکه په کی تاییه تی وا هیه که هه میشه ده گاته وه سر نه وې: مروف چی؟

فلهسه فې زانست:

کانت که وته ژیر کاریګری نه وې که پېی ده لین شوری کؤ په رنیکؤس (کانت خوی ناوی وای نه هیناوه). کؤ په رنیکؤسی وا بینې که نګر جولانه وې زه وې په چاو بکرنیت شه له دیارده ی هه ساره کان باشتر تن ده گین. جولای راسته قینه شه چاودیزه ی چاودیزی ناسمان ده کات که سیستمیکی چاودیزی لیوه هله ده مینجرت، به دی نایت نګر فله کزانه کان نکولی جولانه وې زه وې بکن بیان: زه وې پاره ستاو بیت. پیوښت حسابی جول له هه مو شوینه کاند بکرنیت بؤ شه وې جولانی راسته قینه ی نه نه چاودیزی کراو هکان بدونینه وه کانت له هاوشیزه یی نینوان شه جولانه وانه و فاکتیره کانی تری دیوی چاودیزی به کار هینا بؤ دیاری کردنی به ش له گشت و. خویی له بابه تی (که نه مش به ناویه کاچوونیکې نابابه تیانه ی شه ویه که چاودیزی کراو. نګر بابه ته که مان زانی ده توانیت له هه مو دیارده په کی جیهان تیگه ین (حساب بؤ جول کرابیت یان نا). نګر به شداریه کی له پېش چاویګرین (گؤرانیکی بویکه شی له جولای خؤیدا یان هه شخ فاکتیری تربیت). به شداریګردنی چاودیز نه که تنیا پیزه هیه و بایخی نیه و سیفته تی سانه وې لیلی هیه، به لکو زؤر بابه تی له هه مو پیکهاته و خه سله دیار و سره که کان. له نه زمون و پالنه و یاساکانیدا، نیستاش وه ک جاران له ناو نه زموندا لری کؤلراو ده وې له توی عه قلانیته و هونه په پراکتیکه زانسته کانی چاودیزی و شرفه کردنی عه قلی کانت ده لیت (تیگه یشتن یاسای خوی دروست ده کات و سروشت له کاره ناگات، به لام تا راده په که ده توانی و هسفیان بکات) نیمه به نه زمونی په که له

دوای به ک پوښنیر ده بین وه که له و گشتاندنه - تعمیم - دیاریکرلوه دا ده بینین له بهرهمی یاسادا، پسرپزی له چه مکه کاند ا پتشینبه به - قبلت - هر وه کو له: هو، ماده شویندا ه به. هر وه کو کانت ده لیت (سروشت بروتی به له که یونوی شته کان و نورتره له وهی سنوریان بکات به وهی یاساکانی گرونونه وه) به م جوړه ناتوانین ع قلی مرف وهک و پرون کره وه یان داوژهری یاساکانی سروشت دابنن و هچپی تر، به لکو ع قلی مرف بریتیه له دروست کوری سروشت نه که ماده ی سروشت. دیاره ده بی ع قلی مرف له و مادانه دا کاربکات که به هندی سهرچاوه دا ده ست ده که ون، به لام سروشت وه کو سیسته میکه بوی ده پوانریت که ده که ویته سایه ی نه و یاسایانه ی زانین که تیگه یشتنی سروشت ناسان ده کن. (که نایدیالیسته کانی نه لمان سنوردلریان ردت کرده وه. کانت شوینی خوی له مودای زانینی نیمه داگیرکرد، نه وان و بیریان له ع قلی ده کرده وه که خولقنیری سروشته و له هندا زور زیاده پویان ده کرد نابین له بهر نه م هسته ی نه وان گلهمی له کانت بکه ی که له راستیدا نه و زور ه ولی داوه وانه بیت). کانت له نیوان پیړه وی (نیکولوس) له سر سه به بیت و پیر ه وی (فیکتور) دا پاره ستا (راستی نه وه به که کراوه، نیمه ته نه و شته ده زانین که ده توانین بیکه ی). (نیتشه) ش قسه ی که ه به که ده لیت (بهر له وهی بیر له شتیگ بکرتیره وه؛ ده بی جل وه که ی بگیریت). تاکه فیزیایه که کانت زانیبیتی فیزیای (نیوتن) بووه، ته نیا نه اندازه ی (نه قلیدیس) زانیوه، هر لوزیکه که ی (نرستوی) ناسیوه. له بهر نه وهی نه م زانستانه پوچه ل کراونه ته وه یان بزل کراون، بویه هندی جار ده گورتیت که په خنهی ع قلی پته ی پستی نه وانی گرتوه و داوکی له بیروکه که ونه که کربوه. به لام له که ل نه وه شدا کانت نه بسته ولوزیا بو هر یه که له فیزیای (نیوتن) یو نه اندازه ی (ثیقایدیس) ی دامه زانندوه، با نه و دس بیر بخنه وه که فیزیای (نیوتن) یو نه اندازه ی (نه قلیدیس) یش هر له سر بناغی نه بسته ولوزیا دامه زلون، نه م دووانه ی دوا ی خویان شرفه ی خویان ناکه زو پاساوی خویان نادهن، به لکو ده بی وه کو دره نجامیکی بهرزی زمانه که ی کانت دابنن، نه وه خالی دیاله کتیکه له زانسته فلسه فییه تازه کاند جا چ نه و بناغانه پتویستیان بن بو نه م هاوشیوانده تازه به تا زیاتر له یه که بچن. یان جیاواز بن، به پی ی نمونه کلاسیکه که ی فیزیای کانت. چ نه که هاوشیوه ی چارده سرکردنه که ی په خنهی ع قلی پته ی بیت یان نا، که پتویسته دوا ی ه موو شوپشینیکی زانستی بنوسریتوه. له یه که چوونی په خنهی ع قلی پته ی و فلسه فییه پوزه تیغیزی نوئ په یوه ندی به پرتیسسه جهنگه کان و بیردوزه تازه کانه وه ه به. جیگای سهرجه ه موو نه م بیردوزه بهروردکارانه له پرسیش (تسأل) کردندا، نه وانه ه موویان به ده و سروشت و له وه و پنجه وانه ده نه وه. شتیکی سروشتیه که نه م بیروکه به ی کانت دسکاری

کراوه و ژوبه یی نو ده سکاری کړدنه اش به په ک ناراسته دا ده پښ. نه مهش دور له وهی که (ستیفان کږنه د) پیی دلته ته تروحه ناوازه کی کانت به واتاپه یی کی تر تاقه په ک پینګا له و پتړه وده هیه بډ پښکسختی نه زمونه کان. بډیه ده توانین هه موو داواکارییه کی مه عریفی پتیک بهینین، ته نانت هه له ش. گومان له وه دانیه که ده بیی نه م دام و ده زګا په ق و تاقنه ی کانت خا و بنه وه و نه لته رناتیفه کانیان سه ریشک بکړیت. ده بیی زانین په یوه ندیی بګریت له ګل سیست می رښنیریی گډاودا. چالاکي نه فرینه رانه ی عه ق و بېرځکی مه رکه زیی له ناو په خنه ی عه قلی په تیدا له لایه نه شو که سانه وه بینا کراوه که نه رکی نه وه بیان خستو ته سر شانی خویان که بایه خ به و پیداجوونه وانه بدن، له خودی کانت زیاتر: مادام له لای کانت نه فراندن تا راده په ک شتیکی نه بسترکت و تپیره و لیکولینه وه تازه کانی جهخت له سر گډرینی حه قیه ته میژوویی و کومه لایه تبه کان و فاکتوره شه خسه کان ده کن و مانایه کی نه زمونی نه خشرته چه مکی پتیکه اته ی ئیدراک، نه و نوسپانه کانتیان برده سر نه وهی که په خنه ی عه قلی په تی بلاو بکاته وه. نه فراندن کی سر به ست، عه قلی چڼ شه رعه یه نیکی بابه تی پینده ریت؟ نه م پرسپاره له ناو بیر و بډچونی کانت دا وه کو نه فراندن کی ناوازه ی عه قلی ده مینیتوه و ماوه ی کی بریژ وه کو نه لته رناتیفیکه ده بیریت یان راستر تا نه و کانه ی که پتیکه وتنی زانست جیګه ی ګرته وه.

سؤسیؤلژای زانینی هاوچه رخ جهخت له وه ده کات که فاکتوره کولوتوریه کان ده وریان هیه له قبول کړدنې نه لته ر ناتیفی وه سفیی جیهاندا. له لایه کی تره وه کانت تاقه په ک سیست می ریزمانی ده زانن. له وانه به هر له بهر نه وهی ش بیت پیی وایه که ته نیا په ک چه شنه عه قلی خاوه ن ئیدراک هیه وه ک سیست می زانین و زانستیش هیه. کانت له م به شعی عه قلی دا بیري له لای په ک چه شن له عه قلی به ئیدراکو په ک سیست می نه بستمؤلژیا هیه. نه و به سر به هنده کومه لایه تبه گډاوه کانی بیرکړنه وده ده وړانیت وکم بایه خ به فله سفی زمان ده دات (له راستیدا که م حزی له زمان بوو) پیی وایو (که زمان شمارن کی ناشکریه) و هزی نه مهش نه وهیه که سیست می جینایه تی ده خسته ووو وه کو چه ند یاسایه کی سنور به زین. له مه وه دهر ده که ویت که کانت سر به و په خنه ګرانه به که (چومسکی) پپیان ده لیت (زمانه وانه دیکارتیه کان).

به لام له وانه به زما وانه نه نتي دیکارتیه کانیش سه رچاوه ی کانتیان هه بیت. وه کو له نویینی قوتابیه کانیدا دهر ده که ویت له وینه ی (هیرده و هومبلدیت) و له م سده یه شدا له ناو کانتیه تازه کانی وه کو (جورج سیمیل و نه رنست کارسیرهر)، وینه ی نه لته رناتیفی ګر دوون و کومه ل پشت به سیست می په مزیی به کارهینراو ده به ستیت که سیمایه کی

پيشينه یی نه و نه زمونږانه دياریی دهکات که له ناو. شوری گزړینه وهی په یوه نډیبه کاندې قبول دهکرت. نه گهر تاقه یکه پړسای گهریونی هه بیت یان نه بیت نه و زمانه وانی له ناو فلسفه دا که هارشیوهی شورشیکي کڅپه رنیکي بوه. چا چ له گه ل یان نه تروحه ناوازه که دا بیت. چ سهنتری نه بستمولوژی (وهکو خور له نه سترونومیای کڅپه رنیکوسیدا) بریتی بیت له تاقه پړسایه که بډ گهریونی یان نه وهی که قولاییه کی کوتای و جیاولز بیت و کورت کردنه وهی یاساکانی کاریکی نه شیواو بیت له نیشکاله کانی نه زمونی ناشکراو توکمه دا که دهشی نه وهی بینومانه باسی لیوه بکهین هه موو نمونه کی زانستی و پړشنیبری، هه موو سیستهمیکی زانستی پړیستی به وه هه بیت که له پرخنه ی عه قلی په تی بچیت بډ نه وهی له وه تیگیات که چوڼ پړنسیب و یاساکانی زانستی کڅمولوژی و چه مکه شارستانی کان وهرده گرت. بډیه توشی سرسوپمان نه هاتم که (نارنست که لهر) له م ماوهی دا وتی کانت به سه رڼکی په که مین داده نریت له ناو پيشينه بونیالگه رکاندا.

سیاست و زانستی رهوش:-

پاست هره وهکو بډ چونه کانی کانت دهریاره ی شورشی کڅپه رنیکوسپی که بریوی وایه بریاری زانستی شکلکی یاسایی ددات به پروداوه کانی ناو سروشت، یاساکان به ره و ناو سروشت ده خو پښتته وه سنوره کانی نه و چورچپوهی شته گزړاوه کان به وهی لیکولینه وهی نه زمونی وه دیاریی دهکات. له فلسفه یی په روشنی کانتدا شورشیکي هارشیوهی بوون، پرویدا که من ناوی لن دنیم (شورشی پړسوی)، پړسو نوسیو ده تی (سرهستی بریتی په له گوپرایه لی بډ نه و یاسایانه ی که موقوف خوی هه لیان ده بډیریت). هه بستی سره کی (پړسو) لیره دا چه مکه سیاسی کانه، هره وها بیره که شی بریتی په له بهرینه برندی خود به وهی به شدلری به کرده وه له دهسلات دا نه که تنبا رازی بوونی ناوه کی، که نه میان پوزش هیناوه په بډ دهسلات. کانت بیردزه ی سیاسی خوی زیاتر به ره و فلسفه یی په روشت پهره پیتدا. نه و یاسای په روشته ی فله سوفه کانی پیش کانت دایان ناوه بریتی بوه له ناره زوی خواوه ند یان یاسای سروشت یان ناره زوی مرقایه تی بډ کامه رانی. کانت (مه جازی سیاسی) له نوتونومیدا به کار هینا. له وانه په بډ به که م جار بوویت که جیاولزی نیوان په روشت ورنگی خرابیتته پوو. په روشت بریتی له و په بری پاشکویته و له دهره وهی پړزگرتندا وهکو یاسایه که بډ سرده تا شایانه کان. پیر بریتی له ههستیکی ناوازه که به وهی یاسایه که وه بیر هیناره و ته که هیچ موله تیکی زرنگانه ی تیدانه ی، بریتی له گوزارشت کردن له مه وادی هوشمه ندی که هر په که له بروست کردن و دانوهیی کردن زانست پیشان ددات بډ که یشتن به بریاری کرده یی. من ده توانم ملکه چی نه و یاسایانه بم که په یوه نډیانه به

خالات و سزاوه هه یه، نه گهر زړنگ بڼه همیشه هه و ده کهم. به لام من ته نیا کاتی ده توانم پریزان لږ بگرم که بنچینه کسان له لژیکی تایبه تی منه وه هاتبیت له گهل توانای من بۆ دلښتنی یاساکان، نه مه یه نیگه رانی هوشمه ندانه ی من.

له ږه خنای یه که مدا هاوشیوه ییه که به دی ده گرت له نیوانی پرنسیبه کانی ږه وشت و پرنسیبه ره هاگان. تاقه یاسایه که که من ده توانم وه کو شتیکی پیویست دانی پتداینیم بریتیه له و چه مکای که من لږی تی ده گم بۆ سروشت (دان پیدانسان وه که پیویستیه که بریتیه له (ږه خنای یه که مدا) بۆ نه پستمۆلۆزیاو هاوشیوه یی ږه وشت - (له ږه خنای دووه مدا) نۆتۆنۆمی بریتیه له مهرجی سه ره کی بۆ ده رک پیکردن و چالاکی کاریگر. چونکه نه م ووشه یه تاکو کۆتایی سالی ۱۷۸۱ نه هاته ناو زلاره کانی کانتوه. له ږه خنای یه که مدا زۆبه ی خوښه ران مه سه له که یان له کیس چوو، له گهل نه وه شدا له یه کچوونه که زۆر ناشکرا بوو. عه قلی عه ملی له سه ره مان په یوه ندی راوه ستاوه له نیوانی ږه وشت و جیهاندا (جیهانی کۆتایی). تیگه یشتنی په تی له دونیای سروشت. هه ردوکیان سه رچاوه ی یاسا پتیشینه کانی (القواتین القبلیه) یه کیکیان هاوتای ملکه چی نیتمه یه بۆ شرفه کړدی سروشت که نیتمه به هاوتای نه و ملکه چی یه داده نیین که سروشت خوی بۆ یاسا هه یه تی و نه وه ی تریشیان بۆ ملکه چی نیتمه بۆ گهران به دوی به ختیار و مافی مرف و چاکه دا، به یی نه وه ی گوئ بده یه نه وه ی نایا سروشت سازه بۆ هه له کانمان یان ته گهری تی ده خات. چ نه گهر چاکه بییته هزی کامه رانی که هه ندی جار له سه ر مرفا به تی راناوه ستیت، سنوری هیزه کانی، به مه یه و ده یی بایه خ به چی بدات! که بایه خ به کامه رانی ده دات. ملکه چی بۆ یاسایه که له یه کیتی لژیکی سروشته وه هلقولایت، نه مه مهرجیکی گرنگه، به لام ده یی نه وه ش بلتین که شتیکی پیویست و هاوتاشی نی به له پیناوی گه یشتن به نامانجه کانی مرفدا.

گهل که س ناره زایی ده ره ده یین که گواپا کانت ملکه چی به چاکه یه کی مه زن داناوه له - راستیدا به تاقه چاکه ی داده نییت - که به بنچینه و زنجیره ی یاسا داده نریت وه کو ږه وشتیک له ده ره وه ی بابت. بۆیه بروایان و ابوو که کانت ناتوانی جیوازی له نیوانی یاسای شه ری و ناشه رعیدا بکات و ناتوانیت هه ندی ده مارگیری له به رامبه ر چه ند نامانجیکی نا ږه وشتی تاوانبار بکات. هه روه ها ناتوانی له دیوی ږه وشته وه ږه خنه له هیچ حکومه تیکی راسته قینه یان هه ر سته مکاریکی راسته قینه بگرت. به پیچه وانه شه وه هاوپنیانی هه ردو شوږشی نه مه ریکا و فره نسا وه کو دکۆکی که ر له سیاسه تیکی سته مکارانه ده یینان.

پیویسته گه وای نه وه بده ن که ناکۆکی یه که مه یه له فله سه غه ی سیاسي کانت دا، به تایبه تی له وه دا که لایه نی (لوسر) ده گرت که ده لیت ((شوږشیش تاوانبار)).

نهمه ش بهر و نه وهی برد که له مهسه له کانی شوړش و ویزداندا زږد سهار نه بیت. سهریاری نه وهش کانت به راشکاو یاسای په وشت که له عهله وه گگردان ده کړنت جیا ده کاته وه له یاسای پوزه تیغیزمی که له میزه په یوه نندی دلره کانی بریاری نه زموونیه وه هله دستیت. تنانته کاتیک که فیلی شهرعی له یاسا پروکه شیه کانی شوړشی فدرنسا کرد هرگیز له ودا په کی نه کوت که په وشت بخانه پیش سیاسه ته وه. کانت ده لیت ((پتویسته هه میسه سیاست سهر بډ په وشت نوی بکات)) نهو یاسایه ی نیمه پتیزی لئ ده گرین ته نیا بریاریکی سته مکارانه ی پاداشت و سزانیه، به لکو چه شنه یاسایه کی وایه که نیمه وهک بڼ لاین و بڼ ه و ا سه بری ده که یان یان به لایه نی که مه وه توانیومانه بڼ خؤمانی دابننن. ریسیاه که له ژیر په رده ی تاوانی نه زموونیدا له گال پاکیزه یی په وشتی کؤترنکا له جڼگه ی حکمه نی سیاسی مارینک نیشی کردوه. یاسای له م بابه ته کاری پئ ده کړنت و ده چننه چوارچنوه ی ماقول وه. لیره دا ماقول مانای نه وه نیه که زږد دوورتره له گونجانی ده روون. به لکو مانای به سستراوه به به مانای گهردوونیه کانه وه سوودی پتیره گهردوونیه کانی چه شنی مرؤف. که واته یاسای په وشت یاسای په تی پوزه تیغیزم نیه به لکو پتیره ویکي عهقلانیه که شهریه ته و یاسا دایان ناوه. یاسای په وشت بریتیه له شکله عهقلانی و دونیا په کی یاسای خواوهندیان سروشت بریتیه له و وهزیفانه. چونکه بیره مزنه کان به بڼ ویستی خؤیان خزمه نی هیزه سیاسیه سته مکاره کان ده کن.

من به راوردی نیوان بیردوزه که ی کانت و پتیره وه تهقلیدیه کانم کردوه له یساکانی سروشت و یاساکانی خواوهندا. به لام باختر وایه بېرسین؟ له فلهسه فیه په وشتی کانتدا ژیان جیه؟ به پاستی شوړشیک له ژیانی په وشتدا به ریا کرابو که به قه در به ریاکردنی شوړشیک له و بڼچوونه زانستی و وینه ییه کاندایه خی هه بو. پئ ده چننه که سیک بهروای وایت که هیومانیزم که ی کانت له گال په وشتناسه جوله که و مهسیحیه کان. پتیکاته ی په واتی و مه پدنگی بپوسیای پروتستانت دا بگوچنیت، وهک نه ندازه ی تهقلیدی و فیزیای نیوتن که کانت لایه نگریان بووه. حالی حازر نیمه نهو باوهره ی کانتانم لاده ست ناکه ویت ده رباره ی عهقلانیه ته سهرتاپاگیری په وشت. وشه ی عهقلانی کردن گومانی شیکردنه وهی ده روونی ده وروژینیت و ماوسه نگی راگرتنی کانت بڼ کرده وهی په وشت و کار بهر و ده وری هه سترکدن به هرکه کان ده بیات یان بڼ ده رده ی عهقلی په تی که نیمرؤ به زه حمت پئ ی رازی ده بین. گه لئ فاکتور سهریه سستی مرؤف دیاری ده کن که له روی په وشتیه وه په یوهندیان به کانت وه نیه.

لای من هندی له و ته دارهک (احتیاط) انه شهرعین و گرنگیش، یگره تا پاده یهک پروکه شن به لام له مهسه لهی دم تیره ودانی مهسه لهی ویزدان و په وشتدا کانفیان به

هه له دا بریو خۆی نه دا له خاله سه ره که کانی فه لسه فه ی په وشت. دواى هه موو شوږشیکى په وشت ده بین دیسان په خنځى عه قلى عه مه لى په کى تازه بنوسریت یان هر هیچ نه بین ده بین جاریکى تر ککتیبه کانی کانت بخوینرینه وه. له وانه ډاو بوچوونه په وشت په کانی نه مرق له وانه ی کانتوره دورین، نیمه شو و بنه چه فه لسفیانى هیچ سایکولوزیا په کى ئیکلینیکى یان له شینواز و ترزه کانیدا نا دوزینه وه. نه وانه پیوستیان به وه په که کانت به ناسره کى حسابیان ده کات و پى دى ده لیت (میتافیزیکای ره وشت). پیوسته بناغه ی هه موو په وشته کان له چه مکه نمونه ییه کانی سروشتى توخمى مرقف دا هه بین، په نگه کانت وای به خه یالدا هاتیت که سروشت زور عه قلانه، له هه ولیدا بو به دیهینانى زانستى په وشتیک که بو هه موو بوونه عه قلیه کان ده ست بدات نه که ته نیا بو په رگه زى مرقف. به لام بونیادی پشته وه ی سیسته مه په وشته کان که له سر بناغه ی میسالى جیا جیا ده رباره ی سروشتى مرقف دامه زراون، ده بین وه کو مافى کانت په چاو بکړنت.

زوریه ی خه لکه به پړژه ی جیا جیا له زانستى په وشتى له به رامبه ر زانستى په وشتى مرقف دا تورهن و ده لین ((له وانه په له پړوی تیره ییه وه راست بیت به لام له پړوی پراکتیکه وه نا)) له برده مى نه م پړوتیسته دا وه لامه تونده کى کانت وه رده گریه وه که وه لامى شو که سه چاو نه ترسانى دا بو وه که ویرابوویان په خنځ له (نه فلاتون) بگرن له سر مرگه ساتى پړژه جی به جی نه کراو به دى نه هینراوه کى له به سیردزه سیاسیه کیدا، هیچ شتیک نه وه ونده سازارى فه یله سوف نادات یان بو شو و پوچ و بین مانانى په له وه ی که بانگه شه ی شتیک بکات به ناوى دزه نه زمونږه وه، نه زمونږى له و بابه ته هر گیز مایه ی خوشحالى نه بووه. نایا میژوو دواى گریمانه کانی نه فلاتون که ووت؟ ده بین مه سه له ی په وشتى کانت له گه ل بنچینه نا پراکتیکه کانیدا نا ته با نه بیت. په نگه په کینک له شیماننه کان بریتى بیت له به کارهینانى وریا که روه ی دژ بومه یله وافعیه کان که نامانجى دامه زراندى خوا وه ندی نه به له سر زه وى (یان جیهانى کوتایى به پى ی فه رهنه گه کى کانت) واته هه بوونى عه قلانى وه کو کوتایى خویان مامه لى له که لدا ده کړنت نه که ته نیا وه ک مانا.

فه لسه فه ی هونر

په کینک له غریب ترین دیارده کانی ناو میژوى فیکر نه وه په که کانت به روه شوږشیکى بریدن له چه مکه هونره یه کانمانا. دیارده یه کى غریبه چونکه کانت له ژبانى خویا چه زى له هونر نه بووه. له وانه په کانت ماوه ی نه بووین سه برى تابلیزه ک بکات یان له ناهه نگیكى موسیقای نایابدا چیر وه بگرینت که بو موسیقا ژه نیکی مه زن ساز کرابیت، هه ردو شوږشه کوپور نیکوسى و پوسوییه کى شو بریتى بوون له میژوى راسته قینه ی

نو. نو دوانه زانست يان په وشتيان نه شوړشانده به لکو بڼه مای شوړشگيرانه و نوښان بڼو
نو زانست يان په وشته په یدا کرد که له و کانه دا باو بوون، له لایه کی تریشه وه
شوړشه کی کانت له نیستانیکا دا بریتی بوو له تهرک دانی پټوانه په خنه ییبه کانی نو
سهرده مه، پټگا خوشکردن بوو بڼو په سهرسه ندنه هونه ریپانه کی که دوا به دوا یی
نوسینه کانی نو پوویان دا، نو په کی کانت نووسی کاری کرده سهر پومانسی ییبه تی
نه لمانیش.

لنږه دا جاریکی ترله گه ل هواتای شوړشپنکی کوپه رنیکوسید پټک ده گینه وه.
(م. ه. نه بامز) له کتیه که یدا دهر باره ی (ویردس ورنس) ده لیت. شوړشپنکی
کوپه رنیکوس له نه بستمولو زیادا... بیژکی سهره کی نو په که عه قلیکی هوشیار تا
پاده په که کاره کانی خوی که شف ده کات. له نینگلته رادا کاریگری له سهر په خنه گران و
شاعیران پټش نو په له پټپه وی فله سفی نه کادی می دا دهر به که ویت، جیه نشت، به لام له
نه لمانیا دا نو شوړشه ی نیستانیکا په که مین چار له فله سف نه کادی میبه کی کانت دا
به رچار که وټ.

کانت نژی هردو پرنسیبه کی نیستانیکا بوو که جله وی بیړی نو وروپایان گرت بوو
سهاره ت به هونر، نه گهر هونر خویشی نه بیت: هونر بریتی په له لاسایی کردنه وه ی
سروشست و مه به سستی هونر پوښنکردن ومشت و مالکرنی په وشته. کانت هردو
پرنسیبه کی په ت کرده وه چونکه هونر ده که نه به مشه خوریک له سهر چه سستی
مه عریفه یان په وشته. کانت له په ت کردنه وه نو بیردوژانه دا ده لیت (وه لامه کانی
نیستانیکا وه لامی ناوه پوکی حقیقه ته کانی هونره) کانت پی ی و ابوو که بایه خی
جوانی به ستراره به شعیترافکردن به پټکهاته و به کارهینانی وشوه نه که به زانستی
سینمانتیک و په سهرسه ندنی سینتاکس و نه په هنده کانی ماناش. نه نیا به م شپوه په
هونر سهره سست ده بیت تا به یی هیچ مه به سټیک شتی خاوه ن نامانچ بخولقینیت.

ناتوانین دا کوکی له وه بکه مین که کانت له جیا کردنه وه په وشته له سنوره کانی
جوانی دا به ته وای سهره که وتوه. له وانه په کانت به پی ی پټویست له بیره
په خنه ییبه کانی دا له کاتی خوی دا بڼو جیا کردنه وه نو دوانه سهره خه نه بوو بیت.
له به شه کی تری بیردوژه کی دا ههر پوون نیه که شتی وای کرد بیت یان توانی بیتنی
بیکات، له پرووی میژووییه وه، ههر چه ده هانده ری سهره کی گفت و گو کانی کانت که به
ناپاسته ی پژگار کردنی هونر بووه له پټوانی هونری زیاده پووی تاده گانه چه نده په که
له راستگویی و واقعیت و به های په وشتی.

کانت دوو پرنسیبی په خنه ی سهرده می خوی گسړی، لاسایی کردنه وه ی سروشت و
مشت و مالکرنی په وشتی گوښگران به رامبه به بیردوژه کی دهر باره ی بلیعه تی.

بلیمه‌تی یاسایه‌که به‌ره و ناو‌ه‌وی خوی و سروشتیکی دی لروست ده‌کات و فوژکزی سروشتی به‌که‌م ناکات. له تونی بلیمه‌ت‌وه به‌رنامه‌ی خوی پیش خست.

چونکه زیابوونی خیرایی بلیمه‌تی پومانسی به‌لای کانت‌وه شتیکی باش نه‌بوو. به‌رنگه هندیک وای بۆ بچن که پومانسیه‌ت و جولانه‌وه ناکلاسیکی به‌کانی شه‌م دوايي به‌له هونردا، بوون به‌هوی لروست بوونی زانستی نیستانیکاکی کانت وه‌کو به‌دندان‌وه‌ی رایه‌کانی نه‌وان که داکوکیان له نیوتن و زانستی به‌وشتی مه‌سیحی و یاسای پومانسی ده‌کرد. حه‌زی کانت له (گوله‌ زه‌نبه‌ق) - وئادایسک / (هونری زه‌خره‌فی عه‌ره‌بی)، له‌گه‌ل نه‌وه‌ی که ده‌یتوانی له تابلوی (دوقه‌ی پروت و قسوت که به‌ پلیکانه‌کاندا دپته خوارئ) بسپین.

شورپشه‌ فیکری به‌کانی هونر له هه‌ردو سه‌ده‌ی نوژده‌یه‌م و بیستم دا (ته‌نبا مارکسیزم نه‌بیت) وای دینه‌ پیش چاو که داکوکی له بیرنزه‌که‌ی کانت ده‌کن، که بریتی به‌ ۱. پتیره‌وی هونر بۆ هونر. داهینانی هونری بریتی‌نی به‌له‌ حاله‌ت‌کی له‌ ناکاوی شته‌ جوانه‌کان یان به‌ره، سه‌ره‌نوئ به‌ره‌م هینانه‌وه‌یان له‌سه‌ر تابلو وه‌ک وینه‌یکی ته‌واو له‌ نه‌سل چوو. شه‌گر به‌ خه‌یال وای دابننن که کانت زیندو ده‌بیت‌وه و سه‌رنیک له‌ موزه‌خانه‌ و تاقیگه‌کانمان ده‌دات، به‌بروای من دواي راپله‌کینیکی کورت بۆ نه‌وه‌ی بیت‌وه سه‌ر خوی، هه‌ست ده‌کات له‌ مالی خۆدایه، هه‌روا من وای بۆ ده‌چم که له‌پال (دوقه‌ی پروت و قسوتی سه‌ر پلیکانه‌کان) هه‌روا هه‌ست به‌ نارامیه‌کی زۆر ده‌کات، زیاتر له‌وه‌ی له‌ به‌رامبه‌ری ژنه‌ پروته‌کانی (تیتان) دا هه‌ستی پئ‌ده‌کات، چونکه‌ تیوره‌که‌ی شه‌و له‌سه‌ر جوانی مرؤف به‌ هه‌ج جۆرنیک له‌گه‌ل شه‌یکرنه‌وه‌ی شکلا‌نی به‌کان دا ناگو‌نجیت، به‌لام به‌ ناشکرا له‌گه‌ل نارابیسکدا ته‌بایه‌ و که‌متر له‌گه‌ل پۆزه‌تیغیزم دا ده‌گونجیت، خه‌ت و نه‌خشه‌ی بی‌ناوه‌پۆکی وینه‌یی یان بی‌نامه‌ی به‌وشتی که‌خه‌یال ده‌خاته‌جول به‌بریتی به‌له‌ نمونه‌ی بیرنزه‌ی جوانی کانت و به‌تایبه‌تیش دزینوترین سیفه‌تی هونری کانتی به‌.

شورپشی پرؤمیسۆس /

له‌وه‌ی بابرودو ده‌توانین کاره‌کانی کانت له‌ زانست و به‌وشت و هونردا به‌چاو به‌کین. هه‌مان بیرۆکه‌ش بناغه‌ی بیرنزه‌کانی کانت له‌ ماتماتیک و میژوو و ئابین و سیاسه‌تدا. هه‌موو کاره‌کانی کانت به‌ره‌ویه‌ک وه‌لام مل ده‌نن - پرسپاری: مرؤف چی‌به‌؟ - وه‌لامی که‌ونی نه‌ویه که مرؤف خولقینه‌ره. من له‌پال شورپشه‌ کۆبه‌رنیکۆسی و پۆسۆنی به‌که‌ی کانتدا، شتیکی تریش ده‌لیم: کاره‌کانی کانت نمونه‌ی شورپشینی پرؤمیسۆسین له‌ فه‌لسه‌فه‌دا، پرؤمیسۆس شه‌و که‌سه‌یه که‌مافی خواوه‌ندانسی نزی و بنیاده‌م له‌ پڭکای خواوه‌نداریتی شاگره‌وه‌ دای به‌به‌نی ئاده‌م، بی‌گومان ده‌وری

پېژميسؤس پوهنشي نۍ په، پال‌وانه کاني زووشه هيد ده‌بوون. به‌لام د‌وره‌کۍ پېژميسؤس بوو به‌هؤی له‌خوبايی بوون. کانت خؤی له‌قه‌دریش و‌خراپه‌ش لادا به‌وهی هرگيزاو هرکيز له‌بيري نه‌چوو که مرؤف سنورداره و بوون خؤی له‌خؤی دا سنوری هه‌يه، نو جيهانه‌ی له‌لايه‌ن مرؤفه‌وه دروست بکريت جيهانتيکی سنورداري مرؤفانه‌يه. م‌رجه بنه‌ره‌تي و مادي‌به‌کاني نو ديوى سنوری سنورداري، زانين و هيزي مرؤفاه‌تي‌يه، مرؤف خواوه‌ند نۍ به‌لام ده‌شيت له‌داهيتانه‌کاني دا له‌خواوه‌ند بچيت، زؤري نرکه‌کاني پيشووی خواوه‌ند بؤ خولقاندن و پځخستنی جيهان له‌لايه‌ن کانه‌وه دران به‌مرؤفاه‌تي. جيهانی فرمانه‌والي يان تويزينه‌وه له‌فرمانه‌کان بريتي به‌لر به‌شه‌زاناوه له‌ودی هه‌مووی نه‌زاناوه. کانت نو زانا نه‌شروپؤلؤزيابه‌ی په‌گه‌زی مرؤفه که له‌سر خاکی بوون ده‌ؤی، خاکی حقيقت، که مه‌له‌ک‌ه‌تي دنيايه‌وه مرؤف‌ش ياساکاني ناوی داناوه. جيهانی حقيقت دورگه‌يه‌که که چولر ده‌وری به‌دريای توپره گيرابيت، نيشتمانی وه‌مه‌وه له‌ويدا زؤر لاولزي ته‌ماوي و چپای به‌فرينی خيرا ت‌واوه هه‌يه که سيمای وه‌مسی که‌ناره دورتره‌کان دا ده‌پؤشن. هه‌ميشه موغام‌ره خه‌لپته‌نره‌کاني ده‌ريوان بريتي بووه له‌نوميدی بؤش و هه‌ولی له‌به‌رچاو بؤگه‌يشتن. که هرگيز ناتوانی به‌جی بھيلي ياخود به‌ره‌وه دورگه‌ی کامل بوون هه‌لی بکريت، کپلانی نم دورگه‌به‌وه که‌شف کردنی نم ده‌ريابه، زانينی مرؤفه. له‌م دووانه‌ی پؤشنه‌کردنه‌دا مرؤف نيه ته‌نياو سه‌ره‌خؤ راوه‌ستاوه. سروشت مرؤفی کردوه به‌جان‌وه‌ر، ده‌بې خؤی بگاته به‌ره‌نجامی هه‌موو شتيک که له‌پشتی ميکانزمی بوونی ناژه‌لی‌يه‌وه خؤی حشارد داوه، نابيت له‌هيچ کامه‌رانيه‌کدا يان گه‌شکه‌به‌کدا به‌شدلر ببيت، زياتر له‌وه‌ی که خؤی به‌سه‌ره‌خؤ و په‌مه‌کی دابنيت که له‌عه‌قلی تاييه‌تي خؤيه‌وه خولقاندويه‌تي. نه‌گه‌ر له‌به‌ر هه‌روو وشه‌ی به‌ختياری و ع‌قل نه‌بيت، له‌م پارچه نوسينه‌دا که من وهرم گرت، له‌وانه‌به‌بیر له‌وه بگه‌يته‌وه که له‌واقعيه‌يه‌تي (سارتر) وه‌هرگيزاوه، سه‌ره‌خؤی له‌داهيتاندا که له‌په‌شيوى و حاله‌تي دروست نه‌بوون له‌ژيان دا ديت، ده‌روه وده‌کو سيفه‌ته‌فترکاری به‌کاني کانت که له‌فيکری وجودای تازه‌شدا هه‌يه، به‌لام ع‌قل و به‌ختياری له‌وه‌رگرتنه‌ده‌ر ناهينريت له‌لای کانت مرؤفی ماقول سه‌رياری هه‌له‌کانيشی ده‌توانيت نو جيهانه‌ بخولقنيت که ت‌ؤزئ خوشگه‌زه‌رانی و به‌ختياری تيدا چنگ ده‌که‌ويت، ته‌نيا به‌ره‌خنه‌وه ديسپليني ع‌قل ده‌توانين بگه‌ينه نو داناييه‌ی که پيويسته.

نه‌واسش هه‌روه‌کو نيتسا لؤژيک ع‌قلانی نه‌بووه، پؤشنبيرائی نه‌لمانی بيري پؤناکبيريان هه‌بووه، وه‌کو چؤن نيمه‌بيري کولو‌توريمان هه‌يه. کانت له‌سه‌رده‌ميتکدا ژياوه که وه‌کو سه‌رده‌می نيمه‌گؤراناکاري‌به‌کان به‌ختياری پرويان ده‌دا، نه‌واسش شتي

کۆن که وتیوو هه هه شه یه کی زۆر، هه وه کو شه مرق، لیره دا پرسپاریک دینه پیتشه وه؛ نیمه ده توانین بۆ دابین کردنی دهزگا که بۆ پیاده کردنی شه وهی دهبن بگۆریت بیان بهت بکړیتشه وه، پارێزگاری له چی بکهین؟ شه سه رده مهش شتی وا هه یوو که مرق فیا ن ده خسته گومانه وه، هۆکه شی ته قینه وهی زانیاری و ململانی بوو له سه ر سوودمه ندی. ته نانه ته له شاری (گورگیلسیدگدا) خه لکینک هه ن که باوه پیا ن به ژبانی لۆژیکي نی به له ناو په رۆشی ناعه قلانی بهت و باوه ری په رو پوچ دا بوونه ته په ناگیر. نه لمانه کان به یاخی بوونی وا ده لێن: (گێژه لۆکه)، ناوینکی چه ند تۆقینه ره...! کانت په یی وایه که گێژه لۆکه و فشارن وه هه شه له مه زغیفه و شارستانی بوونی ژبا ن ده که ن. که پشت به پیتشه وتن ده به ستیت. شه وهی کانت له سالی (۱۷۸۶) دا وتویه تی، ئیتستاش هه مایه ی هه ر شه به. چونکه شتیکی وه که گێژه لۆکه ی له که لایه. شه م وتانه به ره و پووی خه لکه گێژه لۆکه یی و تونده کان و تراوه، به لام به نگه له که ل نیمه شی بیت:

[برایانی په گه زی مرق.. شه وهی پیروز بیت له عه قل دانانریت و شه وه شی له بهرز و بلندی ده کاته وه له زه وی و له نیمتیا زی بوون، شه کۆتایی کار کردنه له ناو حه قیفه تدا. نه گه ر وات کرد شایانی سه ره به سستی ده بیت، به ده ختی بۆ شه و که سانه ده هیتنی که ده یانه وئ سه ره به سستی له شپوله شه رعی و یاساییه کاند به کار بهیتن بۆ دابین کردنی باشه له مرقایه تی دا...].

x x x x

تی بیینی: به ناوی وه رگیتپی شه م با سه و ده سته ی گۆزار ده؛ داوی لی بووردن ده که بین که ناوی سه رچا وه که مان نه بر دوه؛ شه مش له بهر شه وه به که سه رچا وه که له به رده ست دا نه ما وه نیمه ش چه وه ری با سه که مان لا گرن گتر بو وه وه که ده سته ی گۆزار...

بازنه‌ی گفتوگو،

فیری-رینۆ- فینکلایکرو- پۆمیان

ه: ناوات نه‌حه‌ه

[له‌وه‌ته‌ی (فیکری ۶۸) ی هه‌ردوو نوسه‌ر لۆک فیری و ئالان رینۆ بڵاوۆته‌وه. که باسێکه له‌سه‌ر نۆه‌ستانه‌وه‌ی هاوچه‌رخ‌ی هیومانیزم (گالیما ۱۹۸۵)، گه‌لن گفتوگو‌ی توندی وروژاندووه. به‌لامانه‌وه وابوو که نه‌و گره‌وسازییه‌ی که چاوپێداگێڕانه‌وه‌که‌ی نه‌وان به‌ بیست سالی فلسفه‌ی فیه‌رنسیدا خولقاندوویه‌تی شایانی قسروڵ بوونه‌وه‌به‌ وپرونکردنه‌وه‌ی ناواخنی مشت و مێه‌که‌ی پێ‌ده‌وینت. ئالان فینکلایکرو و کوریزستوف پۆمیان، نه‌و ناڕه‌زاییانه‌ دووباره‌ ده‌که‌نه‌وه که هه‌وله‌که‌ی نه‌و دوو نووسه‌ره‌ وروژاندوویه‌تی. هه‌ربوکیان له‌گه‌ول نه‌واندا مه‌رجه‌کانی دابهران و نوێکردنه‌وه‌ ده‌پشکنن که‌حالی حازر نوقلانه‌یان بۆ لێده‌درئ].

پۆمیان: له‌مه‌قاله‌یه‌کتاندا نامیلکه‌یه‌کی هینگلتان میناوه‌ته‌وه‌ ده‌رباره‌ی (جه‌وه‌زی ره‌خنه‌ی فلسفه‌ی)، له‌ویدا هینگل جه‌خت له‌وه‌ ده‌کات که (ناشی‌ره‌خنه‌ هیچ مانایه‌کی بێیت ته‌نیا به‌نێسه‌تی ئه‌وانه‌وه‌ نه‌بێت که بێرۆکه‌ی تاقیه‌ک فلسفه‌ی یه‌خراویان له‌لا هه‌یه)، له‌م باره‌یه‌وه‌ وتان: (بۆنه‌وه‌ی ره‌خنه‌یه‌ک نه‌زۆک نه‌بێت، پێویسته‌ دان به‌رامبه‌ردا بنه‌رت و نه‌زموونه‌که‌ی نه‌و به‌جیدی وه‌برگیریت و، به‌یه‌کێک له‌ هه‌وله‌ شیاوه‌کان دابنه‌رت بۆ خسته‌ پووی نه‌وه‌ی هینگل ناوی ده‌نیت بێرۆکه‌ی فلسفه‌ به‌مه‌رج نه‌ کاته‌ درک به‌وه‌ بکه‌ین که ئه‌م هه‌وله‌خۆی له‌ راستیدا ئاسته‌نگیکه‌ و له‌ خوارووی نه‌وه‌وه‌ ده‌مینیت‌وه‌ که خۆی بانگه‌شه‌ی ده‌کات). جاریکی تریش په‌نا ده‌بانه‌ به‌ر هینگل و ده‌لێن: (کاتیک دان پیاوان نامینێ ئیتر جگه‌ له‌ گوزارشت کردن له‌ خودکه‌ ووبه‌پووی یه‌ک وه‌ستانه‌ته‌وه‌ هیچی تر نامینێ) و هه‌لوێستی ره‌خنه‌ ده‌بێت به‌ (نکولی لیکرون). ئه‌مه‌ پرسباری یه‌که‌مه‌ که ده‌موێ بیکه‌م: ره‌خنه‌ی ئیوه‌ له‌ (فیکری ۶۸) به‌چی جیاوازه‌ له‌ ووبه‌پووی بوونه‌وه‌ی دوو خودی نژیان به‌واتایه‌کی تر و- هه‌میشه‌ به‌به‌کاره‌ینانی زاراوه‌کانی ئیوه‌- له‌چیدا جیاوازه‌ له‌ ره‌خنه‌یه‌کی ته‌واو ده‌ره‌کیی بۆ فیکری ۶۸؟

رینۆ: وای بۆ ناچم راستی مه‌سه‌له‌که‌ په‌یوه‌ندی به‌ ره‌خنه‌یه‌کی ده‌ره‌کیه‌وه‌ هه‌بێت. چونکه‌ ئیته‌ له‌ به‌شانه‌دا که ته‌رخانه‌مان کرد بوی فۆکۆ و دریدا و بۆرديو و لاکان.

هولمان دا هه موو چاریک نهو نمونه فلسه فییه چاوگییه روون بکهینه وه که به راستی هه لوئستی نهو نووسه رانه ی ناویان هات بهرامبری بابته تی دیاری دهکات. که واته مه بهست ره خنه یه که که به وه ده سنت پی دهکات له لای نووسه ریکی دیاریکراو دهوری نمونه ی ته سور کردنی واقع بگرین که نیمه خهریکی هه یه. به و شهرته ی دواپی دهی بخه ی که هه لیزاردن و ریکه ستنی ته سور یکی شاوا بؤ واقع دهکاته چ ناسته نگه یان گرنا بییه که.

فیری: ده موئ نه وه زیاد بکم که مه بهست له و چوار میساله دیراسه کراوه. واته لاکانو بؤریدیو لریداو فوکۆ بریتیه له ره خنه یه کی ناوه کی به قه دهر نه وه ی که نامانجمان نه وه بووه نا کۆکیه کان یان ناسته نگه کانی ناو هه لوئستیکی تئوری دیاری بکه یه. کاتی شه کاره ده که یه. ده توانین له کاتی پیویست دا- ته نیا بوا ی نه وه- پرسیار له ره چه له ک بکه یه. واته ده رباره ی هؤی نهو گوتارانه و شوینی میژووییان له شه سته کاندایه و په یوه ندیان به بزوتنه وه ی ئایار/مایوی (۶۸) وه. هتد. به لام ریخۆشکهری حه تمعی بریتیه له ره خنه ی ناو خوی. نهو کاره ش که له سر بوخت کردنی نهو گرانیانه پوه ستابیت که ره نگه به کیک له نووسه رده کانی بؤ به پئ بخریت. ده که ویتنه ناو نهو شتانه وه که به وای پهنیانه وه. هه ندیک له ره خنه کانی نیمه به زۆر ره و ته نانه ته هیرشکاریی داشران. به لام نه وه هه ی من بزانه نه سه بیکی شه خسی له کتیه که ی نیمه دا نییه- له کاتیکدا له تواناماندا هه بوو وابکه ی بوا ی نه وه ی بانگه شه ی ره خنه ی ناوه کیمان کرد. بهس نه وه ی نیمه ده رمانخت بؤ نمونه سه باره ته به لریدا. نه وه یه که پوژده ی گوزارشت کردن له (جیایی) به خیرایی به ره و ناسته نگه کانمان ده بات. بان پوژده ی ره خنه گرتن له نوخواری له لای فوکۆ. دهک (میژووی شیتی) مشت و مالی دهکات. نه زانییه کی ته وای له خۆگرتوه له سروشتی نهو نا لاسارییه- تعارض- راسته قینه ی نتوان کۆمه لگا ته قلیده کان و کۆمه لگا تازه کان. هتد.

پینۆ: هه روه ما سه باره ته به بؤریدیو هه روه هایه. نه وه ی هه ولماندا دهی بخه ی نه وه یه که نه ویا به ته ی بؤ ته رزی (نخ) به ره مه پنهانی (کۆمه لایه تی) به کاری ده مینه ی بؤ بیرویه کان به ره نه وه ده بیات که نه توانی به هه مان نهو زاراو هیه به ره مه پنهانی هه لوئسته تابه ته کانی خۆی په رچ بکاته وه. به راست. نه گهر هه موو گوتاریک په رچ کردنه وه بیت و بخرینه ناو ستراتیژیه کانی جیا کردنه وه ی کۆمه لایه تییه وه. نهو بۆمان هه به بهرسین وه زعی نهو گوتاره چۆنه که گوزارشت له م میتۆده ی گوتاره کان دهکات: ئایا خۆی له وه قوتار دهکات که بچینه ناو لۆژیکی هینانه کایه وه ی بیرویه کان به شیه وه یه کی کۆمه لایه تی. یان. نه گهر وانه بیت. نهو. چۆن ده توانی ته ماعی نه وه ی هه بن که خۆی به زانست دابینی؟ شه ره خنه یه دهک نمونه ره خنه یه کی ناوه کییه و باسی

سهرهستی. نه‌گهر بهانه‌وئ جیگه‌ی شه‌سته‌کان له ناسۆیه‌کی میژوویی زیاتردا دیاری بکه‌ین (ببگومان من ده‌براره‌ی میژووی فیکری قسه‌ ده‌که‌م)، من به‌وام وایه که گه‌رانه‌وه بۆ له‌ناودانی ئیمپریالیزم به‌س نیه‌ وه‌هرده‌یه‌ی نه‌گه‌ته‌یه‌ی تو‌تالی‌تاریه‌کانیش ره‌چاو بکه‌ین له‌ سیاقی ئه‌م چاو پښتوگه‌رانه‌وه‌ مه‌زنه‌دا به‌هاکانی نوڤخوازیی پوژنا‌وادا- که ئه‌مه‌ش ده‌ری ده‌خات که ئایاری ۶۸ ساتنیکێ چه‌ند ئالۆزه‌. بئ شکه‌ لیفی ستراس شویننکی سهره‌کی له‌م پوانینه‌دا داگیر ده‌کات: شه‌وه‌ به‌ شه‌یوه‌یه‌که‌ له‌ شه‌یوه‌کان باوکی جیهانسییه‌مه‌- نه‌گهر چی خۆی دانی به‌م باوکه‌یه‌یه‌دا نه‌ناوه‌- هه‌تا نه‌گهر چی جیهانسییه‌می له‌سهر گوتاری مارکسی ژیاوه‌ یان هی تر له‌ گوتاره‌ ته‌واو ناکۆکه‌کان له‌ پووی سیاسیه‌وه‌. له‌گه‌ل شه‌وه‌مه‌سه‌لانه‌دا که ده‌شتی مه‌سه‌له‌ی لیفی ستراس بن. بۆیه‌ ده‌شتی پرسیاریکه‌ین بۆچی نه‌وه‌ سه‌مه‌ریه‌یه‌ لیفی ستراس له‌ کتێبه‌که‌ماندا وونه‌. به‌ر له‌وه‌ی له‌ پێشه‌وه‌ ئه‌م هۆیه‌ یان شه‌وه‌یه‌مان به‌ خه‌یالدا بێت یان له‌وه‌ی که ته‌قریبه‌ن ناتوانن دانی پێدا بفریت، وا باشتره‌ که‌مینک به‌یر له‌وه‌ بکه‌ینه‌وه‌ که سهریاری هه‌موو شتی (سهریاری نه‌زع‌ی لیفی ستراسی دژه‌ هیومانیزم نه‌گه‌ ره‌مانه‌وئ) هه‌شتا، به‌ته‌واوی شه‌نتروپۆلۆژیای بونیادگه‌ریو هه‌لوێستی ره‌چه‌له‌کی جیا‌ده‌کاته‌وه‌ که کاریکه‌ریه‌کی قوولی له‌سهر دۆخی فیکری شه‌سته‌کان هه‌بووه‌. راسته‌وخۆ له‌ماوه‌ی دوا‌ی جه‌نگدا، ژۆریه‌ی گفتوگو شه‌له‌سه‌فیه‌ فراوانه‌کان ده‌براره‌ی مه‌سه‌له‌ی میژووبوون. من لێره‌دا قسه‌ له‌سهر گفتوگو زانکۆیه‌کان ناکه‌م.. ئارۆن و سارتر و لژیان له‌ ململانی نه‌هیتا. چ له‌نیوانی خۆیان یان له‌گه‌ل مارکسیه‌کانا، مارکسیه‌کانیش هه‌روایان له‌گه‌ل نه‌واندا کرد. سه‌باردت به‌ سروشتی میژوویه‌تی و پۆلی پیاوان له‌ میژوودا و شه‌مانه‌ی باب‌ه‌تایه‌تی و میژوویی، هه‌ند. به‌نسبه‌ت مارکسیه‌ت و تا بونگه‌رای، لیفی ستراس بونیادیکی ته‌واو تازه‌ ده‌خاته‌ ناو سیاقه‌که‌وه‌، که بیروکه‌ی بونیاده‌. ناشکرایه‌ که نه‌م بیروکه‌یه‌ خۆی له‌ خۆیا روخاندنی خودایه‌تی تێدا، به‌م مانایه‌ بیری شه‌و شویننک بۆ خۆی ده‌دۆزێته‌وه‌ له‌ هه‌لبژاردیه‌ی که‌سایه‌ته‌کانی بیری دژ به‌ هیومانیزم. به‌لام ئێمه‌، له‌هه‌مان کاتدا، پیمان وایه‌ که شه‌وه‌ی سهره‌کیه‌یه‌ له‌ بونیادگه‌رییدا بریتیه‌ له‌ جوړنیک له‌ نکولی کردن له‌ میژوویه‌تی. به‌هه‌رحال پرنسیپی ره‌چه‌له‌که‌ که کړۆکی هه‌لوێسته‌ تیزویه‌کانی فۆکۆ و بۆردیویه‌ بۆنمونه‌، پتووستی به‌ شتیک له‌ په‌یوه‌ندییه‌ میژوویه‌که‌ هه‌یه‌ که به‌ته‌واوی له‌ فیکری لیفی ستراسدا و نه‌و. ته‌نانه‌ت لێشی هه‌له‌ده‌گه‌رێته‌وه‌. پێم وایه‌ شه‌وانه‌ی ره‌خنه‌ی شه‌وه‌یان لێگرتن که بۆ قسه‌مان له‌سهر لیفی ستراس نه‌کردوود، وریای ئه‌م خاله‌ نه‌بوون. راسته‌ ده‌توانن له‌وه‌وه‌ ده‌ست پێ‌بکه‌ین به‌ خویندنه‌وه‌ی ده‌قه‌کان یان کۆمه‌لگاکان و به‌ ته‌واوی دژایه‌تی ته‌ناهی و هیومانیزم بکه‌ین، به‌لام ناتوانی به‌ ناسانی- نه‌مه‌ش خالینکی به‌نه‌رته‌یه‌- خویندنه‌وه‌یه‌کی میژوویی بکه‌ین

ناگهین. به کورتی هست ده کم نکولی کردن به سهرتانا زال بووه: هه لنووتنی ئیوه له نژایه تیکردنی هیومانیزمدایه ویستان به لمینن که ئه جولانه وهیه پڕوپوچ و شازه. نکولیتان کرد له سیفته تازیهی ئه وهسته وه به فلسفه ی ئه لمانیسه وه (وتتان مهسه له که په یوه ندی به زیاده یکی (فیظری) و نه ژایی ناساییه وه هیه زیاتر له وهی په یوه ندی به ماوه یه کی تازیهی خولقینه ره وه هه بیته له میژووی فیکری). له لایه کی تریشه وه دریده خه که نژایه تی هیومانیزم توانی هه ندیک له ناودارترین نوینه ری خوی به ره وه فلسفه ی بیات. به تۆزیک زیاتر له (تقص-ی ویرژانیه وه) ده تان توانی له ته نامی و به پیتی ئه هیومانیزمه تی بگن. ئه مهش ره خه که ی لاواز نه ده کرد، به لکو له وانه بوو پازیبوونی زیاتری ده ست بخت.

فیزی: پیم وایه گرانه خۆت له م مهسه له یه لایه دیت. وهک ئیستا ئاماژه ت بۆ کرد. ئامانجی ئیمه به تاییه تی ره خه یه کی ئاوه کی بوو له مه سایه فلسفه یه نمونه ییه کانی شهسته کان - به بریوی من ده بی له م ئامانجه وه حوکم به سه ر کتیبه که ماندا به دری). هه ره وه ها. سه رباری هه موو شتیگ، له م کتیبه دا ره گه زیکی رافه کاری هیه (بۆ وپینه ی فلسفه ی شهسته کان) - به بی ئه گوزارشتی ئیوه - هه ره وه ها ساتیکی رافه کاری تر که له خودی ناویشانه که دا ئاماده یه که ئه ویش گه رانه وه یه بۆ ئایاری ۶۸ وهک جولانه وه یه کی ته نامی. وریا! من ئالیه ئه مه تاکه رافه ی شیاوه بۆ ئایاری ۶۸. به لاهم پیم وایه ئه گه ر مهسه لایه تی ته نامی له پینش چاوبگرین وهک چۆن ئه مه ق سازکراوه له ناو دیدیکی (تۆکفیلی تازهدا) له لایه ن نوسه رانی له وینه ی مارسیل گۆشه یان جیل لیووفتسکی بۆمان پوون ده بیته وه چۆن ته قینه وه یه کی ته نامی وهک ئایاری ۶۸ له یهک کاتدا ره خه گرتن له پتوانه کان و نه رخانه دنی رۆشنییرییه کی چیژی / ناریسیسی بینی. له ناو خوری جولانه وه که شدا، بریزکردنی فلسفه یه که که داکۆکی له و بیرۆکه یه ده کات که ده لیت (واقعیت که نه به لکو چه نه رافه کردنیک هیه و هیچی تر). ئه م سنی باب ته لیزه دا هاوشان، به ئال و ویر پوون ده بیته وه. ئه وه ی له م کورتیه ی کتیبه ماندا، لیزه دا پرسیاره که تان به ته واوی شتیکی دروست ده پیکت، ئه ویش په یوه ندی به ره خه کانی نه زعه ی چهق به ستنی ره چه له که وه به تاییه تی به لیفی ستراوسه وه. چونکه لیفی ستراوس له قه نه سا ئه هه مووان زیاتر به شداری کردوه له خستنه به رده ستنی گۆشه نیگی (رۆشاوا) - ره چه له کین - بۆ لیکۆله ره وه ی تازه. به لاهم ئه م ماوه ی پینداچوونه وه ته نیا په یوه ندی به لایردنی ئیمیرالیزه مه وه نه. به بری من له وانه یه زیاتر په یوه ندی هه بیته به دوا یه جته گه وه به وه ی که دیارده تۆتالیتاریه کان و، بێگومان نازیه کانی به شۆره یه کی تاییه ت تر. بیرۆکه ی سه ره کی له فلسفه ی رۆشنه گه ریی به ته واوی له ی ده که ن. واته بیرۆکه ی پینشکوتنی به رده وای رۆشناوا به ره وه عه قل و

نیمه له‌وه زیاتر داکوکی له ناسنامه‌ی واقعی عه‌قلانی ناکه‌ین! بویه ده‌بینین لیره‌دا، چ له گفتوگویی لاکاندا یان له دواندنې بریدا، نه‌و ساتی نیتیرافه‌ی که به‌راستی ده‌لین ده‌بیت ناماده بیت بز نه‌وه‌ی به‌راستی مشت و مر له فله‌سه‌فده‌ا هه‌بیت. وه‌ک ناره‌زویه‌ک بز ناسان کردنه‌وه‌ی ره‌خنه‌که‌مانو هه‌چی تر، به‌لکو بونه‌وه‌ی سیفه‌تیکي کاریکارتیری بده‌ینی، له‌وانه‌شه له پیناوی دابین کردنی هه‌لی مشت و مرئک، هه‌ندی جار توانیومانه کتیبه‌که‌مان بخینه پوو و نه‌و ساتی دان پپانانه‌ش بشارینه‌وه و گوتوومانه گویه نیمه، بز نمونه له‌لای بریدا ره‌خنه له‌شویه‌ی نیستیغالاکردنی بابته‌ی جیایی ناگرین، به‌لکو نه‌م بابته‌ه‌خوی: له‌م حاله‌ده‌دا، ناسانه بلین که ویستمان نکولی له سه‌ده‌ونیوکی فله‌سه‌فه و دوزینه‌وه‌کانی نست یان جیایی بکه‌ین و، لاقی نه‌وه‌ی لیده‌ین که ده‌مانه‌وه‌ی بکه‌رینه‌وه بز سه ره‌یگل و ته‌نانه‌ت دیکارتیش.

فنکلیلکرو: له‌گل نه‌وه‌شدا حز ده‌کم دواي پرسپارک بکه‌وم به‌مانایه‌ی پۆمیان مه‌به‌ستی بوو، وه‌ک نه‌و، منیش به‌هیچ شپوه‌یه‌ک به‌وه‌لامه‌که قایل نیم. له‌واقیعه‌دا، له کتیبه‌که‌تانا، خوتان له هه‌مو زنجیره‌یه‌کی ره‌چه‌له‌ک لاداو. نه‌مه شتیکه له‌سهرتان ناکه‌وئ و نیوه به‌باشی نه‌وه شی ده‌که‌نه‌وه که له‌وانه‌یه له وه‌لویتسه‌ فیکریه که‌م بکاته‌وه یان بیتۆقینی که گوتاره‌که دیاریی ده‌کات نه‌ک به‌ناوه‌ پۆکه‌که‌ی به‌لکو به‌مه‌رجه ده‌ره‌کیه‌کانی به‌ره‌مه‌ینانی. به‌لام به‌پای من شتیکیان که‌مه: له‌وه‌ی نیوه ده‌یه‌کن له‌نتوانی به‌دیها‌نتیکي نیسی دا که به‌ده‌سته‌واژه‌ی (له‌کوینه‌ قسه‌ ده‌که‌ی؟) به‌ناوبانگ هیتا ده‌کریت و لیکۆلینه‌وه‌یه‌کی وه‌ک نه‌وه‌ی نیوه له‌سهر شیکردنه‌وه‌ی ناواخنه‌کان ده‌بیت، له‌نتوانی نه‌م دواندا شیمانیه‌کی تریش هه‌یه، نیوه پرسپار له‌بزوینه‌ره‌ ناوه‌کیه‌کانی فله‌سوفه‌کانی فیکری ۶۸ ناکه‌ن. نه‌وه‌ی که نیوه ره‌خنه‌ی لئ ده‌گرن. هه‌روه‌ها پرسپاریش له‌چه‌شنی نه‌و حساسیه‌ته ناکه‌ن که به‌ته‌عبیریکی تر په‌یوه‌ندی به‌ره‌خنه‌ی نه‌وانه‌وه هه‌یه، نیوه ژماره‌یه‌ک نیشانه‌-عرض-شی ناکه‌نه‌وه ده‌ست نیشان کردنیکي دلره‌قانه‌ ده‌که‌ن، به‌لام به‌دواي هویه‌کاندا ناگه‌رین، نیوه تاوانه‌که که‌شف ده‌که‌ن- مه‌رگی مرؤف- به‌لام له‌وه‌ ناچیت پالنه‌ره‌کانتان به‌لاوه‌ گرنگ بیت. له‌م حاله‌ته‌شدا لام و ابیت نه‌م که‌له‌ره‌قیه‌ی بژ به‌مرؤفابه‌تی له‌سیاقی و دلانانی نیمه‌پریالیزمه‌وه نه‌بیت تیگه‌یشتنی بۆنییه، پیم وایه نه‌وه‌ی نیمه‌ ناوی ده‌نین فیکری ۶۸ نه‌و کۆشانه‌ فهره‌نسیه‌یه بز به‌ره‌مه‌ینانی فله‌سه‌فه‌یه‌ک بز له‌ناوبردنی نیمه‌پریالیزم. ره‌خنه‌گرتن له‌ بۆژئاوا که ده‌بیته هۆی هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌ی مرؤف و ره‌چه‌له‌کتیبه‌کی بۆشنیریو له‌ت و په‌ت کردنی خودی مرؤفابه‌تی به‌کۆمه‌لیک هه‌مووی وه‌ها که له‌نتوانی خۆیا‌نا کورت ناکریته‌وه وه‌هه‌مووشیان به‌قه‌ده‌ره‌یه‌کتیری قبول بکړین. به‌ناوی مرؤفی جیاوازه‌وه. ویستراوه‌ کۆتایی به‌مرؤف به‌ینریت. له‌ده‌رده‌وه‌ی نه‌م سیاقه له‌م فیکرده‌تی

تۆكمه يى گوتارى ره خنه ليگيراو دهكات و لئى ده پرسىته وه، به يئى پرسىسيه تايه تيه كانى خۆى، ناشكرابه ئيمه له لاي خۆمانه وه ههركيز نه مان پرسىزه بۆچى بۆرديق باوه شى بۆ نه و پرسىسيانه كرتوته وه، ده بى ئهم هه ليارانه بخريته ناو چوارچينو ي كام ستراتيژى جياوه، هند. ئه وهى بۆرديوى له سر گوتاره كانى خه لكى تر ده يكات تا پاده يه كى زۆر بوى ئيمه ش لوابوو، به لام له م حاله تدا مه سه له كه په يوه ندى ده بوو به ره خنه يه كى ده ره كيبه وه كه بۆرديق له لاي خۆيه وه له سر هایدگر موماره سه ي ده كرد، به لام ئيمه هه رده م ئاماره مان بۆ لاوازيى ئهمه كرپوه.

پۆميان: بۆ ئه وهى ساتيكي تريش له سر ئهم مه سه له ي ره خنه يه بيميني وه. پيم وايه لي ره دا دووشته هه يه: له لايه كه وه ئيوه به راستى خهريكى ره خنه ي ئاوه كيين (به لام ئهمه پرسىاره كى من نه)، به واتاي ئيوه به ناو ئه و يونيادانه دا پۆده چن كه ره خنه يان لى ده گرن و ناكۆكيه شارراره كانيان پوون ده كه نه وه. به لام نه گر بپرسم تا چ مه ودايه ك ره خنه كى ئيوه به ناوه كى داده نريت، به و مانا ميگلييه ي كه ئهم ده سه وازه كه به كار هيناني وشه ي (ناسين) پووني ده كاته وه، ئه مه ش چونكه من هه ست ده كم ئيوه ره خنه له سىسته مى فيكرى ده گرن، ئيوه لئى ده كۆلنه وه و توپكله كى لى ده كه نه وه له ناوه وه توپكارى ده كن، به نزىكه يى، به لام به يئى ئه وهى دان به هيج به شداريه كى ئيجابى ئه ودا بنين. له خویندنه وهى ئيوه دا، هه ندئ جار ده پرسين خه لكى چۆن توانيو ياه تا ئه و پاده يه ورتنه بكن، وهك ده ره ده كه وئ، وهك من ده يبينم، ئه و فه لسه فه يه ي ئيوه ره خنه ي لى ده گرن وهك فه لسه فه يه ك دانى پى دانه نراوه، به هيج چۆرى. به م مانايه پرسىاره كه ده كم:

ئايا ره خنه ي ئيوه ناوه كيبه ؟

پينو: به پاي من، ناتوانريت بوتريت كه ره خنه كى ئيمه به ته وارى سه لبييه. به وهى كه به ناشكرا و به پياوه تى خۆمان دان به وه داده نيتين كه هه ندئ ساتى راسته قينه له و بيرانه دا هه يه كه ئيمه شيمان كرپونه ته وه. ئاساييه، بۆ نموونه، كاتى ره خنه له لاكان ده گرين، ره خنه كى ئيمه به ناوى بپۆكه ي شه فاقيه تى خود كه ته واكه رى خۆى بيت، ته ووا نابيت و له مه شه وه ئيمه له په رته كانى خود ناره زا بين، واته له كۆتابى دا له بپۆكه ي بيزينى نه ست پازى نه بين (ئهم بپۆكه يه كۆنه چونكه هه ر هيج نه بيت ده كه رپته وه بۆ لايبينتز) ئيمه ها وراي لاكانين له ناره زاييدا، وهكو هه مووان، به رامبه ر بپۆكه ي كۆجيتۆى ديكا رت! هه روه ها له گفتوگۆدا له گه ل ري دا، ناشكرايه كه ئيمه به هيج چۆريك نكولى له وه ناكه ين كه مه سه لايه تى به رزو نزمى ئه نتۆلۆژيايى، هه روهك ري دا ئيسيتيغلالى دهكات (خواش ده زانى ئه گر ئيسيتيغلالى كر بيت!) له لايه نى فه لسه فه يه وه زۆر گرنگه و پتويسته به راستى ساتى پرسىاره كردنى فه لسه فى پيكه به يئى:

(ئەوھش تەوھرییە - شارەنەو - یە)، بەھەر حال زنجیرە ی پەچەلەک پێتۆستی بە پەییەندیی بە مێژوووە ھەبە، چونکە زنجیرە ی پەچەلەک تەنانت تیکەلی مێژووئەتی چەمکەکانیش دەبێت، وەک لە لای فۆکۆ سەرنجی دەدین. بۆیە، دەبوو، ئەگەر ووتنی شیاووبێت، مێژووی بونیادگەری ھەبوایە و، ئەو مێژووئەتی بخرایەتە سەر کەلێ ی وون بوو. ئا لەم خالە دیاریکراوەدا، فیکری ھایدگەر توانی پۆلیکی گەورە ببینی لە لای فۆکۆ بە شێوەیەکی تاییبەتی. مێژووی کەینونە، بەر مانایابی ھایدگەر دەیدات بەر دەستەواژە، پێک بریتێ لە مێژووی بونیادەکان (مادام چاخەکان وەک) (پرووداوەکانی کەینونە) (تێگەشتوون کە بەھێچ شتێک قەرزاری مێژووئەتی مارکسی نەبە) (مێژووئەتی عەقڵیکی ئابووری) ھەروا قەرزاری مێژووئەتیەکی خودیی سەرەست و کارا نەبە وەک لای سارتر - بونیادگەری لەگەڵ فیکری ھایدگەری بۆ مێژووئەتی، ئەگەر حەزیکەین کە...

فەنگلیکۆ: ئایا لەگەڵ ئەوھدا لە پۆلی بونیادگەری کەم نابێتەو؟

رېنۆ: بونیادگەری تەنیا بەکێک لە پێکھاتەکانی فیکری ۶۸ نەبوو، بەلکۆ بەکێک بوو لە نامرازەکانیشی مەبەستەم ئەوھە کەسوودی ھەبوو لە چولرچێوئەتی کاری تەسفیە کردنی خودایەتی کەئەو فیکرە دیاری دەکات، بۆ ئەوئە سوودی لێوەریگرت، پێتۆست بوو لە سەرەتادا مێژووی بونیادگەری ھەبێت، ئەھەش شتێکی تری پێتۆست بوو چگە لە خودی بونیادگەری. واتە بیریکی بۆ مێژوو کە بونیادگەری ناتوانی پێشکەشی بکات ئەوھندە نەبێت کە داوای بەشداری تر دەکات لەدەرەوئەتی جوغزی خۆی.

فەنگلیکۆ: باوای، بەلام ئەو نووسەرانی ئێوھە لەئەن بۆارەوون بەشتێک لە شێواز و چەمکەکانی خۆیان لە ئەنتەرپۆلۆژیای بونیادگەری دەخوازنەو، بۆ نمونە ئێوھە بۆردیز دەکەنە حالەتێکی نمونەیی لە مارکسیزمی فەرەنسی، بۆ ئەھەش بەخت کردنی ھاوہەشیەک لە فیکری شەستەکاندا. بەلام مارکسیزم ھەرگیز ئەم چەمکە سەرەکییە لای بۆردیزۆی قبوول نەکردووە، کە ناسراوە بەئێ سەرۆبەری پۆشنیری. ئەم چەمکە راستەوخۆ لە ئەنتۆلۆژیای وەرگیراوە و بەکێکە لە بەلگەکان لەسەر ئەو پۆلە سەرەکییە کە لە ئەنتۆلۆژیای کەشی فیکری فەرەنسی باوی شەستەکاندا ببینیوئەتی. جاریکی ترویش پێم وایە، کە پەرۆشیان بۆ کەمکرنەوھە لە شانی فیکری ۶۸ نەھێشت شوینی تاییبەتی بەدەنە لیفی ستراس لە ئیلھام پێ بەخشینی نژیابەتی کردنی ھیومانیزمدا. ئەگەر واقیعیکی مێژووئەتی ھەبێت کەکاری کردبێتە سەر فیکری شەستەکان لە فەرەنسادا، ئەوا بریتێ لە ھوشیاربوونەوئەتی ولاتانی جیھانی سێتیم زیاتر لەوئەتی یاخی بوونەکی ئایار بێت (کاریگەرییەتی ھەرچەندیک بێت، لەسەر کارەکانی دواتری فۆکۆ بۆ نمونە).

فیزی: بیشک، به لام، نه گەر بونیادگیری بریتی بئیت له یه کێک له ئامێره کانی
کوشتنی خود، ده بێ دهرک به وهش بکه بن ک نه م ئامێره ناگاته کاریگه ریی ته وای
خوی نه گەر به و زنجیره ی په چه له که نه پیتێرن، که گریمانه ی په یوه ندیه ک به
میژوه وه ده کات که له لای لیفی ستراوس هیچ شوینه ولرێکی نیه. به م شیوه په ده بینین
له شهسته کانی فهره سادا میژوانیه تیکی بونیادگیری ژۆر تابهت دهرکوت و، نه مهش
له دیوی مارکسیزم وه (له لای ئالقو سێرو بۆردیۆ) ههروه ها له دیوی نه وانه شه وه که به
ناشکرا ده چنه وه سه ر هێلی نیتشه یان هایدگه ر، فۆکۆ.

رینۆ: به ته عیبریکی تر، بونیادگیری لیفی ستراوس له ناو که ل و په له کانی فیکری
۱۶۸ بریتی بوو له کۆمه لێک لی خواستنه وه، به لام نه و خواستنه وانه مانا کانیان
به شیوه یه کی قولتر دیاری ده کړیت به هۆی بونیاده کانی وه رگرتن- ئیستیقبال- ی
فهرسه فی که که سابه تیه جیاجیا کانی میژوانی که ئاماژه مان بۆ کردن پێکیان مینا، له
مارکسه وه مه تا هایدگه ر. نه گەر بانه ویت، نه و خواستراوه کان له بونیادگیری لێره دا تا
را ده یه ک وه ک نه و نیشیان کردوه که چۆن ئۆتۆمبیلێک ده خوازینه وه وه ک هۆکاریک
به کار دیت بۆ چوون بۆ شوینێک، نه و نه ده هیه که هیشتا پرۆژه که له دهره وه ی نه و
هۆکارانه وایه که ئیمه ده یان خوازی. لێره دا له یه ک کاتدا پرۆژه که دواخه ری هه موو
وته کان بوو و پوختنه ری خودایه تیش بوو. بۆیه، خواستنه وه ی ژماره یه ک له دراوه کان له
نه ته ئۆزیا یان ژماره یه ک له ره گه زه چه مکیه کانی له سه ر بونیادگیری، به راستی به سه وود
ده بێت. به لام به رێگه یه ک که زیاتر له لایه نی خودی پرۆژه که دیاری کراوه.

فیزی: نه گەر بتوانم دوا ی نه م وت و وێژه ره گه زیکی تریش زیاده بکه م بوی نه مه،
ده لیم: من هه روا به چاکی خۆم ده لیم نه گەر ئیستا جاریکی تر کتێبه که مان دا برێژنه وه
نه و پشت به په یڕه وێکی زیاتر میژووی ده به ستین- نه گەر چی نه مهش ته نیا له
پێناوی نه وه دا بێت که نه و ره خانه ی ایمان گیراون له به ر چا و بگرین. له توینی نه م
روانینه وه. هه قی خۆیه تی که (ئیشی لیفی ستراوس) شی بکه ینه وه و دوا ی نه وهش
کاریگه ریی بونیادگیری له سه ر دزایه نی کردنی هیومانیزمی هاوچه رخ، له سه ر
ره خه گرتن له به ا دیموکراسیه ی نه وروپیه کان به ناوی جیهانسییه مه وه، هتد. که واته،
ده رباره ی نه م خاله، من تۆ به ته وای و دا ده نیم که پێکاوته. به لام نابێ نه وهشمان
له بیر بجێت که لیفی ستراوس له سه ره قای شهسته کانا، به نسبه تی نه وانه وه که ویستیان
تیوریستی میژویه تی بن، بریتی بوو له دژی هه ر دیار، که تازه گه ره کان گله یی نه وه ی
لی ده کن که نکولی له میژو ده کات- هه رچه نه ده وانیش هه ر خۆیان نین-. که واته من
هیچ رێگرێکم له به ر ده مه دا نه که بلیم ئالقوسیز و فۆکۆ و بۆردیۆ و هتد نه و دی
بونیادگیرین، به لام له هه مان کاتدا، نابێ له قیمه تی نه و شله قانده نه که م بکه ینه وه که

تووشی مارکسیزم هات، به تاییه تی بۆ شه وی هه رچۆنک بیت بونیادگری هه رس بکات (پاستر به گرانسی) و به تال و وێریش، له شانی شه و بۆلۆکرنه فلسفه قیه ی که سه ره رشتی هینانه ناوه وی نه زعه ی پیکهاته یی- ته کوینی- و میژوو بۆ ناو بونیادگری.

فنگلیکرو: له هه مان کاتدا، نوسه رانی شه و به لگه نامه ی ئیوه پتکیان ده خه ن به رده وام له ئیوانی خویانا له مشت و مردان. نه مه ش به قه در شه وی لیکیان نزیک ده کاته وه، لیکیشیان جیا ده کاته وه.

فینری: نه گه ر به مانه ویت میژوی فیکری فه ره نسسی دوا ی جه نگ به خه نه روو. واته، نه گه ر مه به ستمان پێشینیه ی فیکری فیکری ۶۸ بوو (که به هه یج شه یوه یه ک تامانجی ئیحه له کتیه که دا شه و نه بووه)، شه و ده بی شه م گفتوگۆیانه له به ر چاو بگری: به که م، شه و جیا بوونه وی بونیادگری به نیسه تی مارکسیزمی ته قلیدییه وه خولقاندنی هه روه ها به نیسه تی مشت و مه رکهانی ئارۆن / سارته ر / میژلو پۆنتی، پاشان ده رکه وتنی تیژه ی تازه بۆ میژوو (بونیادکراو) گه ر بشیت وابلین، له ئاسۆیه کی مارکسییه وه هات. هه روا له نه ریتکی نیتشه ویی یان هایدگه ریشه وه. به م مانایه فۆکۆ بێگومان ئالتۆ سیریش له گه لیدا، داپرا نکی دروست کرد له گه ل جیله فیکرییه کانی پێشوو دا.

فنگلیکرو: به لام ته سه ورکردنی دژایه تی هیوانیزم له لای شه و شیاهه و نه نانه ت بیریشی لیکرا وه ته وه!

فینری: دژایه تی هیومانیزم، به لێ، بێشک، له گه ل شه ودا که سه روشتی ئامیترانه ی هه لویتستی لیفی ستراوس له وه وه هاتوه که هه میشه به ئاشکرا به مادیه یان کانتی یان بێبایه خ دانرا وه. شه وه نده ی من بزانه، پۆژیک له پۆژان لیفی ستراوس لافسی لێپرسراویتی هه لویتستیکی فلسفه ی دیاریکراوی لێنه داوه به تاییه تی بۆ نه زعه ی پیکهاته یی (بۆ میژووانی). که ئیوه قسه له سه ره ستیاریی ده کهن، با له سه ره شه و هه ش پێک بکه وین که هه ستیاری لیفی ستراوس، وه ک بزانه رۆژ به که می شه ست و هه شتیه [واته سه ره به و بۆتته وه فیکرییه نه].

پۆسیان: ئایا هه لویتسه کان به و پاده یه ئاسان و ئاشکران که تۆ ده یانخه یته هوو؟ من به تاییه تی بیر له لیفی ستراوس ده که مه وه، شه و پڕۆژه ی پڕوخاندنی بناغه کانی هه موو میژوویه کی جیهانی دامه زراند له ته رزی دوا هێگلی، به مارکسیزمیشه وه بگه ره شه وی لیفی ستراوس کردی رۆژ له مارکسیزمیشی تێپه راند. شه و (په چه له ک و میژوو) که باشتترین ده قی نووسرا وه، له م پوانینه وه، په خنه ی مارکسی به بی هۆ رقی لێیان ده بۆوه. هه لویتستی لیفی ستراوس به رامبه ری میژوو، به رامبه ری شه وی ناوی ده نیت په هه نده یی

پنځکاته یی، به لای منه وه که متر تیکه لاری مشت و مره کانی نه و سهرده مه ده بیت، له وه وه ی که تۆ به شتیکی جیگیری داده نیت.

فیزی: من له گۆشه ی میژوی فیکرییه وه چومه ناو ئه م گفتوگۆیه وه نه که له گۆشه ی زمان (میتولۆژیا) وه، ئایا خۆپندنه وه که ی لیفی ستراس بۆ مارکسیزم راسته یان نا؟ ئه مه مه سه له یه که به ته وای جیا وزه. ئه وه ی ده مینئ، چ ئه گهر ئه وه راست بیت یان هه له، لیفی ستراس به ژۆری له ناو به چه له کی هه فتاکاندا وه که بیریاریکی (نا میژوی) دهرده که ویت و، کاتیک ناچار ده بوو بیر له بابه تیکی وه کوو میژوییه تی بونیاده ره کان بکاته وه، پیویستی به نمونه یه کی چه مکی غهیره مارکسی ته قلیدی ده بوو. وه که نمونه ی هایدگری بۆ (میژوی که یئونه) واته ریک بۆ میژوی نه و بونیاده به ره تیانه ی که هه رسهرده مین که له سهرده مه کانی جیا ده کاته وه. له راستی دا پشهی ئه م مو فاره قه به بایه خی ئیمه ی راکپشاره له کتیه که ماندا، واته به یه که گه یشتنی دهرباره ی هه ندی خال له نتوانی دوو شه پۆلی ته واو دژدا له نه لمانیا که: شه پۆلی هایدگری و شه پۆلی مارکسیه.

پۆمیان: به لام، ئه گهر مه ناعه تان ئیه با به گه رینه وه بۆ هایدگر...
ریئۆ: له خۆپندنه وه ی کتیه که تانا، وامان به خه بالدا نیت که ئیوه له تویی نه و نووسره فه ره نسایانه وه که قسه یان لی ده که ن مه به ستان له نووسه ریکی نه لمانی لغا وکرا وه له لای نه ی نه و خه لکه وه ی که به شیوه یه کی بیزار که ر زیاد ده که ن. نه و فیکره ی هیزش ده که نه سه زی فیکری هایدگره. لیزه وه پرسپاری ژۆر هیه به گرت، یه که م: به رای ئیوه بۆچی هایدگر نه و ده وه ی بیی له فیکری فه ره نسید؟ هایدگر، یاخود دوانه ی هایدگر- نیتشه به رینگایه کی غه ریب به داب و نه ریته کان دا له فه ره نسادا دهرده که ون. به و راده یه ی که له سهره تادا فیکری هایدگری- نیتشه یی له جینگه یه کی راست ره و ی سیاسیدا بوو، به قه ده ره ئه وه ی که به رپاره چه په ره وکان هه لیانگرت وه. به م شیوه یه ش نه و بیره گه یشت هه موو شوینیک. ده بی ئه وه ش بلین که له بواری بازرگانی فیکریدا ئه مه سه رکه و تنیکی قه شه نگ بوو، چونکه ئه م شه که ی به شیوه یه کی ژۆر قه شه نگ ره وانه کرا. هه رچۆنیک بیت ئه م به چه پ کردن و گۆرانکارییه له فیکری هایدگر- نیتشه دا، یان خزانندی به ره و لای چه پ، به هه موو مانایا یه کی شپاوی ئه م دوشه یه، له کتیه که تانا باس نه کرا وه، من که قسه له سه ر ئه مه نه که م بۆ نه وه نیه پرسپاری هۆیه که یان لی بکه م، چونکه مافی خۆتانه ئه وه نه خه نه یو، به لام من پرسپاری نه وه تان لی ده که م که چۆن ده روانینه ئه م دیارده به شیکلێکی وا که شیکردنه وه کانتان له م دوو ئاواره دا ته واو بکات. بۆچی هایدگر؟ بۆ ئه م شته غه ربیه: هایدگر بیریاریکی چه په ره و؟

فیری: پټش وه لاملدانه وهی پرسپاره که تان، نه گهر پټگم بدهن، چه زده که م قسه به که دهر باره ی جیابوونه وه کانی نئوان جيله فیکریه کان بگم، پټم وایه هر له و ساته وه که سر له نوبی پوښنبیری که دیموکراسی پوښاوا یی دیاریکراو هه لده سه نگیتریت وه که تایا نه و مه سلاته پټکه وه ده بستری، نه و نایدولوزیه کانی جیهانی سینی م له بر گه لی هؤ هره رس ده هینن و، ده بی وینه ی پوښنبیری بگوریت: واته چیتر پوښنبیر وه که دوا ی چنگ، نه و که سه نایی که به نیمتیازه وه وه زیغه ی ره خنه یی بهرام بهری ده سلات بهرجه سته ده کات، هر ده سه لاتیک بیت، نه وه ی پوښنبیری ناولزه جیا ده کاته وه نه و به هه میش له دو لایه نه وه ده سلات له چاوی نه ودا خراپه: خراپه له بر نه وه ی ده سلاته، چونکه به هیچ جوریک ده سلات باش نیه، به لکو سهرباری نه وه ش ده سه لاتیک ره گه زپرسته، پشت به چینکی دیاریکراو ده بستیت... هند. سارتر و فوکز له هه مو که س زیاتر نه مانا ره خنه یی یان بهرجه سته کرد، به و بیرۆکه یی که ده لیت پوښنبیر تا نه بیت به ره خنه گرپاست ناکات، که نه مش هه ندی جار پټگی پی ده دات هه مو شتیک به ره قی بلیت و شه رعیه تیشی زیانی لی نه که ویت، که نه و به نزیکه یی له جه و هره وه رت ده کاته وه، وه که گالته جاری یان (هاریکاری) کردنی نزمترین شکل له شکله کانی نه خلاقیه تی لیپرسرلوه تی، نه و دزی ده سه لاتی پوښنیه، که واته له گه ل (هاوکاری) دایه. دزی شای نترانه و به وه ش له گه ل خومه یی دایه. ده سه وازه به ناویانگه که (باشتر وایه له گه ل سارترده هه له بیت) هند... بریتیه له ده سه وازه یی که یه کجار نمونه یی بؤ نه و وینه ی پوښنبیره که له توپی دیدیکی هه له سه نگیتریه ده سلات و به ها کانی نوپوښایی نه وروپادا نه بیت، مانای نییه.

فنگیلکرؤ: له چوارچینه ی نه م به بالایه ک گرته وه ی ره خنه یی ئیمپریالیزم و ره خنه یی توتالیتاری، پیویتییه که به سر له نوبی خویندنه وه ی ده قه به ناویانگه کانی فله سه فه ی نوبی هیه، چ په یوده نیی به (به بهریه تی خاوه ن سیمای مرقایه تی) یان (نه وانه ی جه سته ی مرقف ده کولینن و ده یخون) یان به (هاموستا بیرکاریه کانه وه) هه بیت، نه و نه و نامرازانه ی که ره خنه یی ره گه زیانی پوښاوا به کاری هیناوه دزی توتالیتاریزم به کار هانوه، بیریه شه سته کان دزی رووسیایه. هر نه مش وای له گلۆکسمان کرد که له (لینان و خورددنی مرقف) دا به به رده وانی دویاره ی بکاته وه: سته مکارییه کی ناسایی له گورپی نیه، به لکو نه و په ری سته مکاری پوښاوا له نه قلی رووسیدا (کۆلاک) و توتالیتاری به جه سته بووه. نه مش دهمان بات بۆلای برنار- هنری لیفی که نایدولوزیای چاخ ی پوناکییری تاوانبار ده کات، ره خنه له توتالیتاریزم ده گریته، به لام ده بی بلتین که پوښاوا

لټېرسراوه برامبهري، مادام نيمه له پېنځو ټم رځه څه دا بېچکه له وچه مکانه کې له نژايه ټي کړدنې رځه گز پرستې وه په يدايوون، نيمه لټړه دا له برده مې بېرته که وټنځي غريب دايڼ، پټم وايه فله سغه ځي نوځ شاياني ټوه يه سر له نوځ بخوښتې وه چونکه ماده يه کي جپاکه روه يه.

ښيږي: من به ته وای له گه لټام.

ږيڼو: شاياني خوښېدنه وه په چونکه به دواړه مين پوځل بوونې فيکري ٦٨ يان ماوه يه کي لټک ه لوه شاني خوښي داده نږيت.

ښيږي: ټوه ي فله سوفه تازه کان و فوکز به يه که وه ده به ستيت به يواي من (کلاميل) ه که به هميني ده لټيت: (مرؤفايه ټي سي يان چوار سده ي رابورډو توالتايريزميکي شاراوه ي به شکلنکي شاراوه يي ږو له که مې) (کانوني يه که مې ١٩٧٦) ټه مش رايه که که نه که ته نيا کور تکراره يه کي دراوما تيکيانه ي هيومانيزمه، به لکو به ره وه له ي گوره گوره ش ده پوات ده رباره ي سروشني راسته قينه ي توالتايريزم. سهاره ت به ويل بووني ناوه ها، هه لوښتي کلزډ ليغورم زور بې پاستره کاتيک ده گاته سله ماندي ټوه ي که توالتايريزميش برنيته له نکولي کړدنې ته وای ديموکراسيزمي (ږوکه شي) و هيومانيزمي په ټي.

هايدگر له فله نسا

پويمان: نيمه، به راستي بایه ځيکي سره کيې ده ددين به هايدگر له فيکري ٦٨ دا. به لام ده بې ټوه ش بلنين که نيمه برده وام له بهر ده مې سرچاوه يه کي نکولي ليکراواډ بووين. هه موو هولي (ږيدا) بو ټوه يه بېسه لميڼي که هايدگري نيه، چونکه جياوازي لای هايدگر نه ننو لوزي، به لام له لای خوی فره شيوه يه، جياوازي سيکس، جياوازي ټه ننکي يان هر شتيکي تريش. هه روه ها رځه ش له هايدگر ده گړيت چونکه ټه سيري بيږي (تاييه ت)، به تاييه ټي له سرچاوه ي (تاييه ټي مرؤف): بزيه هايدگر هيومانيسټي! به م شيوه ي لای ږيدا نکولي له سرچاوه ي هايدگري ده گړيت وه که چوڼ رهنکه له لای ږيډو نکولي له سرچاوه ي مارکسي بکړيت که زور به کامه راني ده لټيت من فيبه ريم... پاشان ټوه ي چيگي سرنجه ټوه ي به لميڼين که چوڼ نکولي کړدن له هايدگرييه ت ده مان بات بو ټوه ي که سايه ټي تريز خوښان بخولقيڼين که ده وري هايدگر بيښن، واته بوځاندي ميتافيزيکان و رځه ځي زاتييه ت ناماده ده کات، به لام که سايه تيه کان فله نسين، له لايه که وه و له لايه کي تريشه وه له هايدگر سهارتن، که هايدگر وه که ده زانين رابورډويه کي توږي موزعجي هه يه [ناماڙيه بز په يوه ندي هايدگر به نازايه تيه وه و.ع]

پۆمیان: سه‌باره‌ت به‌ فۆكۆ ده‌توانم پرسياړه‌كم به‌خمه‌ روو. به‌لام هايدگر بگۆږم به‌ نيتشه، به‌لام نيمه‌ ده‌گه‌رئينه‌وه‌ سه‌ر حاله‌تى كه‌سيتيه‌كانى خويان.

پۆمیان: بيگومان نا، نه‌ر هيچ نينتيمايه‌كى سياسى نيه، به‌لام شوينى سياسى نه‌و راسته‌وه‌وانه‌بوو له‌ نه‌جامى نه‌وه‌ى حه‌زى له‌ هه‌لبژارده‌ى ئاريس‌توكراتى بوو. رقى له‌ چينه‌ ميلليه‌كان بوو. فۆكۆ حاله‌تنيكى ده‌گمه‌نه‌ له‌ نيتشه‌وييه‌تى چه‌په‌رو. به‌م شيوه‌يه‌ ده‌گه‌رئينه‌وه‌ بۆ فیکری ۶۸، له‌گه‌ل شه‌م راستكرنه‌وه‌يه‌شدا دووباره‌ ده‌چينه‌ سه‌ر مه‌سه‌له‌ى (چه‌په‌گه‌زى).

رینۆ: بۆ نه‌وه‌ى له‌م به‌كارمه‌نانه‌ى هايدگر تيبگه‌ين، پيتم وايه‌ ده‌بى بييه‌ستينه‌وه‌ به‌وه‌ى كه‌ نيتسا له‌سه‌ر رۆشينپيرى شه‌سته‌كانى زياده‌ رۆ له‌ به‌خه‌گرتندا. وترا. چونكه‌ به‌راستى فیکری هايدگر، به‌بى ماندوبوونيكى زۆر ږنگه‌ ده‌دات هه‌لويس‌تيكى ستاتيكي به‌رامبه‌ر نوڅوازى وه‌رېگړين. به‌رامبه‌رى هه‌موو به‌هاكان، له‌ هه‌مان كاتيشا به‌رامبه‌رى هه‌موو نه‌و دام و ده‌زگايانه‌ى كه‌ به‌هاكانى نوڅوازيان تيا ده‌رده‌كه‌ويت- نه‌گه‌ر ديارى بكه‌ين هه‌لويس‌تيكى په‌تكرندنه‌وه‌ى بنه‌په‌تسه. شه‌مش به‌و چه‌نده‌ى كه‌ خوښندنه‌وه‌ى هايدگرى بۆميژوى نه‌روپايى له‌ ديكارته‌وه، ږنگه‌ ده‌سازينى بۆ ده‌رخستنى نه‌وه‌ى كه‌ چۆن زانستى ته‌كنيكى و ديارده‌ى تۆتاليتارى و ده‌سه‌لاتى هۆكانى راگه‌ياندنى (بېرلۆسكۆنى!) هه‌روه‌ك بۆمباى شه‌تۆمى- به‌كورتى چۆن هه‌موو شه‌تى به‌و شيوازه‌ راڤه‌ ده‌كړيت كه‌ تيايا پرئسيپى عه‌قلى بووه‌ به‌ ياساى واقيع! كه‌واته‌ ده‌توانين، به‌ده‌سپيكردن له‌ هه‌ندى لوو بېرانه‌ى كه‌ سووربوم له‌سه‌ر نه‌وه‌ى بلنم زۆر ساكارن. نه‌ك ته‌نيا ميژوى فه‌لسه‌فه‌ برمينين، به‌لكو ته‌نانه‌ت هه‌موو ميژوى نوڅه‌ريى له‌ توئى ديارده‌كانيه‌وه‌ كه‌ به‌ ږووكش زۆر له‌يك دوورن، نه‌و كاته‌ش هه‌لويس‌تى نامه‌سنولى، ده‌ره‌وه‌ى هه‌موو ده‌رگايه‌ك نه‌وه‌ى له‌ په‌راويزدايه، نه‌وه‌ى كه‌ نيتسا باسماڼ كرد، جووت ده‌بښت. له‌م گۆشه‌به‌و بېشك هايدگر توانى په‌ره‌ بدات به‌به‌ميزتيرين په‌خه‌ى دژى نوڅوازي. نه‌و سه‌ركه‌وتنه‌ى كه‌ هايدگر له‌ فه‌ره‌نسا به‌ده‌ستى هيتا، له‌پال لايه‌نى نيتسيراډا لايه‌نى تريشى هيه، له‌واته‌يه‌ زياتر ږووكش بڼ، به‌لام زۆر فه‌ره‌نسين.

به‌پراى من په‌يوه‌نددى به‌ ديارده‌ى (ناماده‌يى په‌يمانگاي مامؤستايان) و بونىادى مه‌قاله‌كه‌وه‌ هه‌يه. له‌ فه‌ره‌نسادا گه‌يشقن به‌ موماره‌سه‌ى فه‌لسه‌فه‌ به‌ناو به‌مه‌هيتاننى له‌و به‌ره‌مه‌ سه‌مه‌رانه‌دا ده‌روات كه‌ بريتين له‌ مه‌قاله‌كان. به‌تايه‌تيش له‌ په‌يمانگاي مامؤستايان فيرئى نوسينيان ده‌بن. كه‌ شه‌ويش له‌ كۆمه‌لئ زانپارى زۆر سه‌ره‌تايه‌يه‌وه، له‌سه‌ر به‌ره‌مه‌هيتاننى چه‌شنه‌ سيس‌ته‌ميكى بچيكره‌وه‌ دامه‌زاده. كه‌ مړوف به‌بيست لاپه‌ره‌ ناگاي له‌ نه‌واوى مه‌سه‌له‌ى پتويست ده‌بيت و بگره‌ چاره‌سه‌ريشى ده‌كات- شه‌مش يه‌كينك له‌ رڼساكانى نه‌و نه‌ه‌جه‌به‌! به‌هه‌ر حال نه‌وه‌ى زانپارى به‌تينى هايدگر

رېنگی پېده دات. له م گۆشه په وه، په ته وای موزه په ف، به ونډه ی که مړوف تڼی بکات
چون پوخاندنی میژووی فلسفه کارده کات، له کوماره وه هتا زرده شت، له تونی
خوینندنو هی بشی دوو می کتیبی (نقشه) ی شه وه، بونمون، تابوانیت، له پیشدا
یان به نړیکه ی شه برامبه رینه ناولزه لیزانه ی نئون نوسره کان بکات، که برامبه رینه
باشه کان پیک ده میتنی. که واته بهوام وایه که به لایه ی که مه وه نوو فاکتوری غه یره
فلسفه ی هن که سرکه وتنی هایدگر له فخره نسادا رافه ده کن، که چی له نه لمانیادا
دهوره که ی زور له وه لاوازتره: له لایه که وه، دیارده ی نازیته و چه پاندنی شه دهوره ی
سرکه تکه ره ی ناشکرا بینی، له لایه کی تره وه فخره نسیه کان نه که نه لمانه کان، نه وانه
که مه قاله ده نووسن، هر له م گۆشه په وه - به جوانی نه مه له لای قوتایه کانم ده بینم -
بونپادی گوتاری هایدگری زور گونجاوه - ده شتوانین دریزه به مه بدین و بیسه لمینین -
له گول پیوستی موماره سه کردنی هونری مه قاله به شتیه په کی کارا، به نزمترین ناستی
زانپه وه. دیاره من نالیم که رۆشنییری ناماده یی په یمانگای ماموستایان بیړی ۶۸ لیک
ده داته وه. به لکو له کوتاییدا موماره سه کانی همدی له به ناویانگترین نوینرانی نه م
بیړه شتیکیان له و تیدایه...

پۆمیان: به وهی که نه م نوو فاکتوره گرنگ، پیم خۆشه تۆزیک له سره فیکری
فخره نسی به تایه تی له نپوانی فیکری هایدگر و هلویتسه سیاسیه چه په وه کان. نیوه
ده لین، هایدگر په خنه گره له نوپخوایزی. به لام له تپروایینی فخره نسادا به س نیه،
چونکه ده شتی به شتپولزی جړو جړو په خنه له نوپخوایزی بگیریته. له م حاله تی
فخره نسایه دا شه ی گرنگ شه یه نه م په خنه هایدگرییه له نوپخوایزی له شوپنیکیدا
پیوه ندی به په خنهی دژ به سه رمایه داری و بالا ده سستی بۆرژوا و پۆرژاواوه هیه،
پۆرژاواپه کی بۆرژواي سه رمایه دار، همد... واته پیوه ندی به مارکسیزمه وه هیه. په نگه
باشتر وایتت له م دیارده یه دا قبول ببینه وه تابیینین چون و به چ شینوازیک نه م
به په گه پشته پووده دات له نپوان هایدگر که به ناوی نه فیینی لادنیسه وه په خنه له
نوپخوایزی ده گریته - که به راستی مه به سته که نه مه یه - له گه له لکانیکدا که به ناوی
سبه یینه یی که پېشنگدلو وه په خنه له سه رمایه داری ده گرن، هتا نه گره چیتر نه م
سبه یینه یه هاوشپوهی سبه یینی ستالینی پارتی کومونیستی فخره نسی په نجاکان نه بیت.
پیم خۆشه له م باره یه وه زیاترم له نیوه گوی لی بیت.

فیری: تا راده یه که، له بابیه تی په خنه گرتن له عقلی نامرازیی دا واته شه و عقله ی که
ده شتی وه که عقلیکی قازانچی / سه رمایه داری و سف بگریته. ده شتی زمانی هایدگری و
زمانی مارکسیزم تیکه لای بین. شه ی ده میتنی، نوورتر له م ساته هاویه شه به حه تمی
مارکس و هایدگرییه کان له په کتری جیا ده بنه وه، به و نیعتیاره ی که نه مانه ی دولی

ناتوانن له پېژدهی کومه لگایه کا بڼی چین دا، چکه له نامانجنکی پوونیاپی و دهسه لاتخوازی سهره میثافیزیکي نه بیت.

پژمیان: هرهوه ها دیکارتیش

له مارکسوه بؤ فؤکؤ

فیزی: له گۆشه یه که وه، به لن، بېشک. که واته له کؤتاییدا جیابوونه وه یه که هره پور ده دات. ده میتیتته وه نه وهی که ساته هاویه شه که ی، دژ به هیومانیزم، زؤر ده بیسنی له سیاقی پؤشنبیری شهسته کان/ هه فتاکانی فهره نسا، که نه مهش ریگه به کتیبیکي وه کوو (چاودیری و سزا) ی فؤکؤ ده دات که ره خنه یه که له کومه لگه بگریته که ناوه رۆکه که ی لای نه و مارکسیانه قبول بیت که میتشتا له ناو چه پره وی پؤشنبیریدا گوزارشت له خویان ده کن. که نه مهش هریگز ریگه له فؤکؤ ناگریته، له لایه کی تره وه مارکس یه کسان بکات به هیکل، وه کو به کیک له گرنگترین (لیپرسراوه کان) له م (پؤشنبیری به ده لیه) که گوزارشت له ترپیکي هیومانیزمی نوئ ده کات وه به م شتویه یه ش له ترپیکي میثافیزیکیه تی زاتی.

فنگلیکرو: نه گر راست بیت تیه له کتیبی (چاودیری و سزا) دا شیکردنه وهی وا بدوزینه وه که به لایه نی که مه وه به پوکه شی کتیه که بده نه پال مارکسیزم نه و من پیم وایه که په گه زیکي تیا به که و به ته وای نووری ده خاته وه لی، مه به ستمان ره شپینه که ی فؤکویه. له لای مارکس تیوانینکی که شپینه هیه بؤ نه و لیکه لوه شانه ی له کومه لگای بؤرؤزییدا ده ست پی ده کات، به لام فؤکؤ لای وایه که نوخوازی خه ست بوونه وهی (له م لیکه لوه شانه دا).

فیزی: که مترین شت که بوئیت نه وهی سه رباری هه موو شتیک، له سه ر ناستی زمان. یاریه کی دوفاق هیه که به لیزانی پاریزگاری کراوه: وه که ده زانین ره خنه ی مارکسی له هیومانیزمی نوئ شتیک له نیجابهت ده خاته سه ر نه و بؤرؤزییه ته، وادانراوه نه وه قؤناغیکه به ره و داهاتویه کی باشر، ئیر خله و خوله که ی هه رچی بیت. له کاتیکا که ره شپینی هایدگر ریانه - نه گر بتوانین نه م عیاره ته زؤر سازه به کار بهینین - له وه وه دیت که به هیچ شتیه یه که نوخوازی ریخوشکری ناینده یه کی باشر تیه به جۆریکی وا که نمونه مارکسیه که بؤ کومه لگایه کی بی چین بریتیه له ترپیکي میثافیزیکاو (زاتیه تی ده مامک کراو) به پیتی گوزارشته که ی هایدگر له (مه سه له کان) دا.

پینؤ: له تونی نه و جیاو زیانه وه لیزه دا دیسان نه و هه له مان لیده رده که ویت که هه لویتستی هایدگر ریانه ده پره خسینن بؤ داگیرکردنی شوینیکي هیتی زؤر ده گهن، به و دی که ریگه ده دات به سه لماندنی نه وهی که ره خنه ی مارکسیانه له نوخوازی، که نه و ویستی له ره گه وه بیت، واقعیکه به پیتی زانینی خوی له ناو نوخوازییه که دایه که

کرۆکی راسته قینهی خۆی نانا سینه وه: بۆیه ده شتی پئی پیشانی پیشانده ران بدیریت و، نه مه ش به میشه شتیکی خۆشه!

پۆمیان: نایا له سه ره ئه قسه په رازی ده بین که ئه م ریشه کیش کردنه له ره خه دا به نیسه تی ره خه ی کۆمونیستی تهقلیدی وه ده گاته ئه وه ی که نوێخواری نه توانی له ناینده دا به رده وام بیت، ئه گه ره چی بژاریش بکرت، ئه مه له گه له ئه وه شدا که له پرۆژه ی مارکسیزم دا هاتوه که پۆلیتاریای میراتگری بژیوا و هه موو نیشه چاکه کانی تی، له کاتیکدا له تیروانی هایدگه ریدا هه یج شتی که بۆ میرات نیه، به لکو ده بی هه مو شتی که له م کۆمه لگایه ره ت بکرت وه، که ئه مه ش ده گاته ئه وه قسه خۆشانه ی که بیرتان ناخه مه وه، به هه رحال ئیوه له من باشتریان ده زانن.

رینۆ: به نیسه تی ره خه ی به مارکسای کراره وه، له راستیدا هه لویستی رۆشنیبری ره خه گر دیاری ده کات، چه ونکه له راستیدا ئه وه دام و ده رگایانه ی گوزارشت له به هاکانی نوێخواری ده که ن هه یج سوودیکیان تیدانیه، هه روه ها- به پێچه وانه ی مارکسیزم وه- هه یج وه ها نیه تا بکرت: (نابن هه یج بکه ین، ده بی ته نها چاره وانی بکه ین)، وه ک هایدگر ده لیت چاره وانی (مۆجیزه ی که بین له کردگار وه) یان هاتنی خوا وه ندیک (که ته نیا خۆی ده توانیت بزگارمان بکات، وه ک له دهرۆژه کانی ژياندا ده بوته، که واته، بواری ئه وه نه ما له گوشتی ده سه لاتیک ئیحتیمالییه وه سه یری کاره که بکه ین، ده سه لاتیک که دامه زراوه کان به رپوه ده بات و پرسیار ده کات چی بکه ین) به م شتیه به بناغه فه لسه فه ی نا لپرسراویه کانی رۆشنیبر خه ده بیت وه، کاتیک هیشتا له تیروانی مارکسیدا، بێگومان به بی گریمانه ی تۆقینه ر، گوشته نیگایه کی (خه باتگتیری) به سه ر خۆداشکاوه ی دامه زراوه سه ر لپرسراوتی میژوو هه بوو، ئه وه ی له پێشه وه باسمان کرد پوی نه دابوو.

نیشته دژی نه فلاتون

فنگلیکرو: ئیوه له کتبه که تان ده وه ریکی هاوشان به هایدگر ده دهنه نیشته و ده ری ده خه ن که فیکری ۶۸ له کویدا که وتۆته به ر کاریگری نیشته، به تایبه تی له توپی مۆکۆوه، به کیک له به رنامه نه ی که نیشته بوی فه لسه فه دیاری کرد بریتیه له روخاندنی نه فلاتونیه ت، پاشان هه ره که له فۆکۆ و دۆلۆز و ژماره ی که له گه رده بیریارانی شه سه تکان به راشکاوی ئه م به رنامه یان هه لگرت وه. نه فلاتون چاکه ی ده خسته ژووری هه موو ئه وه ی که هه یه. دژایه تی هیومانیزمیش، به پێچه وانه وه له سه ر ئه وه

را ده وه ستنیت که هیچ شتیک نیه له ژوووی شه وه ی که هیه، هیچ له سه روی میژوه وه نیه و هیچ له سه روی پوشتنیرییه وه نیه. له م باره وه میژوویه تی هه ندیک و پوشتنیرییه تی هه ندیکی تر ده گه نه وه هه مان شه نجام، هه مان نیسیایه تی: مرؤف نیه به لکو چهندان مرؤفایه تی جؤراو جؤر و جیاجیا هیه. به لام ئیوه هه رگیز ده براره ی شه م دژایه تی کردنه ی هیومانیزم قسه ناکن و پیتشم وایه قسه له سه ر نه فلاتونیه تیش ناکن و- په خنه که ی من لیژه دایه- چونکه ئیوه خوتان به ره نگارییه کی زور بنه په تی ده که ن که خوی له مه ترسی میژوویه تی ده دات که ئیوه زور پیی ناخزن، له نتوانی کۆنینه کان و نوپخوازه کاند، وادیاره له لای ئیوه فیکری نه فلاتونی تاوانبارکراوه چونکه به شتیکه له جیهانیک که زووتر لئی پزگارمان بووه. پاشان گه پانه وه تان بؤ نوپخوازه کان، به تاییه تی بؤ کانت که پئی شه وه تان لیده گریت له ته حقیق کردنا بهره وه وام بن هه تا کۆتایی، به تاییه تی له ده رک کردنی شه م دژایه تی نه فلاتونیزمی که له فیکری ۱۶۸د بنه په تی.

فیژی: له راستیدا، ده توانی شه م پرسیاره به ده سه ته واژه ی کانتی بگریت و ده شتوانی تریت به ده سه ته واژه ی تۆکفیلش بخزیته روو. سهیره که له له مه دایه یه کیچک له هه ره مه سه له کانی کۆمه لگا تازه کان، شه م کۆمه لگایانه ش زاتانی یا فه ردانی تیندا بالا ده سه ته، بریتیه له دیسان بیرکردنه وه له شینوژی سه ره بخوپی و شیمانه ی بالا بوونی هه ندی به ناوی میژوویه تی و نیسییه ته وه. کاره که ته نیا په یوه ندی به مه سه له یه کی (په وه شتی) یه وه نیه، به لکو به وه پری ساکاری مه به ست له شیمانه ی خودی په یوه ندیه (هه گه ره هه مو شتیک جیایه کی په تی و زاتیه کی په تی بیت شه و) چون ده شتی ته سه وری کومه ل بکه یین؟) گه و ره ترین ناره حه تی له وه دایه که ناتوانین، له نوپخواییدا بیر له بالا بوون بکه یینه وه یان بیچیزین له ناو بازنه ی زاتیه ته وه نه بیت (له گه ردونیکی غه یه ره مرۆیدانا، وه کو شه ی کۆنه کان ده یان کرد). لیژه ده ده شتی گه پانه وه بؤ کانت یان هؤسرل به سه و دبیت. چونکه نامانجیان بریتیه له، به پیی گوزارشتی هؤسرل، بینا کردنی (التعالی فی الثولیه)، واته له ناو جیهانیکدا که جیهانی هه ست و زاتیه ته (شه ش نه زانیی په هه ندیه ی نه ستی به دوا دانا یه ت، به لکو شه واه به پیچه وانه وه). به نیسته به تی شه م مه سه له یه وه، پی ده چی گه پانه وه بؤ شه فلاتون له جیی خۆیدا بیت. شه ی شه وه بریاری (هه مو میژوو) نیه (واته له هه مو سه رده مه کاند ناماده یه) به نیعمتیا زیسه وه؟. به لام که له نزیکه وه تاوتوئ ده که یین، پینم وایه فیکری نه فلاتونی بؤ بایلیی فیکره کان، له ده ره وه ی کۆزۆمۆلۆزیادا مانای نیه، که من به لام وه قورسه برانم چ سویدیکی هیه که بخه یینه بهره ده ست. ده توانین بونیادی به دوا یه کدا هه ناوی کۆماره که بخه یینه سه رشانی خۆمان، به پاشا فه یله سه رفه کانییه له له لوتکه دا و

جەنگاوەرەکانی لە ناوچاست و پېشە کەرەکانی لە ژێرەویدا- کە ئەمەش پزیزبوونیکە، دەزانین چۆن دەشوبهیتە سەر گەردوونی بچووکراوەی تاکەکەس کە پێک هاتوو لە عەقل و ئازایەتی و ئارەزوو. ئێمە لێرەدا بە تەواوی خەریکی سیستەمیکی گەردوونین کە ھەرەسی ھێناوە (ئەمەش بە تەواوی مەسەلەیکە و اقەیبە و چیتەر سەر بە پۆشنبیریەکە ئێمە نێو وە ناشرانین کە ئیمەز چۆن دەتوانین جاریکی ترو بەجیدی لێپرسراویتی ئو لە ئەستۆی خۆمان بگرن.

فەنگلیکرو: گومانێ ئیانیە کە گرانی ئەمەز مەزۆف بە تەواوی ئەفلاتوونی بێت. بەلام ئێوە ناتوانن نکولی لەو بەگەن کە ئەو بپارێنێ ئێوە مەبەستان و یستویانە بە راشکاوی دژی ئەفلاتوونیت بن، و یستویانە سەر لە نوێ جەنگی سوڤستاییه کان دژی ئەفلاتوون ھەل بگێرسێن.

فیزی: بەلام لەبەر ھۆی جیاوازی، چونکە ئەوان نمونەیی عەقلانیەت لە ئەفلاتووندا دەبینن.

پۆمیان: زیاد لەو ھەش، لە بەشی یەکەم و دوومی کتێبەکاندا، کاتی سیفەتە دیارەکانی فیکری ٦٨ دژمین، ئا لەویدا بەتایبەتی نکولی کردنیکی لە راستی ھەبە. ئەگەر فەیلەسوڤیکە ھەبیت و ھەشی راستی لەلای ئەو مانایەکی ھەبیت، ئەوا ئەفلاتوون خۆبەتی. پاشان زۆریی ئەو سیفەتانەیی باس دەکەن جۆزیکەن لە دژایەتی کردنی ئەفلاتوونیتە پەھاو دژایەتی کردنی عەقلانیەت.

رینۆ: ھەندێ جار خۆمان نوێنەرائی فیکری ٦٨مان بە (فەلسەفە لێدەرەکان) ناو بردوو، بەلام ئەوەی پێویستە بزانرێت ھۆی ھەولدانێانە بۆ دوبارەکردنەو ھەلویتستی سوڤستایی دژی ئەفلاتوون. ئەوەی ئەوان کردوویانە بە نیشانە لە فیکری ئەفلاتووندا لە راستیدا نمونەیی عەقلانیەتە- دەرکەوتنی ئەم نمونەیی، کە ئا ئێستاش تەژمە- غامض-، دلگێری ئەفلاتوون و یونانیەکان چ بەنێسبەتی ھایدگەرەو ھەبیت بیان فۆکۆ لەو ھەدایە لەلایەکەو ھەژدەیی دیکتاتۆری عەقل دەدەن. بەلام لەلایەکی تریشەو بە تەواوی بەھاکانی عەقل و خۆیان نەخستە سەر ئەستۆی خۆیان: بۆیە، ھەردەم ئەفلاتوونیکە جاک و یەکیکی خراپ ئامادەدەبیت، ئەمەش ئە ھایدگەرەو دیت، بەتایبەتی دەقەکی دەربارەیی پێرەو ھەقیقەتی ئەفلاتوونی- ھەروەھا یونانیە چاکەکان و خراپەکانیش ھەردەم، وەک لەلای فۆکۆ دەبینین لە ھەردوو بەش دووم و سێھەمی مێژووی (ژبانی سیکسی). ئەو دژایەتی کردنی ئێوە قەسەیی لەسەر دەکەن لەگەڵ ئەم ئارەزووەدا دەگونجێت بۆ خۆبەندەو ئەفلاتوون بەو جیسابەیی کە پێخۆشکەریکی لاوەکی نەکە تەنیا مەسیحیەت بەلکو عەقلانیەتی نوێکارەکانیش بێت.

فنگیکلرکۆ: ناکۆکیه کۆنهکان و نوێکارهکان، سهرباری هه موو شتیئک زۆر له بهره دهوامیه کهم دهکاتهوه...

پینۆ: بێ شک، بهلام من دووباره ی دهکه مه وه که ئه م ئایه تی کردنه ی نه فلاتون له فیکری ۶۸ دا له سه ر بناغه ی ته سه وریکی هایدگه ری- نیتشه یی بۆ میژووی میتافیزیکا بلارده بیته وه، ده بیینی هه موو میتافیزیکا به ک- وه ک هایدگه ر ده لیت- نه فلاتونیه ته، نه ک ته نیا له بهر نه وه ی گریمانه ی بوونی جیهانیکی ته ر ده کات بۆ دیارده که، به لکو به تایبه تی له بهر نه وه ی که نه فلاتون میژووی عه قلانیه تی به رپا کرد. هه تا نه و وه ستانه زۆره ی له گه ل نوێخوازییدا ده رده که ویتوه کو ساتیک را فه ده کریت که پنگا ده دات به شیوه یه کی پشیه تی ته وه ک نه و ته واکو بکریت که لای نه فلاتون بانگه شه ی بۆ کراوه، واته نه رخاندنی عه قل، به نیسته تی نیتشه وه، و فیکریک بۆ ئاماده یی، به مانه ی شیمانه ی پوانین، که تیگه یشتنی تازیه ی واقع وه ک بابیه تیک بۆ خود به رجه سه ته ده کات، به نیسه تی هایدگه ره وه به م مانایه به ئاسانی ته ده گه ی که بۆچی ده بی په خه گرتن له نه فلاتون ساتیکی گرنه گ بیت له سه راتیژی فه لسه فه یه ک که له کرۆکدا نژی نوێخوازییه: په خه گرتن یان هه رچۆنیک بیت گه فوگۆ کردنی نه فلاتون [بۆ نمونه ده توانین بهر له و نه دا لیهاتره ی بریدا بکهینه وه له ده قی نوسراودا به ئاونیشانی (ده رمانخانه ی نه فلاتون)] مانای هێرشکردنه سه ر قوتلترین په گی نوێخوازییه، له گه ل نه مه شدا، نه وه ناگه یه نی که گه ف و گۆکردنی فیکری ۶۸ سه ر له نوێ بچینه وه بۆ نه فلاتون تاکو دا کۆکی له هه قیقه ت بکات نژی فه لسه فه لیده ره کان: مه رجه کانی فیکری هه قیقه ت، ئیمه ر نه وانه نین که کاتی خۆی تێرمانی نه فلاتونی په ره ی پیدان، ئیمه له سه رده مینکی فیکریدا ده ژین که له ده سه تپیک نوێخوازییه وه مه سه له ی هه قیقه ت خراوه ته پوو. هه ر له زاتیه ته وه (دیکارته) پاشان له نازاتیه ته دا (کانت). به م مانایه ش لیک هه لوه شاندنه وه ی سۆفستای شه ست و هه شته که ناگاته هه یج نه فلاتونیه تیک تازیه: بۆ بهر کردن به مه، پتویسته، وه کو هایدگه ر ده رک به وه بکه ی که میژووی فیکر هیلیک بووه، وه جیا بوونه وه ی کۆن/ نوێخوازه کان ته نیا ساتیکه له ئاوه راستی به ک میژوودا که ماناکه ی له ناو ئه م جیا بوونه وه دا کامل بووه. ئه مگه ر زیاته ر وریای ئه م جیا بوونه وه ی کۆن و نوێگه ریه کان بین. نه واکه ف و گۆی رماندن میتافیزیا بهر حسیبه ی که له هه مو لایه که وه نه فلاتونیه، به هه یج شیوه یه ک ناچیتته وه سه ر ده سه پیکرنه (نه فلاتونیه که) بۆنه وه ی که شه و رماندنه په خه ی لئ ده کریت: له ئاوه راستی نوێخوازی به م هه مو خویندنه واته گونجیندراوه دا ئه مۆ پتویسته شیاوه کان هه ل به سه نگینرتنه وه.

پۆمیان: پین وایه یه کیک له سیفه ته میژوویه کانی فۆکۆ له وه دایه که بابیه تی وه کو تاراوگه و به ندیخانه و ژیا نی سیکسی بهر زکرده وه بۆ ناستی بابیه ته فه لسه فییه کان. ئیتر

هه‌لوئستی هه‌ریه‌کیک له‌م بابه‌تانه‌دا هه‌رچه‌ک بێت و بیروپاکی هه‌ر چۆن بێ، هه‌روه‌ها به‌های میژوویی کاره‌کش هه‌رچه‌ندیک بێت، که ده‌زانین گه‌لیک گه‌فت و گۆی و روژاندووه، به‌تایبه‌تی ده‌رباره‌ی به‌ندیخانه، ناتوانین نکولی له‌وه بکه‌ین که نه‌و فه‌یه‌سوفیک بووه هه‌ولی داوه له‌ جیهانی داخراوی ده‌قه فه‌لسه‌فیه‌کان بێته‌ ده‌روه‌و، هه‌ولی داوه فه‌لسه‌فه‌ شتیکی بروس‌ت بکات که به‌شێوه‌یه‌کی ته‌قلیدی سه‌ر به‌و بابته‌ مونسایی بیرکردنه‌وه‌ی فه‌لسه‌فی نه‌یه، به‌تایبه‌تی بیرکردنه‌وه‌ی فه‌لسه‌فیه‌یه‌ی فره‌نسی. به‌هه‌ر حال له‌ خۆبندنه‌وه‌ی ئێوه‌دا، لێره‌دا ته‌نیا بیر له‌و کتێبه‌ ناگه‌مه‌وه که ده‌رباره‌ی فیکری (۶۸) هه‌لکو له‌و سێ به‌رگی له‌سه‌ر فه‌لسه‌فه‌ی سیاسی نوستان و مه‌قاله‌کانیشتان که له‌ (سیسته‌م و په‌خه‌) دا کۆکراوه‌ته‌وه، مرۆ واهه‌ست ده‌کات که ئێوه به‌به‌رده‌وامی به‌شێوه‌یه‌کی توند و تۆل، ده‌گه‌ڕێنه‌وه‌ بۆ سه‌ر ده‌قه نه‌ده‌بیه‌کان به‌ته‌نیا. دونیای ئێوه دونیای که‌لتوری فه‌لسه‌فیه. بۆتان هه‌یه‌ په‌رسیا به‌که‌ی من وه‌ک ئیعتیزاریک تی‌بگه‌ن یان نا، به‌پراستیش ئیعتیزاره، به‌لام من نه‌م لایه‌نه‌م به‌لاوه‌ گرنگ نه‌یه، ئێمه‌ بۆ گه‌فتوگۆکردن له‌ هه‌لوئسته‌ تاییه‌یه‌کانمان نه‌هاتووین بۆ ئێره. ده‌مه‌وێ سه‌باره‌ت به‌م خاله هه‌لوئستی خۆتان بخه‌نه‌ پوو: ئایا به‌پراستی پێتان وایه - نه‌گه‌ر وه‌لامه‌که‌تان (به‌لێ) بێت. به‌لگه‌تان چیه - که پێناسانی فه‌لسه‌فه (که ئێمه‌ زۆرمان پێویسته‌ پێم وایه له‌سه‌ری پێکین) ده‌بین گه‌ڕانه‌وه‌ بۆ که‌لتوری فه‌لسه‌فیدا بێت، بۆ فیکریک که دونیای ته‌قلیدی فه‌لسه‌فه‌وه‌ ده‌قی فه‌لسه‌فی- پڕونی بکه‌نه‌وه‌ که ئێوه چۆن ته‌سه‌وری په‌یوه‌ندیه‌کانی نیوان فه‌لسه‌فه‌ و نافه‌لسه‌فه‌ ده‌کهن.

سه‌رچاوه / گۆفاری

الفکر العربي المعاصر - ژماره - ۴۱ - ی سالی ۱۹۸۶

(هل هناك فكر ۶۸؟) (فیرنی-رینۆ- فنکلیکرو- بومیان)

وه‌رگێڕانی: جورج ابی صالح- مرکز الانتماء القومي بیروت ل- ۹۸- ۱۰۵

تی‌بینی / به‌شێکی گه‌فت و گۆیه‌که‌یه...

دیدار یک لہ گہل ((جاگت فریدا))

و: یوسف عزالدین

[کاتیک فلسفہ بیر لو تیکستانہ دکاتہوہ، کہ لہ فزیمی ستافیکی کہ لہ پوریدا بنیاتی ناوہ، جوزیک لہ تہا بون لہ گہل شیولزیک لہ شیولزہکانی نووسین دہ دوزیتہوہ۔ سنوورہکانی گوتاری فلسفی چیہ؟ پانتایی و مہودلو پھرژینہکانی چیہ؟ لیترہدا جاک دریدا چولر وہ لام دہنووسیت۔]

۱- گوتاری بوترمان: لہ زور شویندا ناماژت بؤ تہوہ کردوہ۔ کہ دہبی تیزوانینمان بؤ تیکستی فلسفی وہک خوی بیت۔ پیش تہوہی تپہری بکین و بڑچینہ نیو تہو بیرکہیہ کی تپیدایہ تی۔ ہر تہوہش بوو پالی پتوہ نایت بؤ خویندہوہی تیکستہ فلسفہیہکان، ہر بؤ چاوہی کہ تیکستہ تہدہبیہ سیاو و گرنگہکان، بہ شیوہیہکی گشتی دہخوینتہوہ۔ ہر بؤیہ خؤت لہ ناچارپیہکدا بینپیہوہ، بؤ ناویتہ کردنی تہدہب لہ نیو ئیشکالیہ تی فلسفہیدا۔ پرسیارم بؤ تؤ تہمہیہ: نایا چہشن لہ نووسینی فلسفی پتہیہیہ، تہو شتہ چیہ۔ کہ لہ شیولزہکانی تری نووسین جیای دکاتہوہ؟ نایا خولیسای تہدہبی لہ فرمانی سہ لمیندراوانہ و پرونکاریانہی گوتاری فلسفی لامان نادات؟ نایا تیکہ لکردنیاں نابیتہ مایہی سرپنہوہی تابیہ تہندیتی جؤرہکانی نووسین و ناچارکردنی مہمور دہقہکان بؤ مل دان، بؤ ہمان پیودانگ و میتود؟

۲- جاک دریدا: مہموو تیکستہکانی جیاولزن ونابیت بیانخہینہ ژیر کاریگرہی ہمان پیودانگ۔ ناکریتہ بہ یک چاو تی بھوانین و بیخوینینہوہ ہر تیکستیک، گہر گوزلشتہکہم لہ جی خؤیدا بیت، چاوئیکی خؤی دہویت۔ راستہ تیکست تا رادہنیک بہ پی پیڈاویستی جفرہیہکی تابیہت و دیاریکراو دہجوولیتہوہ و تہباو کوکیش دہبیت لہ گہل تہو چاو و گوچکہیہ کی کہ بہ ناراستہکردن و شیکاری پیشی دہکون۔ بہ لام تہوہی کہ تابیہتہ بہ ہندئ لہ تیکستہ دہگمہنہکان، تہوہ نووسین تپیدا بہ لای فزیمہلہ کردنی بونیاد و فیزولؤژیہ تی چاودا لانہدا، کہ ہیشاکہ نیہ و تیکستہکش وہک پرودلویک۔ بہواتای تہوہی کہ تیکست وەرگر (مطلق) دروست دہکات، میندہی تہوہی کہ لہ لاپہن تہوانہوہ نافہریدہ دہکرن، یان میندہی تہوہی کہ ناچارہ لہ خؤی بگوریت، بؤ تہوہی تہا گونجاو بیت لہ گہلاندان۔ تہوہ پرسیارہی

لږه دا خوی ترح دهکات، نه ویه: هر ټیکسټیک بڼ کي دهنوسریت و ناراسته ی کي دهکریټ، تا چنه له لایه نوسره وه کونترول دهکریټ وچهنديش له لایه ن خوینه روه؟ یان بڼچی شو کونترولکردنه جوریټیک له (گمه) دهگریټ خوی یان نازادییهک که ناتوانریت لی لایبریت و نابلووقه بدریت، یان شوشته ی که پیوسیست؟ هم پرسیارانه میژویی و کومه لایه تی و دهزگا کاریو پامیارین.

بڼ نه ویه قسه کانم سنووردلر بگم، بهو شپوازه ټیکسټیک ته ی که نو له پرسیاره که تدا وروژانده، پټم خوشه پټت بلیم که من هیچ کاتیک له یهک دیدگاهو نه مروانیوه ته ټیکسټی فلسفه ی و نه دهی، هر دوو شپوازی ټیکسټیکان لای من له رهگ و ریشه وه جیاواز و جودان. به شپوه ټیک که پاشگیز بوونه ویه تیدا نیه، به لام دهیت شوه برانین که سنووری جیاکاری له نیوانیادا زور له وه نالوژترو ټیکچرژاوه تره که نیمه په ی پی دهه یین. بڼ نمونه من پیم وانیه، که دوو جور بن (به واتای جوره کانی نه ده ب) وهک نه ویه که له پرسیاره که تدا مزنه دهکریټ. هروها شو سنووره جیاکاریه، که متر له ویه که له باره ویه دهگوتریټ و زور جاریش باوه ری پی دهه یینریت، خوی و سروسټی و نامیژویی. هر دوو شپوازه که ش له ټیکسټ، له توانیدا هیه که له یهک کتیب یان ټیکسټدا ناوټه بیټ، به پی ی یاسا و شپوازی تاییه تی و لیکولینه وه ش دهره حق به یاسا و شپوازه، نهک هر خوشی نامیز و نوییه، به لکو پیویست و گرنگه بڼ دیاریکردنی شوناسنامه ی (گوتاری فلسفه ی). گهر تا نیستاش مه به ستمانه برانین که چی ده لټین. به پیوسیستی ده زانین که گرنگی دهه یین به لیکولینه ویه شو داب و نریت و ده زگا و پاڅه کردنه ی که ده زگای پیودانگ و هله سئنگاندن پټیک دهه یینیت و پاریزگاری مانه ویه دهکات، سه رباری هه موو جوره پیودانگ و یاساییک و جوره کانی وورخستنه وه و ژایه تی که له نیویدایه؟ ناتوانین له زنجیره ی هه موو شو پرسیارانه نریک بیینه وه، له نیستا دبیټ یان له داهاتوو دا، گهر هم پرسیاره له خومان نه که یین: فلسفه چی به؟ نه ده ب چی به؟ هم دوو پرسیاره ش له هه موو کاتیک قورستر و له هه موو کاتیکیش زیاتر کراوه تین. هم دوو پرسیاره ش، نه به شپوه یه کی په تی فلسفه یین و نه به شپوه یه کی په تی نه ده یین. مه گهر مه به ستمان بیټ له نریکه و لټوژینه ویه. دهره ق بگه یین و به چپی تی ییوانین. دهره ق بهو ټیکسټیک ته ی که خوشم ده یینوسم، هه مان شت ده لټیم، له دوو توئی پیودانگینکدا، که له بهر دم شالوی شو پرسیارانه دا تیپه ر کراوه. نه مه ش شوه ناگه یینیت که ټیکسټیکانم ده سټبرداری سه لماندن و نیقناع کردن بوون و له گه ل نه وه شدا شپوازه کانی به لگه هیتانه و سه لماندن، نه واه شوه نیه که له (گوتاری فلسفه ی) دا، وهک نه ویه تو ناری دهه ییت، به رچاو دهکوتیت. ته نانه ت له ناوه خنی شو گوتاره شدا، سیستماټیکي سه لماندن، جزواو جور و بزور و پر له نیشکاله و

خوی له خۆیدا بابەتی بەردەوامیە بۆ ھەموو میژووی فەلسەفە و ئەو گفتوگۆییە کە لەبارەشیوە بەلۆ بژۆ، تەنانت تیکەل بە خۆدی فەلسەفەش دەبیت. ئایا باوەڕت وایە کە یاساکانی سەلماندن، دەبیت ھەر یەک شت بیت، لای ئەفلاتون و ئەرسطو و دیکارت و ھێگل و مارکس و نیتشە و بیرگسۆن و ھایدگەر و مۆریس مێرلۆ پۆنتی؟

ئایا ھەمان زمان و لۆژیک و پەرەوانیژیان ھەیە؟

من دەلێم، شیکردنەوەی تیکستی فەلسەفی لە میانەی فۆرمی دەرەکی و شیوازییە و ئەوە ناگەیەنێت کە لە چوارچێوەی تیکستی ئەدەبیدا قەتییسی بکەین. شیکردنەوەی شیوازی پێکھاتنی پەرەوانیژی و ھەجاز و زمان و چیرۆکە فەتتاژییەکانی و ھەموو ئەو شتانەی کە قایل بە ھەرگێڕان نیە. ئەوە تا ڕادەیەکی زۆر شتێکی فەلسەفییە. تەنانت گەر لە سەرەتاوە تا کۆتایی بە شیوەیەکی فەلسەفی نەمێنێتەوە. فەلسەفەیە گەر لەو شیوازانە بکۆلێنێتەوە کە لە شیوازیکی زیاترین. فەلسەفەیە گەر لەو شیوازانە بکۆلێنێتەوە. کە ڕاھەشی شیعەر و ئەدەب دەکەن و جینگە و شوینی کۆمەڵایەتی و پامیارییان بۆ دەدۆزێتەوە و ھۆل دەدەن لە پانتاییە تایبەتیەکی و دەدری نێن. دەزگای ئەکادیمی بۆ فەلسەفە کاتیک شیعەر و ئەدەب لە گۆرەپانی خۆی دوور دەخاتەو. ھەولدانیکە بۆ پاراستنی سەرەخۆیی خۆدی و پیادەکردنی جۆریک لە ئەفی، بەپێوەر بەو زمانە تایبەتیە: کە تۆ پێی دەلێت ئەدەب و بە پێوەر بەنوسینیش بە شیوەیەکی گشتی. کاتیک دەزگای ئەکادیمی فەلسەفە ئیدامە بەو جۆرە پیادەکردنە دەدات، پێوانگی گوتارەکانی لێ ھەلە دەبیت و پەیوەندی نێوان قسەکردن و نووسین و تەکنیک و پیرۆزکردنی تیکستە گەورەکان یان نمونەییەکان، ھتد (تیکستەکانی ئەرسطو بۆ نمونە، یان ئەفلاتون یان کانت یان دیکارت...) ئەوانەیی کە بەرامبەر ھەموو ئەو پرسیارانە ڕادەپەڕن دەیانەوێت پارێزگاری لە جۆریک لە شان و شکۆی دەزگاکاری فەلسەفی بکەن، بەو ئاکار و سیمايە کە یەکیک لەساتەکانی میژوودا بەرچەستە بوو، پاشان لەو دایرگەیدا قالبەندبوو. ئەوان کاتیک خۆیان لە مەترسی ئەو پرسیارانە دەپارێزن. بەو دەزگاکە لە فەلسەفە دەپارێزن. لەم دیدگایەشەو بەگرنگ و چێژەخشی دەزانم، کە لیکۆلێنەو دەربارەیی ھەندیک لەو گوتارانە بکەم، کە فەلسەفەیی بە جۆریک لە ئەدەب داناو (وەک گوتارەکانی نیتشە و ژالیری). بەلام من ھیچ کاتیک لەگەڵ ئەو تیروانیەدا نەبووم و ھێشتەریش ھەلونیستی خۆم پوونکردۆتەو. بەلام ئەوانەیی کە بەو تەوانبارم دەکەن، کە فەلسەفەم کردۆتە ئەدەب و لۆژیکم کردۆتە پەرەوانیژی، زۆر بە سانایی ئەوانە منیان نەخویندۆتەو. (سایارەت بەمەش بڕوانە دوا کتییی ھابرماس و ڕاویزچوونی لەسەر: (گوتاری فەلسەفی نیوگەری) و ھەرگێڕانی فەرەنسی، بەلۆکراھ وکانی گالیما

بهرامبهر به مهش، من پېم وانيه که شيوازي سه لميندراوانه و تهناته فلسفه شي
به شيويه يکي گشتي نامؤ بن له نه ده ب. هروهک چؤن مه وداي نه ده بي فاشنازي له
همو مو گوتاريکي فلسفه فيدا هيه و سياسه تيش چ وهک زمان و چ وهک واتاي ووشه که
بووني هيه. له هه مان کاتي شدا سيفاتو خسه لتي فلسفه ني له هه مو تيکستيکدا که به
نه ده بي ناسراوه، يان به شيويه يکي پوونتر له چه مکی نه ده بدا، که چه مکیکي نوپيه.
ديار و ناشکرايه.

هه ولدان بؤ جياکردنه وهی فلسفه و نه ده ب، تهنه کيشه يه کی قورس نيه، که
دده ویت بيخه مه ملنيم و له خو شيدا چاره سري بؤ بدؤزمه وه. به لکو له تيکسته کانمدا
شيوازيکي نا فلسفه ی و نا نه ده بي په تي ده گريته خؤی. من نامه ویت قورباني بده م به
هيچ په کيک له و مه ودايانه: مه به ستم مه وداي سه لماندن و به لگه هيانه وهی لؤزيکي په که
پشتگيري له تيزيکي ديارى کراو دهکات و پاشان مه وداي به نه ده ب بووني زمان و به
شيعر بووني.

دواچار. بؤ نه وهی راسته وخؤ هلامی پرسياړه که ت بده مه وه، من پېم وانيه که
نوو سينکي فلسفه ی په تي هيه يت، واته. بووني تهنه جؤزيک له نوو سينی فلسفه ی.
نو نوو سينه بيگه رده به رده واهمه هه ميشه يپيه که وهک خويه تي و دوره له هه مو
گؤزان و په تاييک. هؤکاريکي گوره ش هيه بؤ باوه نه هيانه، به بووني نه و جؤره
نوو سينه: نه ووش نه وهی که فلسفه نوو سين و قسه پيکردني به زمانکي سروشتي
مؤفانه يه، نه که به زمانکي بيرکاريانه يان گه ردووني. به لام له نيو خودي نه و زمانه
سروشتيه و شيوازه کانيدا جؤزيک له شيوازي گوزارشت نامؤ. به توندي خؤی
سه پاندوه. به سيفه تي شيوازيکي فلسفه ی (مه سه له که ليږه دا، مه سه له ی هيژ و
بالانسه کاني هيژه به کرداره کانن). به لام نه شيوازه گوزارشتگه رهيانه جؤراوجؤر و
تيکچرؤون به شيوازيک که ناتوانريت له ناوه رؤک يان له تيزه فلسفه يه کاني که
گوزارشتي لينده کات، دابريت. گفنوگؤی فلسفه ی تهنه ميژگريکي نه بسترکت نيه.
به لکو بریتی په له جهنگيک که هه لانيک ده په ویت شيوازي گوزارشتي ئيستدلالی خؤی
به پيښت، له ته ک ريگا و پنچکي سه لماندن و به لگه هيانه وه و ته کنيکي په وانيژي و
په رودده بي (بيدا گؤگيزم)، هه کاتيکيش فلسفه ييک پوپه پووی بهرامبهرکي و
نژايه تي بوو بيته وه، نه وه له ژيتر ناوی به رپه رچدانه وهی نا فلسفه ی و ناړه سه ن
به نه نجام که په ندراوه.

۲- گؤفاري مؤترمان: له دوا ئيشه کانتا سه رنجمان دا که گرنگيه کی زياد دده ویت
مه سه له ی ئيمزاکردن و ناوی که سيني (ناوی عه له م). گرنگي نه م مه سه له ی چي په،
سه ياره ت به کايه ی فلسفه. که ده ميک نه و مه سه لانه ی به شتيکي مامناونجي داناوه.

فلسفه هم‌مویشکالیات و مسئله‌کافی به‌دور له که سایه‌تی دان‌او و ناوی
فیل‌سوف‌کانشی و هک سیمبولیک دان‌او، به‌سور کاره فلسفه‌کافی‌کان و نیشکالاته
فلسفه‌ی که وره‌کاند، به واتاییک که مسئله فلسفه‌ی مزنه‌کان گرنگترین و هم‌مو
نه‌وانیش که ناوی فیل‌سوف و که سایه‌تیبی‌کافیان تیپ‌ده‌کن.

جاک دریدا: هر له‌گه‌ل به‌کم ده‌سپیک‌ی فلسفه‌ییدا، نیشکالاتیکی نویم له‌نیوان
نووسین و کاریگریدا دوزیه. ده‌شبو و هک پید‌اویستی‌ک به شیوه‌ی‌کی توندو تۆل
له‌گه‌ل نیشکالییه‌تی ناوی (ع‌ل‌م) دا بک‌ویته‌گه‌ر (نم مسئله‌ی‌ش بۆته باب‌تیک‌ی
سره‌کی له به‌کم کتیبیدا سه‌بارته به گراماتۆلۆجیا=زاستی نووسین). نیشکالییه‌تی
نیمزاکردنیش هر له‌گه‌ل بل‌اویونه‌وی (په‌راویزه‌کافی فلسفه) گرنگی خۆی به‌ده‌ست
هینا. نم مسئله‌ی‌ش گرنگی و پیوسته، چونکه نیشکالییه‌تی نوئی کاریگر‌ی
(Trace) له میانه‌ی ه‌لوه‌شاندنه‌وی ه‌ندیک له گوتاره میتافیزیکیه‌کان، که
چه‌بسترون به دوری خودی دامه‌زراودا و هم‌مو نه‌و خسه‌ل‌تانه‌ی که به‌شیوه‌ی‌یکی
ته‌قلیدی جی‌ایان ده‌کاته‌وه: به‌واتای ه‌اوجروت بوون و ه‌اوشیوه بوون له‌گه‌ل خوددا.
پاشان چه‌مکی ه‌وشمه‌ندی و مه‌بست و ناماده‌ی‌اشی و نیک بوونه‌وی خود له خودی
خۆی و سه‌ریه‌خۆیی خودی و په‌یوه‌ندی له‌گه‌ل شته‌ده‌ره‌کی‌کان. نه‌و ده‌مه‌مه‌تیه‌ستم
بوو. باب‌تی کار فرمان (نه‌و خودی و هک کار فرمانیک و ده‌ده‌گیریت) بگه‌رینمه‌وه و سر
له‌نوئی بیریکی نوئی ده‌رحق به خود بگه‌لینم و به‌دور له دوگماتیزم و نه‌زمونگر‌ی و
به‌خه‌نگه‌ریانه‌ی (کانت) و فینۆمینۆلۆژی‌ای (سیکارتی-هوسیرلی) بخه‌مه‌بوو له ه‌مان
کاتیشدا گرنگی‌م دا به تیزه‌کافی هایدگر سه‌بارته به میتافیزیک‌ای خود و هک
کۆلکه‌ی‌کی تیروانین، ه‌تد... پیم و ابوو، که کاره‌کی هایدگر به‌بین نیه و پیوستی به
پرسیاری تره. گه‌رچی من نه‌و پرسیارکردنه‌ی هایدگر، له‌به‌ر چا و گرت. به‌لام
سه‌رنج دا که هایدگر ه‌رده‌م دووباره‌کردنه‌ی‌یکی ه‌یه (بۆ نمونه له کتیب‌که‌یدا،
له‌سه‌ر نیتشه) له‌نیوان نه‌و جووله کلاسیکی نه‌کادیمییه‌ی که له خویندنه‌وی
(ناوه‌کید) له به‌شه‌کافی تیکستدا خۆی ده‌نوینیت، یان بیرۆکه‌کی، یان ته‌نانه‌تیش
خویندنه‌وی چه‌سپوونی خه‌رفی بۆ سیسته‌می فیکری به‌گشتی و له‌نیوان نه‌و (ژیانه
خودییه‌ی) نیتشه، که له‌ه‌مان کاتدا به شیوه‌ی‌کی لاوه‌کی و ده‌ره‌کی ده‌مینیته‌ود. هر
بۆ نمونه. ده‌بینین که له‌زانکۆدا، گه‌رانه‌وه‌ی‌کی سردی کلاسیکی تیکه‌ل به (شیولازیکی
بۆمان و چیرۆک نامیز) له پال خسته‌رووی (ژیانی گه‌ورد فیل‌سوف‌کاند) ده‌خه‌رته
بوو. سه‌رباری خویندنه‌وی فلسفه‌ی سیستماتیک و بونیادگر‌یانه‌ی ناوه‌کی. به‌و
واتایه‌ی که ل زانکۆی سۆربۆن و به‌شه‌کافی فلسفه‌دا چیکه‌وته‌بیونیک ه‌یه له‌نیوان
میتودی ته‌قلیدی له فیربوونی میژووی فلسفه‌و میتودی نوئی بونیادگر‌ی. نم

پنځه په شپه چه بستر و ده گڼ له نیتوان زه مینرو نییبه کی ناولزه یان بلیمه تانه (نه مه شپه) بابی تیکی هابو په لای بیترگسون و هایدگر)، سه باره ت به مه سه له ی پهره سندنیش. به واتای پهره سندن و به رو پش چوونی فیله سوف، بز دو قوناغ، یان چه ند قوناغیتک دابهش ده کرت. (هر بز نمونه نیتشه به شپوه په کی باو، ژبانی بز سنی قوناغ دابهش ده کرت). هوملدا که نهو به لگه نه ریسته ناوه کیانه شیکار بکم، که ده بنه باگراوندی نهو شپولز و میتودانه. هروها هوملدا بچه نیو نهو لیتوژینه وهو شیکار یکاریانه ی، که دهره حق به پانتایی و سنور و چوارچنوه و هومو پروستیسه کانی دور خستنه وهو به پراویز کردن که لهو به شانه ی که پیشتر باسماں کرد رهنگ ده داته وه. هر بویه پنم و ابو. که مه سه له ی نیمزاکاری ناوی عه لم. زور گونجاو بز به پرچ دانوه ی میتودی ته قلیدی و خه ملاندنی کاره کان و پرونکردنه و یان. نیمزاکاری به شپوه په کی گشتی ناوه کی نه، یان به سادهی له سر ماتریالی تیکسته که وه درده که ویت. نه وه ی تاییه ته به نیمه ش هومو کاره فله سفیه کانه، به سانایش به دهر لهو به جیا له ویش نا. له هردو حاله ته که دا نیمزا وه که نیمزا ده سرینه وه. له کاتیکدا نیمزای تاییه تیت به شپوه په کی له شپوه کان ناچیته ناو نهو پانتاییه ی که نیمزای له سر ده که ییت. نهو پانتاییه دیار یکاروه ی که له سیسته مکی سیمپولستی بریار دراودا، وه درده که ویت (وه که نامه. چه کی بانکی و هر جزوه به لگه ییکی تر) نهو هومو به هاییکی ناچاریانه ی به جی ده هیلیت. به لام به رامبر به وهش گهر نیمزاکه ت به ده که ته وه بوو. نهو نهو هیز و توانسته گریمانیه ی نیمزای نه. له هردو حاله ته که دا (دهره کی و ناوه کی) تر ته نها ناوی خوت ده نویست. نهو به بیچه له نیمزا کردن. نیمزا کاری نه له ناوه وه یو نه له دهره وه، به لکو له سر چمکتیک نقره ده گریست که له لایه ن سیسته مینک و میژوویکی ته واو له داب و نهریت بنیادناوه. به لام ناکریت باوه پری پی نه یینریت و قبول بکری به پی پرسیار کردن له دو توئی روانگی نهویشکالیه تی که له باره وه یه ده دویم.

هر بویه ده بوو که گریگی بدهم بهو مه سه لانه: مه سه له ی (داب و نهریت دناوه دکان) مه سه له ی (میژوو) توپولژیا [واته دابهش کردنی جیگه و شوین له پانتاییه کدا]. پاشان مه سه له ی لپیرسراویتی و هیزی گریمان. هر بویه ده بوو که نهو مه سه لانه له دژه دوالیزمکان و به دیله دژه کان که پیشتر باسم کرد، بزگار بکم. پرسپاره که لیره دا نهو په: چون نیمزا کردنیک روو ده دات؟ لیره دا هسست ده که یون که مه سه له که نالوز و همیشه گوراوه له نیمزا و زمانیکه وه بز نیمزا و زمانیک. به لام نهو مرجی سره کی بوو، که پیویست بوو بز ریگه خوش کردن به شپوه ییکی وورد، بز په یوه ندیبه هه بووه کانی نیتوان دهق و نووسه ر، له نیتوان دهق و هلو مرجه

دوره کییه کانی بهر مه پنهانی، نه گهر نه هم لومره جانه سایکلوزی بیوگرافی خودی بیت، یا کومه لایه تی میژووی سیاسی، نه م قسه به شیوه یه کی گشتی به سر هه موو دهق و نوسه ریکدا پراکتیزه ده بیت، به لام به پیی شیوازه کانی ده قه که و تایه تمه ندیتی. نه و جیاکاریه یی که لیتره دا مه به سته تنها تایه ت نه، به جیاکردنه وی تیگستی فله سفی و تیگستی نه ده بی، به لکو چیکه و ته ده بیت له ناو خودی هه ریه که له و شیوازه داو ته نانه ته له نیوان هه موو ده قه کاند له سر ناستی زمان. نه م تیگستانه ده توانن یاسایی یان سیاسی یان زانستی بن، به شیوه یه کی جزواو جزو و به پیی جیاوازی ناوچه کان، هتد... منیش کاتیک ده ستم کرد به و لیکنولینه و شیکاریه له میانه ی پراکتیکه وه، له سر تیگسته کانی (هنگل و نیتشه و جینیبه و بلانشو و نارتو و یونگ) هه ندیک له ته وه و سه دای گشتیم پیشکه ش کرد، که هه مووی ده گریته وه. له کاتیکدا که ووریای تایه تمه ندیتی و شیوازه زمانه وانییه کانی بووم، منیش لیتره دا هه ندی نمونه ده هینمه وه. له بهر نه وه یی که کاری تایه تی نیمزاکاری، به واتا ساده و باوژاساییه کی له میانه ی ناوی عه له مه وه گوزره ده کات (واته) له میانه ی ناوی نه و فیه له سوفانه یی که ناوم هینان) به لام له بهر نه وه یی که مه ودای بریز کردنه وه و تیروتسه لی نه، ده رحق به کاره کانم. هه ر بویه به خسته رووی هه ندیک له خالی گشتی و بیرخته نه وه یی هه ندیک به ناگا هینانه وه. قابل ده بم.

۱- هه رچه ده ناوی ناوی عه له می ره سمی باو، ده که ویت ره تیشکی نه و هه موو شیکارییه نه وه، به لام مه سه له ی نیمزاکرن به و واتایه یی که من مه به ستمه تنها له نیمزا کردنی ناوی عه له می به نگ نابیت. هه ر له بهر نه م هویه ش له تیگسته کاند ناوازه له داله وه بز ناوی عه له م سه ره تاییه، نه گهر واش دیار بیت، که له پیشه وه دایه. گرنگیه کی له واقعدا سنوورداره و منیش زور کات و به پیی توانا بیوازی خوم ده رباره یی نه و جزوه گمه سادانه و نه و موجه لانه یی که لیی ده که ونه وه ده رده بم.

۲- (ناوی عه له م) نابیت تنها به ناوی سه ر پیناس بناسریت، به لکو نیمه مه به ستمانه به ناوی عه له م، هه موو نه و نیشانه و سیماو نار لیئانه یه که که سیک ده توانیت به هویه و پیناسی خوی دیاری بکات وه خوی خه لکی به و ناوه بیناسن و بانگی بکن. نه مه ش به پیی نه وه یی که ته واه لی بزارد بیت یان دیاری کرد بیت. هه ر بویه قه واره یی قورساییه که ده بینین، گهر به و شیویه بروانیه کاره کان. مه رچ نیه هه موو نه و شتانه پیکه وه کز بینه وه، له کاتیکدا ته نیا یه کیکیان دیاره و نه وانه یی بیکه به پنهانی ده میننه وه. چ سه بارت به خه لکی یان هه لگری ناوه که خزشی، هتد... هه ر نه مه ش ده رگای گهره و مه زن بز شیکار کاری ده کاته وه. ۲- به لام لیتره دا گریمانه ییکی کراوه ده مینیتنه وه: نه ویش نه وه یه که ناوی عه له م له بیکه ریه یی کاملدا نامینیتنه وه و له

کو تاییشدا ئیمزا کردن ده بیته نه ستم. نه مه له کاتینکدا ده لیم. گهر تا نیستاش پیمان وایت که ناوی عه له ده بیته ته و او ناوی عه له بیت وه ئیمزا کردنیش ته و او سه ریخو بیت: واتا نازاد و زاراو هی بیت به شیوه نیکی په تی. به لام نه گهر هیچی زمانیکی بینگر له راستیدا بوونی نه بو، له بهر چند مۆکاریک که هه ول دده م که شیکار و راشی بز بکم. نه و به پنیوست گهراندنه وهی خه ملاندنی ناوی عه له و ئیمزا کاری و وازل نه هینانیا به ته و او، به بهر هه مدیت. ده توانریت له و گهراندنه وهی خه ملاندنه. یاسای نوئ پیک بیت و شیوازی خویندنه وهی نوئ گه لاله بیت، به تاییه ته وهی که په یوه سته به په یوه ندیه هه بووه کانی نیوان فه یله سوف و تیکسته که بی و کۆمه لگاکه ی و ده رگا کانی فیزکاری و بلاو کردنه وه باوه کان و ته قالید. به لام من پیم وانیه که نه مه تیوریکی نوئی گشتی له سه ر ئیمزا کاری و ناوی عه له له سه ر شیوازی کلاسیکی تیوری یان فه لسه فی پیک به نیت: واته له دایک بوونی زمانیکی وه سفی و باب تهی که هه مو زمانه زانراوه کان تیپه ر بکات. هۆک ش نه وه، که به پی نه وه هۆکارانه ی که ژماردم، ده بیت گوتاری نوئ ده باره ی ئیمزا کاری و ناوی عه له. ده بی تسه ره نوئ ئیمزا بکریته وه له نیو خودی خویدا نیشانه ییک که ده لاله ته له پرۆستی گریمانه یی ده کات، که سا کریت به سانایی ده رباری بکین له هه موو شته له بهر چاو گیراوه کان. نه مه ش نابیه هوی ریژه یی و ریژه یی موون، به لکو ده بیته شکه به ندیکی تر بز گوتاری تیوری.

۳- گۆفاری ئوترمان: بابه ته کانت له ژیر ناو نیشانی (هه لوه شانده وه) بلاو کرده وه و به شیوه نیکی ناشکراش زاراو بابه ته که ی خۆت له زاراو هی هایدگر سه باره ته به تیکشکان جیا کرده وه. هه ره نووسراوه کانتا سه باره ته به (کشانه وه) (هه نگار) یان (کارتی پۆسته) له (په راویزه کانی فه لسه فه) تا (سکالا). ده بینین که هه لوه شانده وه داوه کانی خۆی به شیوه ی تۆپیکی توند و تۆل ده چنیت، که چه مک و مه جاز نه، به لکو خالی زانراو و پروناکی نامین، نایا نه مه نه وه ده گه یه نیت که چالاکی هه لوه شانده وه هاوشیوه له گه ل کاری نه اندازیار و مه ساح؟ به واتانیکی تر: نایا نه وه په یوه ندیه فه زا نامیزه و بۆشایی ناسیه، له گه ل که له پرور نابیه ته به هیز کردنی بیژکه ی (داخران) نه و که له پرور یان کو تاییه که ی، نه مه ش نۆ به به رژه وه ندی فره جوړیتنی بنچه کان و هیله یه که به دوا ی که کاندایه؟

جاک دریدا: به ئی، په یوه ندی (هه لوه شانده وه) به (تیکشکان ی) هایدگری. هه رده م له لایه ن پرسپاره لابه ره کانه وه. ترح کراوه وۆر جاریش له لایه ن ره خنه و ره خنه گرانه وه. وه ک وۆر جار و ده لێن، ره خنه ی لینگراوه. باسم له و په یوه ندیه کردوه له دوا کتیبدا سه باره ته به (روح: هایدگر و پرسپار) (بلاو کردنه وه کانی گالیلیه ۱۹۸۶). به لام نه مه هه ره له گه ل بلاو کردنه وه یه که م کتیبم ده رباره ی (گراماتۆلۆجیا) ده وه سالی

۱۹۶۷ هه‌بووه و له‌گه‌ل نه‌وه‌شدا بیرۆکه‌ی هایدگه‌ر لای من به‌کینک له‌و بیرۆکه‌و ووردو توند و تۆل و وورۆژینه‌ر و پتووسته‌ی نیتسامانه. نه‌مه‌ش له‌و سۆنگه‌یه‌وه ده‌لیم بۆ نه‌وه‌ی بی‌مانای و لاوازی هه‌موو نه‌و پۆلینکردنه ئاسانانه و هه‌پشه خه‌ی‌راو بریندارکه‌رانه‌ی سه‌ر بیرۆکه‌ی هایدگه‌ر وه‌ده‌رخه‌م، به‌تایه‌ت که له‌م چه‌ند مانگه که‌مه‌ی دواییدا له‌ فه‌رنسا دا ده‌ستێ پێک‌دووه. نه‌مه ده‌لیم، به‌بی‌نه‌وه‌ی ته‌نها له‌باره‌ی پۆژنامه‌و پۆژنامه‌نووسانه‌وه بدویم. نه‌و ناحقه‌ی و هه‌پشه بریندارکه‌رانه هه‌ز و به‌یر ته‌واو ده‌خه‌نه ژێر هه‌ره‌شه‌ی خۆیان هه‌روه‌ک رێبازه تاریکستان خوازداکان. نه‌م هه‌ره‌شه‌یه‌ش ره‌وشینه‌ ینده‌ی نه‌وه‌ی که سیاسیه. نه‌مه‌ش به‌بی‌نه‌وه‌ی شتیگ له‌باره‌ی فه‌لسه‌فه‌وه بلێنین...

هه‌ر بۆ نه‌وه‌ی وشه‌کانی نێو پرسیاره‌که‌ت وه‌بیر بێنمه‌وه. ده‌لیم: نه‌گه‌ر نه‌و تۆره‌ی که تۆ له‌باره‌یه‌وه ده‌دویتی نابێت ته‌نها تۆپنیک له‌ چه‌مکه‌کان و یان ته‌نها تۆپنیک له‌ مه‌جازو خوازداوه‌کان. شتر من نازانم چۆن له‌ خاله زانراوه‌کانو پووناکی نامیزه‌کاندا قه‌تیس ده‌بن. جه‌ز ده‌که‌م که بزانه مه‌به‌ست له‌ دوو زاواوه‌یه چی‌یه‌و پسته‌ی دووه‌می پرسیاره‌که‌شت نه‌وه‌مان تیده‌گه‌یه‌نیت که تۆ مه‌به‌ستت په‌یه‌و ندیه له‌گه‌ل له‌گه‌ل پانتایی یان فه‌زا و ده‌سپنیک و هه‌لاوارده‌یش له‌ فه‌زادا، ده‌به‌یه‌وه بۆ نه‌زموونی (نه‌ندازیار) یان (مه‌ساح). به‌لام تۆ چاکه نه‌وه ده‌زانیت که نه‌ندازیار مه‌به‌ستم جیهانی نه‌ندازیاریه مه‌به‌ستم مه‌ساح نه‌یه (سه‌باره‌ت به‌مه‌ پووانه‌ کتیبی هوسیرل: (بنچه‌ی زانستی نه‌ندازیاری) که تۆه‌ورگه‌ترووه و پێشه‌کیه‌کی دریزت بۆ نوسیه‌وه سالی (۱۹۶۲) به‌ناوی چاپ‌کراوه‌کانی زانکۆی فه‌ره‌نسی به‌ چاپ‌گه‌ یانداوه.

به‌لام من پێش نه‌وه، ده‌مه‌وێت بگه‌ڕێمه‌وه بۆ نه‌و فه‌لسه‌فه‌یه‌ی که تایه‌ته به‌ چه‌مکه‌ و خواستن که پێش نه‌وه ناماژه‌م بۆ کرد. ده‌مه‌وێت دوو پووناکردنه‌وه‌ی خه‌ی‌را بده‌م: یه‌که‌م، من نه‌و چه‌مکه‌م نه‌کردۆته ته‌نها مه‌جاز و خواستنی په‌وانبێژی. هه‌روه‌ک چۆن هه‌برماز له‌م دواییانه‌دا تاوانبارم ده‌کات. دووه‌میش، زانستی لۆژیکم نه‌کردۆته ته‌نها په‌وانبێژییه‌که، هه‌ر وه‌ک چۆن پێی تاوانبار کرام. سه‌رباری نه‌مه‌ش فه‌لسه‌فه‌م نه‌ کردۆته شه‌ده‌ب، هه‌ر وه‌ک پێشتر باس‌مان کرد. نه‌مه ئاشکرا و دیاره له‌ بابته‌ جیا‌جیا‌کانی کتیب و نووسراوه‌کاندا به‌ تایه‌تی له‌ لیتۆزینه‌وه ناسراوه‌که‌مدا به‌ ناو نیشانی (نه‌فسانه‌ی سپی) که له‌ کتیبی (په‌راویزه‌کانی فه‌لسه‌فه‌دا) به‌لاو بۆته‌وه (به‌لاوه‌کراوه‌کانی مینوی ۱۹۷۲). نه‌م لیتۆزینه‌وه‌یه لۆژیککی جیاوازه له‌ په‌یه‌ودنی ئێوان چه‌مکه‌ و خواستن ده‌خاته‌ روو. لێره‌دا له‌به‌ر که‌می بۆله‌ هه‌ر شه‌وه‌نده ده‌لیم و خوینه‌ران بۆ خوێندنه‌وه‌ی لیتۆزینه‌وه‌که بانگه‌پشت ده‌که‌م. هه‌رچه‌ند گونگی زۆر بده‌م به‌ فه‌زاو پانتایی، به‌لام پێته‌ وانیه (الافساح) ته‌نها فه‌زاو پانتایی بیت. (نه‌م گوته‌یه‌شم به‌سه‌ر توێژنه‌وه‌ی هوسیرل پراکتیزه‌ ده‌کرێت و هه‌روه‌ها به‌سه‌ر لیتۆزینه‌وه‌کانم

دهربای هونری ته شکلی و وینه که له کتیبی: راستی له هونری وینه دا (بالوکراوه کانی فلاماریون، ۱۹۷۸). چی به چی ده کړیت. راسته شو گرنگیدانه ناوبراوه. ږنگ به گه راندنوهی شکومندی کایه و فهزای شوین ددات، که له لایه ن همدیک له جوړه کانی که لتوړی فلسفه پیښینه وه پشت گوږ خرابوو، به لکو خرابوه په راوړیز و له گرنگی پیدانی هیله سوفه کاند سرباوه. به لام سرباری نه وه، نابیت نه وه مان له بیر بچیت که (الافساح والفسحه) به واتای به شت یوونی فهزای زه من دیت. (الفسحه) له گه ل جودايدا تیکه لکیش ده بیت، له دوو تویی بزاقي دواخستندا. به واتاییکی تر (الفسحه) هر زه من. نه له لایه ک و له لایه کی تریشه وه (الفسحه) به سیفنی نه وهی که کونژچکه په که یان مه وادیکی جودایه، لی لاتابریت، ناماده یی تیک ده شکیتینت یان هه مو هاوشیوه ییکی خودی ناماده یی بو ناماده یی، به هه مو درنه نجام و ږنگدانه وه کانی که دهیگرته خوۍ. وه دشتوانین له هه مو کایه و مهیدانه زور جیاوازه کاند به دوايدا بچین.

نیستا دان به وه داده نیم، که چوڼ نه و بزافه یان نه و کاره ی که من پیۍ هه لسم، تنها وه کایه ییک یان پانتاییکی فهزا ثاسا سهیر بکړیت وتیش ناگم چوڼ ده لالت له (داخران) و (که له پوړ) و کونژاییه که ی ده کات، به پیچپچاوه ده لالت له نه ستمی هه مو جوړه داخران و کونژاییه که ده کات، نه وهی تایه تیشه به (فره جوړی بنچه کان و مینل یه که له دواي یه که کان) که له پرسپاره که تدا ناماژه ت بو کرد، پاشان پیوینیستی تیروانیکی زیاتر جیاواز و جودا، بو میژووی فلسفه و تیکسته فلسفه یه کان، نه مه هه رده م بابه تی گرنگم بووه و هیچ کاتیک پشت گوږم نه خستووه. به زاراوه ی (الانبات) گوزار شتم لیکر دوه و زاراوه ی (فره جوړی بنچه کان و مینل فلسفه یه یه که له دواي یه که کان) نه و او بهرام بهر له گه ل بابه تی (الانبات) که له (فاراماسی نه فلاتون) و (لیدانی زهنگه کان) و (کارتی پوښت) دا، ناماژه م بو کردوه.

نه گهر له سهره وه و له دورترین خاله وه روانیمانه شت کان (من لیتره دا باگراوندی قولی پرسپاره که ت به گرنگ و رده گرم) ده بینین من هه رده م چه مکی (داخران) یان (په ژوین) (Laclôtur) و ده چه مکی کونژایی (Fim) م، جیا کړدو ته وه. له م باره به شه وه ناماژه بو کتیبی (گراماتولوژیا) ده که م. هه روه که چوڼ هه رده م گوتووم، که که له پوړی فلسفه یی هاوشیوه و هاجوړ نه. لیتره وه گرنگیدانم به تیکسته ناپیروژه کان ده سنی پیکرد، نه و تیکستانه ی که له که له پوړی فلسفه یی بالا ده ست وکتیبه کانی قوتاخانه و زانکو و نه و وینانه ی که لیۍ پینک هاتوین دوچار ی چینگه له قی بوو بوون، هر دم گوتومه، که بیروکی میتافیزیکا و تیروانیسی هایدگری بو بزه من یوونی بوون، یان بو نه و یه کتیبی کزکراوه ی میژووی بیون، پر نیشکال و ناته واه. نه له

کاتینکا دلیم، گەر له سه‌رمان پئوئستیش بیت، نه‌و ته‌فسیره (خودییه) به گرنه‌گ و ه‌ریگرین، له ه‌موو ئاوات و خولیاو سنووردلری و تیکشکانه‌کانیدا، بۆیه (خودییه) م خستۆته‌ ئێو ک‌ه‌وانه، چونکه‌ نه‌و پیناسه و به‌ تاییه‌ تیش پیناسی هاوشۆوه‌یه‌ تی خود له‌گ‌ه‌ل خودا و بیرکردنه‌ودی شه‌فاف و ئاشکرای گشتگیری، نه‌وه‌یه‌ که‌ ده‌بیت به‌خپنه‌ سه‌ر مه‌حه‌کی پرسپار کردن و گومانه‌وه‌.

ته‌وه‌یی فه‌لسه‌فی

٤- گۆفاری ئۆترمان: دوا لیکۆلینه‌وه‌کانت گرنه‌گ ده‌ده‌ن به‌ (ته‌وه‌یی فه‌لسه‌فی) یان (پیناسانه‌ی ته‌وه‌یی فه‌لسه‌فی) به‌ جیدا بیت وایه‌ زمان په‌گه‌زێکی پیکپینه‌ری پیناسانه‌ییکی تاییه‌ته‌؟ به‌واتایکی دی: ئایا فه‌لسه‌فه‌ی فه‌ره‌نسی ه‌یه‌؟

جاک بریدا: وه‌لامانه‌ودی پرسپاره‌که‌ت به‌یه‌هسته‌ به‌وه‌ی، که‌ مه‌به‌ستت له‌ زمان. ه‌روه‌ها وشه‌ی (پیناسانه‌ی) و (پیکهاتن) چی‌یه. نه‌گه‌ر مه‌به‌ستت له‌ پیناسانه‌ی، ه‌روه‌که‌ نه‌وه‌ی له‌ پرسپاره‌که‌تدا لیت تیکه‌یشتم پیناسانه‌ی که‌له‌پوورێکی فه‌لسه‌فی بیت. نه‌وه‌ ده‌لیم که‌ زمان رۆلێکی گرنه‌گی تیدا ده‌گێرێت. فه‌لسه‌فه‌ ماته‌ریال و په‌گه‌زداکانه‌ی له‌ زمانی سروشتی (زمانی ناسراوی موقایه‌تی) ده‌بینێته‌وه‌. فه‌لسه‌فه‌ نه‌پتوانی له‌ دوو ته‌وی زمانی بێکاراییانه‌زانسته‌یانه‌دا، خۆی داپڕێژێت، گه‌رچی له‌ میژووی خۆشیدا، ه‌ه‌ندێ ه‌ولی کاریگر نه‌راوه‌. گه‌رچی تا راده‌ییک نه‌و زمانه‌ بێکاراییه‌، زانسته‌یه‌ بۆ زمانی فه‌لسه‌فی تا نه‌ستا کاری پێده‌کرێت، به‌پێی جفهری ده‌ستکردی دروستکراو به‌ درێژایی میژووییکه‌. ه‌ه‌ر ئه‌مه‌ش زمانی فه‌لسه‌فی ده‌کاته‌ زمانێکی ناوه‌ندی تاییه‌ته‌مه‌ند، له‌ ئێو زمانی دایکدا: وه‌ ده‌توانین وه‌رگێڕانی به‌رامبه‌ر له‌ ئێو ئه‌م زمانه‌ فه‌لسه‌فیه‌دا ببینینه‌وه‌. کاتێک که‌ له‌ زمانی سروشتیه‌وه‌ ده‌چینه‌ سه‌ر زمانێکی دی. ئه‌مه‌ش به‌ واتایه‌ دیت که‌ فه‌یله‌سوفه‌ ئه‌لمانی و فه‌ره‌نسیه‌کان ده‌توانن له‌ ئێو خێزێندا گفتوگۆ بکه‌ن و یه‌کتر بانگه‌ژێت بکه‌ن بۆ یاسا و پێسا و زاراوه‌ و زمانه‌ فه‌لسه‌فیه‌ کۆن و سه‌قامگیرداک‌ان. ئه‌مه‌ش بۆ گوزارشت له‌ به‌کارهێنانه‌ی ه‌ه‌ندێک وشه‌ی بارگای فه‌لسه‌فی توندوتۆڵ. به‌لام ده‌زانیت قه‌باره‌ی نه‌و گفتوگۆ و وتووێژانه‌ چه‌نده‌ که‌ ئه‌م مه‌سه‌له‌ ده‌بجولێن و ناستوانرێت له‌ گفتوگۆی فه‌لسه‌فی جیا بکریته‌وه‌.

به‌لام له‌لایه‌کی تریشه‌وه‌ ده‌بینین، که‌ له‌کاتێکا نه‌توانین له‌ ده‌ره‌وه‌ی ه‌موو زمانێکی تاییه‌ته‌مه‌ند یان سروشتی بێریکه‌ینه‌وه‌، ه‌ه‌ر بۆیه‌ ده‌توانین بلێین که‌ پیناسانه‌ی و به‌ تاییه‌ تیش پیناسانه‌ی ته‌وه‌دیی له‌ فه‌لسه‌فه‌دا له‌ ده‌ره‌وه‌ی په‌گه‌زی زمان تروست نابێت. ئه‌مه‌ ده‌لیم، له‌ کاتێکدا که‌ نه‌وه‌ ده‌زانم (ئه‌سته‌می بێرکردنه‌وه‌ی له‌ ده‌ره‌وه‌ی زمان) ده‌بیت زیاتر وه‌ک مه‌سه‌له‌و ئێشکالیه‌تێک روون بکریته‌وه‌، به‌لام کاتی پێی‌یه‌ستم نه‌یه‌ بۆ نه‌و روونکردنه‌وه‌یه‌. به‌لام سه‌رباری نه‌یه‌ش، پێم وایه‌ که‌ ده‌توانین له‌ ئێوان

که له پوروی فەلسەفە نەتووهیی و زمانیک، بهواتای باو، ته‌بابی و چه‌سپ بوون به‌نه‌نجام بگه‌یه‌نین. که‌له‌پوروی فەلسەفە (قاربه) بیان نه‌نگلۆ ساکسۆنی، بیان فەلسەفە‌ی شیکارکاری گهر‌به‌وێت ناو‌لێنای باو به‌کار به‌ئینیت، ده‌لێم نه‌م که‌له‌پورانه، ده‌چنه‌نیو خودی هه‌موو نه‌تووه‌ ئه‌روپه‌یه‌کانه‌وه‌ ده‌ک: ئینگلیزی، نه‌لمانی، ئاتالی، ئیسپانی و هتد.. نه‌نا تابه‌تیش نه‌یه‌ به‌ جیهانی نه‌نگلۆ ساکسۆنی. زمانی فەلسەفە‌ی شیکارکاری، بیان هه‌ر زمانیکی فەلسەفە‌ی دی، ده‌ک زمانی ئوستین (Austin) (ئینگلیزی-ئه‌مه‌ریکی)، بیان زمانی فتگنشتاین، (ئه‌مساوی-ئه‌مه‌ریکی-ئینگلیزی) تیکه‌ل به‌ زمانه‌ نه‌تووه‌یه‌که‌یه، ئه‌و زمانه‌ نه‌تووه‌یه‌ (ئینگلیزی) له‌لایه‌ن زۆر هاو‌لاتی چیگه‌ و شوینه‌ جیا‌جیا‌کان. قسه‌ی پنده‌کرنت، ده‌ک (به‌ ئینگلیزی قسه‌کردنی ئه‌مه‌ریکیه‌کان و فهره‌نسی نا‌فه‌ره‌نسیه‌کان) ئه‌مه‌ ته‌فسیری نه‌وه‌مان بۆ ده‌کات، که‌ چۆن له‌ ده‌ره‌وه‌ی زمانی بنچینه‌یه‌وه‌ (زمانی ده‌قی بنچینه‌یی) که‌له‌پوریک له‌ خوێندنه‌وه‌ دروست ده‌بیت، له‌لایه‌ن نه‌وانه‌ی که‌ به‌زمانی بنچینه‌یی ده‌دوین، قورس و گران ده‌بیت. نه‌م گوتیه، به‌ شیوه‌ییک زۆر جیاوا‌ز به‌سه‌ر (فتگنشتاین) و (هایدگه‌ر) ده‌سه‌پیت. ئه‌و پێشوا‌زیه‌و خوێندنه‌وانه‌ی که‌ فهره‌نسیه‌کان هه‌یانه‌ بۆ (هایدگه‌ر) له‌ نه‌لمانیادا تووشی به‌ره‌ره‌چ دانه‌وه‌ییک زۆر ده‌بیت (هۆکانیشی هه‌موو کاتیک سیاسی نین). پسپۆره‌ فهره‌نسیه‌ تابه‌ته‌کان به‌ (فتگنشتاین) لیتۆیزنه‌وه‌ی زۆری ده‌رحه‌ق ده‌کن، به‌لام نه‌ نه‌وانه‌ی به‌ نه‌لمانی ده‌دوین و نه‌ نه‌وانه‌ی به‌ فهره‌نسی ده‌دوین، گرنگیه‌کی زۆری پێ‌نادهن. ئه‌مه‌و به‌ی نه‌وه‌ی که‌ بتوانین ب‌لێین به‌ره‌ره‌چی ده‌دنه‌وه‌...

ئێستا لێم ده‌پرسی: ئایا فەلسەفە‌ییک فەرەنسی هه‌یه‌؟ وه‌لامت ده‌دمه‌وه‌ و ده‌لێم، نه‌خه‌یر نه‌مۆ و جیاوا‌ز له‌ هه‌موو کاتیک تر. فەلسەفە‌ییک فەرەنسی نه‌یه، به‌تابه‌ت گه‌ر جیاوا‌زی پێ‌بازه‌کان و کێشه‌کێشه‌کانیان له‌به‌ره‌چاو بگه‌رن. له‌ بلا‌و کراوه‌ وانه‌ فێرکاری و شیوا‌زه‌ ئێستد‌لایه‌ لۆژیکیه‌کان و په‌وه‌ندییه‌ هه‌بووه‌کانیان به‌ ده‌زگا و پانتاییه‌ کۆمه‌لایه‌تی-سیاسیه‌کاندا وه‌گه‌ل ده‌سه‌لاتی راگه‌یاندن، ته‌بابی و لێکچوونیک به‌دی ده‌که‌ین. نا‌ئه‌و راده‌یه‌ی که‌ سه‌خته‌به‌لامانه‌وه‌ تۆپۆلۆژیای ته‌وا‌ی گوتاره‌ فەلسەفە‌یه‌ فەرەنسیه‌کان (به‌ واتای دیاریکرنی جۆر و شیوا‌زه‌کانی) دیاری بکه‌ین. هه‌ر هه‌ولدانیکیش بۆ فۆرمۆله‌کردنی تۆپۆلۆژی و نه‌خشه‌ی فەلسەفە‌ی فەرەنسی، به‌واتای هه‌لوێست و هه‌رگرتن دیت له‌ نیوه‌ندی ئه‌و کێشه‌کێشه‌ی که‌ له‌ ئێستادا به‌شیوه‌ییک حه‌تمی هه‌یه‌و په‌کسه‌ر بووبه‌رووی هه‌رشیکێ راگه‌یاندنانه‌ له‌ هه‌موو لاکانه‌وه‌ بۆنه‌وه‌. گه‌رچی له‌ زه‌یندا پلانیک سه‌باره‌ت به‌و بابته‌ هه‌یه، به‌لام سه‌رکێشی له‌ ناشکرکردنی لێره‌دا نا‌که‌م و سه‌رباری هه‌موو ئه‌و گه‌توگۆو کێشه‌کێشانه‌ی سه‌باره‌ت به‌ (شوین و چیگا) و (مواره‌سه‌کردن و پێ‌بازه‌) فەلسەفیه‌کان. کێ ده‌توانیت ئێنکاری بوونی

ستافیکي دیاریکروی فلسفه‌ی فہرہ‌سی بکات؟ کن دہ تولنیت نو ستافہ، بہ ستافیکي کہ لہ پوری تہ او وکامل دانہ نیت، بہ واتای هیلکی تاییہ تی لہ گواستہ وہ کہ لہ پرور و یاد دہ وہری، سہریری دہ سہ لاتدرایتی یہ ک لہ دوی یہ کی ریناز و رینچک دہ سہ لاتدر و گوزا وہ کان بہ ہر دہ وای؟ بؤ تہ وای بہ شیوہ نیکی پوخت و دروستیش شیکاری بکہ یں۔ تہ وہ پتویستمان بہ لیکولینہ وای ژمارینیکی زور لہ دہ سکو تہ کاریگر و توندو تؤل و حہ تمبیہ کان ہہ یہ: وہ ک دہ سکو تہ میژویوی و زمانہ وانی و کژمہ لایہ تیہ کان۔ لہ میانہ ی دہ زگا زور تاییہ تکان۔ مہ بہ ستم لہ دہ زگا کان تہ نہا پہ یمانگی فیزکاری ناوہندی و زانکز و پہ یمانگی لیکولینہ وای زانستی نیہ، بہ لکو ہہ موو دہ زگا کانی دیکہ ش۔ تہ مہ سہ لانہ زور گران و وورویژنہرن، ناتوانم خؤم بخمہ مہ ترسیبہ وہ و لہ نیستادا بیہنیمہ، ناوہود۔ شیکارکردنی تہ وای کہ پی ی دہ کوتریت فلسفہ، پتویستی بہ لیکولینہ وای ہہ موو تہ دہ سکو تہ کاریگر و چالاکانہ ہہ یہ، کہ پیشتر باسمان کرد۔

دہ مہ ویت لہ کوز تایشدا، تہ وت پی بلیم: پتاسنامہ ی فلسفہ‌ی فہرہ‌سی تا نیستا تووشی تہ نگڑی شاوا سہخت و دژوار تہ بووہ۔ نشانہ کانی دہ مارگیری بہ ناکاری دہ سہ لاتی دہ زگا رہسمیہ کان و زانکز کانہ وہ دیارہ و تہ بابہ لہ گہل شیولزی دوژمانہ ی دہ زگای رورژنامہ گری و راگ یاندنہ کان۔ بؤ تہ وای نمونہ یہ کیشست لہ خہرواری نمونہ بؤ بیہنیمہ وہ، باسی تہ و بریارہ ی تہ نجومہ نی تہ وہ یی زانکز کانت بؤ دہ کم، کہ دژبہ ہر دو فہلہ سوف (فیلیپ لاکز) و (جان لؤک نانسی) دہر یکرد۔ ناشکراہ کہ نیش و کاری تہ و فہلہ سوفانہ دہ مینک سالہ جینگہ و شوینی پم ریزی خؤی ہہ بووہ تہ نیو فہرہ‌نسا و دہرہ وہیدا۔ بہ لام لہ گہل تہ وہ شدا تہ نجومہ نی ناوبراو، رینگہ ی پی تہ دان کہ بینہ تہ ندای ستافی وانہ ووتنہ و لہ زانکز۔ تہ مہ سیمای تہ و جہنگہ یہ کہ ناکارینی پی ماناو نارہ سنی ہہ یہ، تہ مہ ش تہ نہا تہ وہ نیفلیج دہ کات و دہ یکوریت کہ پیشتر نیفلیج و مردو بووہ۔ لہ میانہ ی تہ و جہنگہ ی کہ ہہ ندیک ناوہ ندہ کان ہہ لگیر ساندوہ دہ بینن، نہ گہ تی وکلز لیبہ کہ گوردیہ، ہر تہ مہ ی کہ باسیشم کرد، تاییہ تہ ندیتی دہ بہ خشیتہ فلسفہ‌ی فہرہ‌سی، تہ مہ فلسفہ یہ سہر بہ زمانیکی گوزارشت نامیزانہ یہ کہ بہ ناسانی لہ دہرہ وای فہرہ‌نسادا و باشتر لہ ناوہ وہ دہ بینن، تہ مہ زمانہ، گہر ہہ شبیت سافو بگہر نہ یہ، بہ مہ بہ ست ہہ لیژور وراو دہر کہ و تہ نیہ، زامانی گوزارشت نامیزانہ، ہہ میشہ و تہ نہا لہ لایہن بہرامبہرہ وہ، شستیکہ دہ بیت پیش وخت وہ دہرہ برنیت، بہ واتای جاریکی تر دہ سنی بہ سہر دا بگیرتہ وہ۔

سہرچا وہ:

العرب والفکر العالمی، العدد السادس، ربیع (۱۹۸۹)، مرکز الانماء القومي، ص ۱۴۷-

۱۵۵.

(مقابله مع جاک مریدا) ترجمت الی العربیة من قبل: د. هاشم صالح.

حېکمه کانی ز دراده شت

فېرېت رېک نېتسه

و: شوان

رېنگايه ک بؤ چه موران نيه، هەر که سه و به رېنگای خوی

x x x x

خبر! مرد، هيچ شتيکيش خوی نه کوشت مېهرو سؤز و به ز دېی خوی نه بت.

x x x x

له و د بهر ئیوه له سولاله ی مه یون بوون، که چی مرؤفایه تی تا هه نوو که ش بستیک
له مه یونی تنه په راندوه.

x x x x

له خوشه ویستی دا شتيک له شتي هیه، به لام له شتي دا شتيک له دانایی هیه.

x x x

نه ی ته نهایی، تو نیشتمانی منی...

بؤ ته نهایت بجور دود برا که م.. هه نگا هه لنی تو بی هاوړیت، جگه له خوشه ویستی
و داهینانی خوت نه بیت، هاوړیت نی یه.

x x x

ز دراده شت خه لکی فیری نه وه ده کات له نان و ساتی خویاندا بمرن - به لام نه و دی
نه یزانیی چون بزی، ناشزانییت که ی و چون بمریت.

x x

با مرؤف خودی خوی خوش بویت - من نه مه نان فېر دده که م.

x x x

له گور دپانه گشتی یه کان دا، هيچ که س برؤا به که له - مرؤف ناهینیت.

x x x

من نامه ویت رووناکی م بؤ نه وه کانی نه م رؤز گار، چونکه من ده خوازم تووشی
نابینایان که م، با هەر بروسکه ی حېکمه تېم دابه زیته سهر چاوانیان.

x x x

هډنگاوى مهرى گيژ تواناى شوين پټه لگرتنى راسته كانى نېه.

x x x

نهره ي درو نه زانېت له حاجيه تې راستى ناكات.

x x x

من ژى نيو د شهوم، من نه و زدنگم كه س لېم ناگات، بويه پټويسته له بهر دهم
كه ر دكان دا بدوئيم.

x x x

گهر ويستان بگه نه لوتكه بهر دكان نه وا به پټو هډنگاوى خوتان بچن، نه ك
له سر شان و پشې كه ساني دى.

x x x

تيمه بوچى ده ژين له كاتيكدا هه موو شته كان درون؟

x x x

دوژمنايه تې ژيانى نه كرو شتم به لكو رق و بيزارى.

x x x

هه رچى پاك و بې گهرده خو شم ده وى.

x x x

من به روناكى خوم ده ژيم و له كلپه ي داگر ساوى ناخى خوم ده خومه وه.

x x x

خوشه ختى پياو پابه ندى ئيراده و ويستى خويه تې، به لام كامه راني نافرته له سره
ئيراده ي پياو راوه ستاوه.

x x x

ره نكه نافرته هه ست به هيز و تواناى پياو بكات، به لام هه رگيز تې ناگات.

x x x

پټويسته مرزف دوژمنكارى له ناخى هاوريكه ي دا خوش بويت.

x x x

واز له هاوريه تې پټه گهر كزيله بوويت.

x x x

من پټان ده ليم.. له خوشويستى كه ساني نزيك هه لېن تا بتوانن نه وانه تان خوش
بوويت كه دورن.. تيوه ترس بالى به سهر دا كيشاون، بويه نزيكه كاتان خوش
ده ريت.

x x x

چاکه بوون بز هیچ نومه تیک نیه، که سه ر چاره دی منداله کانی خنوی لیل کردیت.

x x x

نه و خوار دنده ی دوشیت پروای پی بینم، نه و خوار دنده یه که ده توانیت سه مابکا.

x x x

گهر ویست بنومیت، به خوینت بنوسه.

1990-7-1A

سلیمانانی

سوپاس و پيژانيمان بڼه مه به پيژانه...

- به پريز (مه لا به ختار) كه بړي (۳۰۰۰) دينار هاو كاري كړدووين.
- به پريز (وه زار د تې رښنې) كه به زه ردو ژماره كېه (۲۵۰۰) دينار هاو كاريان كړدووين.
- به نه به پيژانه ي كه كه زور هاو كاريان كړدووين و له سر داواي خويان ناويان نابهي.
- به به پريز (فهرديدون هه نه) كه (۵۰۰) دينار هاو كاري كړدين.
- به به ندي لاواني ميديا و ريځخراوي TDC فرهنگي كه به بړي (۲۹۷۵) دينار به به رگ و ودرقه هاو كاريان كړدين.
- TDC - Media Community Resources Center Provided
This Review With All Paper And Covers For Some Sum
Of (2975) I.D. We Ow Them Grate Thanks.
- به چاپ خانه و ترقيتي مه فودت.
- به كارمه نداني مه به ندي كومپوټري تېشك.
- پيت چنين مه به ندي كومپوټري تېشك (جبار).

